ROMAN ISTORIC

LUDOVIC AL XIV-LEA

Iarna marelui rege

★★

MAX GALLO

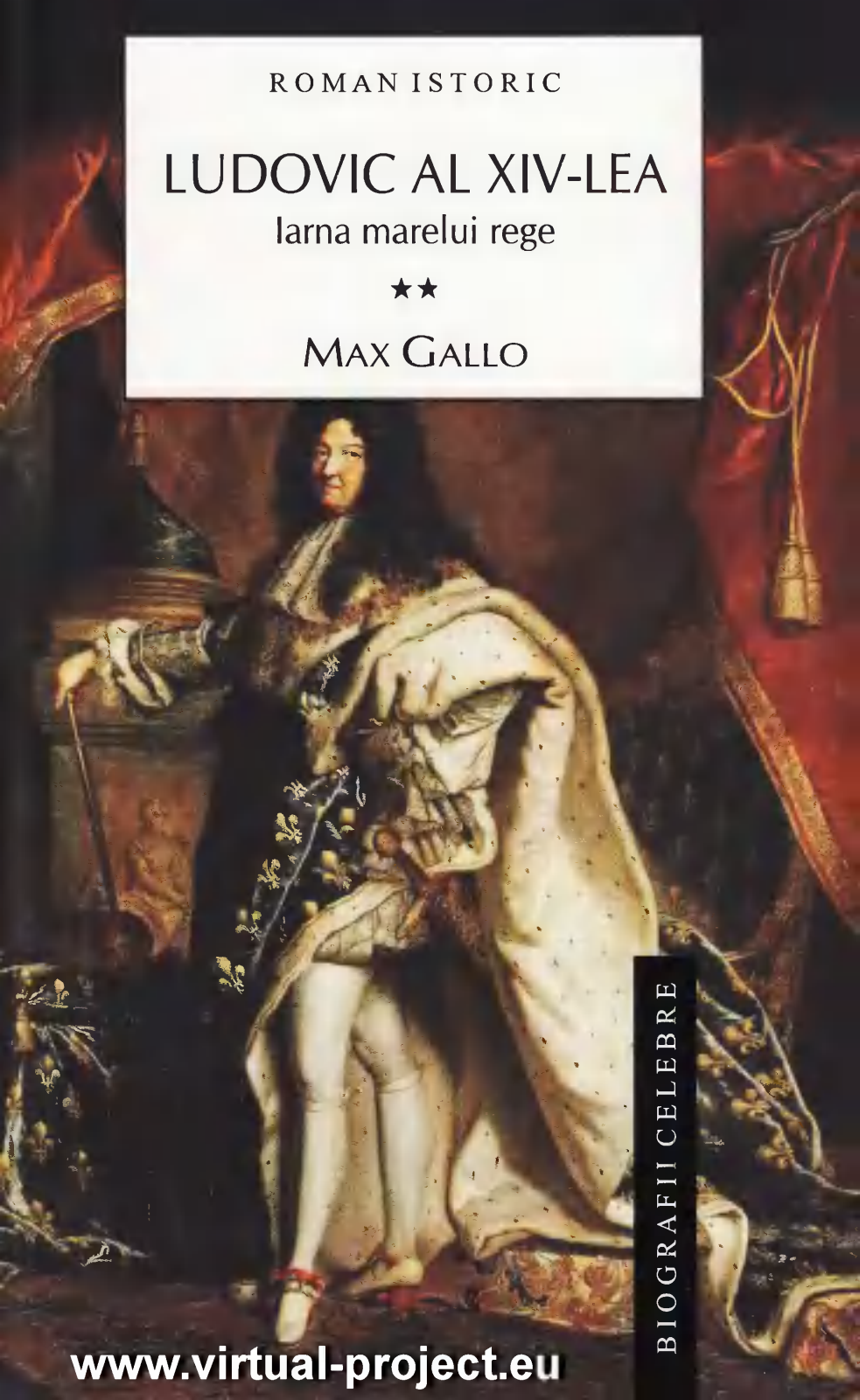

BIOGRAFII CELEBRE

www.virtual-project.eu

LOUIS XIV
L'HIVER DU GRAND ROI
Max Gallo
Copyright © XO Editions, France 2007. All rights reserved.

LUDOVIC AL XIV-LEA
IARNA MARELUI REGE
Max Gallo
Copyright © 2009 Editura **ALLFA**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
GALLO, MAX
Ludovic al XIV-lea / Max Gallo; trad.: Andreea Vlădescu. - Bucureşti : ALLFA, 2009
2 vol.
ISBN 978-973-724-245-7
Vol. 2: Iarna marelui rege. - 2009.
ISBN 978-973-724-244-0

I. Vlădescu, Andreea (trad.)

94(44)"16" Ludovic XIV (0:82-31)
821.133.1-31=135.1

Toate drepturile rezervate Editurii **ALLFA.**
Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALLFA.**
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALLFA**, is strictly prohibited.
Copyright © 2009 by **ALLFA.**

Editura **ALLFA**: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3, sector 6, cod 060512 – Bucureşti
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10

Departamentul distribuţie: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi la: comenzi@all.ro
www.all.ro

Redactor: Olimpia Novicov
Design copertă: Andra Penescu

Max Gallo

LUDOVIC AL XIV-LEA
Iarna marelui rege

★★

Traducere din limba franceză
de Andreea Vlădescu

EDITURA

ALLFA

Domnilor, eu mă duc; dar Statul
va dăinui mereu.

Ludovic al XIV-lea,
26 august 1715

Aicea zace-n locul sfânt,
cel ce în zdrențe ne-a adus,
iar de-ar fi trăit mai mult,
în fundul gol am fi ajuns.
Ludovic cel mic aicea zace
fapt ce la tot neamul mult îi place.

Anonim, 1715

Nesăbuiților, de ce prin trăsăturile
abjecte îi tulburați voi somnul,
până și-n mormânt?
Cum soarele-are pete, avea și el
defecte, dar soarele tot soare rămâne
pe pământ.

Père de la Rue,
Panegiricul lui Ludovic al XIV-lea, 1715

PARTEA ÎNTÂI

1683-1686

1.

Are patruzeci și cinci de ani.

Stă întins, cu mâinile încrucișate pe piept, în noaptea adâncă și apăsătoare a patului său cu baldachin.

A auzit scârțâitul parchetului.

El știe că tocmai s-a trezit Bontemps, primul său valet de cameră, cel care doarme pe jos, la capătul balustradei ce înconjoară patul, ca și cum acesta ar fi un altar închinat lui Dumnezeu.

Dar Ludovic nu se mișcă, nu deschide ochii.

El trebuie să aștepte.

El este regele și, ca și Soarele, este ornicul lumii.

Și-i închipuie pe curtenii care se adună dârdâind.

Căci această primă iarnă la Versailles este crâncenă. Încăperile, galeriile, scările sunt străbătute de curenți de aer înghețat.

În acest februarie 1683, apele celor treizeci și nouă de fântâni ale labirintului de grădini au înghețat, ca și vinul din carafe și ca și sosurile de pe talgere.

Doamnele încearcă să-și încălzească umerii și pieptul cu eșarfe de mătase. Ele tremură. Dar atunci când se ațâță focul, în cele două mii două sute cincizeci și două de încăperi prevăzute cu câte un șemineu, fumul

se împrăștie și este atât de gros, încât ochii lăcrimează și nu se mai zăresc decât siluete. Iar în cele opt sute de camere care nu au șemineu, frigul te înțepenește.

Dar cine oare ar putea alege să părăsească Versailles-ul? Să se îndepărteze de Soare?

El nu încălzește, dar strălucește și, fără lumina lui, ești un nimeni.

Parchetul scârțâie din nou.

Bontemps trebuie să se fi apropiat de capul patului.

Are să spună, ca în fiecare zi la ora șapte și jumătate:

– Sire, este timpul!

Apoi se va duce să deschidă ușile camerei și atunci vor intra primul chirurg, primul medic și doica, acea femeie bătrână, cocârjată.

Bontemps va spune din nou, ceva mai tare:

– Sire, este timpul!

El va trage perdelele. Îi va înmâna cămașa, care trebuie să o înlocuiască pe cea de noapte, și apoi pocalul de argint aurit conținând apă sfințită.

Ludovic se ridică.

Aruncă o ocheadă asupra chipurilor acestor bărbați și al femeii, care nu îndrăznesc să-și țintească privirea asupra lui, dar care încearcă totuși să se uite la el pe furiș.

Toți fac așa, încercând să-i ghicească gândurile, starea de spirit. Iar el trebuie să rămână impasibil, impenetrabil, știind că toți îl pândesc și că vor încerca să-i atragă atenția, să obțină de la el o privire, un cuvânt, de la *petit lever*[1] —

[1] Ceremonialul de curte al deșteptării regelui, la care participă un cerc restrâns de persoane considerate de încredere și favoriți/intimi (n. tr.).

les grandes entrées — la care nu sunt primite decât vreo câteva zeci de gentilomi — până la *entrée de la chambre*, unde se îmbulzesc sute de persoane.

El trebuie, ca și Soarele și ca și Dumnezeu, să fie inaccesibil și plin de mister.

El este cel care deține puterea de a schimba viețile, numind în cutare sau cutare funcție, hotărând să alunge de la Versailles, să încarcereze la Bastilia sau într-o fortăreață de prin provincie, sau poate atribuind vreo pensie ori vreo slujbă publică mănoasă.

Toți știu aici că depind de el.

Iată că, după ce bărbierul îl rade-o dată la două zile — se precipită cei din *seconde entrée*[2].

Ludovic se instalează să-și facă nevoile pe scaunul său special de toaletă. El îi ascultă pe lectorii camerei, care îi citesc noutățile, rapoartele.

Apoi este momentul lui *grand lever*, vreo sută de gentilomi, de ambasadori, de cardinali care se îmbulzesc în cameră, în timp ce el este îmbrăcat.

Își ridică încet brațele, pentru ca marele maestru de ceremonii să-i pună vesta și cămașa strânsă pe talie.

După toate acestea, el va îngenunchea, apoi, înaintea slujbei de la ora nouă, va lua gustarea de dimineață, prânzul având loc la ora unu după-amiază.

Va invita câțiva curteni — care se vor îmbujora de plăcere, se vor înclina până la pământ, și vor merge smeriți, în urma lui — la vânătoare sau poate la vreo plimbare prin grădini ori la lucrările încă neîncheiate.

---

[2] Prima ceremonie matinală de primiri, în cerc (relativ) restrâns, a unor privilegiați/favoriți (n. tr.).

Și, succedându-se, de-a lungul zilei, vor avea loc primirile de ambasadori, consiliile, jocurile, cina și culcarea; camera, etapă cu etapă, conform unui ritual, golindu-se puțin câte puțin, iar Bontemps rămânând la sfârșit singur în încăpere, trăgând perdelele, culcându-se, la picioarele patului, lipit de balustradă.

Ludovic, din nou în noapte și tăcere, își ține ochii deschiși. Își împreunează mâinile pe piept.

El se gândește la statuile morților, reprezentați culcați pe sarcofage, la acei suverani care l-au precedat.

El a poftit ca Versailles, castelul, să-i fie bazilică, dar pentru cultul unui rege viu, și nu pentru cel al unui prinț defunct.

Și a și reușit.

El trăiește, de când locuiește la Versailles, în fiecare noapte, în clipa când se cufundă în somn, un moment de intensă satisfacție.

El a vrut acest castel.

I-a supravegheat toate lucrările, pe cele ale grădinarilor și pe ale dulgherilor, ale tapiserilor și ale pictorilor.

El a călăuzit mâna arhitecților.

A dorit să se întretaie cele două axe, mergând de la un punct cardinal spre celălalt.

La est, spațiul grădinilor, cu cele treizeci și nouă de fântâni, situate în labirint, cu statuile, cu acea natură regulată, căreia îi este maestru și stăpân.

La vest, este partea care ține de oraș, birourile secretarilor și ale comișilor.

Iar în tot ceea ce poate fi văzut, trebuie să strălucească aurul, ca la tronul de argint aurit, cu baldachin de

purpură, în care el se instalează ca să domine această mulțime de câteva mii de curteni.

El contemplă această viermuială, în care sforarii, hoții, desfrânații stau laolaltă cu prinții. Dar cum să extirpezi răul?

A alungat de la Curte vreo câțiva iluștri sodomiști, a poruncit chiar ca unii să fie osândiți la rug. Dar nu poate eradica acest rău. Și s-a văzut constrâns să-i mărturisească Doamnei de Maintenon, care îl îmbia să o facă:

– Ar trebui să încep cu fratele meu!

Și asta nu era cu putință. Nu te poți atinge de Filip d'Orléans și nici nu-i poți pedepsi cu asprime pe drăguții lui ! Și atunci, perverșii și trișorii își dau frâu liber viciilor, corup, ruinează prinții la jocurile de *bassette*[3], *lansquenet*[4], *hoca*[5].

Ludovic ar fi vrut ca întreaga Curte să se consacre lui Dumnezeu. El a constatat că la capelă, doamnele, ieri, încă atât de desfrânate, îngenunchează, se roagă, se poartă de parcă în fiece duminică ar fi Paște.

Dar el nu se lasă tras pe sfoară. Și-l amintește pe Tartuffe. Curtenii se prefac a fi cucernici, ca să-i fie pe plac, să o cucerească pe Doamna de Maintenon, iar iscoadele care străbat Curtea în lung și-n lat, la pândă după bârfe, îi raportează că ei își bat joc de habotnicia noii favorite, care face din rege un bigot. El știe că, între el și ei, este o înfruntare de forțe. Iar el, și din această cauză, îi lasă pe curteni să joace mai departe, să se ruineze, să se dea pe mâna cămătarilor, a creditorilor,

---

[3] Vechi joc de cărți asemănător cu faraonul (n. tr.).

[4] Un soi de joc de cărți, provenit din Germania. (n. tr).

[5] Joc de noroc, care presupune un „bancher" și mai mulți alți participanți (n. tr.).

și să devină astfel și mai slugarnici, toți milogindu-se pentru vreo danie, pentru vreo slujbă.

Iar el vrea ca ei să-i fie supuși și să-i aibă pe toți aici, sub privirile sale, sperând un simplu gest, o pensioară.

Iar cel care părăsește Curtea trebuie să știe că nu va căpăta nimic.

– E un neica nimeni, căci nu dă niciodată pe la Curte, spune el cu glas tare.

Trebuie ca fiecare să audă și fiecare să înțeleagă bine că se cuvine să apari acolo și că se impune chiar să te ruinezi la Versailles.

Iar Ludovic repetă acest lucru, pentru ca lecția să nu fie uitată:

– Este un om pe care nu-l văd niciodată.

Și așa se face că ei sunt cu toții aici, în galerii, în saloane, în anticamere, îmbulzindu-se în jurul meselor de joc, pentru *souper au grand couvert*[6].

Ei sunt gata să accepte orice, frigul, promiscuitatea, murdăria, care după câteva zile pune stăpânire pe galerii.

Femeile și bărbații urinează pe unde apucă, pe lambriuri, pe parchet.

Se calcă pe dejecții.

Se fură tacâmurile și până și franjurile din fir de aur de la ferestre.

Se îngrămădesc să doarmă pe sub acoperișuri, dacă nu au obținut vreuna dintre cele optzeci și două de locuințe sau una dintre cele o mie două sute cincizeci și două de încăperi cu șemineu!

---

[6] Cina comună, în protocolul Curții, cea cotidiană, la care participă mai toți curtenii (n. tr.).

Speră să fie remarcați, să fie invitați să facă parte dintre cei puțini, curtenii primiți la castelul de la Marly.

Imploră, ca să fie invitați: «Sire, Marly».

Și, între timp, o parte dintre cei șapte mii de slujitori vor curăța castelul de aceste dejecții.

Aurul, marmura, lambriurile, parchetele, vor sclipi din nou. Vor fi lustruite consolele, comodele și, în ramele lor aurite și în chenarele lor de ghips, picturile lui Poussin, Le Brun, Mignard, vor străluci.

Ludovic închide ochii.

El a plăsmuit castelul din Versailles. Și-a dorit această scenă, acest decor. A compus figurile acestui balet, a ales artiștii, a stabilit ordinea în succesiunea tablourilor și a actelor.

El dorește, ca „la trei sute de leghe de aici, cu un almanah și un ceasornic, să poți fi în stare să spui ce anume face el."

Trebuie ca fiecare supus al său să cunoască mișcarea Soarelui și să fie orbit de ea.

Trebuie ca din fiecare punct al regatului și din toate națiunile, să se privească spre acest castel, spre regele care l-a făcut să se înalțe în mijlocul unei naturi ingrate, ea însăși domesticită.

Trebuie ca fiecare să se convingă că, în acest castel, inimă a regatului și inimă a lumii, regele este ca și Soarele, în stare să lumineze alte imperii: *Nec pluribus impar*[7].

---

[7] Deviza în latină exprimă orgoliul lui Ludovic, care consideră că este „Neegal cu cei mulți", adică superior celor mulți, mai presus de toți ceilalți (n. tr.).

Nu trebuie să se uite vreodată că „numai regelui i se cuvine întreaga cinstire, că numai el face obiectul tuturor năzuințelor, că nu se urmărește, că nu se așteaptă, că nu se face nimic decât numai și numai prin el."

Și că „orice altceva este îndoielnic, orice altceva este lipsit de putere, orice altceva este zadarnic."

2.

El se apleacă spre regină.

Maria-Tereza a și rostit câteva cuvinte, dar cu o voce atât de stinsă, încât el nici nu le-a auzit, dacă nu cumva nici nu a vrut să le înțeleagă.

Ea se ridică puțin, cu sudoarea șiroindu-i pe față și șoptește:

– Maiestate, eu sunt pe moarte.

El se îndreaptă. Nu-i poate răspunde, nu poate nici s-o îmbărbăteze, nici s-o contrazică. Știe că ea spune adevărul.

El i-a supus pe granzi, i-a constrâns să urmeze scrupulos eticheta pe care le-a fixat-o. Pe scena de la Versailles, ei sunt actorii mașinăriei pe care a conceput-o, pentru a-i reduce la simple rotițe în mecanismul puterii, putere al cărei principiu primordial și a cărei încarnare este el însuși.

Și i-a îngenuncheat pe toți supușii din regat, pe acei țărani, atât de des răzvrătiți, și care acum, în Anjou, întind mâna să primească pomana regală. De altfel, i-a și scris lui Colbert:

„Mizeria mă mâhnește profund și va trebui să facem tot ce vom putea pentru a ușura poporul. Sper să-mi fie în curând cu putință."

Cât despre hughenoți, îndărătnici și eretici, el a fost de acord ca Louvois să strângă și mai tare șurubul în Vivarais, în Poitou, în Languedoc, în Béarn, și, după spusele ministrului, convertirile sunt, pe zi ce trece, tot mai numeroase.

Iar suveranii celorlalte națiuni, chiar coalizați, au fost siliți să-i recunoască puterea.

El a vrut să străbată, împreună cu întreaga Curte, domeniile din Franche-Comté și din Alsacia. A vizitat orașele cucerite, anexate, reunite: Besançon, Belfort, Colmar. A făcut manevre cu optsprezece mii de cavaleriști în tabăra de la Bellegarde și cu douăzeci și opt de batalioane de infanterie, în cea de la Bouquenon.

Cine i s-ar mai putea împotrivi?

O știe prea bine: moartea.

Ea este marea răzvrătită de neînvins.

El a văzut-o, pe tot parcursul acestei călătorii de peste o lună, asediind-o pe regină, cucerindu-i una câte una redutele, silind-o pe Maria-Tereza să nu mai călărească alături de celelalte doamne, ca să asiste la parade și la manevre.

A fost silit să-i scrie lui Colbert:

„Grăbiți toate lucrările Versaillesului, căci se prea poate să-mi scurtez călătoria cu vreo câteva zile."

Odată întoarsă la castel, Maria-Tereza a căzut la pat, sleită, cu un abces dureros la subțioară.

El a vizitat-o des, așa cum își făcuse obiceiul, după instalarea la Versailles, și de când nu-i mai stătea alături niciuna dintre acele amante domnitoare, ale căror trupuri îl înfierbântau.

Doamna de Maintenon, dimpotrivă, cu vocea ei așezată, îl îndeamnă să-i fie alături în fiecare seară Mariei-Tereza.

Iar el îi este recunoscător, pentru că astfel l-a stârnit să-și exprime omagiile față de regina care, pentru prima oară, l-a emoționat.

Dar iată că moartea iese la atac. Febra încinge trupul Mariei-Tereza. Medicii i se opun, neputincioși să o combată.

Unul dintre ei, Guy Fagon, vrea să i se ia sânge din picior. Celălalt, chirurgul Gervais, medicul reginei, mai întâi refuză și apoi plânge.

– Chiar vreți ca eu să fiu cel care o omoară pe regină?

Dar se supune.

Fagon poruncește atunci să i se dea reginei să bea vin emetic, ceea ce o vlăguiește pe bolnavă.

De altfel, ce-ar putea să facă doctorii împotriva morții?

Pe 30 iulie 1683, Maria-Tereza spune în șoaptă:

– În toată viața mea, de când sunt regină, nu am avut parte decât de o singură zi de mulțumire adevărată.

Și apoi moare.

– Iată primul necaz pe care mi l-a pricinuit vreodată, zice Ludovic.

El o aude pe Elisabeth-Charlotte murmurând:

– S-ar putea spune cu adevărat că toată fericirea Franței a murit odată cu ea.

O vede venind pe Doamna de Montespan. Pe cine plânge ea de fapt?

Pe Maria-Tereza sau poate slujba de superintendentă la Casa Reginei, care îi asigura, în ciuda respingerii ei de către rege, o funcție importantă la Curte?

El refuză să-și răspundă la această întrebare, pe care totuși și-o pune.

Îi este recunoscător Doamnei de Maintenon, pentru că l-a sfătuit să treacă des pe la regină și este mișcat de durerea de care pare ea pătrunsă, înfășurată în voalurile de doliu.

Apoi ea îngenunchează și se roagă.

Și el se și gândește că ea ar putea ocupa apartamentele reginei.

Căci el vrea să rămână în viață, chiar dacă, nesățioasă, moartea stă la pândă.

Lui Colbert îi este rău. Febra îl doboară și pe el.

Fiul lui, Seignelay, trebuie însărcinat cu organizarea ceremoniilor de înmormântare a reginei.

„Îi trimit Maiestății Voastre, scrie Seignelay, lista trupurilor aflate în cavoul de la Saint-Denis. Nu mai este loc și trebuie să punem pe cineva în cavoul familiei de Valois, care este cel mai apropiat..."

Trebuie să se ocupe și de datoriile reginei.

Îi spune lui Seignelay:

– Încercați deci să aflați în amănunt datoriile la joc ale reginei, fără să fiți înșelat.

El îi cunoaște pe creditori, examinează biletele scrise de mâna reginei, mare și stângace jucătoare. Sumele acestor credite se ridică la o sută treisprezece mii de livre, pe care va trebui să le plătească.

Moartea îl înhață pe cel viu și lasă datoriile.

Și apoi trebuie să se ducă la Saint-Denis, să audă rumoarea vocilor și chiar râsetele curtenilor, aflați în trăsuri, să-i vadă pe muschetari părăsind cortegiul, ca să se ducă la țară să vâneze iepuri!

Îl ascultă pe Bossuet, care, în oraţiunea sa funebră, proslăveşte „incomparabila pietate a Mariei-Tereza."

Dar lui i se pare că episcopul nu este la fel de elocvent ca odinioară, când a rostit oraţiunea funebră pentru Henrieta a Angliei, prima soţie a lui Monsieur, şi când spunea:

„Ce mai aşteptăm ca să ne convertim? Începeţi chiar de azi să disprețuiți bucuriile lumeşti! Mai aşteptăm noi cumva ca Dumnezeu să-i învie pe cei morţi pentru ca ei să ne povăţuiască?..."

Se întoarce spre Doamna de Maintenon. Ea este îngenuncheată pe scăunelul său de rugăciune, cu fruntea sprijinită în mâinile ţinute una peste cealaltă.

El îi este recunoscător, în momentul în care a intrat în această nouă etapă a vieţii — patruzeci şi cinci de ani de acum! — pentru că i-a adus din nou aminte de îndatoririle sale faţă de Dumnezeu, această prezenţă a morţii, pe care nicio altă putere, fie ea şi cea a Regelui-Soare, nu o poate face să dispară.

Este tot aici, moartea cea hrăpăreaţă.

Ea îl răpune pe Colbert la 6 septembrie 1683.

Ea a luat forma, după spusele medicilor, „unei pietre mari într-o uretră şi a altora mai mici în vezica biliară."

Se simte copleşit.

„Doamnă Colbert, scrie el, vă împărtăşesc durerea, cu atât mai mult cu cât şi eu însumi sunt supus aceleiaşi mâhniri, căci dacă aţi pierdut un soţ care vă era drag, eu deplâng un ministru credincios, de care eram mulţumit pe deplin. Amintirea lui îmi va fi mereu o recomandare convingătoare nu numai în ceea ce vă priveşte, ca persoană, pentru care virtutea vă este chezaş, dar şi pentru toţi ai dumneavoastră..."

Seignelay avea să rămână în Consiliu, însărcinat cu Marina și cu Casa Regelui.

Dar cel care se vede numit la controlul Finanțelor este o rudă a lui Michel Le Tellier și a fiului său Louvois, și anume Claude Le Peletier, fost avocat al negustorilor. Și Louvois este cel care va să ocupe funcția de supraintendent al Clădirilor, Artelor și Manufacturilor.

El se întreabă.

A cedat cumva prea multe clanului Louvois? El a vegheat până atunci ca în Consilii să fie menținut echilibrul și s-a bizuit pe rivalitatea dintre clanul Le Tellier și cel al lui Colbert.

El știe că, la Curte sau în Parlamentul de la Paris, unii se întreabă dacă nu cumva „șopârla a jupuit vipera și dacă pielea ei nu se află la Le Peletier."

Vipera Colbert, el nu poate uita asta, l-a slujit cu credință împotriva veveriței Nicolas Fouquet.

Cine va domoli șopârlele Le Tellier și Louvois?

Îi convoacă pe Louvois, îl ascultă. Omul este orgolios și, în același timp, slugarnic. Nu are temperamentul „melancolic și bilios" al lui Colbert. El nu va contesta cheltuiala. Iar bârfele Curții susțin că el ar fi, sub înfățișarea-i austeră, un om al plăcerilor. Asemenea oameni pot fi conduși.

Colbert era virtuos, preocupat doar de propria avere și de acelea ale alor săi. Bun ministru, dar cu ceafa ceva cam țeapănă și cu voința de a restrânge cheltuielile regale.

Ludovic își amintește cum, cu câteva săptămâni înaintea morții sale, a trebuit să-i repete controlorului Finanțelor:

– Știu că faceți tot posibilul. Marile cheltuieli mă necăjesc tare mult, dar mai sunt și unele necesare.

El nu mai vrea să fie hărțuit astfel.

Și la ce bun?

Au fost nevoiți să-l înmormânteze pe Colbert la căderea nopții, pentru că se temeau ca poporul să nu manifesteze împotriva lui, prin preajma bisericii Saint-Eustache, unde se desfășura ceremonia funebră.

Poporul habar n-are. Poporul este ingrat.

Un rege nu trebuie să caute încuviințarea sau respingerea propriilor acțiuni decât în sine însuși, și nu la supușii săi, fie ei și miniștri.

El nu trebuie să accepte nicio critică.

Numai moartea este mai puternică decât regele, iar Dumnezeu este singurul lui judecător.

3.

Stă așezat la dreapta șemineului, în ceea ce a fost camera reginei.

În zilele imediat următoare morții Mariei-Tereza, a vrut ca Doamna de Maintenon să se instaleze în apartamentele acesteia.

Ea se află aici, de cealaltă parte a șemineului. Brodează sau citește. El își ridică privirea, lasă deoparte listele de cheltuieli și de încasări, pe care tocmai i le înmânase Controlorul General al Finanțelor, Claude le Peletier. O scrutează cu privirea pe Doamna de Maintenon.

Lui îi este necesară prezența ei, adeseori tăcută. Dar el o simte atentă. Rezervată, cu capul plecat asupra lucrului, ea nu scapă nicio vorbă din replicile schimbate între miniștri, din moment ce el a hotărât ca, în prezența ei și în camera sa, să se desfășoare Consiliile. Și și-a făcut chiar obiceiul de a-i pune întrebări.

– Ce crede Temeinicia Voastră? o întreabă el.

Ea îl privește. Îi șoptește că nu știe. El își repetă întrebarea. Nu se mai îndoiește că, peste câteva clipe, cu o voce dulce, își va exprima părerea și chiar dacă el nu i-o împărtășește, tot vrea să o audă.

Lui i se pare că ea îl veghează, că îl ocrotește chiar față de sine însuși, împotriva ispitelor, care uneori îl mai încearcă.

Dar tinerele și provocatoarele însoțitoare sau doamne de onoare, acel buchet de flori proaspete, care îi erau prezentate la fiecare pas, au dispărut.

Regina nu mai este. Doamna de Montespan încă mai stă la pândă prin galerii și și-a păstrat apartamentele, pe care le avea pe când era amantă domnitoare, dar el nu o mai vede: își întoarce privirea de fiecare dată când drumurile li se întretaie. De altfel, ea frecventează mai mult capela castelului decât mesele de joc de după supeu.

Și el însuși s-a schimbat. Încă își mai dorește mari serbări, recepții fastuoase pentru ambasadorii străini, reprezentații de balet, dar nu mai are exuberanța de altădată.

Trupul îl stinghерește. Uneori, câte o durere îi săgetează burta, îi pârjolește anusul. El se gândește atunci la regină, la Colbert, la cei apropiați, mai tineri decât el și pe care moartea i-a înghițit.

Apoi durerea se șterge. Dar amintirea ei rămâne. El este bănuitor. Nu se domolește decât atunci când aude șoapta rugăciunilor, pe care Doamna de Maintenon le intonează, prefirându-și mătăniile.

Și el o imită.

Ea spune:

– Cred că regina i-a cerut lui Dumnezeu convertirea întregii Curți.

Coboară și mai tare vocea, adăugând:

– A dumneavoastră, sire, este admirabilă.

El se gândește că poate ar trebui să înceapă pentru el vremea penitenței.

A cedat atât de des la nevoile cărnii, fără să-i pese dacă iubirile lui erau criminale, nelegiuite, încât trebuie să-și ceară iertare, să se schimbe.

De acum încolo, în această parte a vieții lui, vrea să refuze aceste plăceri. De altfel, nici nu mai simte în sine dorința mistuitoare, căreia i s-a supus mereu.

I-a trecut timpul.

Somnul — și nu dorința — pune stăpânire pe el în miezul zilei. Se trezește tresărind, puțin cam buimac, și se liniștește de îndată ce o zărește pe Doamna de Maintenon, așezată prin preajma lui, nemișcată, ca și cum timpul nu ar avea nicio putere asupra ei.

El vrea ca ea să fie aici, în preajma lui, mereu.

Prea puțin contează trecutul ei.

El știe toate bârfele pe seama ei și care se mai răspândesc încă.

O fi fost ea și acea tânără Françoise d'Aubigné, văduva lui Scarron, măritată din ambiție cu un infirm, gata să primească propuneri, alături de Ninon de Lenclos, o curtezană cu atâția amanți, încât nici nu li se mai putea ține socoteala, dar care erau cu toții de stirpe aleasă.

Nu vrea să-și amintească de asta, ci de guvernanta iubitoare a copiilor, pe care i-a avut el cu Doamna de Montespan.

A văzut-o cum trăiește. A văzut-o rugându-se. Iar de acum înainte, ea este marchiză de Maintenon.

Și, de altfel, dacă el a ales-o, o și înalță, îi șterge tot trecutul.

Nu are el puterea — de care încă se mai folosește de patru cinci ori pe an — să atingă scrofulele și să le vindece, și nu-l așteaptă pe el bolnavii cu rănile brăzdându-le chipurile, sau cu membrele lor

schimonosite? El le atinge cu vârful degetelor. Iar în joia mare, spală picioarele a treisprezece copii săraci.

Dar pe el, cine îl va atinge cu dorința de a-l ocroti, de a-i alina suferințele, aceste dureri ale trupului, care pe zi ce trece sunt tot mai mușcătoare, tot mai aprige?

El are nevoie de această femeie, în fața căreia poate picoti, poate suspina, își poate arăta plictisul, oboseala.

O privește pe Doamna de Maintenon, așezată pe fotoliul ei, cu perne de damasc roșu. Ea brodează, dar adesea își ridică privirea.

El nu se simte supravegheat, pândit. Privirea ei îl mângâie, îl învăluie. Ea împarte cu el aceeași vârstă a vieții. Iar el nu mai simte dorința unui trup tânăr. Nu mai are nevoie să fie cuceritor.

Lui îi place modul pasiv și surâzător cu care îl acceptă ea, dăruindu-i-se cu tandrețe și supunere. Nu are nimic din năbădăile amoroase, din inventivitatea pasională a Athénaïsei de Montespan. Dar el nici nu așteaptă așa ceva de la ea.

Atunci când, după o scurtă îmbrățișare, se îndepărtează de ea, se simte ușurat. Adeseori el o mai strânge în brațe încă o dată, în aceeași zi, iar ea se lasă iubită cu aceeași blândețe, cu aceeași bunăvoință.

Louise de La Vallière sau Marie-Angélique de Fontanges leșinau atunci când avea de-a face cu ele. Erau prăzi tinere. Maria-Tereza închidea ochii și suporta. Athénaïs de Montespan i se încolăcea de trup, cu o dorință atât de intensă, încât aproape că îl înfiora și îl trăgea după ea în abisurile plăcerii, unde el își pierdea cunoștința.

Doamna de Maintenon îl primește firesc, cu naturalețe. Ea îi aparține. Și după ce fac dragoste, el adoarme liniștit.

Atunci când se trezește, o vrea acolo, mereu, disponibilă, rugându-se pentru el. Și dintr-o dată, o frază îi vine în minte, pe când toamna începe să înece în ceață grădinile, iar pământul este tapisat cu frunze moarte. Fumul șemineelor se răspândește prin galeriile castelului, fără ca focul să poată încălzi cu adevărat clădirile, în care se strecoară vântul jilav!

El șoptește aceste cuvinte care i se fixează în minte. Îi va fi soție în fața lui Dumnezeu; va fi aceea pe care o va avea aproape în fiecare zi, până când moartea îi va ieși în cale.

Iar ea nu-i va cere nimic altceva decât simpla prezență și pioșenia.

Va fi pentru ea cel care este de fapt și față de sine însuși.

El o privește trăind, rugându-se încă din zori, ducându-se la vreuna dintre primele slujbe, spovedindu-se acolo, apoi întorcându-se în apartamentele sale, ca să se pregătească să-l primească.

Se instalează la dreapta șemineului, în timp ce ea își ia lucrul și miniștrii se perindă, prezentându-și problemele.

Ar vrea s-o poată întreba în fiecare clipă: „Ce crede Temeinicia Voastră?"

Și este un dar de la Dumnezeu faptul că o are alături de el pe această femeie pioasă, care se roagă pentru mântuirea regelui său.

Împreună cu ea, alături de ea, el poate să coboare de pe acea scenă regală, unde este silit să-și măsoare fiecare gest, fiecare privire. Și tocmai de această tihnă intimă are el nevoie.

Îl convoacă pe confesorul său, părintele de La Chaise, și apoi pe arhiepiscopul Parisului, Harlay de Champvallon.

– Ea se roagă pentru mântuirea mea, spune el.

– Nu are nicio altă grijă decât pe aceea a sufletului vostru, spune părintele de La Chaise. Dumnezeu sălășluiește în ea.

Vrea să o ia de soție, doar în prezența duhovnicului și a arhiepiscopului, a marchizului de Montchevreuil, a cărui soție este o prietenă a Doamnei de Maintenon, a lui Louvois. Primul valet de cameră, Bontemps, va pregăti capela castelului de la Versailles.

Această căsătorie, de la 9 octombrie 1683, este una de suflet, și nu de teatru.

Și fiecare va fi legat de acest secret.

4.

El citește și recitește copia uneia dintre numeroasele scrisori, adresate zilnic alor săi de către Elisabeth-Charlotte, Palatina, și pe care iscoadele cabinetului negru le subtilizează și le traduc.

„Nu am reușit să aflu dacă regele s-a căsătorit sau nu cu alde Maintenon, scrie prințesa. Mulți zic că ea îi este soție și că arhiepiscopul Parisului i-a unit în prezența duhovnicului regelui și a fratelui lui Maintenon; dar alții spun că nu este adevărat, așa că nu se poate ști exact. Oricum, este sigur că regele nu a mai avut pentru nicio altă amantă pasiunea pe care o are pentru asta. Este ceva ieșit din comun, atunci când sunt împreună. Dacă ea este pe undeva, el nu se poate abține un sfert de oră fără să se ducă să-i vorbească la ureche și s-o pună la curent în secret, chiar dacă a fost toată ziua prin preajma ei."

El este satisfăcut. Și-a atins scopul.

La Curte, au înțeles cu toții că Doamna de Maintenon se bucură de o poziție aparte în ochii lui, dar că ea este altceva decât o amantă domnitoare. Și totodată, după cum își și dorea el, secretul căsătoriei a fost păstrat, iar incertitudinea domnește. Nu ar fi vrut ca Doamna de Maintenon să fie confundată cu vreo

Athénaïs de Montespan sau cu vreo Marie-Angélique de Fontanges. Ea a suferit și a fost indignată, atunci când ei și-au închipuit așa ceva. Dar zvonul căsătoriei l-a nimicit pe cel al banalei legături.

Curtenii, prinții, acum chiar că nu mai știu nimic. Și așa și este mai bine. Cu toții văd prea bine că ea este singura femeie căreia el îi spune, cu deferență, „Doamnă". Și, în același timp, ei nu-și pot închipui că o soție în fața lui Dumnezeu ar putea fi într-atât de discretă, de modestă.

Îi este recunoscător Françoisei.

Ea i-a spus, cu vocea-i așezată:

– Poziția mea este strălucită. Dumnezeu mi-a dat-o. Dumnezeu știe că eu nu am vrut-o cu dinadinsul. Eu nu am să mă înalț mai mult de atât și mă aflu chiar prea sus.

El îi admiră reținerea, operele de caritate.

Ea a creat o casă pentru educarea tinerelor sărace și merge zilnic acolo, părăsind Curtea pentru acel castel de la Noisy, situat la câteva poște de Versailles.

El i l-a oferit. Știe că ea predă acolo catehismul, că îngrijește bolnavii.

El vrea ca exemplul ei să fie urmat.

El le-a cerut doamnelor de la Curte să aibă grijă de săracii de la Versailles, așa cum se face în parohiile Parisului.

El a fost de-a dreptul fericit atunci când Françoise i-a spus că este călăuzit de Dumnezeu, care îl vede de sus.

El vrea să-l slujească pe Dumnezeu, așa cum face ea, și, într-o dimineață, la *grand lever*, i-a invitat pe gentilomi să meargă la slujbă, să se spovedească, să

respecte cu fervoare îndatoririle religioase, așa cum face și el însuși.

Și, ca să arate că a pus capăt unei anumite perioade din viața sa, o înfruntă pe Athénaïs de Montespan.

Ea este de pe acum o femeie grasă, ai cărei obraji puhavi îi deformează fața. Se înfurie, de îndată ce el începe să-i vorbească despre respectul pe care se cuvine să-l aibă față de Doamna de Maintenon, care este, ca și ea, marchiză.

– Să-i spun eu ei Doamna de Maintenon! strigă Athénaïs. Ei? Acestei femei care a păscut gâștele, acestei neica nimeni!

El rămâne de neclintit. Îi aduce la cunoștință că trebuie să-și părăsească apartamentele, alăturate cu ale sale, pe care vrea să le extindă, să le transforme într-un cabinet, unde să expună statui, tablouri, obiectele pe care le colecționează.

Îi precizează că ea va ocupa apartamentul de la băi, situat la parter, acolo unde s-a instalat cândva pentru ei doi o piscină octogonală, înconjurată de oglinzi, ca să se desfete privindu-și hârjoana acvatică.

A trecut timpul pentru așa ceva.

Ludovic se îndepărtează.

El știe acum cum își va trăi această altă parte a vieții. Ea trebuie să fie încă și mai plină de glorie, decât cea care s-a încheiat odată cu instalarea la Versailles, cu moartea reginei și cu aceea a lui Colbert.

El va trăi în castelul pe care l-a întruchipat în acest ținut arid, cu mlaștini și cu păduri, și în mijlocul căruia, ca pe un germene, vede vechiul pavilion de vânătoare al tatălui său, pe care astfel îl omagiază zilnic.

Și tocmai în jurul acestui pavilion i-a reunit el pe cei mai puternici, pe cei mai iluștri nobili ai Franței,

deveniți supușii lui prea plecați, care îi cerșesc câte o vorbă, o privire, o pensie.

El nu se mai teme de ei. Nu mai există răzvrătiți printre ei. Și nu se mai teme nici de moarte, această rebelă de nestăpânit, care l-a neliniștit timp de câteva luni.

S-a apropiat de Dumnezeu. Se roagă. Se spovedește. O are alături de el pe această soție pioasă, Doamna de Maintenon, Françoise, care veghează asupra mântuirii sale. El vrea ca ea să fie mereu în raza lui vizuală și cât să bată cu urechea. Vrea ca ea să-l însoțească, atunci când hotărăște să fie în fruntea trupelor, care asediază orașul Luxembourg.

Ea stă la dreapta lui, în trăsura regală, cu roșu și cu aur. Iar alături de ea, el a vrut să ia loc Delfina, Marie-Anne Charlotte de Bavaria, mama nepotului său, ducele de Burgundia, moștenitorul dinastiei.

Totul este în ordine.

Simte chiar un elan, care îi permite să călărească alături de mareșalii de Créqui și de Vauban, pe parapetul tranșeelor, și se amăgește că își regăsește vigoarea din primele sale campanii.

Dar după numai câteva ore în șa, durerile îi străpung vintrele și anusul.

El nu-și poate arăta suferința.

El intră alături de trupele sale în Luxembourg, care capitulează. Aici asistă la un *Te Deum*, iar Doamna de Maintenon îngenunchează în nava catedralei.

Dumnezeu este alături de prea creștinul rege al Franței.

Dumnezeu nu-i poartă pică pentru că a refuzat să-și alăture trupele celor ale împăratului german și ale regelui Poloniei, care îi înfruntau pe turci sub zidurile Vienei. Ei au biruit și fără oștenii Franței. Și Dumnezeu

a acceptat ca Ludovic cel Mare să nu fie mai întâi soldatul papalității, ci al Franței.

Grija unui suveran trebuie să fie apărarea intereselor regatului său și asigurarea gloriei acestuia.

Atunci când îi spune acest lucru lui Seignelay, ministrul Marinei, el trage cu ochiul la chipul Doamnei de Maintenon.

Lui îi face plăcere că ea îl aprobă, printr-o ușoară înclinare a capului, atunci când îi cere lui Seignelay să adune o flotă care să bombardeze Genova, până la capitularea acestei republici, aliată a Spaniei, și care unelteste pentru acest regat al galerelor. Știe că Seignelay va executa eficient ordinul.

El îl apreciază pe fiul lui Colbert, cu atât mai mult cu cât, prin câteva mici întorsături de frază, Doamna de Maintenon îi întrețese laude, arătând că ea îl înfruntă pe Louvois, despre care, firește, a aflat că s-a opus căsătoriei, chiar dacă a fost martor la ea.

Ludovic este mulțumit. El poate să speculeze în continuare rivalitatea clanurilor Louvois și Colbert. Fiecare dorește să aibă un ascendent asupra celuilalt, iar regele este cel care câștigă. Seignelay reușește. Genova, distrusă sub o ploaie de paisprezece mii de proiectile și de ghiulele, trase de pe escadrila lui Duquesne, se predă, anunță că îl va trimite pe doge la Versailles, ca să facă un pact de supunere.

Și Louvois obține la Ratisbonne ca puterile coalizate împotriva Franței să semneze un armistițiu de douăzeci de ani, prin care acceptă anexările, alipirile — cea a Luxembourgului, ca și cea a Strasbourgului, a Besançonului, ca și a Belfortului — înfăptuite de Ludovic cel Mare.

El se află la Versailles. Domnește asupra Curții și a Europei.

Se instalează pe tronul său de argint aurit.

Ambasadorii beiului de Alger înaintează spre el, cu capetele plecate. Orașul lor a fost bombardat de flota lui Duquesne. Ei vin să-și recunoască înfrângerea, să se supună, după cum trebuie să facă, peste câteva luni, și dogele Republicii Genoveze.

Umil, înconjurat de patru senatori și de membrii familiei sale, dogele, înclinându-se, parcurge lunga galerie a Oglinzilor. El va mărturisi greșelile Republicii.

Astfel, fiecare dintre ei va ști că forța regelui Franței face dreptul!

Trebuie să se fi convins toți de aceasta, din Senegal, acolo unde se îngrămădesc sclavii în calele vaselor cu negri, până în insulele Americii, unde sunt debarcați, și trebuie să se recunoască acest fapt, din Brandenburg până la Genova.

Iar supușii regelui nu trebuie să uite acest lucru.

Stă jos, în camera Doamnei de Maintenon, în dreapta șemineului.

Aprobă, dând din cap, ordonanța pe care i-a terminat-o de citit Louvois.

De acum înainte, dezertorii din armata regală nu vor mai fi condamnați la moarte, căci marina are nevoie de mână de lucru.

Li se vor tăia nasul și urechile. Vor fi rași, puși în lanțuri și trimiși la galere.

Și vor fi însemnați pe obraji, cu fierul înroșit în foc, cu două flori de crin.

Amprenta regelui trebuie să se întipărească în suflete și în carne.

5.

Își întinde piciorul, dar de abia a atins cu călcâiul parchetul, că durerea, ca un cuțit înroșit în foc, i se înfige în pulpă, îi sfredelește coapsa, spatele, vintrea.

Medicii au spus: este guta.

Își mușcă buzele. Simte cum durerea i se întinde la ceafă și i se prelinge până și în gură.

Încearcă să uite de trupul acesta împovărător, stânjenitor.

Îi invită, cu un gest molatic, pe Monseniorul Delfin, pe Michel Le Tellier și pe Louvois, apoi pe marchizul de Châteauneuf să ia loc în jurul lui.

Doamna de Maintenon, așezată la stânga șemineului și aplecată asupra lucrului său, nici n-a clipit.

– Orice dorește regele este drept, spune el.

Toți aprobă.

– Dar, continuă el, regele vrea mai mult decât gloria, mai mult decât alipirea și anexarea teritoriilor și a orașelor, mai mult decât scuzele dogelui Republicii Genoveze, mai mult decât armistițiul acceptat de Provinciile-Unite, de Spania și de împăratul german.

De altfel, acești inamici se și pregătesc să reînceapă războiul.

Wilhelm de Orania s-a aliat cu electorul de Brandenburg, Frederick-Wilhelm. În Anglia, noul suveran, catolicul Iacob al II-lea, este criticat, amenințat de supușii săi, rămași eretici.

– Mi-a fost hărăzit să trudesc la convertirea tuturor ereticilor din regatul meu, adaugă el. Sunt gata să fac ceea ce se va socoti cel mai de folos lucru pentru binele religiei.

Ar fi vrut să se ridice, dar durerea sfâșietoare îl paralizează.

– Supușii trebuie să aibă religia regelui lor, spune Louvois. O credință, o lege, un rege, oricine trebuie să se supună acestui principiu.

Ludovic o privește pe Doamna de Maintenon. Ea își lasă capul în jos, în semn de aprobare, apoi șoptește:

– Lucrurile nu trebuie deloc precipitate. Trebuie convertire, și nu persecuție.

Ludovic repetă:

– Convertirea tuturor ereticilor.

Din 1661, explică Louvois, au fost promulgate aproape trei sute de edicte, prin care, erezia a fost treptat redusă.

Zeci de mii de hughenoți s-au convertit la Montauban, la Bordeaux, în Béarn. Numai răzvrătiții împotriva regelui refuză convertirea.

Aceștia trebuie suprimați. Ei sunt sămânța cea rea, neghina din recoltă. Pentru stârpirea ereziei, ar fi de ajuns revocarea edictului de la Nantes.

– Trebuie pus capăt pericolului hughenot, continuă Louvois. Acești calviniști încrâncenați nu sunt decât republicani, supuși nevrednici.

Monseniorul Delfin tușește încurcat, apoi spune încet că revocarea poate pricinui tulburări, o reluare a războaielor religioase.

Hughenoții, adaugă el, pot căuta sprijinul prinților de aceeași credință sau, dacă nu pun mâna pe arme, vor fugi din regat, ceea ce va dăuna negoțului și agriculturii.

Ludovic își măsoară fiul din cap până în picioare.

El are generali buni, îi spune Delfinului, trupe credincioase, dragoni viteji, care să împiedice orice răzvrătire. Hughenoții o știu și nu vor merge la pierzanie.

Se ridică, în ciuda durerii, sprijinindu-se de spătarul fotoliului său.

– Dacă socotim foloasele, continuă el, dauna este prea puțin demnă de a fi luată în considerare, în comparație cu avantajele unei operațiuni, care i-ar reda religiei propria splendoare, statului — liniștea, iar autorității — toate drepturile.

El face câțiva pași șchiopătând.

Va lua în curând o hotărâre, spune el, înainte de sfârșitul acestui an, 1685.

I se adresează lui Louvois.

El vrea ca în toate orașele și provinciile regatului, hughenoții să fie îndemnați la convertire, fără violență, recurgându-se la toate mijloacele necesare.

– Ceea ce vrea regele este drept, conchide el.

Se grăbește ca toți să părăsească încăperea.

Dacă ar rămâne singur cu Françoise de Maintenon, i s-ar atenua durerea, care îi macină călcâiul și piciorul, care îi arde burta, îi sfâșie intestinul.

Dar el trebuie să-i facă față Monseniorului Delfin, care mai zăbovește, care nu mai termină cu reamintirea exceselor comise în Béarn, în numeroase orașe, de către

dragoni, pe care intendenții îi stârnesc să fie necruțători, în loc să-i domolească.

Sunt închise templele, copiii sunt smulși de la părinții lor. Se pradă. Se violează. Se ucide. Hughenoții sunt adunați în piețele orașului. Li se cere să se convertească. Dacă refuză, sunt loviți. Sunt siliți să stea nemișcați, până când își schimbă părerea. Episcopii le stau alături generalilor.

Se depășesc cu asupra de măsură dorințele regelui.

Numai câțiva oameni, preoți și magistrați se întreabă la ce consecințe vor duce asemenea violențe. Ce câștigă regatul, când se vede cum postăvarul, un meșteșugar, este dus ca un criminal la galere, că nevasta îi este violată, iar copiii încredințați unor familii necunoscute? Cine poate avea încredere în proaspeții convertiți, cine și-ar putea închipui că ei ar fi credincioșii sinceri ai unei religii, pe care au fost siliți să o accepte?

Ludovic nu-i răspunde.

El a primit petiții, care îi aduc la cunoștință aceleași fapte. A spus deja: nu vrea violențe. Dar sunt în joc unitatea regatului, autoritatea regelui său, soarta credinței și a religiei catolice, amenințate de eretici, de turci. Iar el trebuie să fie suveranul, care triumfă în regatul său asupra ereziei.

Ghicește că Monseniorul vrea să continue să vorbească. Îl întrerupe. Se înfurie și durerea devine și mai puternică. I-a cuprins tot trupul, de la ceafă până la călcâie.

Ar vrea să închidă ochii, să-și lase capul pe piept. Ar vrea să se poată întinde, să nu mai poarte povara acestui trup atât de greu.

Ar vrea să se sprijine de brațul Françoisei, s-o audă rugându-se, căutând sprijin la Domnul, cerându-i ajutorul, milostivirea.

El are nevoie de ea. Față de ea își poate arăta slăbiciunea, temerile, își poate exterioriza durerea.

El are nevoie de Dumnezeu.

Cu o mișcare scurtă din cap, îl concediază pe Monseniorul Delfin.

Iată-l, în sfârșit, singur cu Doamna de Maintenon.

El nu mai vrea să fie hărțuit cu detalii, ca și cum, prin acestea, s-ar încerca să-l facă să se răzgândească.

El vrea să stingă erezia din regat. Iată marea lui menire! El vrea ca autoritatea să-i fie respectată pretutindeni. Și nu mai acceptă să se poarte cineva altfel decât o dorește el.

I se pare că durerea i se ascute, de fiecare dată când îl încearcă vreo nemulțumire. Ca să învingă această suferință, ca să ducă lupta cu acest trup, care îi scapă de sub control, lui nu trebuie să i se mai ivească în cale niciun obstacol, să nu mai întâmpine nicio opoziție.

El vrea cu atât mai mult să stăpânească trupul regatului, cu cât propria-i carne se răzvrătește, propriu-i corp se destramă.

El vrea ordine pretutindeni.

Aprobă cele șaizeci de articole, care stabilesc regulile negoțului cu negri, comercializarea și munca sclavilor în insulele Americii.

Prin acest „cod negru" se va „menține disciplina Bisericii catolice, apostolică și romană, spre a reglementa tot ceea ce privește starea și calitatea sclavilor din insulele noastre sus menționate".

El vrea ca toți sclavii să fie botezați și educați în religia catolică, apostolică și romană.

El își împlinește astfel, în insulele îndepărtate, marea menire de a apăra pretutindeni religia cea dreaptă. Ereticii și evreii nu au loc în insule. Și chiar dacă „sclavii sunt mobile și intră ca atare în comunitate" și dacă, de drept, „copiii ce se vor naște din căsătoriile sclavilor vor fi sclavi", cel puțin ei vor putea, botezați fiind, să fie recunoscuți drept oameni, de către biserică și de către Dumnezeu.

El citește ultima frază din cod:

„Căci aceasta ne este voia și ca să fie hotărât și pe veci de nestrămutat, noi ne-am pus pecetea, marea pecete de ceară verde, în lac de mătase verde cu roșu."

Semnează.

Și, preț de câteva clipe, suferința se destramă, ca și cum fapta, odată împlinită, ar fi fost cel mai bun leac pentru trupul lui, chinuit de durere.

Și așa se întâmplă de fiecare dată când acționează — când are sentimentul că ordinea și autoritatea sa pătrund mai adânc în regat — și asta îl ușurează.

El vrea să fie închiși cerșetorii, care sunt ca niște plăgi purulente în oraș și pe la țară, în „atelierele cerșetoriei."

El o susține pe Doamna de Maintenon, atunci când aceasta își exprimă dorința de a înălța clădiri la Saint-Cyr, pentru a primi și educa tinere fete de familie bună, dar sărace.

El ar vrea ca și regatul să fie orânduit, așa cum este Curtea, și ca în fiecare oraș regele să fie prezent — așa cum este el la Versailles, zilnic, sub privirile tuturor — printr-o statuie ecvestră, plasată în mijlocul celei

mai mari piețe, pentru ca toți supușii să o vadă, să o cinstească, să simtă că el veghează asupra lor și că îi urmărește.

Și ca toți acești supuși să poată veni la Versailles, să admire aceste edificii, șantierele încă în curs, și unde forfotesc peste treizeci de mii de muncitori, care, acolo, pornesc construcția unui apeduct, pentru a abate apele unui râu, Eure, iar aici, construiesc aripa de nord a castelului.

Așa se întâmplă când ordinea propășește, când oamenii și natura sunt stăpâniți, când durerea din el se alină.

Și el îi mustră, îi pedepsește pe cei ce vin, cu vorbele lor, să-i tulbure această ordine.

El nu mai tolerează comportările fanteziste, scrisul, libertățile lui Elisabeth-Charlotte, Palatina, tot ceea ce cu numai câteva luni în urmă îl făcea să surâdă.

Ea trebuie să intre din nou în rânduri. Și el i-o spune cu asprime duhovnicului prințesei.

El vrea ca preotul să transmită în aceiași termeni această punere la punct.

Insistă că ar putea să o alunge de la Curte pe Elisabeth-Charlotte; ea trebuie să înțeleagă că vremurile s-au schimbat.

Ea îi răspunde. El citește primele fraze și, pentru câteva clipe, durerea care îl chinuie pare să se fi estompat. Elisabeth-Charlotte îi scrie:

„Știu că sunteți regele meu și, în consecință, stăpânul meu, așa încât voi avea mereu grijă să nu fac nazuri... Sunteți regele meu și se cuvine ca eu să mă supun și chiar dacă acest lucru m-a mâhnit adânc, m-am mângâiat cu gândul că mai aveți încă destulă bunăvoință față de mine ca să-mi ascultați dezvinovățirea..."

Ea se scuză, se supune.

„Eu nu pot decât să vă implor, Monseniore, să uitați trecutul, să-mi porunciți ce conduită doriți să adopt pe viitor și mă voi conforma întru totul. Și vă asigur, Monseniore, că în această privință și în orice altceva v-ar fi pe plac să-mi porunciți vreodată, veți fi ascultat.

Și apoi, deodată, în timp ce parcurge ultimele rânduri ale scrisorii, el simte iarăși menghina durerii.

Palatina scrie:

„Și vă implor să mă credeți că nu am mai puțin respect și, dacă aș îndrăzni să o spun, chiar amiciție pentru Maiestatea Voastră, decât cei care își închipuie că se pun în valoare pe lângă Domnia Voastră, dar care nu vă respectă cu adevărat, pentru că au curajul să vă facă să fiți odios..."

Se oprește din lectură și aruncă scrisoarea.

Elisabeth-Charlotte nu dă nume, dar la cine altcineva să se fi referit ea, dacă nu la Françoise de Maintenon?

Iscoadele care s-au strecurat în anturajul Palatinei au și raportat că ea nutrește față de Doamna de Maintenon o ură profundă, că o acuză pe aceasta că „s-ar amuza cu faptul că îl face pe rege să fie odios față de toți membrii familiei regale."

Suferința care îl macină devine și mai acută.

Elisabeth-Charlotte nu s-a convertit decât ca să se poată căsători cu Filip d'Orléans, dar ea a rămas în adîncul sufletului o eretică.

El este sigur că ea se opune revocării edictului de la Nantes.

În scrisorile către ai săi, rămași eretici, ea scrie:

„Îmi este imposibil să abordez prin poștă probleme de ordin religios."

Ea este bănuitoare, știe de existența cabinetului negru!

Dar se confesează, iar el se înfurie, citindu-i spusele:

„Când dracul nu poate să-și vâre coada undeva, trimite o babă, spune ea. Noi toți, membrii familiei regale, o înțelegem din plin. Gata, destul cu asta! Nu se cuvine să spun mai mult. Eu sunt mai credincioasă decât toți marii habotnici, căci eu trăiesc pe cât de bine pot și nu fac rău nimănui..."

Cine să fie acea babă, dacă nu Doamna de Maintenon?

El se simte rănit și neputincios, căci i-ar fi oare cu putință să o alunge de la Curte și să o încarcereze pe soția propriului său frate?

El trebuie să acționeze. Nu trebuie să se ia după acești noi convertiți, nehotărâții, care acceptă ca regatul să fie amenințat de cangrena ereziei.

El trebuie să-i asculte pe Bossuet și pe părintele de La Chaise, care îi repetă:

– Prințul trebuie să-și folosească autoritatea ca să distrugă falsele credințe din statul său. El este apărătorul liniștii publice, care se sprijină pe religie, și trebuie să susțină tronul, al cărui fundament este credința...

El îi mărturisește lui Bossuet că unii dintre apropiații săi predică toleranța, acceptarea prezenței ereziei în regat.

Bossuet se indignează, spune:

– Cei care nu vor să suporte folosirea asprimii de către rege în materie de religie, pentru că religia trebuie să fie liberă, fac o greșeală nelegiuită.

El aude șoaptele rugăciunilor Doamnei de Maintenon, care, numărându-și mătăniile, nu-l scapă din ochi.

Ea veghează asupra lui, îl susține în hotărârea luată. Îi cere lui Dumnezeu să-l apere, să-i ușureze suferințele. Și lui i se pare că durerea se estompează, că îi dispare, atunci când le cere lui Michel Le Tellier și marchizului de Chateauneuf să redacteze edictul de revocare a edictului de la Nantes.

Citește el însuși, pe 18 octombrie 1685, preambulul, și trupul i se pare mai ușor, ca și cum fiecare frază pe care o rostea îi reda încă o frântură din puterea tinereții.

„Constatăm, spune el, că partea cea mai numeroasă și cea mai de valoare dintre supușii noștri de religie pretins reformată a îmbrățișat catolicismul. Socotim și că nu putem face altceva mai bun, pentru a șterge cu totul amintirea tulburărilor,... decât să revocăm în întregime zisul edict de la Nantes și articolele speciale care i-au fost adăugate acestuia, ca și tot ceea ce s-a făcut de atunci în folosul numitei religii."

Astfel, erezia este alungată din regat. Cultul hughenot este interzis în casele particulare și în templele, care vor fi distruse. Pastorii nu vor avea de ales decât între a abjura și a părăsi regatul. Dar nici nu se pune problema ca ultimii credincioși ai ereziei să iasă din Franța. Ei trebuie să aleagă între conversiune sau galere, iar pentu femei, pedeapsa va fi mănăstirea.

I se pare drept și să fie botezați copiii încă de la naștere în adevărata credință, iar la nevoie, să fie luați de lângă părinții care s-ar încăpățâna să refuze convertirea.

Nu vrea să citească petițiile, cererile, rugămințile care îi sunt adresate după publicarea acestui edict de la Fontainebleau. Cei care îi îndură efectele, care sunt duși la galere, care sunt lipsiți de copiii lor sau care fug

în Provinciile-Unite sau în Brandenburg, părăsindu-și bunurile, sunt răzvrătiți ce au refuzat în mod deliberat să se convertească.

Ei nu sunt altceva decât victimele alegerii lor diavolești!

Ei au respins religia regelui lor, aceea a tuturor supușilor din regat.

El nu vrea să audă decât acele laude care i se adresează în Consiliu și atunci când apare la Curte.

El este noul Carol cel Mare, noul Constantin, campionul credinței, i se tot repetă. Niciun alt rege nu a făcut și nici nu va mai face ceva într-atât de vrednic de laudă.

El nu simte în jurul său decât aprobare.

Niciodată nu a mai fost un asemenea consens între el și supușii săi. Niciodată regatul nu a fost mai unit, crede el.

Îl ascultă pe Louvois, care îi citește raportul intendenților. În toate provinciile nu au loc decât acțiuni de mulțumire pentru rege, care, asemenea sfântului Ludovic, a luptat pentru Domnul.

Și se simte întărit în hotărârea și în credința lui, atunci când află că în Anglia, în Provinciile-Unite, pastorii care au preferat mai curând să părăsească Franța decât să se convertească îl denunță. Ei vorbesc despre „crude persecuții". Îl amenință cu Judecata lui Dumnezeu. Acuză biserica regatului de a fi, ca și regele, vinovată de toate violențele.

„Reaua credință, viclenia, încălcarea promisiunilor, pângărirea numelui sfânt al lui Dumnezeu, furia, violența, brutalitatea, toate sunt cuprinse aici. Cine nu s-ar indigna să vadă că oameni, care-și spun creștini, acționează ca turcii și canibalii?"

Iată-i pe dușmanii lui Dumnezeu, care sunt și cei ai regatului.

Măștile au căzut. Dar și cei câțiva, neconvertiți, rămași încă în regat, cei care au scăpat de la vâslitul pe galere și care nu renunță.

El este de acord cu Louvois, care, împotriva acestor eretici — ce se adună prin locurile cele mai îndepărtate, în Cévennes, în Vivarais, ca să cânte psalmii nelegiuiți — vrea să trimită dragonii ca să-i împrăștie pe îndărătnici, să-i împingă cu de-a sila la altar, să se spovedească, iar cei care ar refuza, să fie puși în lanțuri, condamnați la galere.

El simte că durerea îi revine, încă și mai ascuțită.

Războiul cu ea și împotriva ereticilor și a răzvrătiților, împotriva tuturor celor care, din interiorul granițelor sau în țările dușmane, vor să slăbească regatul, nu va înceta deci niciodată!

El trebuie să o poarte: este menirea lui de mare rege.

El își aduce aminte de vremurile Frondei, de dușmănia de care era înconjurată mama lui, cardinalul Mazarin, de ura prinților, care luaseră armele în mâini ca să se pună în slujba străinătății.

Și hughenoții se înrolează în regimentele electorului Frederic-Wilhelm sa urajul lui, le țin partea.

El citește în rapoartele iscoadelor că Elisabeth-Charlotte, cumnata lui, ar fi încercat să-i apere pe hughenoți, să le înlesnească fuga și să împiedice să li se ia copiii.

Ea ar fi spus:

– Proasta bătrână și părintele de la Chaise și toți iezuiții îl conving pe rege că va fi absolvit de toate păcatele înfăptuite de Maiestatea Sa cu Montespan, dacă

îi hărțuiește și îi alungă pe reformați. Și că aceasta este calea care îl va îndrepta spre rai. Maiestatea Sa crede cu tărie acest lucru, căci în viața lui nu a citit un cuvințel din Biblie. Așa îl trag ei pe sfoară.

El este indignat că astfel este insultată Doamna de Maintenon.

Se întoarce spre Doamna de Maintenon.

Ea este singura persoană în care are el încredere, singura care îi înțelege intențiile. Îi întinde mâna, pentru ca ea să îl îmbărbăteze, pentru că, odată cu mânia și cu indignarea, durerea a pus din nou stăpânire pe el.

6.

El deschide gura.

O ține de mână pe Françoise de Maintenon, care stă în picioare, lângă fotoliul unde s-a așezat el, cu ceafa sprijinită de spătar, cu capul dat puțin pe spate, ca să-i ușureze chirurgului munca.

O aude pe Françoise, care se roagă și spune:

– Facă-se voia Domnului, Dumnezeu să vă ajute.

Ridică mâna, ca să-l invite pe chirurg să se apropie, să înceapă. Este gata să accepte această nouă încercare, această suferință. Dumnezeu i-a hărăzit-o și nu te poți răzvrăti împotriva Domnului.

Au trecut luni bune de când trăiește el cu durerea.

Adeseori este silit să nu se deplaseze prin galeriile și prin saloanele castelului decât într-un fotoliu rulant, pentru că guta îl împiedică să meargă. Și a trebuit să renunțe și la călărit, fesele îl dor atât de tare, încât de-abia mai poate sta pe un fotoliu, iar șaua a devenit un instrument de tortură.

Și, prin urmare, el vânează cerbul și mistrețul, aproape întins, dintr-o caleașcă. Iar adeseori chiar a fost nevoit să se instaleze pe un fel de cărucior, împins de valeți, pentru că nu mai putea merge prin grădinile

sale și pentru că totuși voia să se plimbe pe acolo. Și pentru că Dumnezeu, care îl supune la aceste încercări, nu poate dori ca Regele Prea-Creștin, apărător al dreptei credințe, să se lase biruit, să se culce, să nu-și îndeplinească îndatoririle de rege și de catolic.

Chirurgul se apleacă.

Ludovic ar vrea să-și uite propriul trup, plaga, care i-a scobit bolta palatină și pe care chirurgul vrea să i-o cauterizeze, arzându-i marginile purulente cu fierul înroșit în foc.

Trebuie să accepte, să-l lase pe chirurg să acționeze, să încerce să închidă gaura, prin care pătrund hrana și băutura, înainte de a-i ieși pe nas.

De parcă Dumnezeu ar vrea să-i aducă aminte că el nu este nimic altceva decât carne lipsită de apărare și supusă durerii și care, după ce a cunoscut toate plăcerile, acum trebuie să îndure suferința și încercările.

Dumnezeu îi ia înapoi toate plăcerile trupești, de care s-a bucurat atât de mult și din care s-a ales cu atât de puțin.

Iubirea nu mai este decât o scurtă îmbrățișare, de care nu se satură niciodată, care îl alină și pentru care îi este recunoscător Françoisei de Maintenon.

Dar el nici măcar nu mai vrea să-și aducă aminte de nopțile învăpăiate de dorință.

Acum, după ce face dragoste, de abia se mai ridică. Se îndreaptă șchiopătând spre scaunul lui igienic, pus în cameră, pe care se așază de mai multe ori pe noapte și de până la zece ori pe zi.

Medicii îi fac purgații, îi dau să bea vin laxativ. Îi spun că trebuie să elimine alimentele pe care nu le mai mestecă și pe care le înghite cât se poate de repede, ca să

evite să nu se infiltreze în rana de pe bolta palatină. Dar dacă el se hrănește în felul acesta, nu i se pare niciodată că savurează, că mănâncă. Nu mai poate să sfărâme, să sfâșie înghițiturile, pentru că nu mai are decât câteva frânturi de dinți. Chirurgii i-au smuls și i-au spart pe ceilalți și, în același timp, i-au zdrobit fălcile și i-au sfărâmat bolta palatină.

El este deci constrâns să înghită, fără să se poată sătura cumva, părându-i-se mereu că are burta umflată și trebuie să și-o deșerte, în vreme ce ce foamea îl mistuie.

Mai este și viermele, care trăiește în măruntaiele lui, dându-i această senzație, spun medicii. Ar trebui să reușească să i-l scoată, și de aceea i se fac purgații, i se ia sânge, îl fac să vomite.

I s-a arătat acea tenie, dar ea nu este decât o parte din vierme, capul îi este încă în burta lui și deci trebuie să i se facă iarăși purgații.

Și astfel, el se află mereu la mijloc, între dorința de a înghiți și cea de a se deșerta.

Trebuie să-și lase corpul pe mâna medicilor, a chirurgilor.

Trebuie să accepte. Să nu se răzvrătească împotriva durerii. Ea este încercare și pedeapsă, expresie a voinței divine.

„Doamne Dumnezeule, mă încredințez ție, se gândește el, atunci când simte în gură căldura sfredelitoare a fierului înroșit, care se apropie de plaga de pe bolta palatină.

El este regele. Nu țipă. Nu-și arată nici suferința, nici grija, nici spaima.

Dar fără să vrea, corpul îi zvâcnește și i se acoperă de sudoare, iar mâna i se încleștează de cea a Doamnei de Maintenon.

El îndură. Se lasă. Vrea ca trupul său, ca să reziste mai bine la durere, să se lase în ghearele acesteia, fără să se opună. Și mai vrea și să aibă încredere în medici, chiar dacă le cunoaște neputința.

Rana de pe bolta palatină nu mai este purulentă, deși rămâne deschisă, și el însuși este incomodat de duhoarea propriei respirații.

Îi pune întrebări primului dintre chirurgii săi, Félix, despre această durere, această arsură, această cazmă, care îi sfredelește anusul.

Îl ascultă pe chirurg, descriind abcesul, fistula, sângerările, care fac ca anusul să-l doară atât de tare.

Este un rău care se întinde, datorat, fără îndoială, tocănițelor și condimentelor de la prânzuri și de la cine, dar provocat și de lungile cavalcade și, la unii, de practicarea „viciului italian".

Uneori, trebuie hotărâtă „marea operație," ca să fie resorbită fistula, această fisură, care scoate la iveală faptul că „intestinul gros, care se continuă cu anusul, a putrezit". Domnul duce de Ludres, mare maestru al artileriei Franței, și alte câteva personaje cu sânge albastru au suportat „marea operație". Periculoasă, spune Félix.

Dar durerea i-a revenit. Arsura, abcesul sunt atât de intense, încât Ludovic nu mai poate merge, în acest început de februarie al anului 1686.

Trebuie să se hotărască să stea la pat, să îngenuncheze, să-și desfacă picioarele, în acea cameră a Doamnei de Maintenon, unde se înghesuie chirurgii, medicii și Louvois și Seignelay, cei mai importanți miniștri.

– Tumoare la coapsă, șoptește unul dintre medici.

– Abces, fistulă, spune chirurgul Félix.

Dar Félix ezită să încerce „marea operație".

Ludovic îl ascultă.

Înainte de „marea" încercare, trebuie acceptat și ceea ce propune Félix.

– Acum, Maiestatea Voastră, spune chirurgul.

Este ca și cum, din această bulă învăpăiată care închide anusul, ar iradia dureri fulgerătoare, lame, raze de foc, străbătându-i picioarele, înnodându-i-se în jurul gleznelor și sfredelindu-i ceafa.

Și arsura se prelungește, din moment ce chirurgul aplică pe abcesul incizat o piatră de cauterizare.

Durerea este atât de crâncenă, atât de persistentă, încât el nici nu poate să ațipească.

Rămâne nemișcat, fără să o piardă din ochi pe Doamna de Maintenon, care, lângă pat, își prefiră mătăniile.

După câteva săptămâni, trebuie acceptată o nouă incizie și noi arsuri, în timp ce el își închipuie zvonurile care trebuie să fi întesat Curtea, să se fi răspândit pe la toate națiunile, printre acele grupuri de eretici care au fost primiți în Provinciile-Unite, la Geneva, în Anglia, la Brandenburg.

Pesemne că ei susțin că el ar fi pe moarte.

El află că la Augsburg s-ar fi constituit o ligă în jurul Olandei, a prinților germani, a Spaniei, a Angliei, care se pregătește să reînceapă războiul, uitând de armistițiul de la Ratisbonne.·

În ciuda suferinței, este nevoit să convoace Consiliul, în cameră, să le pună întrebări lui Louvois și Seignelay, care sunt tot rivali, să ordone concentrarea trupelor în

fortărețele de la graniță, alungarea din văile Vaud-ului a hughenoților refugiați acolo și care poate că încearcă să intre cu forța în regat. Iar Geneva să fie amenințată cu invadarea, dacă, oraș eretic fiind, îi primește pe hughenoții francezi.

Fie grație îndeplinirii îndatoririlor sale regale, fie datorită însănătoșirii, în urma tratamentelor cu lanțeta și a aplicării pietrei de cauterizare, oricum, el se simte mai bine, când primăvara începe deja să coloreze grădinile palatului.

Se plimbă în cărucior, în ciuda durerii, care îl apucă din nou la fiecare zdruncinătură. El poate chiar să meargă cu trăsura la Paris, unde, în piața Victoriei, a fost ridicată o statuie ecvestră, care îi celebrează victoriile.

El vrea să spere că s-a terminat cu încercările, că poate să fie din nou regele ce călărește în fruntea regimentelor și care vânează.

În unele zile, chiar uită că a suferit atât de mult. Nu-și mai simte greutatea propriului trup. I se pare că, în ciuda celor patruzeci și opt de ani, și-a păstrat totuși vigoarea tinereții.

Participă la serbările — rivalizând în somptuozitate — pe care le dau Louvois și, în castelul său de la Sceaux, Seignelay.

El inaugurează, împreună cu Doamna de Maintenon, acea casă din Saint-Cyr, pe care Mansart tocmai a terminat-o, pentru a le adăposti pe cele două sute cincizeci de fete tinere, sărace, dar cu sânge albastru.

El face câțiva pași prin galeriile acestei clădiri, care i se pare mai frumoasă decât toate celelalte a căror construcție a poruncit-o, chiar mai mândră decât

castelul de la Marly, unde speră să-și petreacă în curând câteva zile.

Este fericit să le vadă pe aceste fete tinere, înclinându-se în fața lui.

Își aduce aminte de inscripția de pe piedestalul statuii ecvestre din piața Victoriei: *Viro immortalis*[8].

Își pierde capul pentru o clipă.

Statuile, castelele de la Versailles și de la Marly, casa de la Saint-Cyr și unitatea religioasă a regatului, anexiunile, alipirile de orașe și de teritorii îi asigură nemurirea.

El trebuie să-i primească pe solii regatului din Siam, veniți să se închine în fața lui, a celui mai mare dintre regi. Ce altă dovadă poate fi mai clară că gloria lui se întinde până la celălalt capăt al lumii și că ea îi asigură nemurirea?

Dar s-a bizuit el cumva prea mult pe propriile-i puteri?

Dar oare a sperat el prea mult, s-a încrezut prea mult într-o ameliorare a sănătății? Dintr-o dată, pe când toamna își așterne cenușiul asupra labirintului grădinilor, durerile îi revin, încă și mai acute, iar pietrele de cauter sau inciziile, în loc să le atenueze, le întețesc.

Iar fistula nu se resoarbe, ci se adâncește.

Vrea să înfrunte „marea operație", pentru că se cuvine să dea lupta, și nu să se mulțumească el cu micile hărțuieli.

El știe că, în primul rând Félix, dar și ceilalți chirurgi, ca să se pregătească pentru marea încercare asupra corpului regelui, au exersat pe pacienți anonimi și au conceput instrumente adecvate.

---

[8] Lat. „bărbatul nemuritor" (n. tr.).

Se poate cumva ca vreunii dintre acești pacienți, furnizați chirurgilor de către Louvois, să fi murit?

Viața regelui este însă bunul cel mai de preț al regatului.

Pe 18 noiembrie, Ludovic se trezește în zori.

El îngenunchează lângă pat, se roagă, șoptește, ridicându-se și îndreptându-se spre chirurgi:

– Doamne, mă las în grija ta!

Îi privește pe toți cei care îl înconjoară, pe acești chirurgi și pe primul dintre ei, Félix, ca și pe d'Aquin, primul dintre medici, apoi pe Françoise de Maintenon, pe Monseniorul Delfin, pe Louvois, pe părintele de La Chaise, pe primul valet de cameră, Bontemps, și pe Bessières, unul dintre marii chirurgi ai Parisului.

El se întinde, îl ia de mână pe Louvois și, cu un semn din cap, îl invită pe Fèlix să opereze.

Senzație de tăietură, încă și mai pătrunzătoare decât toate durerile care l-au măcinat până acum.

El își mușcă buzele. Și-ar dori să tacă. Dar repetă întruna, ca o tânguire: „Doamne, Dumnezeule!"

Îl trec sudorile. Trebuie ca această bătălie să fie biruitoare și se teme ca nu cumva chirurgii să nu îndrăznească să atace, cu toată puterea necesară. El trebuie să le-o poruncească.

– S-a făcut, domnilor? Încetați, nu mă mai tratați ca pe un rege, vreau să mă însănătoșesc, ca un țăran.

El simte două noi incizii, iar durerile pe care i le provoacă îl sfâșie.

Repetă: „Doamne, Dumnezeule!", strângându-l de mână pe Louvois.

Apoi, în timp ce corpul îi tremură, simte cum chirurgul își retrage lanțeta, că lupta a luat sfârșit. Iar durerea slăbește.

Se odihnește câteva clipe și apoi spune că vrea să se deschidă ușile camerei și să li se dea drumul gentilomilor de la *petit* și *grand lever*, ca să afle din gura lui că marea operație a avut loc și că regele, ca de obicei, îi primește și va ține Consiliul.

Un rege, atâta timp cât încă mai suflă, își guvernează regatul.

El încă mai suferă, dar poate să se ridice, să meargă prin cameră, sprijinit de brațul Doamnei de Maintenon.

Îi este foame și poate să înghită puțină carne și vin îndoit cu apă.

Dar durerea îi revine după câteva zile și, silindu-se să rămână indiferent, el îl ascultă pe primul chirurg, care îi spune că rana cauterizată nu s-a închis, că va trebui să facă, fără îndoială, noi incizii, ca să desprindă crustele aspre, care s-au format de o parte și de cealaltă a fistulei.

Este nevoit din nou să accepte, dar dorește, spune el, oricât de mare i-ar fi suferința, să-i primească pe toți cei cărora trebuie să le acorde audiențe. El face un semn, pentru ca primul chirurg să înceapă.

Iar durerea este într-atât de mare, încât corpul îi este din nou scăldat în sudoare, în timp ce chirurgul îl asigură că nu mai are nimic de tăiat.

Închide ochii.

Dumnezeu hotărăște. Se cuvine să se ridice, să se așeze, să răspundă laudelor acestor vizitatori, fără ca glasul să-i tremure.

El își face meseria de rege.

Și în același timp se simte de parcă ar fi schingiuit, tras pe roată, sfâșiat.

Iar tortura continuă, nu încetează decât cu o zi înainte de ajunul Crăciunului.

Dintr-o dată, în trupul său se așterne pacea.

Îi aude pe muzicanții capelei regale pornind un *Te Deum* de mulțumire lui Dumnezeu, pentru însănătoșirea regelui.

El este acel rege, care a trecut prin încercări și a biruit în cel mai greu dintre războaie.

Prea puțin contează dacă ereticii, în Provinciile-Unite, în Brandenburg sau în Anglia, îl socotesc „noul Turc dintre creștini", îl condamnă, îl acuză „că înspăimântă copiii, că incendiază, devastează, jefuiește, urgisește, poruncește măcelărirea supușilor și a străinilor, bărbați și femei" și că ei consideră că „aburii care înflăcărează creierul acestui rege, care se crede un erou, au coborât dinspre spirit, ca să se manifeste în acea zonă a trupului numită anus, provocând o fistulă, concentrându-se acolo într-o tumoră și lăsând astfel în pace, pentru câtva timp, restul lumii.

Acum, după ce a înfrânt boala, el le va arăta dușmanilor că este, mai mult decât oricând, Ludovic cel Mare.

PARTEA A DOUA

1687-1693

7.

Îngenunchează pe scăunelul de rugăciune de lângă patul său.

Trebuie, și se și cuvine, să-i mulțumească lui Dumnezeu.

În această dimineață, de 15 martie 1687, el se urcă pe cal, pentru prima oară, după luni bune.

Își încrucișează palmele, își sprijină fruntea în mâini, închide ochii. Își aduce aminte de acea durere, care, ca o menghină, părea că-i sfârtecă trupul, își înfigea colții în gleznele și în vintrea lui.

Acum durerea este doar surdă și a reușit, încă din primele zile ale lui ianuarie, să meargă, să asiste la *Te Deumul* pregătit de Luly în biserica Jacobinilor.

Dar la jumătatea slujbei Luly a scos un strigăt și s-a prăbușit, după ce s-a rănit, lovindu-și piciorul cu bastonul, pe când era furat de melodia pe care o dirija.

Și au fost de ajuns câteva săptămâni, pentru ca cangrena să-l doboare pe Luly. Poate că Dumnezeu a vrut să-l pedepsească pe muzician, să-l osândească pentru toți tinerii pe care i-a corupt și i-a inițiat în viciul italian.

Luly a murit, după cum a murit și prințul de Condé.

Iar Ludovic a ascultat predica lui Bossuet, care a repetat de mai multe ori:

– Dumnezeu este cel care îi face pe regi, pe război nici și pe cuceritori.

Episcopul de Meaux a adăugat că moartea lui Condé nu-l va slăbi pe rege, pe care îl ocrotește „mâna lui Dumnezeu, gata întotdeauna să-i sară în ajutor, pentru ca el să fie veșnic pavăza statelor sale."

Ludovic se roagă.

El este sigur că Dumnezeu l-a ocrotit, că a călăuzit lanțeta chirurgului și a vrut să pună capăt încercării, a vrut ca plăgile să i se închidă, să nu mai fie vorba de fistulă sau de tumoră, „între anus și membranele intestinului", astfel încât el să se poată plimba prin grădini, să poată mânca, deși maxilarele și bolta palatină tot îl mai dor, iar burta îi este tot umflată, silindu-l să se așeze tot atât de des pe scaunul lui igienic.

Dar acestea sunt necazuri atât de neînsemnate, încât vrea să le dea uitării.

El a putut să stea în picioare, în vechea capelă de la Versailles, unde se adunase, la 18 ianuarie, toată Curtea, pentru botezul ducilor de Burgundia, d'Anjou și de Berry, cei trei fii ai Monseniorului Delfin și ai Mariei-Anne Charlotte de Bavaria.

I-a mulțumit lui Dumnezeu că poate să-l ducă la cristelniță pe ducele de Burgundia, urmașul său direct, nepotul său.

Faptul că viitorul stirpei sale este astfel asigurat l-a mai înviorat.

Chiar i s-a părut că, de la acest început de ianuarie 1687, trupul îi este mai ușor, parcă epurat. În fiecare dimineață, el a urmat recomandările medicilor săi,

lăsându-l pe Bontemps, primul său valet de cameră, să-l frecționeze cu apă de toaletă, din cap până-n picioare.

Prospețimea, care îi pătrunde în trup, alungă impuritățile.

Și astfel, el retrăiește zilnic bucuria supușilor săi de a-l ști vindecat, iar acest fapt îl înveselește.

El a fost la Notre-Dame, la Paris, ca să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru vindecarea sa și a acceptat să prezideze prânzul, oferit în cinstea sa, de către edilii orașului.

Îi este recitat poemul lui Charles Perrault, *Secolul lui Ludovic cel Mare*, care a fost citit la Academia Franceză:

Frumoas'-antichitate, de-a pururi venerabilă,
nicicând n-aș fi crezut-o a fi chiar adorabilă.
Îi văd pe cei vechi, drepți, făr' să se-ncline,
sunt măreți, chiar așa, dar muritori ca mine.
Și chiar pot compara, făr' de a fi injust,
veacul lui Ludovic, cu acel' al lui August.

El vrea, se cuvine, să-i mulțumească lui Dumnezeu.

Se scoală. Bontemps îl ajută să se îmbrace, apoi deschide ușile camerei pentru *grand lever.*

Ludovic înaintează. El spune că în această dimineață va încăleca.

Și ascultă complimentele și laudele curtenilor, care se înghesuie în jurul său.

Călărește mai întâi cu grijă, prudent, temându-se să nu fie dintr-o dată sfâșiat de durere. Apoi, treptat, își uită această temere și galopează, cu senzația că renaște.

După-amiază se plimbă îndelung prin grădini, străbătând cu pași mari, de mai multe ori, labirintul, propunându-și să scrie „un mod de a vizita grădinile Versailles-ului", și adastă cu plăcere aici, aplecându-se asupra tufelor dese de flori, mirosindu-le parfumul.

Revine, în cele din urmă, o reîntâlnește pe Doamna de Maintenon, în apartamentele sale. Ea îl întâmpină, cu bustul strâns într-o rochie bleu și cu chipul neatins de vreun rid.

El îi ia mâna, o conduce spre cameră.

Dorința este prezentă, vie, dar atât de repede istovită.

Ludovic se instalează în fața șemineului.

Pe o masă, pe care el a instalat-o la dreapta lui, sunt așezate scrisorile confiscate și copiate de iscoadele cabinetului negru, ca și depeșele ambasadorilor. Începe prin a le citi pe acestea din urmă.

Se indignează împotriva pamfletelor scrise și publicate în Provinciile-Unite de pastorii hughenoți exilați. Acești autori denunță pedepsele, pe care le denumesc „acte de o cruzime nenaipomenită."

„Printre miile de strigăte și de blesteme, scrie unul dintre ei, dragonii spânzurau lumea, de păr sau de picioare, atârnând, bărbați și femei, de tavanele camerelor sau în cârligele șemineurilor."

Ludovic îl convoacă pe Louvois, care afirmă că nu este vorba aici decât de calomnii.

Ludovic îl întrerupe. Nu este vreme de excese în interiorul regatului, ci de războiul împotriva națiilor dușmane și adeseori eretice.

Vrea să meargă, continuă el, la graniță, în Luxembourg, să viziteze fortăreața, căci războiul, chiar dacă nu a fost declarat, este deja început de aceste

țări, care îi primesc, îi susțin, îi plătesc pe hughenoții francezi.

Trebuie acționat spre înlăturarea acestei amenințări, cu atât mai mari, cu cât, sub conducerea lui Carol al V-lea de Lorena, prinții germani i-au silit pe turci să dea înapoi, îndepărtând astfel, primejdia otomană. Deci, ei vor putea să-și concentreze forțele spre regatul Franței.

El îl ascultă pe Louvois, care îi propune să nu mai aștepte ca alianța antifranceză și liga de la Augsburg să se extindă, devenind astfel periculoase.

Nu trebuie acționat pe nepregătite, fără prudență, spune Ludovic.

Ei trebuie să se asigure mai întâi că, prin văile din Vaud, hughenoții nu s-au adunat din nou.

Se cuvine arătat pretutindeni, chiar înainte de izbucnirea războiului, că regele Franței nu cedează nimănui nimic, nici măcar acestui papă, Inocențiu al XI-lea, care pretinde că ar controla ambasadele situate în statele sale.

Să fie trimise trupe la Roma cu un nou ambasador și să i se reamintească suveranului pontif că regele Franței refuză să fie atinsă imunitatea ambasadei sale, chiar dacă toți ceilalți suverani s-au înclinat în fața voinței papei.

Iar papa invocă acest fapt, pentru a le impune francezilor să-i accepte noile decizii.

Ludovic se ridică.

– Nu m-am luat niciodată după nimeni, spune el, eu sunt cel care trebuie să le servească drept exemplu celorlalți.

8.

El a preferat să rămână singur, ca să citească, în cópii, scrisorile lui Elisabeth-Charlotte.

Se temea că, dacă rămâne în camera Doamnei de Maintenon, aceasta-i va pune întrebări, în felul său, blând, dar stăruitor.

Ar fi fost nevoit să-i răspundă că este vorba despre scrisorile prințesei Palatine. Cele două femei se urau. Françoise s-ar fi aplecat asupra lucrului ei, oftând. Iar el nu i-ar fi putut aduce la cunoștință ce spune Elisabeth-Charlotte cu violența și cu tonul deșănțat, care lui nu-i plac câtuși de puțin.

Cu câteva zile în urmă, ea i-a scris mătușii sale Sofia, electoarea de Hanovra:

„Nu mai pot să păstrez tăcerea asupra faptului că această Curte devine acum într-atât de plictisitoare, încât de abia se mai poate îndura, căci regele își închipuie că dă dovadă de pioșenie dacă face în așa fel încât să lâncezim de tot. În ceea ce mă privește, eu nu cred că-l poți sluji pe Domnul Dumnezeul nostru, iubind babele și fiind ursuz; dacă ăsta este drumul spre rai, mie mi-ar fi foarte greu să ajung acolo. Este o mizerie să nu-ți mai asculți propria rațiune și să nu te mai călăuzești decât după popii interesați și după bătrânele curtezane."

El a simțit că s-a aprins la față de mânie, iar Doamna de Maintenon a și remarcat, îngrijorându-se de starea lui și întrebându-l dacă l-au apucat din nou durerile.

Ea s-a apropiat de el, plină de compasiune, și toată mânia lui s-a întors împotriva ei, cea care nu avea de ce — i-a spus el — să se bage în treburile regatului. El hotăra singur și, dacă ar fi avut nevoie de un sfat, l-ar fi cerut miniștrilor, în Consiliu.

El nu mai vrea să treacă prin asemenea momente și a hotărât să se instaleze de acum înainte în apartamentele sale, în fața mesei de marmură, pe care sunt puse scrisorile.

El știe că o să îl înfurie, dar nu poate să nu bage în seamă ceea ce scrie și ceea ce gândește Elisabeth-Charlotte.

Ea nu este numai o bârfitoare oarecare, o nemțoaică eretică, neconvertită niciodată cu adevărat. Ea este cumnata regelui și prințesa Palatină.

Iar în această calitate, după moartea tatălui său, ea are drepturi asupra Palatinatului.

Iar Ludovic le-a pus în valoare, ca rege al Franței, cap al familiei regale, și deci îndreptățit să apere interesele lui Elisabeth-Charlotte, soție a ducelui d'Orléans, fratele regelui.

Leopold, împăratul Sfântului Imperiu German, prinții electori, Wilhelm de Orania și toți cei aflați în liga de la Augsburg și-au exprimat indignarea, considerând această revendicare a moștenirii tatălui Elisabethei ca o nouă tentativă de a pune mâna pe orașele și teritoriile germane.

El știe că prințesa Palatină este neliniștită.

Ea se teme pentru țara sa. I-a spus-o lui Louvois, care a și raportat, iar ea a și scris:

„Se face uz de numele meu, ca să se distrugă biata mea țară."

Ea a făcut caz de protestul prinților germani.

El a fost nevoit să repete: „Nu mă iau niciodată după nimeni!"

Nu va ceda la văicărelile lui Elisabeth-Charlotte.

Palatinatul nu este decât o hartă, care va trebui pose dată, pentru a fi cel mai puternic în marea confruntare, întreprinsă de dușmanii regatului Franței.

Iar el este regele Franței, preocupat de gloria și de puterea ei. Louvois a înțeles acest lucru.

Ministrul pregătește armata pentru război, adunând trupele pe malul Rinului și creând o miliție regală, ai cărei recruți vor fi echipați de parohiile lor și vor primi o soldă de doi bani pe zi. Ele vor sluji drept rezerve ale armatei.

Dar Ludovic constată că însărcinatul său cu Afacerile Externe, Colbert de Croissy, vrea să încerce cu orice preț să mențină pacea. Ce-și închipuie el, că Wilhelm de Orania, spaniolii, prinții germani, Frederick I, care tocmai i-a succedat tatălui său la Brandenburg, nu vor războiul?

Fapt încă și mai îngrijorător. Englezii și-au alungat regele, Iacob al II-lea, catolicul, cu atât mai multă înverșunare, cu cât el este tatăl unui fiu — prințul de Walles — botezat în credința catolică, iar fiica sa, Maria, soția lui Wilhelm de Orania, bună protestantă, nu mai este deci moștenitoarea tronului.

Cum să nu-ți închipui, că Wilhelm de Orania, ereticul, dușmanul de neîmpăcat al regatului Franței, se va alia cu ereticii englezi, să-l alunge pe regele catolic,

Iacob al II-lea, pe soția acestuia și pe prințul de Walles, ca să obțină, pentru el și pentru Maria, tronul Angliei?

Iar tu, să nu iei acest zălog, care este Palatinatul!

Ludovic ordonă cucerirea orașului Philipsburg, de pe malul drept al Rinului.

El dorește ca Monseniorul Delfin să preia conducerea armatei și să învețe astfel, pe teren, în compania lui Vauban, cum se asediază un oraș și cum îl silești să capituleze.

El îi spune Delfinului:

– Vă dau ocazia să vă puneți în valoare meritele. Mergeți și arătați-le întregii Europe, pentru ca atunci când eu voi muri, să nu se bage de seamă că regele a murit.

El o să moară.

Gândul acesta îl stăpânește dintr-o dată.

Delfinul îi va fi succesorul, iar în fața Philipsburgului el se comportă ca un om curajos și cu aptitudini militare.

Ludovic se simte mândru, dar și îngrijorat, atunci când Louvois îi încredințează epistolele scrise de Vauban, care povestesc cum a escaladat Monseniorul Delfin tranșeele, situate la doar câteva sute de pași de gurile de foc dușmane.

„El voia să vadă totul, scrie Vauban. Nemulțumindu-se cu atâta, a trebuit să i se aranjeze un loc de unde să poată privi în voie, pe deasupra tranșeelor. I-am făcut unul, iar el s-a ridicat în picioare, eu ținându-l de poalele cămășii, ca să-l trag înapoi, atunci când va veni vremea."

Continuându-și lectura, el simte, încetul cu încetul, cum îngrijorarea îi atenuează mândria.

Știi ce înseamnă să stai trei-patru ore în tranșeea cea mai expusă, acolo unde, spune Vauban, tunul este primejdios?

„Monseniorul Delfin a fost prezent la marile atacuri, o lovitură de tun a nimerit atât de aproape de el, încât domnului de Beauvillier, marchizului d'Huxelles și mie, care mergeam înaintea lui, ne-au țiuit urechile un sfert de oră, ceea ce nu se întâmplă decât atunci când te afli în bătaia tunului; de altfel, judecați și dumneavoastră toate celelalte."

Delfinul în bătaia tunului! Succesiunea Franței pusă în primejdie! Ludovic dictează:

„Regele îi cere acum Monseniorului Delfin să nu mai poftească să meargă în tranșee și, dat fiind că el a înfăptuit până în prezent tot ceea ce se cuvenea spre propria sa glorie, regele vrea ca el să nu se mai gândească la nimic altceva decât la a-și încheia ucenicia."

El nu mai poate să vâneze. Ideea de moarte, a sa, a propriului fiu. Se gândește la ceilalți copii ai lui, la bastarzii pe care i-a recunoscut, dar cărora trebuie să le asigure o situație, care îi va uni pe toți cei ce sunt sânge din sângele său.

El îi are deci în vedere pe ducele de Maine și pe Domnișoara de Blois, copiii avuți cu Athénaïs de Montespan. Domnișoara de Blois s-ar putea căsători cu ducele de Chartres, fiul lui Monsieur și al Palatinei, iar ducele de Maine, cu fiica acestora.

Vrea să-i vadă pe drăguții lui Monsieur, cavalerul de Lorena și marchizul d'Effiat.

El îi anunță că a hotărât să-i desemneze membri ai ordinului de Saint-Esprit.

Le surprinde uimirea, mulțumirea. Ei știu că lui nu-i plac sodomiții și se întreabă care or fi motivele acestei distincții.

El spune doar că dorește ca ducele de Maine și Domnișoara de Blois să-i ia în căsătorie pe copiii lui Monsieur și ai Palatinei.

Cavalerul de Lorena și marchizul d'Effiat se înclină ceremonios. Ei nu vor fi nerecunoscători.

Iar el se simte ușurat la gândul că vlăstarele sale vor dobândi o poziție socială, printre cei din familia d'Orléans.

Are sentimentul de a-și fi făcut datoria, de a fi șters statutul de bastard, iscat de dublul adulter.

Și vine apoi acea scrisoare a prințesei Palatine, care îl face să tremure de mânie.

„De câtva timp, am mai multe necazuri, scrie prințesa Palatină. Mi s-a spus în taină adevăratul motiv pentru care regele se poartă atât de frumos cu cavalerul de Lorena și cu marchizul d'Effiat, și anume, pentru că ei au promis că-l determină pe Monsieur să-l roage prea plecat pe rege să binevoiască să căsătorească odraslele lui Montespan cu ale mele, adică pe fiica mea cu acel șchiop de duce de Maine, iar pe fiul meu, cu Domnișoara de Blois.

În aceste împrejurări, Maintenon este cu totul de partea lui Montespan, căci ea i-a crescut pe bastarzi și îl iubește pe acest șchiop răutăcios ca pe propriul ei copil."

El închide ochii.

Fiecare cuvințel este ca o otravă pentru el.

Dar trebuie să-și continue lectura, ca nu cumva să uite că la Curte, în jurul său, mișună năpârcile.

Își aduce aminte că marchizul d'Effiat și cavalerul de Lorena au fost acuzați că ar fi otrăvit-o pe Henrieta

a Angliei, prima soție a lui Monsieur. Iar Athénaïs de Montespan și-a dezgolit trupul în timpul slujbelor diavolești, pieptul ei slujindu-le drept altar preoților închinați cultului lui Satan.

Răul se află pretutindeni, iar războiul pe care trebuie să-l poarte regele cu el este fără sfârșit.

Ereticii îl susțin și ei sunt cei care, în inima regatului, și la Londra, la Amsterdam, la Hanovra sau în îndepărtatul Brandenburg ațâță ura împotriva regelui.

El a aflat că, exact așa cum s-a temut, Wilhelm de Orania a debarcat în Anglia, că Iacob al II-lea, neputându-i rezista, a fugit din regat și că rătăcește în voia sorții, pe drumul spre Franța.

Războiul este chiar aici, trebuie condus fără cruțare, la fel de hotărât cum au fost combătuți hughenoții.

Politica mijloacelor de presiune în vederea convertirii trebuie să fie extinsă în afara granițelor. Așa trebuie să se procedeze la Philipsburg și în toate orașele Palatinatului, care vor fi asediate, cucerite.

Și prea puțin contează sentimentele și protestele lui Elisabeth-Charlottte.

La ce s-ar putea aștepta el din partea ei sau a oricui, în afară de ură și de nerecunoștință?

Numai Dumnezeu este mărinimos. Numai la el trebuie să te rogi. El este Stăpânul lumii.

Numai în el poți avea încredere.

Și poate și în cei care se declară slugile lui, cei care se roagă la el, așa cum o face Françoise de Maintenon.

Dar prințesa Palatină și-a păstrat în adâncul sufletului otrava ereziei.

Și pe aceasta o revarsă în scrisoarea, a cărei lectură trebuie să o reia el.

Ea scrie:

„Nici dacă ducele de Maine, în loc să fie rodul unui dublu adulter, ar fi un prinț legitim, eu nu l-aș vrea de ginere, și nici pe sora lui de noră; pentru că el este îngrozitor de urât, paralizat, iar pe lângă toate astea, mai are și alte cusururi: astfel, este zgârcit în draci și nu are nimic bun din fire. Și, mai mult decât atât, ei sunt, și unul și celălalt, după cum v-am spus, bastarzi, dintr-un dublu adulter, și copiii celei mai rele și mai păcătoase femei de pe fața pământului. De câte ori îi văd pe acești bastarzi, îmi ies din fire."

El ia o altă scrisoare. Și aici este aceeași ură față de el, față de Françoise de Maintenon, „gunoiul cel bătrân al regelui", îndrăznește să scrie Elisabeth-Charlotte. Ea adaugă:

„Oamenii din popor de la Paris spun în gura mare că ar fi o rușine ca regele să le dea bastarzilor lui pe copiii legitimi din familia sa."

El nu trebuie să se lase pradă mâniei.

Fiecare lucru la vremea lui.

Trebuie declanșat războiul și deci asediate orașele din Palatinat și mai întâi Mannheim.

El poruncește ca atunci când va fi cucerit, să fie rasă de pe fața pământului fortăreața și să fie distruse locuințele, așa încât să nu mai rămână piatră pe piatră.

Dar, îi spune el lui Louvois, aceste ordine trebuie să rămână secrete. Suveranii și supușii lor trebuie să fie loviți ca de trăsnet.

Ei au vrut să lupte împotriva regelui Franței, să rupă armistițiul, să se alieze împotriva lui?

Au uitat că nu i te opui, fără consecințe grave, lui Ludovic cel Mare.

9.

El se oprește pe pragul sălii celei mari a Casei de la Saint-Cyr, unde tinerele interne vor susține, în fața întregii Curți și a regelui Angliei, Iacob al II-lea, refugiat de câteva zile în Franța, o reprezentație cu *Esthera*, piesa lui Racine, scrisă pentru Doamna de Maintenon.

Cu o ușoară mișcare din cap, regele îl invită pe Louvois să se apropie. Vrea să știe care este situația din Palatinat.

El vorbește în șoaptă, pentru ca niciunul dintre curtenii aflați la câțiva pași de el să nu-l audă.

– Trebuie, spune Ludovic, să-i împiedicăm pe nemți să se folosească de orașe și de fortărețe. Trebuie să-i oprim să străpungă linia Rinului.

Louvois știe ce înseamnă asta: distrugerea orașelor și a fortărețelor, dar și arderea recoltelor, măcelărirea șeptelului, pedepsirea localnicilor, alungarea lor, incendierea caselor acestora.

Aceasta îi va costa scump pe cei din Mannheim, ca și pe cei din Worms, Spire, Kreuznach, Oppenheim, Heildelberg și din toate satele. Nu trebuie lăsate în urmă decât ruine, mormane de cenușă și cu atât mai bine dacă monumentele, bisericile sunt rase de pe fața pământului.

Louvois face o plecăciune, aprobă, arată că distrugerile au și început, că locuitorii au fost puși pe fugă și s-au retras în păduri.

Louvois a primit chiar în acea dimineață o depeșă de la marchizul de Chamlay, care comandă trupele însărcinate cu ocuparea Mannheim-ului.

Chamlay i-a scris:

„Încă de-a doua zi de la căderea Mannheimului, am să-l trec prin foc și pară."

Ludovic rămâne indiferent.

Așa trebuie acționat. Căci marea confruntare a început.

Wilhelm de Orania și soția sa, Maria Stuart, au fost încoronați ca rege și regină ai Angliei și au început imediat războiul, au bombardat Saint-Malo, flota lor urmărind vasele franceze, căci stathouderul Provinciilor-Unite, devenit William al III-lea al Angliei, dorește și să distrugă comerțul regatului Franței. Aliații săi, împăratul german și Frederic I de Brandenburg, sunt tot atât de hotărâți ca și el. Sunt gata să recurgă la orice mijloc ca să triumfe, în timp ce se arată indignați de acțiunea trupelor regale în Palatinat.

Și, firește, hughenoții sunt cei care strigă mai tare, numindu-l pe regele Franței „prăpădul lui Dumnezeu", „Turc", „barbar", „nebun furios."

Într-un pamflet intitulat „*Tânguirile Franței înrobite*", al cărui autor este, fără îndoială unul dintre acei pastori încrâncenați și plini de ură, se poate citi:

„Francezii erau considerați odinioară o nație onestă, omenoasă, cu spirit civic, opusă barbariei; dar astăzi un francez este cam același lucru cu un canibal în mintea vecinilor."

Ludovic este insensibil la aceste lătrături și chiar la implorările, la jelania prințesei Palatine.

Zilnic, ea se lamentează, protestează în scrisorile sale.

În ultima ei misivă, ea scrie:

„O calamitate îngrozitoare și vrednică de milă s-a abătut asupra bietului Palatinat. Ceea ce mă îndurerează și mai mult este faptul că s-a folosit numele meu, pentru a-i arunca pe sărmanii oameni într-o profundă nenorocire, iar atunci când protestez plângând, mi se poartă pică, mi se fac reproșuri. Nici dacă ar fi să mi pierd viața, eu nu aș conteni să regret și să deplâng ceea ce se întâmplă. Sunt atât de îngrozită de tot ceea ce a fost aruncat în aer, încât, în fiecare noapte, când abia ațipesc, mi se pare că mă aflu la Heidelberg sau la Mannheim și că văd toată jalea. Mă trezesc apoi tresărind și, de pe la două noaptea, nu-mi mai găsesc odihna. Atunci îmi închipui cum erau toate pe vremea mea și în ce hal au ajuns acum, apoi în ce hal am ajuns eu însămi și nu mă pot opri să nu plâng cu lacrimi amare. Ceea ce mă doare și mai tare este că regele a așteptat, ca să dea totul pierzaniei, tocmai ca eu să mă rog fierbinte de el pentru Heidelberg și pentru Mannheim. Și încă li se mai pare de rău augur faptul că eu sunt mâhnită, dar, într-adevăr, asta mă depășește..."

El nu vrea să se lase mișcat. Palatina face parte din tabăra dușmanilor. Ea adaugă:

„Trupele brandenburgheze i-au cam scuturat pe francezi. Ceea ce gândesc eu nu poate fi încredințat penei de scris, dar este ușor de ghicit."

El se înfurie atunci când descoperă, într-o altă scri soare, că Elisabeth-Charlotte este plină de îngăduință față de William al III-lea al Angliei, care i-a fost odinioară logodnic.

Ea își permite să scrie:

„Sper, dacă nenorocirea ar face ca prințul de Orania (căci ni se interzice să spunem regele William) să se răzbune, ca el să-și amintească de vechea noastră iubire și să nu-mi facă niciun rău."

Și tocmai soția lui Monsieur, cumnata regelui Ludovic cel Mare, este cea care are asemenea gânduri!

Ludovic este cu atât mai furios de aceste cuvinte, cu cât a primit de curând o depeșă de la ambasadorul său la Madrid, contele de Rebenac, care îi anunță dispariția reginei Spaniei, Maria-Luiza d'Orléans, fiica din prima căsătorie a lui Monsieur cu Henrieta a Angliei, care moare la douăzeci și șapte de ani, ca și mama ei, și tot atât de neașteptat și de misterios.

Ea își reținea soțul, Carol al II-lea, firav și neputincios, supus presiunilor împăratului Germaniei, care voia ca Spania să se implice hotărât în războiul contra Franței.

Rebenac, reîntors la Paris, câteva săptămâni mai târziu, a precizat, că Maria-Luiza a fost probabil otrăvită la ordinul contelui de Mansfeld, solul împăratului german la Madrid, cu complicitatea contesei de Soissons, acea femeie amestecată în afacerea Otrăvurilor și de care regele își amintește prea bine. El o iubise, pe când nu era decât Olympe Mancini, nepoata cardinalului de Mazarin.

Rebenac a adăugat că Maria-Luiza d'Orléans „a murit, fiind pentru Dumnezeu ca o călugăriță, iar pentru oameni ca o eroină"! Otrava ar fi fost pusă într-o tartă cu

anghile sau în scoici. Una dintre domnișoarele de onoare ale reginei ar fi vrut să mănânce din ele, dar un grande de Spania i-a smuls scoica din mână, avertizând-o că dacă ar înghiți-o, s-ar îmbolnăvi.

A fost deschis corpul reginei, ale cărei organe erau măcinate, iar carnea îi era vânătă.

Și s-a anunțat deja viitoarea căsătorie a regelui Spaniei cu fiica electorului palatin și soră a împărătesei Germaniei.

Așa este, război purtat împotriva regelui Franței! Și tocmai el este acuzat că ar fi „un barbar"!

El nu și-a făcut decât datoria de Rege Prea Creștin al regatului Franței.

L-a primit la castelul de la Saint-Germain pe regele Angliei, catolicul, alungat din regatul său de către Wilhelm de Orania, ereticul. L-a îmbrățișat și i-a spus:

– Monsieur, frate al meu, cât de mult mă bucur să vă văd aici! Dar nu mă bucur că sunteți doar în siguranță!

El l-a ajutat să organizeze o debarcare în Irlanda și l-a sprijinit, după câteva zile, atunci când Iacob al II-lea s-a trezit încolțit, trimitându-i un contingent de șapte mii de oameni, condus de contele de Lauzun.

L-a primit din nou, după eșecul acestei tentative.

Și a trebuit să facă față trupelor spaniole și germane în Țările de Jos și în provinciile renane. Meinz-ul a căzut. Și lăzile de bani s-au deșertat, pentru că războiul este un mare devorator de aur și de argint.

Îi poartă sâmbetele lui Louvois, pentru că nu a știut să conducă acest război.

El îi ascultă pe fratele lui Colbert, Colbert de Croissy, și pe marchizul de Torcy, pe fiul acestuia din urmă și pe Seignelay, fiul lui Colbert.

Ei au avut ideea, ca să combată foamea de bani, să condamne luxul veselei și al obiectelor din metale prețioase. Dar el este cel care a hotărât să-și trimită la monetărie toată argintăria, spre a fi topită, și cu metalul astfel obținut, să fie bătuți bani de aur și de argint, care să umple lăzile, să plătească războiul, să mențină negoțul.

Un rege trebuie să fie oricând gata de sacrificii, pentru gloria regatului său.

Acum el participă la reprezentarea *Estherei.*

Personajele lui Racine, trufașa Vasthi, soția regelui Ahasverus, și nobila, blânda Esthera, a cărei pioșenie îl atrage pe rege, în ciuda intrigilor ministrului Aman, îi amintesc, una de Athénaïs de Montespan, iar cealaltă, de Françoise de Maintenon, iar Aman, este Louvois!

Cât despre Ahasverus, este el însuși, Ludovic cel Mare!

El sesizează emoția tinerelor actrițe.

Surâde la stângăciile lor. Este sensibil la frumusețea lor, la fecioria lor, îmbujorată. Și aude murmurul dezaprobator al câtorva preoți, care sunt îngrijorați pentru aceste tinere interne, expuse la privirile și la poftele curtenilor.

Dar lui îi place piesa și o și spune, reducând critica la tăcere și suscitând astfel entuziasmul întregii Curți, care îl felicită pe Racine.

Seara, se cinează la Marele Trianon, un edifiu a cărui construcție a fost supravegheată de către el personal, cerându-i arhitectului Hardouin-Mansart să folosească marmură roz, să nu înalțe etaje, să se mulțumească doar cu două corpuri de clădire, reunite printr-un peristil.

El a vrut prin aceasta ca frumusețea să nu se ivească din aur, din lambriuri și din statui, ci numai din jocul dintre piatră și marmură.

Este mulțumit.

Îi are alături pe Doamna de Maintenon, pe regele Iacob al II-lea și pe regina Angliei, acești învinși, aflați sub protecția sa.

Iar atunci când citește ultimele pagini ale Palatinei, rămâne indiferent.

Și totuși, Elisabeth-Charlotte, după cum îi stătea în obicei, își exprimă violent resentimentele, ura față de Françoise de Maintenon.

„Otreapa bătrână, scrie ea, în fața regelui Angliei o făcea pe umila și pioasa, într-așa un hal, încât regina a luat-o drept o sfântă... Dar cu toate că nici eu nu mai sunt tânără, hoașca tâmpită este mai în vârstă decât mine, sper deci ca, până mi-o sosi ceasul, să am plăcerea de a o vedea crăpând pe diavolița bătrână."

El se simte mai presus de aceste certuri, de aceste patimi de rând. El este regele. Nimic altceva, în afară de moarte, nu poate și nu se cuvine să îl atingă.

10.

El înaintează spre patul în care zace Marie-Anne de Bavaria.

Și cu cât se apropie de Delfină, cu atât mai mult simte acel miros grețos, dulceag și de putrefacție, care este cel al morții.

Se întoarce către Delfin, care stă cu trei pași în urma lui. Dar fiul lui pare cu gândurile duse aiurea, ca și cum ar refuza să vadă că moartea își face treaba, că soția lui trage să moară.

El își aduce aminte de cuvintele prințesei Palatine, citite într-una dintre numeroasele și nesuferitele ei scrisori, pe care totuși nu se mai satură să le răsfoiască, de parcă numai prin intermediul lor ar putea să vadă ce se întâmplă dincolo de decorurile Curții și în spatele tuturor chipurilor.

Prințesa Palatină, ce se întâlnea aproape zilnic cu Marie-Anne de Bavaria, ca și ea însăși, nemțoaică, a făcut caz de starea proastă de sănătate a Delfinei, care nu s-a mai pus pe picioare după nașterea ultimului ei fiu, ducele de Berry. Ea trăia departe de Curte, jignită de aventurile galante ale soțului său, negăsind puțină alinare decât în concertele pe care le organiza, invitând la ea vioriștii regelui.

Prințesa Palatină scria:

„Pe Delfină o răpune amarul. Se face tot posibilul să fiu și eu adusă în același hal; numai că eu sunt o nucă mai tare decât Marie-Anne de Bavaria. Dacă ar fi ca hoaștele să mă halească, să nu cumva să-și rupă dinții, căci, chiar dacă încearcă să mă amărască în toate cele și dacă regele se poartă foarte urât cu mine, din cauza răutății și a strâmbelor bătrânei vrăjitoare, eu îmi cumpănesc bine treburile, îmi văd de ale mele și am mare grijă de sănătate, ca să o fac să crape de ciudă."

Ludovic nu vorbise cu fiul său despre starea soției acestuia.

Regretă că nu a făcut-o.

Poate că ar fi trebuit să-i impună fiului său să se poarte altfel cu Delfina. Poate că l-a reținut amintirea a ceea ce îi făcuse și el reginei Maria-Tereza.

Și nici nu a realizat gravitatea bolii Delfinei.

I se spunea „tânjire". Niciun medic nu ar fi putut ghici un sfârșit atât de aproapiat.

El a plecat deci la Marly, unde a petrecut trei zile, împreună cu Françoise de Maintenon și cu vreo câteva zeci de curteni privilegiați, pe care îi poftise acolo.

Și apoi depeșa. Delfinei i se luase sânge și i-a țâșnit o mare cantitate de puroi dintr-un abces.

El s-a întors degrabă la Versailles.

L-a auzit pe Bossuet împărtășind-o.

Este miezul nopții de 19 aprilie 1690. Apoi, în dimineața de 20, Delfina a început să îngaime în șoaptă, să dea de înțeles că ar vrea să le vorbească soțului său, Monseniorul Delfin, fiilor ei, ducii de Burgundia, d'Anjou și de Berry.

Ea i l-a prezentat pe acesta din urmă prințesei Palatine, iar el a auzit ultimele cuvinte pe care i le-a adresat prietenei sale:

– Astăzi voi dovedi că nu eram nebună atunci când mă plângeam și spuneam că sunt bolnavă.

Ea și-a binecuvântat cei trei fii și i-a spus ducelui de Berry:

– Berry, tu știi că eu te-am iubit cu duioșie, dar tare greu mai plătesc pentru asta.

Ludovic s-a apropiat de pat.

Ea murmură câteva cuvinte. A fost, spune ea, întotdeauna respectuoasă față de Maiestatea sa. Îi cere să vegheze asupra celor trei fii ai ei. El aude, prin această voce răgușită, suflul aspru al morții. Îl vede pe Monseniorul Delfin îndepărtându-se, ca și cum nu ar vrea să fie de față la moartea soției sale.

Ducele de Burgundia plânge. Ludovic îl alină. Îi place de acest nepot.

El i l-a dat ca tutore pe ducele de Beauvillier — soțul uneia dintre fiicele lui Condé — iar acesta l-a ales ca preceptor pe Fénelon, un episcop cu aere de mare senior, care i-a evanghelizat pe eretici.

Fénelon ar fi, după spusele unora, prietenul unei anume doamne Guyon, o credincioasă ciudată, și autorul unui opuscul, *Metoda pe scurt de a face discursuri*, după care erau înnebunite doamnele de la Curte și până și Françoise de Maintenon. Aceasta face mare caz de Fénelon și îi cere să predice la Saint-Cyr, în fața tinerelor sale, aflate la internatul de acolo.

Ludovic nu are încredere în acest episcop, care este totuși un bun preceptor, iar ducele de Burgundia pare să învețe cu el ceea ce se cuvine să știe un rege.

Și, în curând, el chiar poate să și fie rege, într-atât de neașteptat lovește moartea, pe oricine îi vine ei la socoteală.

El o vede cum pune stăpânire pe trupul Mariei-Anne de Bavaria, zgâlțâindu-l, răsucindu-i brațele, înțepenindu-i picioarele, dându-i ochii peste cap și clătinându-i capul în tresăriri spasmodice.

Apoi, după o ultimă convulsie și după un strigăt înăbușit, se face tăcerea și nemișcarea steiului de piatră.

– Delfina s-a întors la bunul Dumnezeu, spune o voce.

Ludovic îngenunchează la picioarele patului și începe să se roage.

Aude suspinele lui Elisabeth-Charlotte.

O primise la el, cu puțin timp în urmă.

Ea era în același timp și respectuoasă și indignată, supusă, dar și gata, după câte spunea, să nu se lase.

El a ascultat-o, mai întâi cu iritare, apoi cu plictis.

Ea a spus că Monsieur hotărâse să numească drept tutore al fiului lor, Filip d'Orléans, duce de Chartres, pe acest marchiz d'Effiat, actualmente membru al ordinului de Saint-Esprit; și se știe pentru ce anume. Dar Effiat degeaba purta marele colan, capa de catifea neagră, căptușită cu satin portocaliu, pelerina scurtă țesută în argint și colierul de aur de care atârna crucea, întruchipată din flori de crin și armoariile regelui, căci el nu era mai puțin nărăvit la desfrânările de cea mai josnică speță.

– Dacă ajunge tutorele fiului meu, o să-l învețe ceea ce este cel mai cumplit pe lume. Effiat este cel mai mare sodomit din Franța, care își are mereu camera de la Palatul-Regal plină de târfe și de băieți tineri.

Ludovic a întrerupt-o cu un simplu gest.

El nu admitea un asemenea ton. Dar, în același timp, a liniștit-o. Nu-și dăduse consimțământul pentru această

numire. Ba dimpotrivă, de un an îl tot împiedica pe Monsieur să-și anunțe alegerea.

Prințesa Palatină s-a pierdut în mulțumiri, și-a exprimat gratitudinea, devotamentul.

El a țintuit-o cu privirea.

Ea era cea care tocmai scrisese despre Françoise de Maintenon:

„Nu cred să mai fie pe lume vreun diavol mai rău decât ea, cu toată credința și ipocrizia ei, toate nenorocirile se trag de la proasta asta bătrână!"

El nu o putea condamna în public pe Elisabeth-Charlotte. Se cuvenea să o respecte pe Madame, soția fratelui său.

Dar el a lăsat-o fără cei două mii de pistoli de cheltuială, dăruiți anual fiecărui membru al familiei regale.

Și toate acestea i se par derizorii, în încăperea unde moartea a pus stăpânire pe Marie-Anne de Bavaria.

I se pare că lunile care s-au scurs, că acest an 1690, nu sunt pline decât de moarte, a ei, ca și de cea a lui Seignelay, căci fiul lui Colbert, ministrul eficient, s-a dus și el, fără ca nimic să dea de bănuit că va fi atins de femeia în negru, cu coasa, stăpână peste viața tuturor.

Totuși l-au copleșit victoriile mareșalului de Luxembourg împotriva trupelor spaniole, nemțești, olandeze, la Fleurus, cele ale flotei lui Tourville la Canalul Mânecii, împotriva navelor anglo-olandeze, apoi a vaselor lui Duquesne în largul Madrasului, împotriva celor engleze, sau biruințele trupelor lui Catinat în Piemont.

Nava catedralei Notre-Dame a fost tapetată cu drapelele luate de la dușmani, de către Luxembourg și Catinat.

Ludovic a asistat la *Te Deumul* de celebrare a acestor victorii.

El a spus, după succesul celor șaptezeci și cinci de vase ale lui Tourville asupra flotei dușmane:

– Acum sunt stăpânul Canalului Mânecii. După ce i-am învins pe englezi, care se tot laudă de câteva veacuri că sunt stăpâni aici, susținuți de toate navele Olandei.

Dar ce s-a mai ales din toate aceste victorii într-un asemenea moment? În fața morții?

Trebuia să fie repurtate, spre gloria regelui și deci spre cea a regatului, ca să nu fie un suveran umilit și înfrânt, așa cum era Iacob al II-lea, învins în Irlanda, în bătălia de la Boyne, și silit să trăiască în exil, lăsându-și regatul în mâinile ereticului de Wilhelm al III-lea de Orania.

El a făcut deci ceea ce se cuvenea.

El nu o să fie un Iacob al II-lea, ros de remușcări, care părăsește adeseori castelul de la Saint-Germain, unde este adăpostit, pentru chilia unei mănăstiri, într-atât de sigur este regele Angliei că înfrângerea și căderea sa sunt pedeapsă de la Dumnezeu, pentru păcatele lui.

Ludovic mai este încă îngenuncheat la picioarele patului Delfinei.

Șoaptele celor care se roagă sunt de multe ori acoperite de vuietul furtunii, care lovește cu putere. Așa se întâmplă de la începutul acestui an, 1690, măturat de un vânt înghețat, de ploi necontenite. Culturile, mai ales cele de grâu, vor avea de suferit.

Foametea poate să vină, și cum să cumperi grâne, ca să le împarți celor nevoiași, dacă lăzile sunt goale, iar crearea și vânzarea noilor ranguri nu le umplu, fiind la fel de insuficiente pe cât a fost și topirea acelor podoabe de argint aurit și de aur, chiar și a veselei, care cuprindea

atâtea opere de artă și din care nu au fost salvate decât câteva mii, dispărute la iuțeală?

Dumnezeu vrea cumva să-l pedepsească?

Ludovic se roagă. El a păcătuit pe parcursul vieții mai mult decât Iacob al II-lea, mai mult decât Monseniorul Delfin și decât această biată Delfină, dar Dumnezeu o știe, el a combătut și a restrâns erezia în regat.

El duce de acum înainte o viață pioasă, de care își bate joc prințesa Palatină, și care este totuși singurul mod de a-i cere iertare lui Dumnezeu pentru greșelile sale și mai ales pentru dublul adulter.

Iar el a ales această nouă cale grație Françoisei de Maintenon, căreia numai el știe cât îi datorează.

El încă se mai roagă, și îi dau lacrimile, aducându-și aminte de ultimele clipe ale Delfinei, cele de dinaintea convulsiilor, când ea i-a mărturisit lui Bossuet că îi era o spaimă cumplită, știindu-se atât de aproape de moarte.

Ea a vrut ca Bossuet, cu glas tare, să spună că îi iartă pe toți cei care au jignit-o și că, în cazul în care ar fi pricinuit vreo supărare cuiva, își cere iertare.

Dar Dumnezeu nu a oprit brațul femeii cu coasa.

El, Domnul Dumnezeu, este cel care hotărăște momentul.

Ludovic se ridică, privește chipul livid, golit de sânge al Delfinei, atât de alb, încât ai spune că este deja cel al unei statui funerare.

Iese din încăpere.

Îl zărește pe Delfin, care așteaptă în anticameră; chipul lui nu exprimă nicio emoție.

Ludovic se apropie de fiul său.

– Priviți ce se alege de mărimile lumii, spune el. Așa o să ajungem amândoi, voi și cu mine.

11.

Își pune piciorul în scara șeii, iar durerile îi străpung călcâiul, îi pătrund în coapse și în rinichi.

Dar el vrea să galopeze până la tranșee, în ciuda sfatului medicilor. N-or să-l oprească pe el nici guta, nici ghiulelele armatei dușmane, asediată în orașul Mons.

El vrea să înfrângă atât boala, cât și trupele spaniole și olandeze.

El vrea să mai fie încă și pentru totdeauna Ludovic cel Mare.

Așa va uita suferința și moartea.

Înaintează, însoțit de Vauban și de Louvois, până când se trezește față în față cu bateria dușmană.

Îi țintuiește cu o privire plină de dispreț pe curtenii care îl imploră să nu stea în bătaia focului. Dimpotrivă, el vrea să se expună.

Singurul mod de a trăi, atunci când ești rege, este acela de a fi mare.

Deodată, tunul bubuie. Ghiulele cad la numai câțiva pași. Oamenii sunt aruncați pe spate de suflu, acoperiți de pământul care țâșnește în aer. Unii nu se mai ridică.

El rămâne nemișcat.

Dacă ar muri chiar acum, în fruntea armatei sale, comandând asediul orașului Mons, ar fi pe veci încununat de glorie.

Își întoarce capul.

Vrea să vadă fețele celor trei fii ai săi. Monseniorul Delfin, succesorul său legitim, și apoi contele de Maine și contele de Toulouse, născuți din iubirea lui cu Doamna de Montespan.

I se pare că este cam palid contele de Maine, dar contele de Toulouse, care nu are decât treisprezece ani, s-a ridicat în șa.

Îi place expresia provocatoare a acestui copil.

Alături de el se află Monsieur, fratele regelui, și fiul său, Filip, duce de Chartres, care pare și el însuflețit de primejdie.

Ludovic îl observă. Încă se mai gândește să-și unească familia legitimă, cu copiii care, or fi ei bastarzi, dar sunt de sânge regal. Va trebui ca prințesa Palatină, ostilă acestei căsătorii, să accepte ca fiul ei mult iubit, acest duce de Chartres, să o ia în căsătorie pe Domnișoara de Blois, fiica Athénaïsei de Montespan, dar, mai ales, și fiică a regelui.

Bubuiturile tunului se întețesc. Bucăți de pământ, așchii de piatră și de metal sunt împroșcate în toate direcțiile. Un cal, cu părul roib, plin de sânge, se prăvălește și moare după câteva tresăriri!

Ludovic aude vocea subțire, dar veselă, a contelui de Toulouse. Fiul său spune în fugă:

– Cum adică? Atâta tot înseamnă o lovitură de tun?

Ei, da, fiii lui sunt dintr-un aluat bun! În vinele lor curge cu adevărat sângele lui Ludovic cel Mare.

El îi ascultă pe curtenii care îl tămâiază pentru curajul său de rege preacreștin.

– Soarele a văzut vreodată ceva mai măreț și mai plin de cutezanță decât acest asediu al orașului Mons? întreabă unul.

Îi împărtășește acest sentiment de mândrie. El nu a comandat niciodată o armată atât de numeroasă, care luptă nu numai pentru măreția regatului și a regelui său, dar și pentru triumful adevăratei religii.

Regretă că — așa cum făcea întotdeauna odinioară — nu le-a invitat și pe doamnele de la Curte să asiste la asediu. Îi lipsește Françoise de Maintenon. Tocmai în ochii femeilor se citește cel mai bine propria-i glorie.

Simte nevoia să-i scrie Françoisei, despre care știe că se roagă pentru el.

„E un adevăr, îi mărturisește el, pe care nu mă mai satur să vi-l tot spun: acela că vă ador necontenit și că vă apreciez atât de mult, încât nici nu pot să o spun în cuvinte, și că, în sfârșit, oricâtă amiciție ați avea pentru mine, eu am încă și mai multă față de voi, fiind din toată inima, cu totul al vostru."

Îi poartă sâmbetele lui Louvois. Acest ministru orgolios este cel care l-a sfătuit să nu invite Curtea și doamnele să iasă în întâmpinarea armatei, în fața orașului Mons.

Louvois îl irită cu manierele lui din topor, cu pretențiile lui.

Este tămâiat mai mult decât se cuvine. Un ministru trebuie să rămână o slugă și să nu fie deloc ambițios.

Or lui i se pare că Louvois își disimulează voința de a acționa de capul lui, de a-i impune regelui propriile opțiuni.

El însuși pune să i se scrie lăude:

Acest ministru abil, înțelept și neobosit,
de însuși cel mai mare rege instruit,
pe care nici piedici, nici munci nu l-au oprit,
și care și-n povață și-n faptul împlinit,
de duhul lui Ludovic e-n veci însuflețit.

Dar oare chiar așa să fie?

Ludovic își aduce aminte că Louvois este cel care a încercat, în mai multe dăți, să-i forțeze mâna, să meargă chiar mai departe decât regele său.

Or spiritul unui rege nu-i este dat și unei slugi.

Louvois este cel care a depășit cu asupra de măsură ordinele în Palatinat, el este cel care, sistematic, a organizat distrugerea mai multor orașe decât s-ar fi impus, punând în toate cetățile sute de mine, ca să transforme Palatinatul într-un pustiu.

Louvois a cutezat să spună:

– Mi-am dat seama, Sire, că scrupulele sunt singurul motiv care v-a reținut să consimțiți la un lucru atât de necesar, ca incendierea Trierului. Am considerat că vă fac un serviciu, eliberându-vă de ele și asumându-mi eu această sarcină. De aceea, fără să vă mai fi pomenit din nou despre asta, am trimis în grabă un sol, cu ordinul de a se incendia Trierul, de cum ajunge el acolo.

La simpla amintire a acestor vorbe, furia îl cuprinde din nou pe Ludovic.

El revede scena.

Se aruncase asupra lui Louvois, amenințându-l cu cleștele de la șemineu și strigându-i:

– Louvois, trimiteți în grabă un mesager cu un contraordin și care să ajungă la timp. Și să știți că

răspundeți cu capul, dacă o singură casă din Trier este arsă.

Doamna de Maintenon s-a interpus, ținându-l de braț pe rege, în momentul în care avea să-l lovească pe Louvois.

– Vai, Sire, ce vreți să faceți?

Cum i-ar putea ierta lui Louvois că astfel a vrut să hotărască singur și că a iscat acea mânie, care a destrămat impasibilitatea și stăpânirea de sine, atributele necesare regelui?

A uitat cumva Louvois soarta lui Nicolas Fouquet? Azi, gloria, și mâine, temnița unei fortărețe.

Și cum se poate accepta ca, în timp ce lăzile regatului sunt goale, iar seceta se tot întinde, acest ministru să fi adunat o avere de zece milioane de livre, în pământurile bune și frumoase din baronia de la Meudon, în domeniile senioriale din Champagne și în ducatul Burgundiei? Iar la acestea, mai trebuie adăugate și marile sume de bani gheață, depuse în rente sub nume de împrumut, ca și beneficiile produse de manevrarea fondurilor alocate Departamentului de Război și celui al Construcțiilor și Grădinilor.

Un rege se cuvine să știe să arunce în lanțuri un ministru. Și el a întârziat prea tare cu Louvois, care nu o place pe Doamna de Maintenon.

Nu este el cel care s-a rugat de rege în genunchi și în lacrimi să nu o ia în căsătorie, înainte de a fi martor la cununie?

Ludovic se gândește la toate acestea, trecând în revistă un pluton de cavalerie.

El ordonă ca această trupă să-și schimbe poziția, să înainteze mai mult spre tranșee.

După câteva ore găsește plutonul în același loc. Își exprimă uimirea față de căpitan. Ofițerul îi răspunde că domnul de Louvois i-a ordonat să nu se miște din loc.

– Dar nu i-ați spus că eu v-am cerut să vă schimbați poziția?

– Ba da, Sire.

Ludovic își stăpânește furia.

Se întoarce spre suita sa.

– Nu asta este meseria lui Louvois? El se crede un mare comandant militar și crede că știe totul.

Este timpul să i se mai taie din nas domnului de Louvois.

Nu vrea să-i mai îngăduie nimic.

Or acum, după căderea orașului Mons, Louvois vorbește cu voce și mai tare, de parcă în Consiliul de Miniștri nu i s-ar mai putea opune nimeni, nici măcar regele. El este ministrul de război biruitor, cel care a organizat, a adunat armata, care la Mons l-a înfrânt pe Wilhelm al III-lea de Orania și de Anglia și care a silit orașul să capituleze.

Ludovic nu se mai poate abține. A sosit timpul. El îi aruncă:

– Veți plăti acele ordine, date după capul vostru.

El știe că aceste cuvinte sapă o prăpastie între Louvois și el însuși, pentru că le-au auzit și toți ceilalți miniștri, iar un rege nu poate să dea înapoi.

Îl studiază pe Louvois, care s-a înroșit la față.

Tăcerea este apăsătoare, miniștrii cu privirile în jos, plecați, sunt copleșiți. Lui Ludovic i se pare că este singur în fața lui Louvois.

Acesta se ridică și își aruncă hârtiile.

– Dacă așa este, spune el cu o voce surdă, răgușită, eu nu mai vreau să mă ocup de afaceri.

Părăsește Consiliul.

Prăpastia dintre ei nu mai poate fi depășită.

Dar trebuie să știi să aștepți.

Ludovic rămâne tăcut, pe 16 iulie 1691, atunci când Louvois intră în camera Doamnei de Maintenon, ca de obicei, ca să prezinte dosarele în curs.

Ludovic îl ascultă. Vocea ministrului este voalată, fața îi este stacojie. Sudoarea îi șiroiește pe frunte.

Adeseori Louvois se împiedică la câte un cuvânt, se îndreaptă, aruncă o privire spre Doamna de Maintenon, se bâlbâie, își trece degetele în jurul gâtului.

Ludovic îl scrutează cu privirea. Acest om este condamnat. Trufia i s-a spulberat.

Îl trimite înapoi, ca să se odihnească.

Louvois iese, mergând cu spatele, se împiedică.

Este ora patru. Mai are de așteptat.

Și dintr-o dată, murmur, zarvă.

Primul valet de cameră este cel care anunță că domnul de Louvois a cerut să i se ia sânge, din brațul drept, apoi din cel stâng, că medicii i-au făcut clismă, i-au pus ventuze, apoi i-au dat să bea apă apoplectică, dar că aceste „ape divine și generale" nu au folosit la nimic și nici celelalte leacuri.

Domnul de Louvois a murit neîmpărtășit, de „inimă rea".

Ludovic nu se clintește. Dumnezeu a ales.

El îi primește pe curteni.

Îi spune mareșalului de Luxembourg:

– Nu vă pot aduce la cunoștință decât cu neplăcere decesul neașteptat al marchizului de Louvois.

Apoi iese, mergând și mai încet, în timp ce se simte ușurat, eliberat.

Este înconjurat ceremonios de ceilalți curteni, este scrutat cu nesaț.

– Sunt foarte convins că veți împărtăși pierderea suferită de mine, spune el. Nu mă îndoiesc de faptul că, fiind atât de plini de zel în serviciul meu, nu ați fi mâhniți de moartea unui om, care mă slujea bine.

Iese în grădină. Amurgul bate în roșu.

El nu vrea să se îndrepte spre fântâni, așa cum face zilnic. Merge în sus și în jos, de-a lungul balustradei de la livada de portocali, de unde se vede locuința superintendenței, unde tocmai a murit Louvois.

Dumnezeu l-a descotorosit de un om pe care nu mai putea să-l sufere.

El îl vede apropiindu-se pe Monsieur, fratele său, care spune:

– Vă exprim regretele mele, Sire, pentru marea pierdere suferită.

Îl țintuiește cu privirea pe Monsieur.

– Eu? Câtuși de puțin. Dacă Louvois nu ar fi murit degrabă, în mai puțin de două zile l-ați fi văzut la Bastilia.

El este încântat de uluiala și de spaima pe care le citește pe chipul fratelui său.

Un rege se cuvine să surprindă și să provoace teama.

El anunță că a acceptat ca după dorința familiei, trupul lui Louvois să fie înhumat în biserica edificiului Invalizilor.

Îl va numi în Consiliu pe fiul lui Louvois, marchizul de Barbezieux, iar Monseniorul Delfin va asista la adunarea miniștrilor.

Dar el nu va mai tolera ca vreunul dintre acești miniștri să mai dispună de o putere și de o avere atât de însemnate, cum au fost cele dobândite de Louvois. Și, mai înaintea lui, de Nicolas Fouquet sau de Colbert.

Puterea îi aparține regelui. Și trepădușii sunt cei care vor executa ordinele.

El vrea ca moartea lui Louvois, așa cum a fost și cea a lui Mazarin, să marcheze o nouă etapă a domniei sale. Va trebui să țină în mâinile sale toate frâiele puterii și să nu slăbească vreunul dintre ele.

Îi spune unui apropiat al lui Iacob al II-lea, care venise la castelul de la Saint-Germain și pe care îl neliniștea dispariția lui Louvois:

– Spuneți-i regelui Angliei că eu am pierdut un bun ministru, dar că afacerile sale și ale mele n-or să meargă mai prost din pricina asta.

El este sigur că vor merge mai bine, pentru că are să le conducă singur.

Dar vrea mai întâi să nu existe îndoieli asupra acestei morți și își și închipuie zvonurile care, încă o dată, se răspândesc în întreg castelul.

Se spune că Louvois a fost victima otrăvitorilor, pe care îi hăituise odinioară, sau poate că această „moarte oribilă", fără ca Louvois să se fi putut gândi la mântuirea propriului suflet, această moarte de păgân, a fost hotărâtă, pregătită, de către Doamna de Maintenon, dușmanca lui. Ea ar fi făcut astfel încât să i se administreze otravă, probabil în ulciorul cu apă proaspătă, aflat întotdeauna la îndemâna lui, pentru că avea adeseori fierbințeală.

El poruncește să se facă autopsia, iar medicii conchid că a fost o apoplexie.

Dar este de ajuns să citești copiile scrisorilor prințesei Palatine, ca să afli că nimic nu poate elimina bănuielile.

Elisabeth-Charlotte scrie:

„Toți medicii și bărbierii care l-au deschis spun și au și semnat că el a murit dintr-o otravă cumplită. Pe deplin sănătos, în mai puțin de un sfert de oră, el era mort. Eu chiar l-am întâlnit cu o jumătate de oră înainte să moară și am stat de vorbă cu el. Arăta bine și era atât de înfloritor, încât i-am spus că apa de Forges i-a făcut bine. El voia să mă conducă, din politețe, în camera mea, dar i-am spus că îl aștepta regele și nu i-am permis să o facă. Dacă l-aș fi lăsat, ar fi murit în camera mea, ceea ce ar fi fost un spectacol îngrozitor. Dacă el tot trebuia să moară, mi-aș fi dorit să se fi întâmplat cu vreo trei ani mai devreme, ceea ce i-ar fi făcut mult bine bietului Palatinat."

Această Elisabeth-Charlotte îi iese mereu în cale, ca o piedică. Se folosește de cuvinte, ca de o otravă.

El continuă să citească:

„În ceea ce mă privește, eu aș fi preferat să fi crăpat mai curând o proastă bătrână decât el, căci acum ea o să fie încă și mai puternică decât oricând, iar răutatea o să i se manifeste din ce în ce mai mult. Pentru că mă urăște cumplit, ea se va înverșuna mai mult asupra mea decât asupra altora... Eu cred că un medic a făcut-o, ca să-i fie pe plac unei hoaște pe care domnul de Louvois a incomodat-o din plin."

Regele este cel pe care îl incomodează madam Palatina.

Se cuvine să fie îngenuncheată degrabă.

Nimeni nu poate, nimeni nu trebuie să reziste voinței regelui.

12.

Astăzi, miercuri, 9 ianuarie 1692, este ziua în care Ludovic a hotărât să-și impună voința în fața lui Monsieur, fratele său, a prințesei Palatine și a fiului lor, Filip d'Orléans, duce de Chartres.

Tocmai au intrat în apartamentul său Monsieur și apoi ducele de Chartres.

Monsieur a acceptat deja, plecându-și capul.

De câteva luni bune, drăguții lui stăruie în a-l convinge că el trebuie să accepte căsătoria fiului său cu Domnișoara de Blois, bastarda lui Montespan și a regelui. Ei au fost convingători. Au respectat astfel clauzele acordului: eșarfa ordinului de Saint-Esprit, în schimbul presiunii zilnice asupra lui Monsieur.

Ludovic îl țintuiește cu privirea pe ducele de Chartres, care o ocolește pe a sa.

Acesta se va supune, fără nicio rezistență. Trebuie doar să îi dai motivele pentru care să capituleze.

Ludovic vorbește.

Ducele are vârsta de însurătoare, spune el. O alianță cu vreo prințesă străină este imposibilă, din moment ce Franța se luptă cu toți suveranii din Europa. Dar regele vrea să-i dovedească afecțiunea și solicitudinea sa, oferindu-i-o de soție pe Domnișoara de Blois, propria

sa fiică. Papa își va da acordul la unirea copiilor din aceeași familie regală.

– Dumneavoastră alegeți, conchide Ludovic.

Nu-l slăbește din priviri pe Filip d'Orléans. Tânărul pare pierdut cu totul, se întoarce spre tatăl său. Dar Monsieur nu scoate nicio vorbă.

– Maiestatea Voastră este stăpân pe soarta mea, spune el în cele din urmă, iar eu mă voi supune consimțământului părinților mei.

– Totul depinde de dumneavoastră, dar odată ce ați consimțit și tocmai ați făcut-o, iar eu vă sunt foarte recunoscător pentru asta, tatăl și mama dumneavoastră nu se vor opune.

Ludovic se întoarce spre Monsieur.

– Nu-i așa, frate al meu?

Monsieur își spune părerea, confuz, greu de auzit.

– Deci, nu se mai pune decât problema lui Madame, adaugă Ludovic.

Lui nici măcar nu-i trece prin minte că prințesa Palatină ar putea să nu cedeze. Femeile, fie ele și regine, trebuie să se supună. Și așa a așteptat el prea mult, lăsând-o pe Palatină să scrie, să se confeseze, să spună în stânga și în Domnișoara de Blois, iar fiica sa, pe ducele de Maine.

El nu a redus-o la tăcere. Chiar i-a admis faptul că nu va solicita uniunea dintre ducele de Maine cu fiica lui Elisabeth-Charlotte. Dar astăzi el vrea să obțină acordul Palatinei pentru căsătoria ducelui de Chartres și a Domnișoarei de Blois.

Și el nu o face ca să satisfacă ambițiile Athénaïsei de Montespan. Încă de mult, i-a retras dreptul de a supraveghea educarea Domnișoarei de Blois. Iar atunci când Athénaïs l-a amenințat că pleacă de la Curte, că se

retrage la mănăstirea fiicelor Sfântului Iosif, pentru ea un mod de a exercita presiuni asupra regelui, el a acceptat imediat, impunându-i să-și părăsească apartamentul din castel, pe care i l-a atribuit ducelui de Maine.

Iar acesta a aruncat pe fereastră mobilele mamei sale, într-atât era de grăbit să se mute!

Dar așa trebuie uneori să te porți cu femeile. Și lui i s-a întâmplat să o repeadă pe Doamna de Maintenon, care totuși știe să-și vadă de treabă, atunci când miniștrii vin să-și expună proiectele, și care are mare grijă să nu se bage.

Altfel stă treaba cu nemțoaica, Palatina, care își folosește pana de scris ca pe o sabie, ca pe o otravă.

Regele o primește în cabinetul său la ora opt a acelei zile de 9 ianuarie 1692.

Ea are un aer furios și copleșit, ezitând între mânie și disperare.

– Monsieur și fiul său, îi spune el cu o voce care ar vrea să fie calmă, sunt de acord cu căsătoria ducelui de Chartres cu Domnișoara de Blois, aștept părerea voastră.

Elisabeth-Charlotte se înclină, se dă un pas înapoi.

– Atunci când Maiestatea Voastră și Monsieur îmi vorbiți ca stăpâni, așa cum o faceți acum, eu nu pot decât să mă supun, spune ea.

Și imediat schițează o reverență și părăsește cabinetul.

El și-o închipuie, ca o leoaică de la care au fost smulși puii, străbătând galeriile castelului, arătându-și față de toți furia, necazul, disperarea.

Nu s-a înșelat. Ea se poartă așa la supeul regelui, neprivindu-și fiul, așezat chiar lângă ea, și neputându-și stăpâni suspinele care o scutură.

El este sensibil la sinceritatea acestei femei, care nu știe să ascundă nimic.

Îi vine în minte epitaful pe care Charles Perrault l-a compus pentru Louvois. A tot fost spus și răspus la Curte, dar cine să-l fi auzit cu adevărat?

Charles Perrault scria:

Louvois mai sus de sine, doar pe stăpân l-avea,
în plină măreție de bunuri și plăceri,
fatala suliță deodat i-a retezat orice visări,
făr' de răgazul ca pe sine să se cunoasc-a mai putea!
Dar, vai, la fapte mari, năvală toți la ce-ar mai da?
Spre a veghea la al său eu, ferice-i cel ce le-ar lăsa!
Omul ce n-are timpul ca bine să trăiască,
cu-anevoință-l află pe-acela ca bine s-o sfârșească.

El a înțeles asta, dar are îndatoriri de rege.

Se cuvine să se gândească la viitorul familiei regale și el trebuie să o reunească și prin urmare, să-i impună fiului Palatinei această căsătorie.

Ar vrea să-i arate că o stimează și că îi apreciază suferința.

La sfârșitul supeului, el îi face o lungă și adâncă reverență. Dar atunci când s-a ridicat, ea îi și întorsese spatele și făcuse un pas spre ușă.

Ar vrea să uite această impertinență.

Un rege se cuvine să fie și generos, mai ales atunci când obține ceea ce vrea. Iar logodna și căsătoria se pregătesc, chiar dacă Palatina nu încetează să facă mofturi. Ea l-a plesnit pe ducele de Chartres, cu violență. Iar fiul ei, care a înfruntat tunul la Mons, nu și-a putut stăpâni lacrimile, ca un copil pedepsit pe drept!

Ea nu se mai oprește cu criticarea Domnișoarei de Blois, cu sublinierea sluțeniei acesteia, a lipsei ei de sprâncene, a capului care i se bălăbăne ca la o pasăre bolnavă.

Ajunge chiar să spună: „Dacă mi-aș putea vărsa propriul sânge, ca să împiedic această căsătorie, aș face-o!"

Dar atunci când regele vrea ceva, trebuie să-ți pleci capul.

El o primește, ca și pe Monsieur, pe logodnici, pe membrii familiei regale și pe granzii de la Curte, în salonul din apartamentele sale, unde apare îmbrăcat în catifea neagră brodată, cu nasturi de diamante. S-a îngrijit el însuși ca rochia Domnișoarei de Blois să fie de o bogăție care îți taie răsuflarea.

Și chiar așa și este, fiind făcută dintr-o stofă de aur, împodobită cu diamante și cu rubine, iar el își privește fiica și pe ducele de Chartres cu sentimentul datoriei împlnite. Iar acest sentiment nu-l părăsește nici la ceremonia de căsătorie din 18 februarie 1692, nici în timpul supeului, unde sunt servite o sută cincizeci de feluri urmate de dulciuri, nici la marele bal, care are loc la Palatul Regal, pe care el l-a dăruit lui Monsieur și ducelui de Chartres.

El a ignorat-o pe prințesa Palatină.

N-are decât să se jelească sau să tune și să fulgere, prea puțin îi pasă!

Și nu are mai multă importanță nici faptul că Athénaïs de Montespan, mamă, totuși, a Domnișoarei de Blois, suspină singură în mănăstirea fiicelor sfântului Iosif, nefiind invitată la nunta fetei sale.

Numai interesul regelui și al regatului, cel al familiei regale trebuie luate în considerare.

Iar regele este cel care hotărăște ce trebuie să se înfăptuiască.

Căsătoria a avut loc, iar acum Ludovic poate părăsi Versaillesul ca să meargă în tabăra de la Givry, pentru a trece în revistă o sută douăzeci de mii de oameni, aliniați pe patru rânduri și care defilează o zi întreagă.

El este sigur că acesta este cel mai mare spectacol care s-a pomenit de câteva secole încoace, iar Racine, istoriograful său, aflat mereu în preajma lui, șoptește că nici romanii nu organizau asemenea parade.

Lui Ludovic, în ciuda durerilor care, după câteva ore petrecute în șa, îi macină picioarele și spatele, i se pare că, de ani buni, nu a mai avut o asemenea energie, ca și cum simpla vedere a strălucirii săbiilor și muschetelor, auzul tobei și al cimbalelor i-ar fi dat un nou suflu de tinerețe.

El ia conducerea acestei armate, dar vrea ca Doamna de Maintenon, doamnele de la Curte și familia regală să îl însoțească până la fortăreața de la Namur, asediată și a cărei capitulare trebuie, după capitularea orașului Mons, să stabilească superioritatea regatului Franței asupra puterilor coalizate împotriva sa.

Umblând cu pași mari încolo și încoace, prin tranșee, stând în prima linie, el simte prea bine că prezența lui însuflețește trupele. Companiile de muschetari se avântă la atacul fortăreței, escaladează stâncile, cuceresc bastioanele înaintate.

Dar simte și cum, sub aversa care pare pe zi ce trece tot mai rece, mai dezlănțuită și care îneacă toată regiunea sub trombele de apă, boala se cuibărește în el. Nu se mai poate urca pe cal, atât de puternice sunt durerile de gută.

El ar vrea să rămână la locul confruntărilor, dar medicii îl imploră să binevoiască să se instaleze într-una dintre aceste case cenușii de la Dinant, orașul din apropiere de Namur, unde a poposit Curtea.

Guta nu-și înmoaie colții. El rămâne la pat, citind depeșele, care îi dau vești proaste.

Armata imperialilor a intrat în Dauphiné. Ea a cucerit Embrun și Gap. Soldații săi fură și violează, jefuiesc și distrug locuințele.

Totul în război devine un Palatinat.

Și mai este și această înfrângere navală, Tourville învins la La Hougue, în largul Cotentinului.

Trebuie să se hotărască: marea este dominată de englezi și de olandezi și împotriva lor nu poate fi dusă decât lupta de hărțuire.

El hotărăște să le acorde corsarilor Jean Bart și Duguay-Trouin crucea ordinului Saint-Louis și chiar înscrisurile de înnobilare.

Namur a căzut.

El pleacă la Versailles, în timp ce ploaia întunecă orizontul. S-a și uitat că, o dată cu vara, ar trebui să înceapă perioada secerișului. Dar ce să se recolteze după luni de îngheț și de ploaie? Mlădițele de grâu de-abia ies din pământ, când ar fi trebuit secerate spicele! Vremea este neobișnuită, periculoasă, iar pământul se cutremură în Flandra.

El le poruncește intendenților să distribuie grâne în provinciile cele mai greu lovite de intemperii, de îngheț, de putrezirea cerealelor.

Dar cum să le plătească? Cum să aprovizioneze orașele, unde sărăcimea este înfometată?

El a aflat că la Paris, în piața Maubert, soldați din gărzile franceze au jefuit brutării.

Se cuvin pedepse aspre.

Un rege, oricare ar fi starea regatului său, nu poate accepta dezordinea.

Drept exemplu, trebuie pedepsiți acești soldați jefuitori.

Și totuși, gărzile franceze sunt cele care, peste câteva zile, la Steinkerque, vor repurta victoria, deși armata regală este cu mult inferioară numeric trupelor lui Wilhelm de Orania.

Mareșalul de Luxembourg a dat peste cap companiile lui Wilhelm al III-lea, care au lăsat pe câmpul de luptă douăsprezece mii de morți.

Ludovic află cu mândrie că ducele de Chartres s-a aruncat asupra dușmanului, cu sabia în mână, și că, rănit la braț, a continuat să conducă atacul. Și tinerii nobili au dat dovadă de aceeași vitejie, avântându-se în luptă, fără ca măcar să aibă timp să-și înnoade cravatele de dantelă, pe care s-au mulțumit să și le înfășoare în jurul gâtului.

Iar el le vede pe toate doamnele de la Curte imitându-i, adoptând această modă a cravatelor „a la Steinkerque."

El are sentimentul că tot regatul este reunit în jurul regelui său.

Poruncește ca steagurile capturate de la inamic să fie expuse în corul capelei palatului.

Ceea ce apără regele Franței este cauza lui Dumnezeu.

13.

El stă în picioare în fața uneia dintre ferestrele camerei Doamnei de Maintenon.

Privește cerul.

Ploaia tocmai s-a oprit, dar dincolo de Orangerie, spre pădure, în direcția Marly, aversa încă mai închide orizontul, ca o perdea deasă. Norii sunt atât de joși, încât înfășoară vârfurile copacilor. Și așa este vremea de luni întregi. Atunci când se ivește soarele, doar pentru câteva ore, după zile întregi de semiîntuneric, pare firav și aproape stins.

Dumnezeu vrea cumva să pedepsească regatul Franței, privându-l de recolta de cereale?

Ludovic a citit rapoartele intendenților, care vorbesc despre zeci, sute de mii de victime ale foametei și ale epidemiilor. Căci, înfometați, țăranii mănâncă ce găsesc, măruntaiele animalelor pe care măcelarii le sacrifică. Își fac pâinea din tărâțe, din lut, din deșeuri de toate soiurile.

Câți morți? Două milioane?

Ludovic se întoarce.

Merge, șchiopătând, spre șemineu. Durerile îi sunt încă și mai puternice, de parcă frigul și umezeala, care

îmbibă atât țesuturile, cât și pereții, i-ar dezagrega oasele. Îl doare până în vârful degetelor, care se chircesc, aidoma ramurilor încovoiate.

Întâlnește privirea Françoisei de Maintenon, care, după obiceiul ei, brodează. Îi intuiește neliniștea.

Locotenentul general al poliției a lăsat pe masă raportul pe care l-a discutat.

Marile cuptoare de pâine, instalate în curtea Luvrului, nu mai fac față, a spus el. Săracii se înghesuie zilnic cu miile, din zori și până-n noapte, ca să capete, cu preț redus, câte o pâine rotundă. Se împing, se înjură, se bat. Distribuția se face la Luvru, dar și la Bastilia, la Luxembourg, la Tuilleries, pe strada Enfer. Preoții încearcă să potolească nerăbdarea. Ei au organizat mai multe procesiuni, ca să ceară mila lui Dumnezeu, revenirea vremii frumoase, sfârșitul acestei ierni, care a potopit toate anotimpurile, și încă de aproape un an.

Lui La Reynie îi tremura vocea. El a adăugat:

– Toate pietele de desfacere au mers astăzi atât de greu, încât mi se pare imposibil să împiedicăm izbucnirea vreunei mari tulburări, dacă lucrurile mai continuă cât de puțin în felul acesta; căci conjunctura și starea poporului, care apare în toate pietele, sunt de așa natură, încât nu mai stă în puterea ofițerilor și a tuturor celor ce participă la siguranța publică, să garanteze că aceasta n-o să fie încălcată.

A tăcut îndelung, apoi rostind răspicat fiecare cuvânt, a reluat.: „Cei mulți amenință din nou și se spune că acest lucru, este cu neputință de îndreptat, că trebuie jefuiți și prădați cei bogați."

Ludovic nu a făcut niciun comentariu. Un rege trebuie adeseori să tacă și să rămână impasibil. Dar el

știe că aceleași scene se petrec în cele mai multe dintre provincii, de la Beauvais la Chartres, de la Rouen la Dijon, de la Saint-Malo la Albi.

Moarte pretutindeni; pisici și câini vagabonzi hăituiți ca vânat. Urzicile, buruienile culese ca orice fel de bacă, nemucegăită de ploaie. Iar convoaiele cu grâne, hambarele și brutăriile, atacate, jefuite.

În clipa în care La Reynie s-a înclinat, înainte să se retragă, Doamna de Maintenon s-a sculat în picioare.

– În ceea ce privește mizeria, a spus ea, noi, cei de aici, știm despre ea, și Maiestatea Sa ar vrea din toată inima să o aline, dar cine poate să poruncească elementelor, cerului, dacă nu Dumnezeu? Noi ne rugăm la El.

Dar oare rugăciunile umplu cumva lăzile? Or grâul se cumpără cu aur. Și acesta mai trebuie și transportat.

Ludovic nici nu se clintește. I se pare că orice mișcare îi este cu neputință, ca și cum umerii, coatele, genunchii, gleznele ar fi gata să îi pocnească, dacă ar încerca să se ridice, să meargă.

Este ca un copac, pe care ploaia și înghețul l-au șubrezit.

El șoptește:

– Suntem înghesuiți din toate părțile.

Războiul înghite bani. S-au înmulțit și s-au vândut funcțiile, care până atunci erau acordate prin alegeri. Acum, primarii și magistrații municipali trebuie să-și cumpere funcțiile, care devin ereditare. Au fost mărite toate impozitele.

O știe prea bine: acest fapt mai curând i-a sufocat și mai mult pe supușii săi din regat, decât să fi relaxat chinga care gâtuie statul.

Ar fi nevoie de pace. Și el i-a trimis pe contele d'Arvaux la Stockholm și pe abatele Morel la Bruxelles,

ca să înceapă negocieri secrete cu Wilhelm al III-lea de Orania, cu prinții nemți și cu împăratul german, dar acești eretici vor să-i smulgă regatului toate orașele reunite și teritoriile anexate, să-l readucă la granițele de la 1659, când el, Ludovic cel Mare, nu domnea încă și când cardinalul Mazarin hotăra, ca suveran, pacea din Pirinei.

Cum pot ei să-și închipuie că Ludovic cel Mare va renunța la ceea ce a adus regatului guvernarea lui?

Trebuie deci continuat și câștigat războiul, nu trebuie să se sinchisească de pamfletele pe care tiparnițele din Amsterdam, de la Londra sau de la Bruxelles le răspândesc prin toată Europa, calificându-l pe regele Franței drept Antichrist sau Nabucodonosor.

O să le reamintească el cine este.

O pornește din nou spre armatele din Flandra, în compania Delfinului, a mareșalilor de Luxembourg, de Villeroy și de Joyeuse.

El îi ordonă generalului de Catinat să atace în Piemont; lui Tourville să concentreze flota în Mediterana și să înarmeze câteva nave, ca să meargă până la Spitzberg, să distrugă balenierele olandeze.

Catinat îi înfrânge pe imperiali la Marsala, iar Trouville, în largul Lagosului, scufundă peste o sută de vase dintr-un convoi anglo-olandez. În ceea ce privește flota plecată spre Nordul îndepărtat, ea dă la fund un sfert din balenierele olandeze.

„Maiestatea Sa, dictează Ludovic, este foarte mulțumită de ceea ce au făcut ofițerii și echipajele, în această împrejurare, și nu va uita acest lucru atunci când va veni momentul să-i răsplătească."

Cu toate acestea, el știe că victoria sau înfrângerea se vor hotărî pe uscat.

El călărește spre Flandra, dar este îngrijorat de malurile Rinului. Le trimite depeșă după depeșă armatelor, care au intrat din nou în Palatinat.

„Îi ordon vărului meu, mareșalul de Lorges, care comandă trupele mele din Germania, să pună stăpânire pe Heidelberg, să-mi execute comenzile cât mai repede, să deschidă tranșeele, să asedieze orașul, să obțină capitularea castelului.

El nu este nici impresionat și nici mișcat, nu-l încearcă nicio părere de rău, atunci când ofițerii, ezitând, îi raportează că Heidelbergul a fost din nou incendiat, că soldații s-au răspândit prin oraș, au jefuit, au violat, au făcut masacre, i-au încuiat pe supraviețuitori în catedrala căreia i-au dat foc, nedeschizând porțile decât atunci când clopotele se topeau.

Ei au profanat atunci mormintele electorilor palatini, au tăiat capetele cadavrelor, pe care le-au târât pe străzile orașului.

Și era vorba de trupurile tatălui și al fratelui prințesei Palatine.

Cum să nu se jeluiască Elisabeth-Charlotte și să nu condamne ea „cumplita cruzime săvârșită deunăzi la Heidelberg"? Dar nu ea are răspunderea unui regat, care trebuie să poarte un război și să iasă biruitor.

Ludovic poruncește să se celebreze un *Te Deum* la Notre-Dame, să se bată o monedă, care să reprezinte Heidelbergul trecut prin foc și pară: *Rex dixit et factum.*

Și declară că „vreau să-i mulțumesc lui Dumnezeu și să-i cer a binevoi să desăvârșească binefacerile sale, să le dea popoarelor mele o pace trainică, pe care o văd ca o răsplată glorioasă pentru anevoioasele acțiuni întreprinse de mine".

Pentru că el este deja sătul de război.

El consideră că dacă acesta aduce în continuare multă glorie, nu mai oferă în schimb multe avantaje.

Și, în plus, mai sunt și acest trup, tot mai puțin sprinten, cavalcadele tot mai dureroase, dar și ploaia ce nu conține, mohoreala care învăluie totul, se strecoară în carne și șubrezește oasele. Și Doamna de Maintenon, care suspină atunci când descoperă simplitatea țărănească, lipsa de confort a caselor din Flandra, unde este nevoită să-l aștepte pe rege.

Și mai ales că, după moartea lui Louvois, el a devenit cel de care depinde totul, care hotărăște și de la care miniștrii așteaptă ordine. Nu mai există nimeni între el și ei. Niciun Colbert, niciun Louvois.

El are sentimentul că interesul statului îi impune să se întoarcă la Versailles, să părăsească armata.

El i-o spune mareșalului de Luxembourg, imediat după ce a aflat de căderea și distrugerea Heidelbergului, și este surprins de deruta mareșalului, care îngenunchează în fața lui, îi spune că întreaga armată va fi surprinsă și decepționată că plecarea regelui intervine într-un moment în care ar fi de ajuns atacarea lui Wilhelm al III-lea, pentru a-l înfrânge.

– Sire, nu puteți să faceți așa ceva, să părăsiți armata tocmai acum, repetă mareșalul de Luxembourg, aflat tot în genunchi.

Un rege nu cedează.

Îl ridică pe Luxembourg, îi încredințează misiunea de a ataca trupele lui Wilhelm al III-lea și de a-l înfrânge.

În aceeași zi, pornește spre Versailles, iar lângă el, Doamna de Maintenon repetă ceea ce a spus el: „Este în interesul statului, Sire."

Cade pe gânduri: este un moment important al domniei sale.

El știe că nu va mai comanda niciodată armatele pe câmpul de luptă, că alții, Monseniorul Delfin, ducele de Chartres, vor fi încununați cu gloria armelor, așa cum a fost și el odinioară.

Primește, la sfârșitul lunii iulie, depeșele mareșalului de Luxembourg, care îi anunță victoria de la Neerwinden.

„Dușmanii Domniei Voastre au făcut minuni, scrie Luxembourg, dar trupele Voastre, și mai multe decât ei. În ceea ce mă privește Sire, eu nu am alt merit decât pe acela de a vă fi executat ordinele. Mi-ați spus să atac un oraș și să dau bătălia, eu l-am luat pe primul și am câștigat-o pe cea de a doua."

Victoriile se succed: Villeroy cucerește Huy în Flandra și mai apoi Charleroi. Englezii, care atacă Saint-Malo, lansând la apă o navă transformată în aruncător de torțe, în mașină infernală, sunt respinși. Și el află că la Neerwinden, ducele de Chartres a dat dovadă de un eroism extrem, ducând, în cinci rânduri, cavaleria la atac, sub focul tunurilor.

El este mândru de cel care îi este, în același timp, și nepot și ginere, soțul Domnișoarei de Blois.

„Sunteți proslăvit pretutindeni, îi scrie el, și mă încearcă o mare bucurie că vi se face astfel dreptate. Continuați să vă instruiți conștiincios, dar să nu mai mergeți la risc, după cum ați făcut în această confruntare."

Trebuie să-i avertizeze pe ducele de Chartres sau pe fiii săi, Monseniorul Delfin, ducele de Maine sau contele de Toulouse. Ei au frenezia tinereții. Poate că Maine este cel mai timorat dintre toți, dar celorlalți nu pare să le pese de moarte.

Or ea este aici, la pândă, el știe bine acest lucru.

A intrat din nou într-una dintre aceste camere, cufundate în penumbră, în care s-au tras perdelele și s-au lăsat doar două candelabre mari, la picioarele patului, ca să lumineze puțin chipul celei care agonizează.

De data aceasta, este vorba de la Grande Mademoiselle.

El a condus familia regală la acest palat, Luxembourg, la începutul lui aprilie 1693, rece și ploios, unde la Grande Mademoiselle, cea care, odinioară, pe timpul frondelor, pusese să tragă tunul Bastiliei împotriva trupelor regale, este acum pe moarte.

El își aduce aminte că această verișoară a sa năzuise să se mărite cu Monsieur, că mai apoi ea s-a lăsat pradă pasiunii pentru ducele de Lauzun. Dar tot ceea ce a trăit ea nu mai este decât o vagă amintire.

Ea și-a lăsat prin testament bunurile lui Monsieur, iar regele se felicită acum că i-a smuls cândva proprietăți frumoase, pentru ducele de Maine.

Toate acestea lui i se par deșertăciuni, când tocmai se oficiază funeraliile lui la Grande Mademoiselle.

Deodată, o explozie urmată de un miros pestilențial năpădește biserica.

Asistența intră în panică, fuge, în timp ce el nici nu clipește. Doamnele revin, treptat, în biserică, unde se dă cu parfum. Medicii explică faptul că urna, conținând viscerele lui la Grande Mademoiselle, a explodat și că putrefacția s-a produs eliberând gaze.

Iată ce s-alege de viața unei ducese.

Regele a stat pe loc, respirând acest miros de mort, pe care de acum îl și recunoaște.

La Grande Mademoiselle avea șaizeci și trei de ani. El are cincizeci și cinci.

Lui câți ani îi va mai da Dumnezeu de trăit?

El se roagă. El îl slujește. Zilnic, își încheie serile, cu „Dumnezeu este pretutindeni și el este cinstit peste tot."

Vrea să se știe că războiul pe care îl poartă este pus în slujba lui Dumnezeu și că are ca scop să aducă pacea.

El ar vrea să se spună, așa cum face Thomas Corneille în libretul operei *Medeea,* a cărei premieră are loc la Versailles pe 4 decembrie 1693: „Ludovic este biruitor, totul se supune în fața puterii sale".

Dar el preferă concluzia, care îi condamnă pe dușmanii săi:

Ei nu cat'a triumfa
decât ca să lungească lupta
Ludovic s-o înăbușe ar vrea
și pe pământ s-aducă liniștea.

Biserica știe acest lucru, biserica îl și proclamă și deci îl știe și Dumnezeu.

El asistă, în capela de la Versailles, în acest sfârșit de an, 1693, la sărbătorirea adventului.

– Trebuie, spune în predica sa părintele Bourdaloue, să binecuvântez cerul, când văd, Sire, în persoana Voastră, un rege cuceritor și pe cel mai cuceritor dintre regi.

„Se cuvinè, continuă Bourdaloue, ca în prezența acestui auditoriu creștin să-i mulțumesc în mod solemn lui Dumnezeu, atunci când văd în Maiestatea Voastră un monarh biruitor și de neînvins, care și-a dat toată silința să aducă pacea în Europa și care este aici, pe pământ, imaginea vie a Celui a cărui natură este, după sfintele scripturi, aceea de Dumnezeu al armatelor și totodată de Dumnezeu al păcii."

PARTEA A TREIA

1694-1700

14.

Ludovic strânge atât de tare cotierele fotoliului său, încât simte o durere ascuțită în braț, iar unghiile i se înfig în țesătura roșie a jilțului.

Nu-și mai poate dezlipi privirea de la acea scrisoare, așezată în fața lui, pe masă. Are mai multe pagini, pe care le-a parcurs, și i se pare că fiecare cuvânt este o văpaie care îi pârjolește obrajii.

Se întoarce cu fața spre Doamna de Maintenon.

Ea a îngăimat că nu-l cunoștea pe autorul scrisorii adresate regelui și că aceasta nu este semnată.

El a crezut mai întâi că este vorba despre unul dintre acele pamflete, așa cum primește atâtea, tipărite la Amsterdam sau la Haga, și pe care librarii le reproduc în regat. Și care, adeseori, sunt tipărite mai întâi în Franța și contrafăcute în Provinciile-Unite.

Ultimul pe care îl citise dădea glas plângerilor gentilomilor.

„Nu mai există grija de odinioară pentru rangul pe care l-au avut întotdeauna în monarhie", scria acolo, înainte de a se adăuga că ei sunt „vlăguiți în războaie și că serviciul le este prost răsplătit" și că intendenții și oamenii de finanțe nu aveau alt scop decât ruinarea gentilomilor."

Mai erau și acele lucrări care lăudau izbânzile olandezilor sau pe cele ale englezilor, care creaseră bănci și care înțeleseseră că „bogăția unui regat constă în pământul și în comerțul lui", și nu în cucerirea de teritorii.

Însuși Vauban trecuse de partea lor, scriind un *Proiect de capitație,* un nou impozit pe cap de locuitor. Vauban era împotriva impozitelor nedrept repartizate, prea apăsătoare. El și-a justificat lucrarea notând: „Stârnindu-mi adeseori compătimirea, sărăcia mi-a dat prilejul să-i caut cauza."

Aceste texte l-au iritat.

Îndrăznesc să-i dea lecții regelui, ca și cum el nu ar cunoaște relele din regatul său și nu ar căuta leacul ca să le vindece.

Nu trece nicio zi fără ca vreun intendent, un locotenent general, ca La Reynie la Paris sau Pierre de Boisguilbert la Rouen, să nu-i vorbească despre sărăcia care lovește provinciile și orașele, despre epidemiile sau răscoalele povocate de lipsa și de prețul grânelor.

El știe toate aceste lucruri.

Dar un rege nu trebuie să se complacă în milă sau în contemplarea nefericirii supușilor săi. Dumnezeu hotărăște revenirea vremii prielnice pentru culturi. Numai el are puterea de a face să se oprească ploaia și frigul, pentru ca semănăturile să fie mănoase.

Ludovic a vrut deci, să dea la o parte aceste scrieri și să acționeze ca un rege. El l-a înnobilat pe Jean Bart care, în Canalul Mânecii, cu câteva vase de corsari, a reușit să apere de atacurile engleze convoaiele încărcate cu grâne, cumpărate de departe.

S-a bucurat — și le-a făcut cunoscut acest fapt și ofițerilor — că trupele marinei au respins o debarcare engleză, la Camaret, nu departe de Brest. Navele dușmane au fost incendiate, iar soldații uciși sau făcuți prizonieri.

Iată care sunt acțiunile utile.

El i-a citit Doamnei de Maintenon relatarea acestor bătălii și i-a spus:

– Am o mare bucurie, pe care vreau să v-o împărtășesc.

Și cum să adaste el în tânguiri în privința impozitelor, atunci când se teme ca nu cumva să se apropie iarăși moartea și să lovească din nou, în preajma lui!

I-a ieșit în cale medicul său, Fagon, a cărui figură gravă și îngrijorată l-a neliniștit.

El l-a întrebat din priviri.

Fagon a vorbit în șoaptă, ca și cum nu ar fi vrut ca Doamna de Maintenon să-l audă, că Prințesa Palatină a avut un puternic acces de febră, dureri de cap, grețuri, diaree, o durere intensă de inimă.

Fagon s-a întrerupt, s-a aplecat și a adăugat, încă și mai încet:

– Ne temem să nu fie variolă.

Ludovic și-a amintit copia ultimei scrisori a Palatinei, unde ea notase: „Eu am rămas așa cum am fost toată viața, Franța nu m-a șlefuit, am ajuns aici prea târziu."

Vorbea pe șleau, ca de obicei. Cu o jovialitate zglobie, ea descria „vânturile bubuitoare" pe care le trăgea, la întrecere cu Monsieur, bufnind în râs. Ducele de Chartres, curajosul cavaler de la Neerwinden, le-a aruncat în față, după ce a auzit vânturile mamei și tatălui său: „Dacă e vorba pe așa, și eu am tot atâta chef de asta, ca și Monsieur și Madame."

Și vântul lui a fost cel mai puternic.

Ea și-a încheiat epistola scriind:

„Astea sunt conversațiile dintre prinți. Dacă unii curioși îmi deschid misivele, dăruiesc această tămâie

primului dintre cei care deschid și citesc scrisoarea, înaintea voastră, mătușă."

Ea știa că la cabinetul negru i se copiau și i se citeau scrisorile. Ludovic nu s-a putut abține să nu o stimeze pe această femeie, ale cărei purtări și ale cărei cuvinte îl iritau adeseori.

Zvonul despre boala care își înfige colții în trup și de cele mai multe ori îl istovește și îl omoară s-a și răspândit.

Nu te joci cu ea.

Trebuie ca toată famlia regală să părăsească Versaillesul, ca să nu mai respire acest „aer rău", încărcat de miasmele variolei.

El dă ordine. Delfinul și familia sa, servitorii lui, vor merge la castelul de la Noisy-le-Sec. Ceilalți se vor instala la Saint-Cloud. Iar el se va duce la Marly, împreună cu Doamna de Maintenon și câțiva curteni.

Prințesa Palatină nu avea să moară, refuzând să urmeze sfaturile medicilor, îngrijindu-se după bunul ei plac, bând apă cu gheață, schimbând lenjeria de patru ori pe zi, cu trupul acoperit de bubițele vărsatului, care din fericire se usucă repede.

Ludovic se liniștește, moartea a dat înapoi.

Dar el o revede pe Elisabeth-Charlotte, cu fața ciupită de vărsat. De altfel, în câteva săptămâni, ea s-a și îngrășat. Elisabeth i-a spus pe un ton provocator:

– Eu am fost întotdeauna urâtă, iar acum am ajuns și mai și. Sunt pătrată ca un zar. Pielea mea este de un roșcat împestrițat cu galben, încep să încărunțesc, fruntea și pleoapele îmi sunt foarte zbârcite, nasul îmi este tot strâmb, dar foarte dantelat de variolă, ca și obrajii. Am obrajii turtiți, o bărbie dublă, dinții stricați. Ăsta-i frumosul meu chip!

El nu o contrazice. Își pleacă privirea. Tot ceea ce spune ea s-ar putea spune și despre el însuși, chiar dacă nu a fost atins de vărsat.

El este copleșit.

Iar acum, această scrisore anonimă, care îi înfige obrajii.

El trebuie să o citească, deși fiecare cuvânt îl străpunge ca un buboi plin cu puroi.

„Popoarele Voastre, se scrie aici, pe care ar fi trebuit să le iubiți ca pe propriii Voștri copii și care până acum v-au adorat atâta, mor de foame.

Cultivarea pământului este aproape abandonată; orașele și țara se depopulează, toate meseriile stagnează și nu-i mai hrănesc pe muncitori. Orice negoț este distrus.

În consecință, ați distrus jumătate din statul Vostru, ca să faceți și să apărați zadarnice cuceriri în afară.

Întreaga Franță nu este decât un mare spital plin de jale și lipsit de provizii.

Magistrații sunt hidoșiți și îmbătrâniți. Nobilimea, ale căror bunuri sunt în totalitate ordonate prin decrete, nu mai trăiește decât din titluri de stat."

Ludovic se oprește.

I se pare că i s-a pus o greutate pe piept. Este sigur că Doamna de Maintenon se uită la el. El își întoarce repede capul și îi surprinde privirea, neliniștită și înspăimântată.

Ea îl știe pe autorul acestei misive.

Își reia lectura:

În timp ce poporul Vostru duce lipsă de pâine, Voi nu vreți să vedeți în ce hal de mizerie ați ajuns.

„Vă temeți să deschideți ochii, Vă temeți să nu vi-i deschidă cumva cineva.

Vă temeți să nu fiți silit să mai renunțați la câte ceva din gloria Voastră. Această glorie, care Vă împietrește inima, Vă este mai dragă decât dreptatea, decât propria Voastră odihnă, decât ocrotirea popoarelor Voastre, care pier pe zi ce trece de boli provocate de foamete, pentru veșnica Voastră mântuire."

El se sufocă de furie și este tot atât de trist, de parcă moartea i l-ar fi răpit pe unul dintre ai săi.

Și poate că este chiar și mai disperat.

Scrisoarea continuă. Autorul este indignat din cauza „laudelor deșănțate", care merg până la idolatrie, adresate regelui. Pentru răul pricinuit de războiul de cuceriri: „Numele Vostru este odios și întreaga națiune franceză este de nesuportat pentru vecini."

„Poporul care V-a iubit atât, începe să-și piardă simpatia, încrederea și chiar și respectul.

Victoriile și cuceririle Voastre nu-l mai bucură; el este plin de amărăciune și de disperare. Revolta se aprinde, încet-încet din toate părțile.

Consiliul Vostru nu are nici forța, nici energia de a face binele.

Cel puțin Doamna de Maintenon și ministrul Vostru, ducele de Beauvillier, ar fi trebuit să se folosească de încrederea Voastră în ei, ca să Vă deschidă ochii. Dar, slăbiciunea și timiditatea lor îi dezonorează și scandalizează pe toată lumea.

Iată Sire, în ce stare Vă aflați. Trăiți de parcă ați avea o legătură nefastă pe ochi."

El vrea să se ridice, dar corpul îi pare atât de greu, încât, dimpotrivă, se cuibărește în fotoliu, cu mâinile încleștate pe cotiere, zgâriind cu unghiile țesătura roșie.

15.

Numai atâta mai înseamnă el?

Un rege, pe care ei îndrăznesc să îl înfrunte!

Un bătrânel care tușește și căruia, la fiecare acces de tuse, i se pare că îi ia foc gâtul, că tot trupul i se frânge, iar burta i se sfâșie.

Și este silit, pentru a optsprezecea oară în acea zi, să se așeze pe scaunul lui igienic, să lase să se scurgă „acele serozități spumoase, acele materii ca baliga de vacă, uleioase și foarte lipicioase, pline de bucățele nemestecate de anghinare, de mazăre" și pe care le analizează medicii.

El se gândește la prințesa Palatină, care, de-abia întremată, își și înmoaie pana de scris în excremente, ca să povestească pe la curțile germane că „la Fontainebleau este imposibil să te așezi pe scaunul tău igienic fără să treacă pe acolo bărbați, femei, fete, băieți, clerici și gărzi elvețiene."

Ea exclamă, invidiind-o pe destinatara scrisorii, o ducesă din Germania:

„Sunteți foarte fericită că puteți să vă descărcați când vreți, deșertați-vă deci, cât ce puteți."

El trebuie să se deșerte în văzul gentilomilor camerei, care au plătit șaizeci de mii de scuzi ca să cumpere acest drept și acest privilegiu.

Dar actele regelui, până și cele zilnice, cele mai banale, sunt sacre.

Pe el însă nu îl stânjenește privirea celorlalți, ci cum se vede el însuși — trupul i se năruie, se îngreunează. Zbârcituri adânci îi îngroașă conturul gurii.

Nu-și poate opri scurgerile din nas și din gură. El suferă de congestii, de furuncule care îl stânjenesc pe la urechi, îi tăbăcesc pielea de pe ceafă și apoi supurează.

Iar guta îl împiedică să urce pe cal și îl ține în fotoliul său.

Se simte de parcă ar fi fost cu totul la discreția acestor scrisori, a acestor scrieri, care se reînnoiesc zilnic.

El este criticat, dar este și insultat.

Se simte batjocorit, atunci când apare acea lucrare, *Umbra domnului Scarron*, care dă în vileag căsătoria sa cu Doamna de Maintenon și o face răspunzătoare pe aceasta pentru războiul ce nu se mai sfârșește.

Poruncește să fie reținut tipograful, librarul, să fie dați pe mâna călăului, ca să-i schingiuiască și să-i spânzure în piața Grève!

Dar el știe prea bine că primejdia pentru stat nu vine de la acești pamfletari slăbuți.

Reia scrisoarea anonimă. Uite, altă culoare! Alt stil! Cel al unuia dintre granzi, în stare să instige la o conspirație, un răzvrătit de neam mare care are îndrăzneala să scrie, revenind tocmai la vremea și la tonul Frondei:

„V-ați născut, Sire, cu o inimă dreaptă și corectă, dar cei care V-au crescut nu V-au dat ca știință de a guverna decât neîncrederea, gelozia, îndepărtarea de virtute, teama de orice mare merit, gustul pentru oamenii plecați și alunecoși, trufia și atenția îndreptată numai spre propriul interes. De vreo treizeci de ani, cei mai

importanți miniștri ai Voștri au zdruncinat și au răsturnat toate vechile precepte ale statului [...]. Nu s-a mai vorbit decât despre rege și despre bunul său plac..."

Și iată și o altă frază, care îi întoarce stomacul pe dos:

„E destul, Sire, ca să Vă dați seama, că V-ați petrecut toată viața în afara căii dreptății și, prin urmare, a Evangheliei."

Cel care scrie astfel nu este umilul preot, care se pretinde a fi, ci un grande, ce vrea să-l lovească drept în inimă, contestând tot ceea ce a făcut el de când domnește și negând că ar fi fost, după cum spunea părintele Bourdaloue, în amvon, „pe pământ, întruparea celui care este Dumnezeul armatelor și Dumnezeul păcii."

El îi pune din nou întrebări Doamnei de Maintenon, o ghicește tulburată, chiar înspăimântată.

Autorul poate să fie acest François de Salignac de La Mothe Fénelon, de care s-a atașat profund Françoise de Maintenon, pe care l-a introdus la internele ei de la Saint-Cyr, recomandat de Bossuet.

El își reproșează că l-a desemnat pe acest Fénelon ca preceptor al ducelui de Burgundia, primul nepot al său, moștenitorul Franței.

I se pare că, într-un mod insidios, a fost înșelat, că s-au folosit de Françoise de Maintenon, sedusă de această „iubire curată", pe care o lăuda Doamna Guyon, prietena lui Fénelon.

Și această femeie cumsecade, cu pieptul generos, cu apucături mistice, a știut să înșele până și vigilența lui Bossuet. Și iată-l pe acest Fénelon, arhiepiscop de Cambrai și îndrumător de conștiință al internelor de la Saint-Cyr.

Ludovic se montează, se înfurie. Și chiar dacă nu are cum să fie sigur că Fénelon este autorul acestei scrisori anonime, care reia toate acuzațiile dușmanilor regatului, ale celor de la Amsterdam, de la Londra, de la Bruxelles, de la Geneva, de la Heidelberg sau de la Berlin, el trebuie să pedepsească, să dispună acuzarea scrierilor Doamnei Guyon ca eretice și hotărăște că ea să fie întemnițată la Vincennes.

Cât despre Fénelon, arhiepiscop de Cambrai, și, prin urmare, duce și prinț al Imperiului, el nu poate fi pus sub acuzare, dar trebuie să rămână sub supraveghere. Și trebuie știrbită influența spiritului său răzvrătit și ostil asupra ducelui de Burgundia.

Se cuvine ca regele să vegheze asupra celor care îi vor urma.

Și cine ar fi aceștia?

Lui i se pare că moartea dă târcoale, că ea și-a și pus ghearele asupra trupurilor. Monsieur, fratele său, cu numai un an mai mic decât el, cu burta lui țuguiată, cu nasul ascuțit, pare obsedat de ideea că trebuie să se grăbească să se bucure de toate, ca să o ia înaintea morții.

Monsieur nici măcar nu se ferește.

Ludovic îl aude spunând cu o voce provocatoare că sfârșitul petrecerii se apropie, că nu trebuie să cruțe nimic, că aceia care îi vor supraviețui se vor descurca, așa cum pot. El îl vede pierzând sume considerabile la masa de joc, înconjurându-se de noi drăguți, încă și mai tineri și mai frumoși, apărând mereu în veșminte extravagante.

Ludovic se apropie de prințesa Palatină, care își vede soțul comportându-se ca o femeie împopoțonată cu dantele și coliere.

Ea însăși, cu fața ciupită de vărsat, nu mai este decât o bătrână grasă, care spune despre sine că „are un fund înfiorător, o burtă, șolduri și umeri enormi, gâtul și pieptul lătărețe."

Ludovic o fixează cu privirea. Ea îi aruncă în treacăt, provocatoare:

– La drept vorbind, am o față înfiorătoare, norocul meu că nu-mi pasă.

Ea i-l arată pe Monsieur, așezat la o masă de joc:

– Nenorocirea face că, spune ea, cei care știu bine că nu mai au mult de trăit, își petrec timpul spre a se neferici, pe ei înșiși și pe ceilalți. Ei sunt siliți să urmeze o altă cale decât cea a inteligenței.

El nu vrea să se lase pradă acestei fatalități a desfrâului, de care se lasă târât fratele său, nici egoismului, ce nu se sinchisește nici de ceilalți, nici de propriu-i suflet.

El este regele și are îndatoriri față de regat și față de copiii săi. Vrea ca bastarzii legitimi, ducele de Maine și contele de Toulouse, dar și ducele de Vendôme, strănepotul lui Henric al IV-lea, să urmeze la succesiune, imediat după prinții de sânge.

Știe, de la iscoadele sale care străbat galeriile Versaillesului, că Fronda mârâie, după luarea acestei măsuri, printre duci, că tânărul duce de Saint-Simon, bătând din pinteni, se declară vexat de această violare a drepturilor fundamentale ale regatului, de această umilire aplicată marii nobilimi.

Și numeroși sunt și cei care se indignează de noul impozit al capitației, care lovește fiecare cap de familie, fie el prinț sau duce.

„Această *capitatio*, aplicându-se în general la toți, va cam fi în sarcina fiecărui particular", spune Ludovic în declarația lui regală. Iar prinții și ducii sunt, la rândul lor, supuși ai regatului. Și statul nu trebuie să se mai lase pe mâna oamenilor de finanțe, a cămătarilor pricepuți la mari afaceri și căutând mai întâi să se îmbogățească ei, cu ocazia mânuirii banilor.

Asta trebuie să se schimbe, pentru că războiul este tot mai costisitor. Ludovic dorește să îl încheie, dar dușmanii vor să-l despoaie de toată gloria, comprimând regatul la vechile lui granițe. Și intuiește că ei speră că va fi slăbit de criticile care îl tot asaltează, până și la Curte.

Wilhelm al III-lea se bizuie pe Fénelon tot atât de mult cât și pe flota engleză, care bombardează Saint-Malo, Dunkerque, Calais, sau pe trupele care pun stăpânire pe Namur.

Trebuie să le răspundă, să bombardeze Bruxellesul timp de trei zile, pentru ca orașul, nimicit de trei mii de bombe și de o mie două sute de ghiulele incandescente, să fie pârjolit.

Dar această răzbunare nu este de ajuns. Ludovic își pierde răbdarea.

Înțelege că armata nu mai are același elan.

Mareșalul de Luxembourg a murit de curând. Filip, ducele de Chartres, este încă prea tânăr ca să comande armatele. În plus, în vara anului 1695, el a fost doborât de crize puternice de friguri, iar Ludovic este îngrijorat.

El nu înțelege tactica mareșalului de Villeroi, succesorul lui Luxembourg.

Villeroi a pretins mai întâi că are la mână o parte a trupelor lui Wilhelm al III-lea, comandate de prințul de Vaudémont, că este sigur că le va lua prin surprindere și că le va învinge.

Apoi, tăcere, întreruptă de o depeșă, pe care Ludovic a primit-o la Marly:

„Graba de care a dat dovadă domnul de Vaudémont, în retragerea sa, l-a salvat de speranțele pe care eu le credeam certitudini."

El ghicește că Villeroi nu-i dă adevăratele motive ale dezamăgirii sale.

Dorește să-i pună întrebări ducelui de Maine, care comandă aripa stângă a trupelor lui Villeroi, tocmai pe cele care ar fi trebuit să fie deplasate ca să-l atace pe Vaudémont.

Maine se află în fața lui, palid, cu fața frământată de ticuri, cu trupul dizgrațios, mișcându-se de pe un picior pe altul, șchiopătând, cu umerii lăsați.

Ludovic îl încolțește cu întrebările, iar ducele de Maine se bâlbâie.

Fiului său i-a fost frică să-l atace pe Vaudémont.

Fără să spună o vorbă, Ludovic îl poftește să iasă, privindu-l cum se îndepărtează, gândindu-se cu amărăciune câte speranțe și-a pus el în acest fiu al Athénaïsei de Montespan și a cărui educație a fost supravegheată de Doamna de Maintenon.

El se gândește la Filip, ducele de Chartres, fiul lui Monsieur, care s-a remarcat în toate bătăliile și ale cărui numeroase haruri sunt subliniate de toți, cu plăcere.

Îl încearcă un sentiment de însingurare. Soarta unui mare rege o fi cumva aceea de a rămâne singur, de a nu stârni decât admirația, invidia sau teama?

El nu poate avea încredere în nimeni, fie că este vorba de fiii săi sau chiar de Françoise de Maintenon. Nu s-a încrezut ea în spusele eretice ale Doamnei Guyon? Nu a fost ea aliata lui Fénelon?

El este singur. Nu trebuie să mai creadă în nimeni.

Se așază la masă, să cineze.

În picioare, în fața lui, curtenii îl privesc. Valeții forfotesc.

Îl urmărește cu privirea pe unul dintre ei și îl vede luând pe furiș un biscuit și vârându-l în buzunar. Se ridică, fără să se gândească, și durerea, pe care o simte la această mișcare bruscă, îl împinge în față.

Începe să-l lovească pe valet cu bastonul, urlând, împroșcându-l cu insulte, până când i se rupe bastonul pe umerii omului, care se clatină și fuge.

Ludovic îi privește pe curteni. El le citește în ochi uimirea, iar spaima le crispează fețele.

Niciodată nu l-au văzut așa.

El trebuie să iasă înălțat din acest moment de slăbiciune. Se așază iar și, din nou impasibil, își reia cina. Înghite cu lăcomie, fără să le mestece, anghinare, apoi sparanghel și salate, în sfârșit, căpșuni, gemuri de fructe și biscuiți cu miere.

Bea guri mari de vin de Burgundia, pe care medicii i l-au recomandat ca fiind preferabil șampaniei.

Nu trebuie să știe curtenii care sunt motivele furiei sale subite, a pierderii acelei stăpâniri de sine, din care el își făcuse o regulă.

Ei trebuie să-și aducă aminte doar că regele, care respectă scrupulos eticheta, este și un suveran imprevizibil.

A uimi, a deruta, a surprinde: acestea sunt metodele unui mare rege.

16.

Îl vede pe valetul care se apropie, se înclină. Îl aude șoptindu-i că Madame se află în anticameră, că ea dorește să fie primită de rege.

Ludovic ezită, îi privește pe fiii săi, ducele de Maine, contele de Toulouse, Delfinul și apoi pe Monsieur. Se întoarce spre Doamna de Maintenon. Apoi, fără să-i răspundă valetului, reia discuția din punctul în care s-a întrerupt.

– Titlul și actul de noblețe, spune el, sunt un dar al regelui, care știe să răsplătească, pe alese, serviciile însemnate pe care supușii săi le fac patriei.

El a hotărât deci să fie înnobilate, contra cost, cinci sute de persoane, dintre cele mai alese din regat. Și, de altfel, el îi va da în cercetare pe uzurpatorii titlurilor nobiliare. Și astfel va porunci crearea unui armorial, în care să fie înregistrate toate armoariile aflate în regat, iar înscrierea armelor și a blazoanelor să fie obligatorii și făcute cu plată.

– Regele este singurul judecător al calităților și al titlurilor supușilor săi, adaugă el.

Geme. Guta, ca o pană de tortură, îi sfâșie gleznele, genunchii, coatele.

Știe că nu se poate ridica și că nu poate să meargă fără sprijin.

Și mai este și acel furuncul care supurează, dându-i senzația că în gât și în ceafă îi clocotește un sânge fierbinte.

El adaugă, pentru că trebuie ca fii și fratele său să înțeleagă motivele măsurilor pe care tocmai le-a expus și pentru ca ei să se convingă că nu este vorba de umilirea vechilor spițe alese:

– Războiul secătuiește finanțele regatului. Trebuie să găsesc noi surse de venit. Consiliul, Monseniorul Delfin o știe, a hotărât publicarea acestor edicte privind înnobilarea și armorialul.

Tace o clipă, apoi spune:

– Avem nevoie de pace. L-am trimis pe contele de Tessé la Torino, ca să negocieze în secret cu ducele Victor-Amédée de Savoia.

Monsieur face un pas înainte, aprobă zégomotos. Fiica sa, Ana-Maria d'Orléans, este soția ducelui.

– Ca și cum nu ar fi trecut niciodată Alpii, ea a rămas franțuzoaică, spune Monsieur, și ea și-a crescut fiica, pe Maria-Adelaida de Savoia, în spiritul iubirii pentru regatul Franței și pentru Maiestatea Voastră. Sunteți unchiul ei, Sire.

Ludovic dă din cap. Maria-Adelaida de Savoia nu are nici treisprezece ani, spune el în șoaptă.

Îl privește pe Monseniorul Delfin.

– Fiul vostru, ducele de Burgundia, are aproape paisprezece.

Ridică mâna, pentru ca nimeni să nu vorbească, să nu spună că, într-adevăr, ar putea fi căsătoriți Maria-Adelaida de Savoia și ducele de Burgundia și astfel, prin această uniune, prin această momeală, s-ar

încheia pacea cu Savoia, aceasta ar fi desprinsă de imperiali, de Anglia și de Provinciile-Unite.

El rămâne o clipă cu brațul în aer, iar acest gest este de ajuns ca durerea să-i înțepenească tot umărul stâng.

Își odihnește brațul și, înclinându-și capul, le dă de înțeles că întrevederea s-a încheiat. Însă în momentul în care Monsieur dădea să iasă, îl reține.

Aude vocea Palatinei.

Ea trebuie să fie jignită că nu a fost primită. El știe ce va scrie și ce va spune ea. I-a citit una dintre scrisori unde, după bunul ei obicei, se plânge de el.

„Iarăși sunt în dizgrație, pe nedrept, scria ea. Sunt tratată aici într-un mod foarte nepoliticos: sunt lăsată zilnic să aștept la ușa regelui, înainte să mi se permită să intru. De multe ori sunt chiar alungată, chiar dacă, tocmai în clipa asta, toți bastarzii regelui și Monsieur însuși se află în cameră. Dacă ajung până la rege, Coana Proasta se cară..."

El refuză să-i pomenească fratelui său de aceste cuvinte jignitoare.

El nu vrea să se iște unul dintre acele conflicte între membrii familiei regale, al căror ecou s-ar amplifica în tot regatul și până și pe la curțile străine. Căci Elisabeth-Charlotte nu este femeia care să plângă în tăcere. Ea și-ar umple scrisorile cu povestirea incidentului și cu indignarea ei.

Trebuie să-i vorbească lui Monsieur despre o altă scrisoare, încă și mai îngrijorătoare, și care îi fusese înmânată datorită cabinetului negru și locotenentului de poliție.

– Fiul vostru, nepotul meu, ducele de Chartres, a început el.

Îi arată scrisoarea. Este a marchizului de Feuquières, un om afurisit, care se complace în a răspunde la rău cu răul și care a fost compromis odinioară în acea afacere...

Ludovic vorbește în șoaptă.

El face aluzie la afacerea otrăvurilor. La camera fierbinte. Nu pomenește numele Athénaïsei de Montespan.

Această scrisoare a marchizului de Feuquières îi este adresată unei vrăjitoare care vinde prafuri, leacuri, poțiuni magice de iubire.

Locotenentul general de poliție a găsit la ea o scrisoare de-a lui Feuquières. Marchizul amintește aici legătura pe care o are ducele de Chartres cu fiica unui hangiu, ajunsă una dintre tinerele dansatoare de operă, care i se vinde celui ce dă mai mult. Ducele de Chartres a instalat-o ca pe o ducesă.

– El ar fi făcut de la vrăjitoare, după spusele lui Fauquière, o „achiziție mârșavă."

Ludovic îl vede pe fratele său cum se schimbă la față. Îl îmbărbătează. Locotenentul general de poliție a sustras scrisoarea, mai înainte ca judecătorii să afle de ea.

– Este fiul vostru, repetă Ludovic, este nepotul meu, este un prinț cu sânge regesc.

Monsieur își lasă capul în jos, bâiguie ceva.

– Poate, spune Ludovic, că ducele de Chartres, care este curios din fire, interesat de orice are legătură cu războiul și cu femeile, cu alchimia și cu muzica, o fi vrut să învețe meseria de vrăjitor?

Întrerupe, cu o mișcare din cap, cuvintele indignate ale fratelui său, care se jură că îi va trage o săpuneală fiului său, că îl va pedepsi.

– Vrăjitoarea, spune Ludovic, se află în mâinile justiției și va fi arsă de vie. Dacă nu aș fi sustras scrisoarea, ducele de Chartres...

Face un efort ca să se ridice și se strâmbă, într-atât de intensă îi este durerea.

Fratele lui îl asigură de toată dragostea, de devotamentul și de gratitudinea sa. Ludovic se așază din nou. Nu-și poate duce trupul.

– Am stimă și prietenie pentru ducele de Chartres, spune el. Am încredere în el.

Ridică tonul.

– El nu trebuie să frecventeze asemenea secături. Trebuie să aleagă calea virtuții, și nu pe aceea a desfrâului.

Îl fixează cu privirea pe fratele său, care își lasă capul în jos și se îndepărtează, mergând anevoie, cu dantelele lui muierești care îi acoperă hainele.

Ludovic își aduce aminte că scrisese pentru Delfin, pe când se preocupa să îl învețe meseria de rege: „Regii sunt de multe ori siliți să facă lucruri contrare simpatiilor lor. Adeseori ei sunt nevoiți să-i pedepsească și să-i ducă la pierzanie pe cei cărora, în mod firesc, le vor binele. Interesul statului trebuie să primeze."

El știe că fratele lui nu va înțelege lecția, pe care tocmai i-a aplicat-o, și că nu se va schimba defel.

Și că el însuși nu-l va condamna pentru asta, pentru că prin vine îi curge sânge de stirpe regală. Iar acesta este sacru.

17.

Ludovic a vrut să se tragă un foc de artificii somptuos, pentru ca jerbele multicolore să lumineze cerul Parisului și pentru ca toți supușii săi din capitală să poată vedea, desenându-se în noapte, silueta lui Alexandru retezând nodul gordian.

Căci, în sfârșit, s-a semnat pacea cu Victor-Amédée de Savoia.

Alianța ducatului cu Wilhelm al III-lea de Orania și cu imperialii a fost destrămată.

I-au fost restituite Savoiei Casal și Pignerol, dar era necesar acest prim tratat, pentru ca altele să poată fi încheiate și pentru ca războiul să se termine.

Iar acum, Ludovic este instalat în trăsură, alături de Monsieur, și se deplasează spre Montargis, în această duminică de 4 noiembrie 1696, pentru a o întâlni acolo pe Maria-Adelaida de Savoia, care trebuie să-l ia în căsătorie pe ducele de Burgundia.

Cei doi moștenitori sunt atât de tineri, încât se cuvine să se aștepte peste un an, până la celebrarea căsătoriei, iar Maria-Adelaida va trăi la Curtea Franței.

Doamna de Maintenon îi va supraveghea educația, iar această fată de treisprezece ani de abia împliniți i-a și trimis câteva scrisori, care l-au înduioșat pe Ludovic.

Scrisul este copilăresc, spontaneitatea și candoarea, entuziasmul se exprimă aici cu simplitate:

„Mama m-a însărcinat să vă transmit toate salutările prietenești din partea ei și să vi le primesc, la rându-mi, pe ale dumneavoastră. Învățați-mă pe deplin, vă rog, tot ceea ce se cuvine, ca să-i fiu pe plac regelui", scria ea.

El este nerăbdător să o vadă.

Se miră chiar că îl încearcă bucuria, veselia, de vreme ce nu a mai râs de luni bune, pentru că simte că moartea bântuie prin preajma lui și chiar în el însuși.

Este ora șase seara.

Îi zărește pe purtătorii de făclii care însoțesc trăsura Mariei-Adelaida de Savoia. I se pare că tot trupul i-a devenit ușor. Coboară. O vede pe această fetiță bucuroasă, care îl îmbrățișează. Iar când Monsieur, care se află în spatele lui, se neliniștește, ea i se aruncă de gât și îl îmbrățișează și pe el.

El îi reamintește că ducele de Burgundia nu a salutat-o încă. Dar vorbește cu bunăvoință. Monsieur este bunicul Mariei-Adelaida de Savoia, iar el însuși este bunicul ducelui de Burgundia.

Seara, el nu poate să adoarmă, este emoționat, vesel. I se pare că această fetiță, care va fi ducesă de Burgundia și, într-o bună zi, regină a Franței, are vioiciunea unui soare ce răsare.

Vrea să-și împărtășească bucuria. Îi scrie Doamnei de Maintenon:

„La ora șase și jumătate, apropiindu-mi făcliile de chipul ei, am studiat-o în toate felurile, ca să vă întreb ce părere aveți. Ea este cât se poate de grațioasă și are cea mai frumoasă talie pe care am văzut-o vreodată, este îmbrăcată numai bine pentru un portret și coafată la fel de bine, are ochii vioi și foarte frumoși, cu pleoape negre și minunate, tenul foarte alb și curat, alb și roz,

cel mai frumos păr negru cu putință. Este slabă, după cum se cuvine la vârsta ei, cu gura de un roșu foarte intens, cu buze groase, dinții albi și foarte prost plasați, cu mâinile bine făcute..."

El se întrerupe. Vrea să asiste la supeul și la culcarea Mariei-Adelaida de Savoia. Apoi reia pana de scris:

„Ora zece. Cu cât o văd mai mult pe prințesă, cu atât sunt mai încântat de ea. Am văzut-o când o dezbrăcau, are o talie frumoasă, perfectă s-ar putea spune, și o modestie care o să vă placă. Totul s-a desfășurat cu bine, în ceea ce îl privește pe fratele meu. El este foarte mâhnit. Spune c-ar fi bolnav. Plecăm mâine. Sunt foarte mulțumit."

La Nemours, a doua zi, îl vede alergând pe lângă trăsură pe ducele de Burgundia, venit în întâmpinarea lor împreună cu guvernatorul său, ducele de Beauvillier.

El cere să-i fie urcat nepotul în trăsură și îi urmărește pe cei doi tineri, care au fost plasați de o parte și de alta a sa.

Viitorul familiei regale, destinul regatului se află aici, în carne și oase.

Așadar, moartea dă înapoi.

I se pare, în săptămânile următoare, că Maria-Adelaida îi dă o parte din veselia și din tinerețea ei.

El are cincizeci și opt de ani. Ea are treisprezece.

El nu s-a mai aflat niciodată în compania vreunei fetițe. Îi mulțumește lui Dumnezeu pentru a-i fi dăruit această bucurie, acest copil vioi și curios.

El vrea să o vadă în fiecare moment al zilei.

O duce să viziteze grădinile castelul. O conduce la Marly. O introduce în cabinetul unde sunt expuse colecțiile, tablourile, sculpturile sale. El dorește chiar

ca ea să stea acolo, aproape de el, când se întrunește Consiliul.

Lui îi place ca ea să vină și să se cuibărească, să i se instaleze pe genunchi, apoi să o ia la fugă și să o îmbrățișeze pe Françoise de Maintenon.

Nu se mai satură privind-o cum se joacă întruna cu păpușile ei.

Știe că la Curte se spune că „el nu mai are nimic altceva în cap în afară de această copilă".

Ghicește că Monsieur este iritat. Soția lui, Palatina, și-a pierdut primul rang, pe care îl deținuse după moartea Delfinei.

Ea este plină de amărăciune. Elisabeth-Charlotte scrie:

„Această fetiță este cât se poate de italiancă și de diplomată, de parcă ar avea treizeci de ani. Se află aici un trimis de la Curtea sa, care este primul scutier al mamei sale și pe care, deci, ea îl știe bine. Dar se preface că nu-l cunoaște deloc, de abia se uită la el și nu-i adresează niciun cuvânt, de teamă că regele i-ar putea reproșa acest lucru și pentru ca el să nu-și închipuie că ea ar mai fi legată de patria sa. Asta nu-mi place, pentru că un caracter, bun prin natura lui, nu ar trebui să-și ascundă propriile sentimente și să roșească fiindcă își iubește părinții și patria."

Nu se înfurie câtuși de puțin pe Elisabeth-Charlotte. Îi este milă de ea. Este ciupită de vărsat, atât de grasă și atât de urâtă, iar pe deasupra, și atât de bătrână, încât el îi iartă ranchiuna, gelozia.

O ascultă pe Maria-Adelaida cântând, iar acest lucru îi este de ajuns ca să se simtă fericit.

Ea este dovada bunăvoinței dumnezeiești față de regatul Franței.

18.

Râde și se miră.

Nazurile Mariei-Adelaida de Savoia, țopăielile ei prin camera Doamnei de Maintenon, curiozitatea ei, elanurile de tandrețe, aviditatea, modul în care, la masă, îi smulge câte un fruct zaharisit, o coajă de portocală învelită în zahăr candel sau poate ceva gem de coacăze, mai estompează anxietatea, pe care reușește cu greu să și-o ascundă, dar care îl apasă.

I se pare că trăiește într-un con de umbră neliniștitoare și că numai Maria-Adelaida, această copilă, în curând soție a ducelui de Burgundia, îi mai aduce aminte că există și o lumină veselă.

Dar râsul i se șterge repede de pe chip.

El știe prea bine de mizeria care s-a cuibărit în regat, ca o râie, ca o ciumă

Supușii săi, toți supușii, de la cei sărmani până la duci și prinți, protestează împotriva poverii impozitelor, a scumpetei slujbelor, iar în ceea ce îi privește pe cei mai săraci, aceștia se răzvrătesc împotriva prețului pâinii.

Dar Dumnezeu, dacă a vrut ca o mică prințesă să vină să lumineze zilele la Versailles, la Fontainebleau sau la Marly, nu a pus stavilă capriciilor anotimpurilor.

Ploile torențiale putregăiesc grânele pe câmp, înecă toate câmpiile, scot apele din matcă, inundă orașe și sate, târăsc după ele podurile. Iar vânturile în rafale dezrădăcinează pomii și smulg acoperișurile.

El se roagă, dar primește pamflete care îl acuză că ar fi — îndrăznesc să-i scrie lui așa ceva! — „un netot în materie de religie", pentru că nu ar fi citit niciodată nimic despre biserică, „mulțumindu-se pur și simplu cu ceea ce i se toarnă în legătură cu asta".

I se mai reproșează, încă și mai violent, că nu l-ar iubi pe Dumnezeu. „Nu vă temeți de El decât cu o spaimă ca de sclav. Religia voastră nu constă decât în superstiție și în practici superficiale."

El știe prea bine de unde i se trag aceste critici, calomniile și zvonurile.

Sunt hughenoții, care nu au renunțat la erezia lor.

Sunt acei discipoli ai Doamnei Guyon, care profesează „o iubire curată față de Dumnezeu", fără fapte bune și fără rugăciuni.

Și, în sfârșit, mai sunt și cei care o urăsc pe Françoise de Maintenon.

Până și la Curte, el știe sigur că soția lui este acuzată de ipocrizie, de voința de a-l conduce pe rege, după bunul ei plac sau, mai curând, după propriile ei interese și ale preoților care o înconjoară.

Se bârfește că ea ar fi pus mâna pe educația Mariei-Adelaida de Savoia, ca să-și întărească ascendentul asupra regelui, căruia micuța i-a căzut cu tronc. Iar Doamna de Maintenon se folosește de ea ca de o păpușă, prin care îl are la mână pe rege.

Tocmai aceste cuvinte îl rănesc cel mai tare pe rege. Și locotenentul general de poliție îi aduce la cunoștință

că, în teatrul lor de la Paris, comedianții italieni joacă o piesă intitulată *Mironosița prefăcută*, că publicul se înghesuie la ea și că, după numai trei reprezentații, succesul riscă să devină un triumf.

El poruncește să se închidă teatrul de îndată, iar italienii și să fie izgoniți din regat.

Însă în ciuda bucuriei pe care i-o aduce Maria-Adelaida, lui i se luminează zarea numai atunci când primește depeșele trimise de negociatorii care încearcă de luni bune să încheie pacea cu Wilhelm al III-lea de Orania și cu Anglia, Spania și Imperiul.

Tratatul va fi semnat la castelul de la Nieuwburg, care le aparține prinților de Orania, nu departe de satul Ryswick.

Pacea, îi este clar că o va plăti scump.

El nu mai păstrează din ceea ce chiar este important decât Strasbourg și partea vestică a insulei Santo Domingo. Mult prea puțin pentru aproape zece ani de război și de victorii, de alipiri și de anexiuni! El este chiar silit să-l recunoască pe Wilhelm al III-lea de Orania ca rege al Angliei! Poți deci să fii eretic și suveran, supus al unui parlament, care are puterea să te proclame rege.

Percepe toate acestea ca pe o înfrângere, în pacea pe care totuși o prezintă ca pe o biruință.

Vrea să se celebreze un *Te Deum* la Notre-Dame, în acest 21 septembrie 1697, și apoi pe 30 octombrie, când, la rândul lui, Imperiul încheie pacea.

De bucurie, se trage un mare foc de artificii în piața Primăriei din Paris. El trece în revistă gărzile de corp și muschetarii. Mulțimea dă năvală și totuși, lui i se pare că ea nu manifestă niciun fel de entuziasm.

El știe că prințesa Palatină a umblat prin sălile și saloanele Versaillesului, repetând sus și tare: „O fi vreo

fatalitate legată de această pace generală, din moment ce nimeni nu primește vestea cu bucurie, cu toate că ea era atât de mult așteptată. Și dacă nici măcar poporul Parisului nu s-a bucurat, înseamnă că a trebuit, ca să zicem așa, să-l constrângă să încheie această pace."

Pe Ludovic îl irită aceste cuvinte, aceste rezerve.

Prințesa Palatină, căreia el i-a apărat drepturile, obligându-l pe electorul Palatinatului să-i plătească despăgubiri, a încercat să obțină un tratament preferențial pentru markgraful Badenului.

El a refuzat. Ea l-a hărțuit, din ce în ce mai plină de amărăciune, ca și cum sufletul ei, odinioară ușor, s-ar fi schimbat, așa cum s-a întâmplat și cu trupul ei.

Poate că ea nici nu mai suportă ca Monsieur să-i jecmănească averea cu unul sau altul dintre drăguții lui — pe care îi copleșește cu favoruri — sau ca el să agațe lacheii prin anticamerele palatului său de la Saint-Cloud, în văzul și cu știința tuturor.

Dar el aude și suspinele Doamnei de Maintenon, care, la rându-i, pare să regrete această pace, deși tânjea după ea.

Acum, ea spune că „este destul de rușinos să înapoiezi ceea ce s-a plătit cu prețul atâtor sacrificii și cu atâta sânge!"

El știe asta!

Dar cum de nu văd ei, toți cei care sunt nemulțumiți de conținutul tratatului, că trebuia terminat odată războiul ăsta, spărgând buboiul, ca să se lecuiască boala, și anume liga de la Augsburg, ca să-și revină, să se gândească la altceva, la ceea ce dintotdeauna i-a preocupat pe regii Franței: lupta împotriva împăratului Germaniei, luptă menită să-l împiedice să dețină

controlul asupra Spaniei și să prindă astfel Franța la strâmtoare, între colții nemțești și cei hispanici.

Astfel, el se gândește clipă de clipă la viitorul regatului și al dinastiei sale. Le poartă de grijă.

Și este mândru și fericit să le vadă întrupându-se în cei doi tineri, Maria-Adelaida și ducele de Burgundia, care, sâmbătă, 7 decembrie 1697, înaintează în naosul vechii capele de la Versailles.

El a impus ca această ceremonie, ca și serbările care vor urma, să uimească prin fastul lor toate curțile și toate popoarele Europei.

Vrea ca hainele și podoabele să fie de aur, ca diamantele, rubinele și smaraldele să strălucească pe jachete și pe rochii.

Fie ca granzii să se împrumute, dacă e nevoie!

El prezidează, după ceremonia religioasă, banchetul la care sunt peste o sută de feluri de mâncare.

Apoi, întreaga Curte asistă la cel mai mare foc de artificii, tras vreodată la Versailles.

În sfârșit, el intră, împreună cu întreaga familie regală, în camera unde se vor culca însurăței.

Dar căsătoria nu trebuie să se consume decât peste câteva luni bune.

– Eu, spune Ludovic, nu vreau ca nepotul meu să-i sărute vârful degetelor soției sale, mai înainte de a fi pe deplin împreună.

Iar ei sunt încă prea cruzi, ca să fie împreună.

El așteaptă, așadar, ca ducele de Burgundia să se ridice, să se îmbrace și să se întoarcă să se culce în apartamentele sale.

Patru zile mai târziu, miercuri 11 decembrie, el înaintează, precedând tânărul cuplu, în galeria

Oglinzilor, pe care cele trei șiruri de lustre, sutele de lumânări, candelabrele și torțele o luminează de la un capăt la celălalt.

Se dansează menuetul, apoi urmează momentul tratației.

El vede această mulțime înzorzonată cu panglici, acoperită de aur și de pietre, îmbulzindu-se, uitând de etichetă și de rang.

Îl zărește pe fratele său, împins, lovit și înghesuit în strânsoarea curtenilor, care se îngrămădesc pe la uși, ca să poată intra.

Înaintează încet. Valeții care îl înconjoară îndepărtează cu brutalitate mulțimea, care, uneori, se revarsă și îi împinge.

Dar până și această dezordine îl mulțumește.

Niciodată marea galerie de la Versailles nu i s-a părut atât de strălucitoare.

Iar sâmbătă, 14 decembrie, este la fel de multă înghesuială, o luminație încă și mai puternică, la cel de-al doilea bal, pe care a hotărât să-l dea aici.

Marți, 17, întreaga Curte asistă la Trianon la prima reprezentație a unei opere, *Apollo și Isea,* semnată de André Destouches.

El găsește că această pastorală nu este cu nimic inferioară celor compuse de Lully.

Cine ar îndrăzni să spună, în acest sfârșit de an, 1697, că Ludovic, cel de al paisprezecelea, nu este Ludovic cel Mare?

19.

Ocolește încet vasta încăpere.

Se oprește în fața uneia dintre marile oglinzi, care își trimit de la una la alta imaginile celor trei lustre din bronz aurit, ale meselor de marmură, a pendulei și ale mai multor candelabre cu numeroase brațe, girandole, așezate pe console cu vinișoare de aur și de sidef.

El se vede din toate părțile, în acest joc de oglinzi.

Îi este de ajuns o singură privire în dreapta sau în stânga, ca să-și descopere obrajii căzuți, ridurile, care îi reliefează gura, nasul din ce în mai acvilin, gâtul îngroșat și burta proeminentă. Își vede până și spatele încovoiat și își închipuie zbârciturile de sub buclele perucii.

I se pare că nu mai este acel rege semeț, dominându-i cu un cap, și adeseori cu lățimea umerilor, pe cei din jurul său.

Timpul l-a împuținat.

El a împlinit șaizeci de ani, în acest an, 1698.

Servitorii intră, aducând pe tăvile aurite carafele de vin și de apă rece de izvor, ibricele cu cafea și cu ceai, aceste băuturi pe care le-a descoperit de curând, în ciuda observațiilor, întotdeauna critice ale Palatinei.

Nu-i place, a spus ea, nici cafeaua și nici ceaiul, și nici acea ciocolată, de care se face atâta caz la Curte.

„Ceaiul mi se pare că are un gust de fân și de paie putrede, cafeaua, unul de funingine și de plante, ciocolata îmi pare prea dulce. Să-mi fie cu iertare, Maiestatea-Voastră, dar nu mai contenesc să mă mir că atâtor oameni le place cafeaua; are un gust groaznic de neplăcut. Găsesc că are un miros de răsuflare împuțită. Răposatul arhiepiscop de Paris duhnea așa. Mie să-mi dați o supă strașnică de bere..."

El se apleacă deasupra platourilor, pe care valeții le-au lăsat pe mese. Îi este o foame ca la douăzeci de ani.

Începe să rupă bucăți de carne, ici, din fripturile de vițel de Gand, colo, din claponii de Bruges, din prepelițele roșii, ieruncile de pădure și ortolani.

Apoi, sătul, iese din încăpere, traversează o anticameră. Ofițerii se îmbulzesc. Într-o sală mare, învecinată cu aceasta, a fost ridicată o estradă, unde se află jilțul regal, așezat sub un baldachin, care îi adăpostește portretul.

Le salută pe doamnele de la Curte, care, în picioare, pe estradă, înconjoară jilțul. Aude bubuitul tobelor, căruia i se alătură trompetele. Iar prin negura acestei zile călduroase, el își imaginează regimentele care se pun în mișcare.

Și-a dorit această paradă de șaizeci de mii de oameni, în câmpia din apropiere de Compiègne.

Îi salută pe ambasadorii tuturor puterilor, pe prinții de sânge regal, Monseniorul Delfin și ducele de Burgundia. A văzut-o, printre doamne, pe Maria-Adelaida de Savoia, soția lui. Ceva mai departe, își are locul regele Iacob al II-lea al Angliei.

Trebuie să arate tuturor suveranilor că regatul Franței nu este o națiune secătuită, cu armatele vlăguite și cu lăzile de bani golite.

Și pentru ca în rapoartele lor ambasadorii să le povestească prinților și regilor lor ceea ce au văzut, el i-a impus mareșalului de Boufflers ca această paradă, manevrele pentru instruirea militară a ducelui de Burgundia, să uimească prin grandoarea spectacolului oferit.

Pentru a adăposti Curtea și ambasadorii, au fost construite case de lemn, s-au ridicat corturi uriașe, al căror interior era căptușit cu prelate din satin alb de India, pe care pictorii au compus tablouri ale scenelor din bătăliile victorioase.

Și, dominând toate aceste construcții, s-a înălțat casa regelui, albă și roșie, de parcă ar fi fost construită din marmură și din cărămizi, în timp ce, de fapt, era din lemn pictat.

Și baletul trupelor a început. El l-a contemplat de pe cal sau instalat într-un fotoliu, plasat pe o ridicătură.

Doamnele au rămas în trăsurile lor ori s-au așezat în apropierea fotoliului regal, în vreme ce trupele defilau, ieșeau la atac, săpau tranșee, se încleștau în simulacre de bătălii, de asedii sau de lupte corp la corp.

Îi studiază pe ambasadori, le ascultă elogiile.

Ei au înțeles că regele Franței nu a încheiat pacea din slăbiciune. Că armata sa rămâne cea mai puternică. Că finanțele sale îi permit să cheltuiască pe aceste manevre de douăzeci și cinci de zile aproape cincisprezece milioane de livre. Și că nimic altceva în afară de propria lui hotărâre nu-l poate face să cedeze.

Astfel, el l-a recunoscut pe Wilhelm al III-lea ca rege al Angliei, dar Iacob al II-lea încă îi mai este oaspete și nu-l va părăsi niciodată.

Ludovic cel Mare nu poate fi îngenunchеat.

Asta trebuie să se știe, iar el a vrut ca prin această paradă să convingă toate curțile din Europa.

Căci știe că are să înceapă marele joc, al cărui final va hotărî soarta regatului Spaniei.

El citește depeșele ambasadorului său la Madrid, marchizul Henri d'Harcourt.

Acesta i-a făcut rost de un portret al regelui Carol al II-lea care, în palatul său de la Escorial, trăiește la treizeci și șapte de ani ca un bătrân, doborât de boală, și care știe, din moment ce nu are moștenitori, că în jurul său suveranii îi așteptă moartea, ca să ia în stăpânire sau ca să-și împartă cele douăzeci și trei de coroane.

Ludovic a privit îndelung chipul emaciat al regelui Spaniei.

El are drepturi asupra acestui regat. Regina Maria-Tereza era sora vitregă a lui Carol al II-lea al Spaniei. Ea nu a renunțat la drepturile sale decât „contra" unei dote, care nu i-a fost niciodată achitată.

El se gândește aproape zilnic la această succesiune. Își cântărește cu atenție nepoții, copiii Marelui Delfin. Ducele de Burgundia este hărăzit tronului Franței. Dar unul dintre frații lui, ducele d'Anjou sau ducele de Berry, ar putea să domnească la Madrid.

El trebuie să pregătească această succesiune, ca să împiedice ca, la moartea lui Carol al II-lea, să nu acceadă la tron unul dintre fiii împăratului german Leopold, văduv al uneia dintre surorile lui Carol al II-lea. Și ca să

nu se reconstituie în jurul lui Leopold o ligă împotriva Franței.

El nu vrea niciun război. O spune tuturor celor care, ca și prințesa Palatină, își arată îngrijorarea.

„Nu trebuie să fii profet, spune ea, ca să ghicești că dacă regele Spaniei moare fără urmași, va avea loc un război groaznic. Toate puterile străine au pretenții asupra succesiunii sale; niciuna dintre ele nu va ceda în favoarea alteia și numai războiul ar putea decide."

El știe că războiul este marele judecător, că va trebui să nu stea deoparte, dacă măreția regatului și gloria regelui ar fi din nou puse în discuție.

Dar el le repetă, prințesei Palatine și Doamnei de Maintenon, că nu dorește confruntări.

Supușii regatului și așa suferă. Mizeria îi chinuie. De parcă Dumnezeu s-ar încăpățâna, frigul pătrunzător micșorează sau distruge recoltele. Creșterile de preț la grâu, și deci și la pâine, îi apasă pe cei mai săraci.

Războiul ar aduce noi suferințe.

El este, prin urmare, gata să negocieze.

Îl primește pe contele de Portland, trimisul lui Wilhelm al III-lea de Orania și de Anglia. Îl copleșește cu onoruri și cu daruri pe acest Bentick, care era favoritul suveranului. Îl admite la ceremonia culcatului, îi încredințează sfeșnicul cu toartă, distincție supremă.

El adoarme cu greu și somnul, atunci când și-l găsește, îi este destrămat iute de coșmaruri, de o senzație de sufocare.

Se ridică. Se duce până la masă, unde valeții i-au pus carne, fructe și biscuiți.

Mănâncă, până când i se pare că îi pocnește burta.

Se așază pe scaunul lui igienic.

Are șaizeci de ani. Afacerea aceasta, a succesiunii Spaniei, este fără îndoială ultima mare afacere din domnia sa. Unul dintre descendenții săi ar putea guverna din Americi până în Sicilia.

Războiul s-ar impune. Iar el vrea să-l evite. Și atunci, de ce să nu aibă loc o împărțire a succesiunii, pentru care se pronunță și Wilhelm al III-lea, după spusele contelui de Portland.

El o și propune. Anglia, care nu este implicată decât prin echilibrul puterilor, dar care nu are niciun drept la vreo parte din succesiunea spaniolă, acceptă.

El se simte ușurat.

„Aparent, avantajul este minim, îi scrie el lui Henri d'Harcourt, dar acest acord micșorează și mai mult puterea casei de Austria."

Și vine apoi răspunsul ambasadorului Franței. Carol al II-lea refuză să vadă dezmembrându-se imperiul Spaniei, prin moartea sa, și face din nepotul său, Iosif Ferdinand de Bavaria, în vârstă de șapte ani, unicul său moștenitor.

Ludovic se roagă.

Care este oare voința lui Dumnezeu? Îi va da El vreun semn?

Află peste câteva săptămâni că acel copil, desemnat ca moștenitor al lui Carol al II-lea a murit, secerat de vărsat. Trebuie să se revină la ideea partajului. Se schițează un acord, chiar dacă împăratul protestează. Dar ce ar putea să mai facă Leopold, împotriva înțelegerii dintre Franța, Provinciile-Unite și Anglia?

Nu cumva Dumnezeu a și ales?

Poate cineva să știe asta?

Ludovic se întoarce spre Doamna de Maintenon. Ea este de partea împărțelii. Se teme de un război, iar duhovnicii ei, ca și Jodet, episcopul de Chartres, înclină în acest sens.

Dar ar trebui cumva să aibă el încredere în acești oameni ai bisericii, care se sfâșie între ei, se înveșmântează în anteriile lor roșii și sunt mai interesați de propriile lor ambiții, decât de interesul regatului?

Astfel, papa tărăgănează condamnarea lui Fénelon, care se încăpățânează, publicând o carte, *Aventurile lui Telemah, fiul lui Ulise,* unde oricine poate să întrezărească o critică a regelui vanitos, preocupat numai de propria-i glorie și indiferent față de soarta regatului său.

Iar în Idomeneu, acest rege al Cretei, oricine îl recunoaște pe regele Franței.

Trebuie confiscată această carte, care deja se răspândește prin toată Europa, după ce a fost retipărită la Haga.

Îi poartă sâmbetele Doamnei de Maintenon, pentru că a căzut în mrejele Doamnei Guyon — să fie închisă la Bastilia! — și ale lui Fénelon.

El tot atât de mult ține la ea, dar s-a cam săturat de suspinele, de gemetele și chiar și de rugăciunile ei, pentru că își imaginează ceea ce trebuie să le fi mărturisit ea duhovnicilor săi.

Nu-i reproșează ea că el încă se mai gândește prea mult să se distreze, că pune să se repete dansuri în cabinetul ei, spre marea încântare a Mariei-Adelaida de Savoia, ducesă de Burgundia, și că lipsește de la liturghie?

Ea îl judecă, iar un rege nu poate fi judecat, nici măcar de o femeie bisericoasă!

El a primit o scrisoare de la episcopul de Chartres, acest Jodet ce veghează asupra casei de la Saint-Cyr, și care a fost cel dintâi dintre cei ce au criticat ideile Doamnei Guyon și ale lui Fénelon, ca și influența lor asupra tinerelor interne de la Saint-Cyr.

Jodet scrie, cu grija de a sări în apărarea Doamnei de Maintenon:

„Mă pun chezaș pentru ea, Sire, că nu puteți fi iubit cu mai multă duioșie și nici cu mai mult respect decât o face ea. Niciodată nu o să vă înșele, dacă nu este ea însăși înșelată.

Se vede prea bine, Sire, că Dumnezeu a vrut să vă dea un ajutor deopotrivă cu dumneavoastră, în mijlocul acestei haite de interesați și de înșelători, care vă fac curte, hărăzindu-vă o femeie, aidoma femeii puternice din Scriptură, preocupată de slava și de mântuirea soțului ei și de toate soiurile de fapte bune."

Așa o fi.

Dar nimeni, în afară de Dumnezeu, nu poate să-i dea lecții lui Ludovic cel Mare.

20.

Închide cartea, cu degetele ridicate, din vârful unghiilor, ca și cum s-ar teme să nu se frigă, atingând-o.

O deschide iarăși, regăsește imediat acele pasaje, ce firește că îl au în vedere pe el, și nu pe regele Cretei, pus în scenă de Fénelon, și a cărui criticare trebuie să-i servească drept lecție lui Telemah!

Iar Fénelon a fost preceptorul ducelui de Burgundia, care va fi într-o bună zi, cu voia lui Dumnezeu, rege al Franței!

Lui Ludovic i se pare că a fost înșelat de Doamna de Maintenon, de Biserică, aceea care a amânat atâta timp condamnarea Doamnei Guyon și a arhiepiscopului de Cambrai, papa Inocențiu al XII-lea limitându-se doar la denunțarea propunerilor înaintate de Doamna Guyon și silindu-l astfel pe Fénelon să retracteze.

Ar fi trebuit pusă la index această carte.

„Acești mari cuceritori, scria Fénelon, care ne sunt descriși ca fiind atât de glorioși, seamănă cu fluviile revărsate, ce par maiestuoase, dar distrug de fapt toate câmpiile mănoase, pe care ar trebui doar să le ude!"

Pe cine altcineva să fi evocat el aici, dacă nu pe Ludovic cel Mare?

Și el mai și recidivează, când scrie: „Să nu uitați nicicând că regii nu domnesc pentru propria lor glorie, ci pentru binele popoarelor lor."

Ludovic simte un gust amar în gură, amărăciune care îl cuprinde cu totul.

Cei care îl critică pe el chiar cred că nu știe că foametea a cuprins Auvergne și Limousin, Périgord și Quercy sau Rouergue?

Ludovic și-a aruncat privirile asupra anchetelor, pe care le-au condus intendenții în provinciile lor, la cererea ducelui de Beauvillier. El știe deci ce se întâmplă cu regatul Franței, cu cei săraci și cu ereticii.

Se înfurie atunci când află că, în unele provincii, au fost târâte pe gardurile de nuiele și au fost lăsate să putrezească, împreună cu hoiturile de animale, cadavre de hughenoți.

Și că, aiurea, alți intendenți încurajează răpirile de copii sau violențele împotriva celor încrâncenați întru erezie.

El tot repetă: „Maiestatea Sa nu vrea câtuși de puțin să se recurgă la vreo constrângere."

Dar dacă unitatea credinței din regat este în primejdie, dacă vreo mână de hughenoți, pe

ici, pe colo, ar rezista sau s-ar răzvrăti, atunci vor trebui smulse buruienile, ca să nu încolțească erezia.

El trebuie să acționeze astfel, ca un suveran drept și cumpănit, dar care nu cedează, preocupat de propria sa glorie și de măreția regatului, pentru că numai astfel poate făuri binele popoarelor sale!

El nu uită asta, atunci când se gândește la succesiunea Spaniei.

Lui Carol al II-lea îi este din ce în ce mai rău. Și toți ambasadorii regatului Franței, din toate capitalele,

raportează că nu există vreun suveran care să nu se preocupe de moștenirea spaniolă.

El se gândește neîncetat la acest imens imperiu.

Soarele nu asfințește niciodată deasupra posesiunilor spaniole. În afară de Spania și de țările hispanice, Carol al II-lea mai deține provincia Milanului, cele Două Sicilii, Toscana, Sardinia, coloniile din Indii și pe cele din America.

Ar fi cumva demn de un rege al Franței, dacă i-ar abandona vreunui habsburg, german, Madridul, Cadizul, Anversul, Neapole și bogățiile Americilor și ale Indiilor?

El este fiul infantelor mai mari ale Spaniei, a fost soțul surorii mai în vârstă a lui Carol al II-lea. În ceea ce îl privește pe împăratul Leopold, acesta n-a fost decât fiul și soțul infantelor mai tinere.

Trebuie cumva să facă război pentru acest teritoriu sau el trebuie împărțit?

Aceasta o vrea el din nou și ajunge să încheie un nou acord de partaj cu Anglia și cu Provinciile-Unite.

Se va spune cumva că este orbit de dorița de glorie, când el a optat pentru limitarea drepturilor și deci a ambițiilor legitime?

Dar dacă ar fi cazul să se angajeze în război, ca să le impună, el este gata să o facă.

Are de așteptat.

El merge adeseori la Marly, unde a hotărât ca eticheta să fie mai puțin riguroasă.

– Domnilor, nu se stă niciodată în fața mea cu capul acoperit, dar la plimbări, vreau ca aceia care mă urmează să nu răcească și să nu mai aibă nicio altă neplăcere, chiar și atunci când este de față vreo prințesă. Puneți-vă pălăriile, domnilor!

El râde la balurile mascate, care se înlănțuie. Ducele de Chartres se deghizează în personaj din commedia dell'arte, se strâmbă și se schimonosește.

Și regele aplaudă.

El se simte mai ușor, vesel, atunci când este astfel înconjurat de membrii cei mai tineri ai familiei regale.

Iar atunci când vreunul dintre ei părăsește Curtea, el nu-și poate ascunde emoția. El plânge, în timp ce o însoțește la trăsură pe prințesa d'Orléans — fiica Palatinei și a lui Monsieur — care tocmai s-a măritat cu ducele de Lorena și care se duce să-și întâlnească soțul la Nancy.

Îi strânge mâna Mariei-Adelaida de Savoia, ducesă de Burgundia, la rândul ei în lacrimi.

El o acoperă cu daruri bogate pe tânăra ducesă de Lorena și îi acordă o dotă de nouă sute de livre.

Un rege mare nu-și cântărește generozitatea.

I se aduce la cunoștință că ducele de Saint-Simon ar fi spus despre el:

„Niciodată nimeni nu a dat cu mai multă bunăvoință și nu a mărit astfel prețul faptelor sale bune... Niciodată vreun om nu a fost într-un mod mai firesc politicos și nici politețea nu i-a fost mai cumpănită. Niciodată el nu a trecut pe lângă cea mai umilă bonetă, fără să-și ridice pălăria."

Ludovic șoptește:

– Asta înseamnă a ști să trăiești.

Vrea să se respecte eticheta, așa cum a fixat-o el, la Marly sau la Versailles. Și este gata să se supună regulilor Bisericii, care nu sunt pentru el decât o etichetă specială. Îl ascultă pe cardinalul de Noailles, arhiepiscop al Parisului, care dorește să se limiteze la trei „zile de frupt" mascaradele și balurile.

Cardinalul și apoi Doamna de Maintenon insistă:

– Aceste numai trei zile ar împiedica multe păcate, spune Doamna de Maintenon.

El acceptă, dar nu înțelege această pretenție. Trebuie cumva ca el să se pedepsească și să nu mai râdă? O parte din el încă mai rezistă.

Pune întrebări:

– Un rege trebuie să se supună umilinței? Un rege trebuie cumva să se acopere cu un sac și să-și toarne cenușă în cap, ca să obțină iertarea lui Dumnezeu sau pacea?

Se întoarce la Versailles.

Îl va primi pe ambasadorul Marocului, Abdala bin Ayșa.

Dorește, îi spune el baronului de Breteuil, însărcinat cu introducerea ambasadorilor și a prinților străini, să i se arate acestui trimis care este forța gărzii regale.

Vor fi reunite gărzile franceze și cele elvețiene în prima curte a castelului. Ele își vor depune la pământ armele și tobele, iar stindardele vor fi strânse.

Ambasadorul va fi introdus în camera regală, dar se va opri la capătul covorului, sub scara estradei și lipit de aceasta.

El îl primește șezând, și își descoperă capul o clipă, apoi ascultă complimentele emisarului suveranului din Maroc.

Este de ajuns.

Un rege trebuie să-și țină întotdeauna rangul. Iar cel al lui Ludovic cel Mare este cel dintâi.

Asta are el în minte, pe 9 noiembrie 1700, când un valet îi înmânează depeșa, pe care tocmai a adus-o un curier, sosit în galop de la Madrid.

PARTEA A PATRA

1700-1704

21.

Își pune depeșa în față, pe mijlocul mesei.

Oare, în sfârșit, în acest 9 noiembrie 1700, ea îi anunță moartea lui Carol al II-lea și dispozițiile testamentare ale regelui Spaniei?

Își încrucișează brațele, ca pentru a se imobiliza, pentru a se împiedica să rupă imediat sigiliul, să afle răspunsul la această întrebare, care îl obsedează de luni întregi.

Și tocmai de aceea, ca să fugă de această incertitudine, a vrut el ca la Marly sau la Versailles să se danseze aproape în fiecare zi, să se tragă focuri de artificii, să se joace comedii și să se deghizeze cu toții.

Dar el se gândea în fiecare zi la clipa aceasta, când va ști dacă a ales Carol al II-lea un moștenitor pentru regatul său, iar atunci va trebui să hotărască, dacă el îi acceptă testamentul sau dacă nu cumva este mai bine să aplice clauzele acordului de partaj al succesiunii Spaniei, încheiat cu Anglia și cu Provinciile-Unite.

Nu este nerăbdător.

De la începutul anului 1700, au sosit multe alte depeșe. Și a crezut atât de des că sosise clipa să hotărască, să facă, fără îndoială, cea mai serioasă alegere din viața

lui, cea care, la acest început de nou veac, ar putea să deschidă iarăși porțile războiului.

Cu câteva săptămâni în urmă, pe 17 septembrie, el l-a făcut duce pe marchizul Henri d'Harcourt, pentru că ambasadorul său la Madrid a acționat eficient și discret, plătind în aur pe cine se cuvenea, având întrevederi de mai multe ori pe zi cu primul ministru al regelui, cardinalul Portocarrero, combătând astfel influența clanului german, care încerca să-l impună ca moștenitor pe Carol de Habsburg, fiul cel mai mic al împăratului german, Leopold I.

Îi privește, pe rând, pe membrii Consiliului de miniștri, adunați în jurul său.

Îl fixează cu privirea pentru o clipă pe Michel Chamillart, pe care tocmai l-a numit Controlor General al Finanțelor, ministru de stat, la insistența Doamnei de Maintenon.

Care o fi părerea ei despre hotărârea care ar trebui luată, dacă d'Harcourt îi anunță moartea lui Carol al II-lea?

El știe că Françoise de Maintenon este, ca orice femeie credincioasă, sensibilă la opțiunea Bisericii. Iar d'Harcourt a scris, cu câteva săptămâni în urmă, că de fapt cardinalul Portocarrero îl consultase pe papa Inocențiu al XII-lea și că acesta se pronunțase în favoarea hotărârii lui Carol al II-lea de a nu accepta dezmembrarea imperiului său și de a alege drept succesor un Bourbon sau, în lipsa vreunuia, un Habsburg, dar mai întâi pe Bourbonul Franței. Și poate că sosirea la Paris a noului ambasador al Spaniei, Castel Dos Rios, care s-a dovedit atât de deferent, atât de francez, anunță această alegere.

Își eliberează brațele, își pune mâinile de o parte și de alta a depeșei, scrutează îndelung această mare învăluită în cețuri, care este pădurea Fontainebleau.

Dumnezeu a vrut ca aici, departe de Versailles, să-i fie înmânată depeșa.

Și ca ea să fie deschisă.

El rupe sigiliul. Atât de mult s-a stăpânit până acum, încât, citind depeșa, mai întâi nu simte nicio emoție.

Și totuși, ea îi anunță moartea lui Carol al II-lea, care, în testamentul său, semnat la 2 octombrie 1700, l-a ales drept moștenitor pe al doilea nepot al regelui Franței, cu condiția ca acesta să-și ia angajamentul de a păstra integralitatea moștenirii și de a renunța la drepturile sale asupra coroanei Franței.

Dacă ducele d'Anjou și, mai apoi, fratele său, ducele de Berry refuză această moștenire, Carol al II-lea, lasă prin testament imperiul său arhiducelui Carol de Habsburg.

Ludovic își ridică privirea.

El spune doar că regele Spaniei, vărul și cumnatul său, a murit la 1 noiembrie. El decretează astfel un doliu de curte. Prin urmare, se anulează vânătoarea regală programată. Miniștrii sunt convocați la ora trei în apartamentele Doamnei de Maintenon.

El rămâne nemișcat. Printr-un gest, le poruncește valeților să servească prânzul.

Își încrucișează iarăși brațele, ca și cum și-ar stăpâni astfel emoția, care, în cele din urmă îl copleșește.

Această zi de 9 noiembrie începe o altă istorie a domniei sale și a lumii.

22.

Este ora trei a acestei zile de 9 noiembrie.

Cu un semn, Ludovic îi invită pe fiul său, Monseniorul Delfin, apoi pe cancelar, contele de Pontchartrain, pe ducele de Beauvillier, pe marchizul Colbert de Torcy și pe Chamillart, controlorul general al Finanțelor, să ia loc lângă el.

Se întoarce spre Doamna de Maintenon. Ea își lasă imediat ochii în jos, se ghemuiește, ca și cum ar vrea să dispară, să se ascundă, să se facă uitată.

Dar el vrea ca ei toți, și chiar și Françoise de Maintenon, să-și exprime părerea. El spune acest lucru și apoi le citește depeșa. Repetă:

– Vărul și cumnatul meu a murit și l-a ales drept moștenitor al imperiului său pe al doilea nepot al meu, ducele d'Anjou.

Îi fixează cu privirea pe cei care îl înconjoară.

Delfinul are obrajii îmbujorați, ca un călăreț, care ar fi hăituit lupii toată dimineața, prin pădurea de la Fontainebleau. Ceilalți încearcă să-și disimuleze neliniștea.

Cancelarul este cel mai palid.

– Domnilor, vă aștept părerea, spune Ludovic. Regele Franței ar trebui să accepte testamentul regelui Spaniei?

El este uimit de impetuozitatea cu care vorbește fiul său, exprimându-se primul, spunând că nu va renunța la nicio câtime dintr-o moștenire care este cea a mamei sale și care îi revine fiului său, d'Anjou, și că, prin urmare, trebuie acceptat acest testament, care recunoaște legitimitatea drepturilor reginei Maria-Tereza.

O privește pe Doamna de Maintenon, care ezită, apoi, cum el nu o slăbește din priviri, ea îngaimă că Monseniorul are dreptate, că trebuie acceptat acest testament.

El îl chestionează pe ducele de Beauvillier. Știe că este un apropiat al Doamnei de Maintenon. Este unul dintre cei care îl susțineau pe Fénelon, care l-a și recomandat să devină preceptorul ducelui de Burgundia.

Beauvillier, pe un ton ferm, spune că trebuie respectat tratatul de partaj, că acceptarea testamentului ar provoca un război care ar duce regatul la ruină.

Ludovic îi mulțumește, înclinând capul, pentru sinceritatea cu care și-a exprimat convingerile.

Un rege are nevoie de oameni care știu să-l contrazică.

El îi ascultă acum pe Chamillart și pe Torcy, și unul și celălalt, favorabili acceptării testamentului.

Torcy vorbește despre comerțul cu Indiile și cu Americile, care va fi deschis de acum înainte vaselor și negustorilor francezi, iar regele Spaniei va putea acorda unei companii franceze *asiento-ul,* acel monopol al comerțului cu sclavi, cel mai rentabil dintre negoțuri.

În orice caz, continuă Colbert de Torcy, ar putea cumva vreun rege al Franței să accepte ca la Madrid

să domnească un Habsburg? Și asta s-ar întâmpla, dacă ar fi refuzat testamentul lui Carol al II-lea. Războiul este deci inevitabil, oricare ar fi opțiunea. Mai bine să-l desfășurăm având Spania drept aliat. Ea dispune de poziții întărite și de trupe.

Ludovic îl întrerupe pe marchizul de Torcy, pentru ca Pontchartrain să-și exprime punctul de vedere.

El nu se poate abține să nu-l disprețuiască pe cancelar, care spune că numai regele, care este mai luminat decât miniștrii săi, poate să hotărască și să știe, călăuzindu-se după sclipirile inteligenței sale, ceea ce este mai potrivit pentru propria-i glorie, pentru familia sa regală, pentru binele regatului și al supușilor săi.

Ludovic lasă să se coboare iarăși tăcerea și apoi spune:

– Am hotărât.

Apoi precizează că trebuie păstrată secretă hotărârea sa.

El încă nu a rostit cuvintele: „Accept testamentul lui Carol al II-lea."

Nu vrea să le spună.

Se întoarce spre Delfin.

– Drepturile mamei voastre, printre care cele ale voastre și ale fiilor voștri, vor fi respectate, dar el spune numai atât.

Așteaptă să-i parvină copia testamentului regelui, ca să anunțe oficial că îl acceptă. Dar știe că la Curte umblă zvonurile, că într-o scrisoare către mătușa ei, prințesa Palatină, aflată mereu la pândă, scria:

«Ieri, își spuneau cu toții, la ureche: „Să nu mai zici la nimeni, dar regele a acceptat coroana Spaniei pentru domnul duce d'Anjou". Eu am tăcut atunci când l-am auzit la vânătoare pe ducele, pe un drumeag din spatele

meu; m-am oprit și i-am spus: „Treceți, mare rege, să treacă Maiestatea Voastră." Mi-ar fi plăcut să fi văzut uimirea acestui băiat cumsecade, pentru faptul că eu eram la curent. Ducele d'Anjou are deja alura unui rege al Spaniei, râde rar și își menține mereu un aer plin de gravitate».

Ludovic îl primește pe Colbert de Torcy, care îi aduce la cunoștință frământarea provocată de zvonuri ambasadorilor Angliei, Provinciilor-Unite și, firește, reprezentantului împăratului german.

– Transferul coroanei Spaniei, către casa de Franța, adaugă Torcy, este unul dintre cele mai mari evenimente care s-au petrecut de câteva secole încoace. Iar Maiestatea Voastră nu ignoră acest fapt, este evenimentul care, cel mai probabil, va duce la reluarea neîncetată a unui război general.

Ludovic nu-i răspunde. Torcy știe și a și spus-o, începând din data de 9 noiembrie, nu se mai decide între pace și război, între împărțirea succesiunii și acceptarea testamentului, ci se alege între un război sau un altul, unul având ca aliat Spania, iar celălalt fără ea.

El nu mai vrea să aștepte ca să-și anunțe opțiunea.

La Versailles, pe 16 noiembrie 1700, Ludovic poruncește deschiderea ambelor canaturi ale ușii cabinetului său.

Mulțimea de curteni se îmbulzește să intre, fiind invitați. El se apropie de ducele d'Anjou, pe care îl înconjoară cei doi frați ai săi, ducele de Burgundia și ducele de Berry. Tatăl lor, Monseniorul Delfin, stă la câțiva pași.

Ludovic își privește fiul și nepoții. Este emoționat și mândru.

Spune, arătând spre ducele d'Anjou:

– Domnilor, iată-l pe regele Spaniei. Nașterea îl desemnează pentru această coroană. Întreaga națiune a dorit acest lucru, ceea ce am încuviințat cu bucurie: a fost o poruncă a cerului.

Se întoarce spre ducele d'Anjou:

– Sunteți Filip al V-lea al Spaniei, spune el. Să fiți un bun spaniol, este acum prima voastră îndatorire, dar să vă amintiți că v-ați născut francez.

Îl zărește pe ambasadorul Spaniei, Castel Dos Rios, îngenunchind în lacrimi la picioarele acelui copil, ducele d'Anjou — „nepotul meu" — Filip al V-lea al Spaniei.

– Ce bucurie, strigă Castel Dos Rios, nu mai există Pirineii! Ei s-au năruit, iar noi acum suntem una.

Ludovic aude complimentele curtenilor, care îl felicită pe cel pe care îl numesc deja Maiestatea Sa, regele Spaniei.

Știe cumva, copilul acesta, ce înseamnă să fii rege?

23.

Ludovic stă în cabinetul său, cu brațele sprijinite pe cotierele fotoliului.

Privește drept în față, spre orizont, unde se destramă norii joși. Nu pare să-și vadă secretarul, așezat în fața lui și care așteaptă să înceapă să-i dicteze.

Încă mai ezită.

A mai făcut asta și altădată, cu atât de mult timp în urmă, pentru fiul său, astăzi, tatăl acelui duce d'Anjou, care este acum regele Filip al V-lea al Spaniei.

Dar Delfinul nu va scrie pentru fiul său *Reflecții asupra meseriei de rege,* pe care nu a exercitat-o încă și, de altfel, ce soi de rege ar fi el, cel căruia nu pare să îi placă nimic altceva decât să vâneze lupii și care parcă s-ar fi înecat în osânză și în amorțeală?

Și atunci, îi revine lui sarcina să-i vorbească nepotului său.

Începe să dicteze:

Învățături către ducele d'Anjou

Aude scârțâitul penei de scris. Închide ochii. I se pare că ar citi.

„1. Nu vă sustrageți de la niciuna dintre îndatoririle voastre, mai ales de la cele față de Dumnezeu.

2. Mențineți-vă în curăția educației primite.

3. Faceți ca Dumnezeu să fie preamărit oriunde aveți această putere; ridicați-L în slavă, dați voi înșivă acest exemplu; este una dintre cele mai măreți fapte bune pe care le poate face un rege.

4. Pronunțați-vă în orice împrejurare de partea virtuții și împotriva viciului."

Se întrerupe.

El a cunoscut legăturile blestemate, acel dublu adulter cu Athénaïs de Montespan, atâtea femei, domnișoarele de La Vallière și de Fontanges.

Nu i-ar fi cu putință, nici dacă ar vrea, să-și amintească de toate scufiile pe care le-a salutat scoțându-și pălăria și de toate fustele pe care le-a ridicat.

Reia.

„5. Nu vă atașați de nimeni.

6. Iubiți-vă soția, trăiți bine cu ea, rugați-vă lui Dumnezeu să vă dea una care să vă fie pe plac. Nu cred că ar trebui să luați o austriacă.

7. Iubiți-i pe spanioli și atunci toți supușii voștri vor fi legați de coroanele și de persoana voastră; nu-i preferați pe cei care vă vor măguli mai mult; stimați-i pe cei ce vor îndrăzni, în numele binelui, să nu vă facă pe plac; aceia vă sunt adevărații prieteni."

I se pare că, dictând, viața îi defilează prin fața ochilor, că o vede ca într-o oglindă și că ar putea, asemenea unui spectator, să judece ceea ce a făcut și să dea glas la ceea ce ar fi trebuit, ceea ce ar s-ar fi cuvenit

să fie el și ceea ce ar vrea el să fie ducele d'Anjou, Filip al V-lea al Spaniei.

„8. Făuriți bunăstarea supușilor voștri; iar în acest scop, nu purtați războaie decât atunci când sunteți silit să o faceți și după ce ați chibzuit și ați cântărit motivele, în cadrul Consiliului vostru."

El se oprește.

Acceptarea testamentului înseamnă război sigur cu imperiul.

Leopold I nu va putea fi de acord ca Spania să le scape Habsburgilor, ca să intre în casa Bourbonilor.

Dar ceilalți, Anglia lui William al III-lea, Provinciile-Unite, guvernate de un oarecare Heinsius, un eretic, se vor alia oare cu împăratul? Vor socoti cumva că regele Franței le-a înșelat, semnând cu ele acorduri pentru împărțirea succesiunii Spaniei, și că, poate chiar în același timp, acționa la Madrid, pentru ca regele Carol al II-lea să-i lase imperiul, prin testament, ducelui d'Anjou?

Or să înghită ele ca negustorii francezi să fie protejați de un rege al Spaniei, care nu va uita că este francez?

Englezii ar fi vrut monopolul comerțului cu sclavi. Dar și Franța îl vrea. Iar Ludovic știe că este acționar al companiei care încearcă să pună mâna pe întregul comerț cu „lemn de abanos". Anglia și Provinciile-Unite și-au apărat întotdeauna negoțul cu ghearele și cu clonțul.

Dacă ei vor război, el trebuie să aibă loc, dar cu Spania ca aliată a regatului Franței.

Reia.

„9. Încercați să vă împrospătați finanțele; vegheați asupra Indiilor și a flotelor voastre. Gândiți-vă la comerț; trăiți într-o profundă comuniune cu Franța, căci

nu există altceva mai bun pentru cele două puteri ale noastre decât această uniune, căreia nimic nu-i poate rezista.

10. Dacă sunteți constrâns să purtați războaie, porniți în fruntea armatelor voastre.

11. Gândiți-vă să vă refaceți trupele de pretutindeni și începeți cu acelea din Flandra."

Ar fi vrut să-i spună totul, dar cum să poți stoarce seva unei vieți întregi, ca apoi să o transmiți pe toată!

Și atunci, el mai spune și „voi sunteți cel care se cuvine să hotărască", „tratați-vă bine slugile, dar fără să le acordați nici prea multă familiaritate și, cu atât mai puțin, încrederea voastră", sau „să aveți o casetă, unde să puneți ceea ce vă aparține în particular și a cărei cheie să o dețineți numai domnia-voastră" și „aruncați câțiva bani poporului, când veți fi în Spania și, mai ales, la intrarea în Madrid."

Simte o strângere de inimă, atunci când dictează:

„27. Iubiți-vă întotdeauna părinții; amintiți-vă cât au suferit ei, când i-ați părăsit; mențineți o strânsă legătură cu ei, atât în ceea ce privește lucrurile neînsemnate, cât și pe cele importante.

28. Nu uitați niciodată că sunteți francez."

Emoția îl silește să se întrerupă.

I se pare că nu a spus esențialul.

O va face la punctul treizeci și trei.

El îl dictează, vorbind încă și mai rar:

„33. Închei cu unul dintre cele mai importante sfaturi pe care vi le-aș putea da: nu vă lăsați condus

de alții; fiți voi stăpânul; să nu aveți niciodată favoriți, nici prim-ministru; ascultați, consultați-vă Consiliul, dar decideți domnia-voastră. Dumnezeu, care v-a făcut rege, o să vă și lumineze, după nevoie, atâta timp cât veți avea intenții bune."

Tace. Îl concediază pe secretar, cu o mișcare din cap.

A ostenit.

Lui i se pare că tocmai și-a oferit nepotului său întreaga viață și că lui nu-i mai rămâne nimic altceva decât amărăciunea de a o fi trăit.

24.

Ar vrea să-și stăpânească lacrimile.

Îi privește pe ducele d'Anjou, pe Filip al V-lea, regele Spaniei, care este înconjurat de frații săi și de tinerii gentilomi. Ei așteaptă în salonul castelului din Sceaux.

El îl vede în preajma lor pe ducele de Maine, care a cumpărat de curând castelul de la fiul lui Colbert și care perorează, șontâcăind.

Ludovic își întoarce capul.

El a vrut ca toată familia regală să-l însoțească pe ducele d'Anjou până la Sceaux. Mai departe, frații lui, ducii de Burgundia și de Berry, vor călări cu el până la granița spaniolă, cu o escortă și, deja, o curte.

Dar aici, în castelul de la Sceaux, în acest 4 decembrie 1700, Ludovic trebuie să se despartă de nepotul său.

Și îl podidesc lacrimile.

Îi cere ducelui d'Anjou să îl urmeze în salon, unde valeții închid ușile după ei.

A vrut să fie singur cu el, ca să-și ia rămas bun, iar acum nu poate să vorbească.

Îi înmânează *Învățăturile...*, pe care le-a dictat și despre care nu poate să-i spună decât că ele sunt rodul întregii sale vieți de rege.

Îl lasă deci pe ducele d'Anjou să-i prindă mâinile într-ale sale și să i le sărute. Atunci, îl strânge la piept și plâng împreună.

Apoi, el deschide ușile, pentru ca familia regală să poată intra.

Îl surprinde tristețea Monseniorului Delfin.

Nu-și închipuia că fiul său ar fi într-atât de sensibil și atât de legat de ducele d'Anjou, pe care îl îmbrățișează plângând, și că niciunul dintre ei nu pare în stare să se despartă de celălalt.

El nu vede în jurul lor decât chipuri scăldate în lacrimi.

Palatina și Maria-Adelaida de Burgundia par cele mai pătrunse de tristețe.

Iar ducele d'Anjou suspină.

Ludovic se teme ca nu cumva să se lase copleșit de tristețe, în vreme ce a reușit să-și înăbușe lacrimile.

Spune repezit, cu o voce puternică:

– Să vedem dacă este gata totul.

Așteaptă, cu un nod în gât.

– Sire, totul este gata, răspunde o voce.

Iar lângă el, îl aude pe ducele d'Anjou, regele Spaniei, care îngaimă:

– Cu atât mai rău.

Îl ia de braț, îl conduce până la peronul castelului și, deodată, nu se mai poate reține să nu plângă.

Își ascunde fața în mâini.

Domnia lui Filip al V-lea, regele Spaniei, nepotul său, începe.

Așa a vrut Dumnezeu.

Se urcă în trăsura sa, singur.

Cât timp o să-l mai lase Dumnezeu să fie Ludovic cel Mare?

25.

El se apropie de tabloul care, la porunca lui, a fost așezat în cabinetul cel mare, acolo unde primește Consiliul, în acea încăpere de lângă camera lui, din mijlocul castelului de la Versailles.

Este emoționat, ca de fiecare dată când privește portretul nepotului său. L-a felicitat pe pictorul Hyacinthe Rigaud, care a surprins tinerețea și gravitatea ducelui d'Anjou.

Este mândru și îngrijorat în privința ducelui, care i-a scris în legătură cu intrarea sa în Madrid.

„Poporul meu spaniol m-a aclamat, Curtea mi-a hărăzit cea mai frumoasă întâmpinare și toți gentilomii v-au lăudat pentru că ați îndeplinit voința regelui defunct."

Această depeșă nu i-a spulberat neliniștea.

Războiul este aproape, va să înceapă.

El nu îl va declanșa, dar va acționa, pe cât se poate, în interesul și spre gloria regatului, a cărui răspundere o poartă.

Zăbovește îndelung în fața tabloului.

El nu mai este răspunzător în fața lui Dumnezeu doar de regatul Franței, ci și de cel al Spaniei, din moment

ce Dumnezeu a vrut ca nepotul său, un rege de numai șaptesprezece ani, să îi fie suveran.

Iar Dumnezeu știa că ducele d'Anjou nu putea domni decât cu sprijinul regelui Franței.

El trebuie deci să vegheze asupra acestui nepot, iar *Învățăturile*... nu sunt de ajuns ca să îl apere de dușmanii care se coalizează.

Imperialii, William al III-lea, Heinsius la Haga, pregătesc o mare alianță.

Și deja, în Italia, trupele imperiale au atacat regimentele lui Catinat.

Ludovic a dat ordin să nu se dea lupte, nu încă.

Să îndrăznească Wilhelm al III-lea să declare război!

Dar el este sigur că războiul va izbucni, însă el nu trebuie să cedeze câtuși de puțin.

El a prezentat parlamentului scrisori deschise, care au fost aprobate și care proclamă că Filip al V-lea își păstrează drepturile la coroana Franței.

I-a răspuns ducelui de Beauvillier, care regreta că nu se respectă testamentul lui Carol al II-lea, că un rege al Franței era stăpân în alegerea succesorilor săi și că el nu putea, fără să fie laș și să renege, să-și priveze nepotul de moștenirea pe care Dumnezeu și sângele nobil i-au conferit-o.

– Asta înseamnă război, a spus Beauvillier.

De parcă Wilhelm al III-lea, Heinsius, Leopold I și poate și acest mare elector de Brandenburg, care tocmai s-a proclamat Frederic I, rege al Prusiei, ar avea nevoie de pretexte!

Le este de ajuns englezilor și olandezilor să afle că *asiento,* comerțul cu sclavi, a fost atribuit companiei

Guineei, care va trebui să furnizeze anual patru mii opt sute de sclavi, ca să se alieze împotriva regatului Franței. Ei ar fi vrut acest negoț, ca și pe toate celelalte.

Obiectivul lor este să distrugă toate companiile regatului! Și faptul că regele Franței și cel al Spaniei sunt printre comanditarii companiei Guineeii este încă un motiv pentru ei ca să se opună Franței și Spaniei.

– Războiul va ruina regatul, a repetat ducele de Beauvillier.

Ludovic a încercat să-l liniștească.

El tocmai l-a desemnat pe Michel Chamillart, Controlorul General al Finanțelor, ca Secretar de Stat la Război, iar Chamillart va fi astfel în măsură să găsească sumele necesare pentru plata soldelor, pentru cumpărarea armelor, a muniților și a aprovizionării.

Chamillart are de gând să creeze bani de hârtie, care ar putea suplini lipsa monedelor de aur sau de argint. Ludovic a impus să li se pună la dispoziție armatei și flotei toate cele necesare. Și, în primul rând, oameni.

Va promulga o ordonanță, prin care în tot regatul să se înființeze o miliție care va constitui o armată regulată, menită să sprijine regimentele în funcțiune.

El hotărăște să ocupe cu trupe fortărețele spaniole din Flandra și trimite întăriri în provincia Milanului. L-a desemnat pe mareșalul de Boufflers să comande toate trupele sale și el va fi asistat de ducele de Maine, de contele de Toulouse — fiii mei — și de mareșalul de Villeroi. Vauban, care tocmai a publicat un *Tratat de apărare a pozițiilor,* se va afla în fruntea corpului de ingineri.

– Să li se declare deci război regelui Franței și regelui Spaniei, dacă mai îndrăznesc, spune el repezit.

Părăsește marele cabinet cu pași rari, căci guta tot îl mai chinuie.

Intră în cameră.

Nu se mai satură de această încăpere, unde patul uriaș este plasat cu fața spre orașul Versailles, și care este inima castelului.

Aici, zilnic la *petit* și la *grand lever*, ca și la culcare, curtenii vin să-l omagieze, conform unei etichete, pe care el a instituit-o și de la care nimeni, nici măcar prinții de sânge, nici măcar Monsieur, fratele său, nu se poate sustrage.

Se apropie de fereastră.

Privește carul lui Apollo, învăluit în jeturile de apă.

În seara aceasta, soarele, în drumul lui, va veni să strălucească deasupra acestui Rege-Zeu, iar dimineața, astrul solar va lumina camera.

El este Regele-Soare și Ludovic cel Mare.

Contemplă grădinile, labirinturile, fântânile și bazinele.

El le-a vrut pe toate acestea. Le-a făcut să se ivească din neant.

Nu erau aici decât mlaștini nesănătoase și modestul pavilion de vânătoare al tatălui său.

El vede de acum înainte orașul nou, iar de cealaltă parte a castelului, situat pe o ridicătură, parcul.

Ori de câte ori redescoperă această ordine riguroasă și această lume, pe care el a creat-o, îl încearcă o bucurie mai puternică decât toate cele pe care i le-au oferit femeile și victoriile.

El a participat la geneza unei lumi, în care ocupă, în această cameră și în marele cabinet, centrul.

Se bucură de sublima satisfacție de a se fi impus în fața naturii.

Ușierul îi deschide drumul lui Rigaud care, după ce s-a înclinat, și-a așezat șevaletul și a sugerat poziția.

Căci Ludovic dorește să fie pictat. Filip al V-lea i-a scris ca să-i ceară un portret, să-l pună în Escorial.

El l-a ales pe Hyacinthe Rigaud, cel care a reușit atât de bine să-l reprezinte pe nepotul său.

Dar el vrea un portret în picioare, în ținută de încoronare.

Se va sprijini pe sceptru, de care se va folosi ca de un baston, ceea ce îi permite să susțină acest trup, ale cărui oase încă îl mai fac să sufere.

El vrea să aibă alături de el coroana și mâna de sidef, reprezentând puterea juridică.

Va ține în mână sabia și va purta bogata și somptuoasa mantie de la încoronare.

Se privește în oglindă, în timp ce Rigaud pictează.

Își pune pumnul stâng pe șold. Îndepărtează puțin pulpanele mantiei, ca să i se vadă ciorapii de mătase, mulați pe gambe, despre care doamnele spuneau că sunt cele mai fine, cele mai elegante din întregul regat.

Schițează un pas de dans și rămâne așa, atât cât trebuie, contemplându-se, uitând de dureri, gândindu-se că, dacă tabloul seamănă cu ceea ce vede el, îi va cere lui Rigaud să facă după el cópii, care vor fi trimise în toate orașele regatului și la toate curțile Europei.

El simte, când a rămas singur, că statul în picioare, care a fost totuși de scurtă durată, Rigaud făcând doar o schiță, pe care urmează să o termine la atelierul său, l-a obosit.

Se enervează împotriva acestui trup, care devine o înlănțuire de suferințe, de neplăceri și de dureri.

Nu mai are dinți. Ultimele cioturi i-au căzut sau au fost scoase de acești chirurgi, care acționează ca niște călăi.

Guta continuă să îl macine și chiar dacă se urcă pe cal, el nu mai poate să vâneze cerbul decât din caleașcă!

Și nu trece vreo zi în care medicii care îl consultă să nu hotărască să-i facă purgații sau chiar să-i ia sânge.

Îi întinde lui Fagon piciorul sau mâna. Își vede sângele curgând. Și uneori i se extrag câte cinci tăvițe. După aceea, Fagon îi administrează leacuri, prafuri și îi convoacă pe chirurgi, care incizează vreun furuncul sau un abces.

El suportă în tăcere.

Un rege trebuie să știe să accepte boala, acest război care se desfășoară în trup și pe care nu-l poți câștiga.

Își privește portretul în picioare, în costum de încoronare, așa cum l-a terminat Rigaud.

Este așa cum și l-a dorit și numeroase cópii au și fost trimise intendenților, ca să le expună în clădirile lor.

Dar atunci când se apropie de pânză, nu-și poate privi prea mult timp chipul.

Obrajii căzuți, ridurile, gâtul nu îl înșală. Bătrânețea și-a pus pecetea aici, chiar dacă, atunci când se dă înapoi câțiva pași, silueta este maiestuoasă, semeață.

Dar el nu-și face iluzii. Moartea lucrează. Ea dă târcoale, însoțită de boală. Oricine le cade pradă.

Pe 19 martie, Monseniorul Delfin, care se întorcea de la vânătoarea lui zilnică de lupi, a fost lovit de un atac de apoplexie.

Ludovic s-a aplecat asupra trupului paralizat al fiului său. L-a crezut mort. Apoi el s-a trezit la viață. Delfinul și-a revenit. Fagon i-a luat sânge, avertizându-l împotriva desfrâului de la masă și din pat, la care se dedă el.

Ludovic a rămas tăcut.

Lui i s-a părut că Dumnezeu tocmai îl avertizase, îi amintise că ar fi putut să-l lovească în ceea ce avea mai scump, fiii săi, membrii familiei regale, și, ocolindu-l pe el, regele, ar putea să-l supună la suferințele doliului.

Dar moartea lovește. Ea îl ia pe nepotul, de numai câteva luni, al lui Madame.

Atunci când o vede pe Madame suspinând, Ludovic își dă seama că ea a ajuns o femeie bătrână, diformă la corp, cu părul alb, cu pieile căzute.

Ea îl acuză pe medic că l-ar fi omorât pe copilul fiicei ei, ducesa de Lorena.

– I-a dat, în răstimp de douăsprezece ore, patru spălături cu apă de cicoare și rubarbă, un praf împotriva convulsiilor, o cantitate mare de băutură foarte alcoolizată din frunze de roiniță și picături englezești. Toate astea trebuie să-l fi sufocat pe bietul copil.

Îl primește, puțin mai târziu, la Marly, la prânz, pe Monsieur, fratele său. Și este șocat de obrajii lui îmbujorați, de trupul îngreunat de excese, de disperarea din privirea lui, de tăcerile bruște și apoi de furia care pune stăpânire pe acesta.

Îl ascultă mai întâi cu răbdare, fascinat de cel care este mai mic decât el, dar care pare atât de bătrân și de uzat.

Apoi se ridică tonul. Monsieur se plânge că fiul său, ducele de Chartres, care s-a evidențiat prin vitejia sa pe câmpurile de luptă din Flandra, nu a primit niciun fel de comandă, pe când contele de Toulouse și ducele de Maine sunt deja generali.

Trebuie să-i răspundă, să-i spună că Chartres duce o viață dezordonată. Monsieur se înfurie. El spune că a acceptat căsătoria fiului său cu Domnișoara de Blois.

– Căsătorindu-mi fiul cu bastarda voastră, zice el, i-ați promis avantaje care nu au fost niciodată acordate. Această căsătorie nu i-a adus decât dezonoare.

– Fiica mea are prea multă răbdare cu fiul vostru, spune Ludovic.

Vorbește tare. Fratele său urlă.

Un aprod intră, făcându-le cunoscut că, în saloanele vecine, curtenii adunați aud țipetele Maiestății sale și ale fratelui său.

Lui Ludovic i se pare că această ură, această pică subită, ranchiuna adunată de Monsieur pe parcursul unei vieți întregi îl murdăresc, ca o vomă.

Trebuie să se pună capăt la toate acestea. Nu-l insulți pe rege, nici măcar atunci când îi ești frate.

Deschide ușile cabinetului, îi privește țintă pe curtenii care vor asista la dineu.

Îl privește pe fratele său, care, cu ochii strălucind de mânie, ingurgitează felurile de mâncare cu lăcomie, bea peste măsură, mai că se îneacă înghițind fructele, dulcețurile, dulciurile, se ridică împleticindu-se, de parcă ar fi fost beat, se înclină cu greu în fața regelui, anunțând că se întoarce la castelul său de la Saint-Cloud.

Ludovic este sigur că între ei, după această ceartă, legăturile frățești, menținute de-a lungul întregii vieți, s-au rupt.

El s-a gândit la asta toată ziua și chiar și mai apoi, când, după cină, s-a aflat singur în camera lui de la Marly.

Și nu este surprins, atunci când aude, în castel, un zgomot de voci, care crește și când un mesager, sosit de la Saint-Cloud, îl anunță că lui Monsieur îi este cât se

poate de rău, că la sfârșitul cinei Monsieur s-a prăbușit, victimă a unei crize de apoplexie. Leacurile nu au putut să-l tămăduiască. El trage să moară, poate că a și murit la ora asta.

Trebuie să meargă la castelul de la Saint-Cloud, să înfrunte moartea, care tocmai termină de pus stăpânire pe acest trup cu chipul îmbujorat, cu buza de jos atârnând, cu ochii dați peste cap și care încă mai încearcă să bâiguie ceva.

Este ora trei dimineața.

Madame, cu părul despletit, plânge, repetă că a lovit-o cea mai mare nenorocire din lume.

Medicii sunt la datorie. Ei se apleacă asupra muribundului.

– Mașinăria se mai luptă încă mult timp, spune Fagon.

Ludovic se duce la capela castelului, iar acolo îngenunchează.

Toată copilăria lui moare odată cu fratele său.

Cine să-și mai aducă aminte de acei ani, atât de îndepărtați?

El plânge, atunci când, pe la prânz, în acel 9 iunie 1701, pe când se întorcea la Marly, a fost anunțat că Monsieur, fratele regelui, a murit.

Această ceartă dintre ei, cu câteva ore înaintea agoniei, a fost ca o mărturisire violentă, un soi de strigăt, poate și ca un protest față de moartea care avea să vină și să-i despartă, și față de nedreptatea că îi era dat lui, celui mai mic, să moară primul.

Această moarte a fost ca și cum i s-ar fi smuls lui Ludovic o parte din trup.

Suspină.

Dar el refuză să rămână în apartamentele sale sau să prânzească singur, în compania Doamnei de Maintenon.

Eticheta trebuie să fie respectată. Va prânzi în fața întregii Curți, ca de obicei. Vrea ca viața să-și urmeze cursul.

El îi spune ducelui de Burgundia să le propună curtenilor ca, după cină, să joace cărți. O face. Nu trebuie să te plictisești la Marly. Trebuie să accepți moartea, fără ca vreodată să supui viața față de ea.

Dar el simte că i s-a amputat ceva, și cu fiecare zi care trece, durerea se întețește, prin actele pe care trebuie să le îndeplinească.

Trebuie să asiste la deschiderea testamentului, să reglementeze viața Palatinei, să înlesnească împăcarea ei cu Doamna de Maintenon, să-i impună ducesei de Burgundia, Maria-Adelaida de Savoia, prezența lui Madame, în timp ce ea o urăște pe „bătrâna nemțoaică".

– Vreau, spune el, ca Madame să fie implicată în toate, ea este aici în familia ei, și astfel trebuie să trăiască întocmai ca și toate celelalte și să nu fie retrasă.

Ea va rămâne deci în apartamentele ei și în cele ale lui Monsieur, de la Versailles. El află că ea a descoperit scrisorile pe care drăguții i le adresau soțului său.

Ea se confesează. Le-a ars fără să le fi citit, pretinde ea, dar erau toate parfumate cu cele mai violente mirosuri. Unele conțineau fire de păr de la amanta acelui drăguț, care îi scria lui Monsieur: „Uite ceva ce provine din locul acela, care vă place atât de mult".

El vrea ca moartea să șteargă toate acestea. Și mai vrea și să-l omagieze cu fast prin ceremoniile de doliu pe acela care îi era regelui cea mai apropiată ființă.

A-l onora și a te ruga pentru el însemna și să o faci pentru rege.

Vrea ca la *lever* curtenii să vină în marea pelerină de doliu, dorește să fie transportat corpul lui Monsieur într-un car de triumf, drapat în negru, tivit cu hermină și dominat de un mare baldachin.

Inima lui Monsieur este înhumată la Val-de-Grâce, iar el veghează ca funeraliile din bazilica Saint-Denis să fie cu pompă regală. Ducii de Burgundia, de Berry și d'Orléans conduc doliul.

Dar Monseniorul Delfin a preferat să vâneze lupii în pădurea de la Saint-Germain.

El nu-i reproșează nimic.

După trecerea morții, viața trebuie să-și reintre cât mai repede în toate drepturile ei firești.

Dar în acest an, 1701, moartea se încăpățânează.

El trebuie să meargă la castelul de la Saint-Germain, să-l vegheze pe Iacob al II-lea, care este pe moarte și care i-a cerut să-l recunoască pe fiul său, Iacob al III-lea, rege al Angliei.

Dacă o face, este un pretext în plus, oferit lui William al III-lea și parlamentului englez, de a declara război, în timp ce, cu câteva zile în urmă, la Haga, a fost încheiată marea alianță împotriva regatului Franței, pregătită de luni bune.

El întrunește Consiliul la Versailles, în cabinetul cel mare. Îi ascultă pe miniștrii, care consideră că nu trebuie să-l recunoască rege pe Iacob al III-lea.

Dar ei nu au auzit vocea lui Iacob al II-lea, aflat pe patul de moarte, implorându-l să facă din fiul lui succesorul său la tron.

Nu au primit-o pe văduva regelui, care, suspinând, i-a amintit de dorința soțului său.

Nu au ascultat rugămințile Doamnei de Maintenon în favoarea lui Iacob al III-lea, suveran catolic, pe care Regele Prea Creștin trebuie să-l recunoască, și Dumnezeu își va aminti de ceea ce este un act pios.

Ludovic spune, în timp ce miniștrii, în picioare, dau să iasă din cabinetul cel mare, că William al III-lea este regele de fapt, cu care trebuie negociat, dar că totul demonstrează că el refuză, că preferă războiul, că imperialii l-au și început, în Italia, în provincia Milanului, unde mareșalul de Catinat a fost înfrânt. Și trebuie aflat de ce.

Tace îndelung, și apoi adaugă:

– Dar Iacob al III-lea este regele de drept și după inima noastră, și noi trebuie să-l proclamăm ca atare.

Îi privește pe miniștrii care își lasă capul în jos și părăsesc cabinetul cel mare.

Michel Chamillart se întoarce, se pregătește, fără îndoială, să vorbească, dar Ludovic îl țintuiește cu privirea, iar Controlorul General al Finanțelor și Secretarul de Stat, la rândul său, iese și el.

Ludovic i-a scris lui Filip al V-lea, în concluzie la *Învățăturile* pe care i le-a dat: „Nu vă lăsați guvernați de alții; fiți voi stăpânul; consultați-vă Consiliul, dar decideți voi."

Și el a decis. Și iată războiul, inevitabil.

Dar nepotul său, ducele d'Anjou, este regele Spaniei, întru cea mai mare glorie a dinastiei Bourbonilor, spre care a înclinat Dumnezeu balanța.

Și el tocmai a binecuvântat căsătoria lui Filip al V-lea cu Maria-Luiza Gabriela de Savoia, sora Mariei-Luiza Adelaida, tot atât de frumoasă și de vioaie ca și ea.

Ludovic se plimbă în caleașcă prin parcul de la Versailles, în ciuda frigului din acest decembrie 1701.

Le-a așezat în fața lui pe Maria-Adelaida de Burgundia și pe Palatina, văduva lui Monsieur.

O privește pe ducesă, iar ceea ce vede este biruința vieții, cea pe care a trăit-o și pe care ar vrea să o mai trăiască. Și își închipuie cât sunt de fericiți nepoții săi, ducele de Burgundia și ducele d'Anjou, regele Spaniei.

Apoi se uită pe furiș la Palatină, dar ea reprezintă cealaltă pantă a vieții, aceea pe care se află și el, pe care o descoperă.

Ar vrea să uite de ea.

Dar la fiecare zdruncinătură a trăsurii, simte în picioare și în spinare, până la umeri, o durere ascuțită. El are șaizeci și trei de ani.

Atunci își amintește de prima frază din testamentul fratelui său: „Moartea îi lovește deopotrivă pe toți, pe negândite."

Și el se roagă.

26.

El stă jos, în cabinetul cel mare, și zărește în depărtare, sub soarele de iarnă, acea lumină de argint învechit, acoperișurile orașului nou de la Versailles.

Îl ascultă pe Michel Chamillart care, în fața lui, în picioare, descrie din nou cum, la Cremona, câțiva soldați imperiali s-au strecurat în oraș, l-au capturat pe mareșalul de Villeroi, s-au retras cu el, în timp ce regimentele franceze respingeau biruitoare atacul dușman.

– Și mareșalul de Villeroi este în continuare prizonierul lor, a conchis Chamillart, cu o voce înăbușită.

Lui Ludovic îi este frig.

Se întoarce spre șemineu. Dintr-un butuc țâșnesc flăcări vii, iar frânturile de jar sunt ca bucățile de metal topit, cu ape care trec de la roșu la culoarea aurului.

Îl invită, cu o mișcare din cap, pe Controlorul general să continue. Dar știe că Chamillart va încerca să îi ascundă ceea ce ar putea să-i displacă, zvonurile de la Curte și articolele din gazetele străine, care își bat joc de bietul Villeroi, mareșal al Franței, prizonier.

Cu câteva zile în urmă, el l-a convocat pe mareșalul Catinat, înfrânt la rându-i de imperiali în provincia Milano. Iar Chamillart, aflat de față, a trebuit să

recunoască faptul că primise misivele lui Catinat, care raportau primele operațiuni de război împotriva imperialilor, ca și depeșele mareșalului de Boufflers, ce menționau atacurile trupelor Provinciilor-Unite în Flandra. Pretutindeni, coaliția a trecut la ofensivă, în vreme ce războiul nu este declarat oficial.

Chamillart a mărturisit, în cele din urmă, că îi dăduse Doamnei de Maintenon aceste scrisori ale mareșalilor.

Ea vrut, desigur, să-l cruțe de neplăcerile pricinuite de aceste evenimente, care aveau să fie estompate de victoriile strălucite, care se pregătesc.

Nu-i poate purta pică Françoisei de Maintenon. Ea vrea să îl ocrotească și acționează spre binele lui.

Dar el trebuie să știe totul.

El vrea să se ocupe personal de regulamentul armatelor. Și vrea, între patru ochi cu Chamillart și apoi cu marchizul de Chamlay, să examineze planurile de luptă, să hotărască ofensivele, să fie, de aici, de la Versailles, din inima regatului, maestrul operațiunilor de război.

El răspunde nu numai de soarta regatului Franței, dar și de a celui spaniol.

Ducele d'Anjou, acest suveran de sub douăzeci de ani, care nu vorbește spaniola, și tânăra sa soție, Maria-Luiza Gabriela de Savoia, au nevoie de el. El nu este numai bunicul ducelui d'Anjou, trebuie să fie și tutorele lui Filip al V-lea.

Vrea ca ambasadorul d'Harcourt să acționeze ca viceregе, și cu acesta comunică el. Și nu îi este necunoscut faptul că Doamna de Maintenon a ales *camarera mayor*, care va reglementa viața reginei și a regelui Spaniei.

El văzut-o pe această prințesă des Ursins, Marie-Anne de La Trémoille și a fost izbit de privirea

strălucitoare, de ținuta semeață, de pieptul provocator al acestei femei mândre, care trebuie să sfătuiască, să supravegheze cuplul regal al Spaniei și să o informeze pe Doamna de Maintenon despre tot ceea ce se petrece, în orice privință, la Curtea Spaniei.

Ludovic își întinde mâinile spre flăcări, dar i se pare că nu va reuși să-și încălzească trupul.

El nu tremură, dar oasele îi sunt de gheață, care i se pare lui că poate să crape, lăsându-i corpul plin de dureri.

Și iată-le. El trebuie să le stăpânească. Trebuie să trăiască, să câștige acest război, pe care îl poartă de parcă ar fi regele ambelor regate, cele mai mari din lume.

Și tocmai pentru această putere, pentru glorie, este el urât la Londra, la Haga, la Viena și până și la Berlin.

Moartea lui William al III-lea nu a schimbat nimic. Dimpotrivă, Ludovic a refuzat să se poarte doliu după acest eretic, după acest rege al parlamentului, și toată Europa s-a indignat.

Și până și la Curte, unii gentilomi au murmurat că trebuia onorată memoria unui suveran, că așa cereau uzanțele.

Dar acest William al III-lea nu era un rege legitim, era numai un rege de fapt. Iar regina Ana Stuart, care i-a urmat, care este totuși fiica lui Iacob al II-lea, a declarat imediat: „Nu-i putem încuraja îndeajuns pe aliații noștri să nimicească puterea nemăsurată a Franței."

Nu trece vreo zi fără ca să nu se publice câte un pamflet la Amsterdam, la Haga, împotriva acelui *„french tyran"*, despot dușman al drepturilor și deci al libertății popoarelor. El simte această ură în preajma lui. Se ascunde sub aparențele devotamentului față de el.

I-o spune lui Chamillart:

– Oamenii care îl insultă pe mareșlul de Villeroi, pentru că este prizonier al imperialilor, se leagă de el tocmai fiindcă este cunoscută prietenia pe care i-o port. Villeroi suferă din cauza urii față de mine.

El este îngrijorat că aceasta se răspândește în regat.

Citește rapoartele intendenților. I-a impus lui Chamillart să i le înmâneze de cum ajung la Versailles.

Este singur în cabinetul cel mare.

El trebuie să afle.

Pe la țară, tinerii încearcă pe toate căile să scape de înrolarea în miliții.

Ei fug în păduri, se mutilează, se însoară ca să scape de cei pe care îi numesc „ulii", „vânzători de carne de om", care îi hăituiesc ca pe fiare, organizând goane, încercuind satele, înhățându-i pe toți tinerii, fie ei înșurați sau nu. El vrea ca această recrutare să continue! Nu poate să admită refuzul de a-ți servi regele și regatul.

El este cel care hotărăște ceea ce este bine pentru regat și pentru supușii săi.

Ei trebuie deci să se supună regulamentelor, date prin lege.

Moartea înghite oameni. Așa este. Iar el nu poate tolera răzvrătirea. Ea înseamnă trădare.

El îi spune lui Chamillart că ordinea trebuie să domnească pretutindeni. Iar dușmanul vrea să susțină revolta împotriva regelui.

Toată Europa îi ridică în slăvi pe ereticii care, în Cevenni, s-au organizat în bande și, în scurt timp, într-o adevărată armată.

Ei au început prin a asasina un preot, abatele de Chayla, apoi au dat foc bisericilor, persecutându-i pe catolici.

Acești eretici trebuie nimiciți. Nu mai încape în regat decât o singură religie, cea a regelui.

Cum adică, la peste cincisprezece ani de la revocarea Edictului de la Nantes, ei încă mai îndrăznesc să se adune, ca să asculte „predici" înflăcărate?

În aceste „adunări din pustie", predicatorii, care adeseori nu sunt decât niște țărani, îndeamnă la răzvrătire în toți Cevenii. Trebuie să fie pedepsiți.

El îl însărcinează pe mareșalul de Montrevel să termine odată cu acest război al „cămășarilor".

El se opune ideii de a fi spânzurați câte doi cămășari pentru un omor. Dar trebuie învinși furioșii ăștia, acești eretici, acești falși „fii ai Domnului".Și dacă trebuie, pentru a nimici această armată și a-i captura șeful, acel Jean Cavalier, care reușește să țină în șah mai multe mii de oameni, soldați și partizani catolici, să fie „ras" ținutul Cevennilor, să fie alungați locuitorii spre orașe, iar combatanții care au scăpat de muschete, de tăiș sau de streang, să fie condamnați la galere.

Cum ar putea îngădui un rege, în plin război, să se perpetueze într-un regat o revoltă, care nu poate decât să favorizeze inamicul, dacă nu cumva să fie chiar în slujba lui?

Căci lui îi este de ajuns să citească ceea ce se tipărește prin Provinciile-Unite, pe meleagurile imperiului și, firește, în Anglia, să știe că ei speră ca acest război al cămășarilor să fie sângerarea care va vlăgui regatul Franței.

Iar el, Ludovic cel Mare, este încarnarea acestui regat.

Prin urmare, el este cel pe care vor să-l facă să sângereze, cel pe care îl urăsc.

Mai este și acest Heinsius, mare guvernator al Olandei, care urmează politica lui Wilhelm al III-lea, care are tenacitatea unui eretic, a unui calvinist, și despre care Louvois îl avertizase, de la Bastilia, pe vremea când era reprezentant în Franța al lui Wilhelm al III-lea.

Acest om îl urăște.

Și mai este și altceva, încă și mai rău.

El se gândește, de fiecare dată când se vorbește despre prințul Eugeniu de Savoia — care, după ce s-a remarcat în slujba imperiului, împotriva turcilor, înfruntă victorios, în Italia trupele franceze — la Olympe Mancini, mama sa.

Această femeie, această nepoată a lui Mazarin, pe care el a cucerit-o și apoi a îndepărtat-o, este de atunci dușmanca sa. El a alungat-o din regat, pentru că se compromisese în afacerea otrăvurilor. Iar fiul ei a moștenit această ură.

În urmă cu aproape douăzeci de ani, la Versailles, Eugeniu de Savoia i-a prezentat o cerere. Solicita conducerea unei companii. El era prin mulțimea de curteni o voce, o siluetă, pe care Ludovic nu părea să o fi remarcat.

Acum, el îi spune lui Chamillart:

– Nimeni nu a mai îndrăznit să se uite la mine cu atâta insolență, să mă privească asemenea unui erete cântărindu-și prada.

Dar este unul încă și mai lacom decât omul acesta rapace, acel John Churchill, duce de Marlborough, inspiratorul reginei Ana a Angliei și care a învățat meseria armelor de la Turenne, și care a vrut, la rându-i, ca și Eugeniu de Savoia, să slujească în armata regală și pe care Louvois l-a judecat cu dispreț.

De la acești trei oameni, el nu se poate aștepta decât la ură, la dorința de a învinge și deci de a-l umili. Și ei sunt cei care instigă, finanțează pamfletele, articolele din gazete, care îl prezintă pe regele Franței sub trăsăturile unui tiran.

El vrea să combată aceste calomnii.

Îl ascultă pe Colbert de Torcy, secretarul de stat la Afacerile Externe, care propune să se răspândească în Europa scrisori care vor fi tipărite la Basel. Traduse în engleză, în germană, în latină, ele ar difuza argumentele regelui Franței, fără să pară expresia politicii sale.

El aprobă acest „război sub acoperire", dar știe că victoria nu se va ivi decât prin rezistența și prin succesele armatelor franceze și spaniole.

Zilnic, în acest mare cabinet, el îl primește, în același timp cu Michel Chamillart, pe marchizul de Chamlay, care prezintă starea forțelor armate, situația fronturilor.

Ludovic ascultă cu atenție, notează, își socotește oamenii, muschetele, tunurile.

De când este suveranul de fapt a două regate și de când s-a declarat războiul, își petrece zilele în acest cabinet, unde îl distrage numai drumul soarelui, care luminează încăperea.

Iar această trecere de la penumbră la lumină, de la griul argintiu al iernii la strălucirea aurie a verii, apoi la ruginiul toamnei, este în consonanță cu succesiunea bătăliilor.

Francezi învinși, apoi biruitori, englezi care încearcă să debarce la Cadiz și care sunt respinși, și miile de morți, printre care ducele de Créqui, care putrezesc din Flandra până în regiunea Milano.

Îl primește pe Villars, care tocmai a repurtat, la Friedlingen, o strălucită victorie asupra trupelor

imperiale ale markgrafului de Baden, silindu-le, cu forțe mai puțin numeroase, să se retragă. Iar soldații l-au aclamat pe Villars, cu strigăte de „trăiască mareșalul!"

– De obicei, pe la zece noaptea vine Chamillart să lucreze cu mine, spune Ludovic.

I se pare că a reușit să-și alunge frigul din corp, un frig deja prea pătrunzător în această toamnă a lui 1702.

– Timp de trei luni, el nu mi-a adus la cunoștință decât lucruri neplăcute. Ora la care venea era marcată de bătăile inimii mele. M-ați scos din acea stare.

Tace, privește focul și apoi pe Villars.

– Contați pe recunoștința mea, spune el, drept concluzie.

Villars va fi mareșal al Franței, după cum strigau soldații.

Dar frigul revine.

Ambasadorul d'Harcourt și prințesa des Ursins scriu amândoi, de la Madrid, că o flotă de galioane, încărcate cu aur, sosită din America, intrase în golful Vigo.

Ea a fost atacată de o flotă engleză, care a închis golful, apoi a cucerit forturile ce apărau portul, unde tocmai amaraseră galioanele.

A fost debarcată o parte din comoară, dar s-a impus, ca să se evite ca englezii să captureze restul, să fie incendiate, asistându-se la scufundarea celor cincisprezece galioane, cu încărcătura lor.

Ludovic știe că aurul este sângele războiului.

Și când îl vede pe Chamillart intrând în marele cabinet, ghicește, după figura comandantului general al finanțelor, că această veste proastă venită din Spania nu este singura.

În Cevenni, în apropiere de Alès, cămășarii au organizat o ambuscadă pentru trupele garnizoanei,

pe care le-au risipit, deși erau de zece ori mai puțin numeroși.

Ludovic tace, apoi, cu greu, se ridică. Guta ar vrea să-l țină ostatic, ca pe un mareșal învins și capturat.

El se ridică. Va merge la vânătoare, în caleașcă, în ciuda durerilor și a frigului. Trebuie să continue a trăi ca un rege.

Îi spune lui Chamillart că tocmai a hotărât că nepotul său, ducele de Burgundia, va asista câtva timp la Consiliul de Finanțe, ca să asculte și să se formeze, fără să-și exprime părerea, dar că apoi îi va fi ușor să intre în toate problemele.

Ca să lupte împotriva frigului și a morții, deci ca să învingă, el are deplină încredere în căldura vieții, care pulsează în sângele descendenților săi.

27.

O privește pe furiș pe Doamna de Maintenon.

Ea poartă o rochie albastră, care îi strânge bustul și lasă să i se vadă formele. Un val de dantelă neagră îi ascunde partea de jos a feței și gâtul.

Timpul nu pare să-i fi atins obrajii rumeni, netezi.

Chiar se poate ca ea să aibă cu doi ani mai mult decât el, deci șaizeci și șapte?

Ea își înclină capul.

În acest început de an 1703, el se gândește aproape zilnic că va împlini, în câteva luni, cel de-al șaizeci și cincilea an.

Vârsta îl apasă.

I s-a luat din nou sânge de dimineață. Croitorii au venit după doctori, ca să-i măsoare talia, să-i croiască haine noi, potrivite la corpolența lui.

Ea, Doamna de Maintenon, nu se schimbă deloc. Ea nu se plânge de nicio boală. Nu i se fac purgații, nu i se ia sânge, pe când el află că Madame, care abia a împlinit cincizeci de ani, a căzut la pat. De două zile, ea are o febră recurentă, care a și crescut noaptea trecută.

L-a trimis pe medicul său, Fagon, să-i întrebe pe doctorii care o tratează și el a venit să-i rezume

diagnosticul lor: „mari dureri de gât, pierde mult sânge pe fund, în cheaguri mari, ceea ce nu se poate bănui că ar fi un efect al hemoroizilor".

Ea nu vrea să i se ia sânge și refuză să bea ape feruginoase. Nu se hrănește decât cu puțină pâine.

Îi face o vizită, dar nu zăbovește la ea. Dormitează, sleită, ea, cea care chiar ieri era plină de o energie brutală.

El îi pune întrebări lui Fagon. Dar medicul nu se pronunță. Madame este puternică, dar Madame poate să moară, spune el. Trebuie să accepte să fie îngrijită.

El poruncește acest lucru.

Se întoarce în cabinetul cel mare, neliniștit.

Moartea dă târcoale. Își dorește ca ducele de Burgundia și Maria-Adelaida de Savoia să-i dăruiească un strănepot.

În preajma regelui, viața trebuie să dea noi lăstare.

El a aflat cu bucurie că ducele de Chartres, devenit duce d'Orléans, după moartea lui Monsieur, fratele regelui, are de curând un fiu, Louis!

Este vorba de ramura mezină, dar el îi mulțumește lui Dumnezeu.

Orice naștere de sânge regal este o binecuvântare.

Regretă în acest moment că l-a numit pe ducele de Burgundia generalissimul armatei din Germania. Nepotul său, a aflat de la Vauban, care i-a făcut un raport lui Chamillart, are un comportament eroic. El s-a expus în timpul asediului de la Vieux-Brisach.

Și dacă ar fi fost atins de vreo ghiulea sau de un glonț?

Oare asedierea unui oraș face cât viața unui nepot al lui Ludovic cel Mare, nepot care, într-o bună zi, ar putea să domnească în Franța?

Îi va scrie lui Vauban, ca să-l anunțe că îl înalță la rangul de mareșal al Franței și, în același timp, ca să-i comande să-l trimită la Versailles pe ducele de Burgundia, din porunca regelui.

N-are decât să învețe meseria de rege mai degrabă asistând la Consilii decât să înfrunte eroic dușmanul și să i se tragă moartea din asta!

Se așază la masă. Scrisorile, rapoartele s-au adunat în vraf. El le deschide, le parcurge cu privirea.

Trebuie să trăiască până ce va fi câștigat acest război. Cine altcineva ar putea conduce regatul?

Delfinul vânează lupi. Ducele de Burgundia este viteaz, dar ce știe el despre cum se conduc afacerile?

Ludovic își ridică ochii și privește portretul lui Filip al V-lea.

Iar acest nepot al său ar fi cumva în stare să îi urmeze, să guverneze în același timp Spania și Franța?

Filip al V-lea pare că nu poate impune ordinea nici măcar în jurul lui, la Madrid, având în același timp ambiția să domnească singur.

Ludovic a aflat că Filip vrea să-l alunge pe cardinalul d'Estrée, noul ambasador al Franței, însărcinat cu îndrumarea lui.

Fără îndoială că el a căzut în mrejele prințesei des Ursins, care vrea să-l îndepărteze pe d'Estrée, să fie singurul sfetnic al regelui. Iar d'Estrée o acuză că vrea să-i alunge pe francezii din anturajul lui Filip al V-lea, ca să-l țină ea mai bine în mână.

Ludovic îi pune întrebări Doamnei de Maintenon, căreia prințesa des Ursins îi afirmă iar și iar, în fiecare scrisoare credința ei.

El spune că l-a ales pe d'Estrée, iar Doamna de Maintenon își lasă capul în jos și șoptește că dorința Maiestății Sale trebuie să primeze asupra celorlalte.

Așa să fie. Îi scrie lui Filip al V-lea:

„L-am ales pe d'Estrée ca fiind omul cel mai priceput în afaceri. Și tocmai în clipa în care aveți cea mai mare nevoie de aptitudinile sale; când este cât se poate de necesar să luați pe loc hotărâri pentru siguranța și pentru regatul vostru, lăsați să se întrezărească în voi că, deodată, puteți guverna singur o monarhie, pe care cel mai abil dintre predecesorii voștri ar fi condus-o cu greu, în starea în care se află în prezent.

Vă iubesc prea tare ca să vă abandonez.

Totuși, m-ați aduce în această supărătoare situație, dacă nu voi mai fi informat de ceea ce se petrece la Consiliile voastre.

Nu este drept ca supușii mei să fie ruinați cu totul, ca să sprijine Spania, în ciuda voinței ei."

El se simte ușurat că astfel a tranșat problema, l-a avertizat pe Filip al V-lea

asupra hotărârii sale, a acționat cât s-a putut de bine în interesul regatului său, care, nu a mințit deloc, chiar suferă.

Ludovic a cceptat ca Chamillart să pună un nou impozit, de unu la sută, asupra vânzărilor de bunuri imobiliare. Iar țara mârâie. Dar poți să duci un război, fără finanțe îmbelșugate?

Și chiar și cu această nouă colectare de impozite, finanțele nu sunt deloc bogate.

Și mai e și lipsă de oameni, în ciuda constituirii miliției, și pentru că trebuie distribuiți mii de oameni, o armată, în încercarea de a înăbuși răscoala cămășarilor, a acestor eretici, care, în Cevenni, continuă războiul lor.

El citește raportul intendentului Basville, pe al mareșalului de Montrevel.

Ei îi scriu că acei cămășari „și-au ales șefi dintre ei, care, în realitate sunt de origine foarte umilă, dar care compensează această lipsă prin mult curaj și prin merite deosebite."

Ei duc un război de gherilă. Până și femeile hughenote au pus mâna pe arme și strigă: „Ucide! Să ucizi! Ucide! Trăiască sabia celui Veșnic!".

Osândirile la galere, spânzurările, execuțiile a sute de cămășari, incendierea satelor și chiar înfrângerile militare de către Montrevel, cruzimea lui, nu reușesc să-i demobilizeze.

Dimpotrivă, ei devin necruțători, dau foc și îi înjunghie pe catolici. Iar nave engleze vin să patruleze la Sète, desigur cu intenția de a le sări în ajutor, debarcând trupe eretice.

Un rege trebuie să știe să fie nemilos.

Trebuie reprimate, spune el, atacurile armate, această răzmeriță, care s-a aliat cu dușmanii regatului.

Află, fără surpridere, că, din cauză că se crede că regatul ar fi slăbit, atins de această cangrenă a cămășarilor, unii suverani, aflați mai înainte de partea lui, acum îl părăsesc.

Portugalia regelui Pedro al II-lea semnează un tratat cu Anglia și, astfel, amenință Spania.

Trebuie deci să renunțe la a i-l impune lui Filip pe acest cardinal d'Estrée, pe care nu-l dorește Curtea

spaniolă. Căci Filip al V-lea, oricât i-ar fi el de nepot regelui Franței, poate schimba tabără, dacă socotește că interesele sale regale ar fi puse în primejdie. Așa sunt oamenii. Iar prințesa des Ursins ar putea să fie interesată în această ruptură, îmbătată fiind de gustul puterii.

Ludovic încă mai ezită. Lui nu-i place să se dea bătut. Dar un rege trebuie să știe să se prefacă și să tragă sfori.

El îi scrie lui Filip al V-lea:

„Am aflat motivele care v-au îndreptățit să-mi cereți rechemarea cardinalului d'Estrée. V-o aprob."

Dar atunci când poate, un rege trebuie să lovească.

El citește depeșele spionilor care, la Torino, au aflat că ducele de Savoia, Victor-Amédée, a început negocierile cu germanii.

El, tatăl Mariei-Adelaida, ducesă de Burgundia, moștenitoarea tronului Franței, el tatăl Mariei-Luiza Gabriela, soția lui Filip al V-lea, regină a Spaniei.

Nu folosește la nimic să-l disprețuiești pe acest om. Trebuie acționat.

Ludovic poruncește ca ducele de Vendôme să-i dezarmeze pe soldații din Savoia.

Îi scrie lui Victor-Amédée de Savoia:

„Vere al meu, dacă religia, onoarea, interesele, alianțele și propria voastră semnătură nu înseamnă nimic între noi, eu îmi trimit vărul, pe ducele de Vendôme, în fruntea oastei mele, ca să vă explice care îmi sunt intențiile. El vă va acorda numai douăzeci și patru de ore ca să vă decideți."

El nu își face nicio iluzie. Împăratul i-a oferit ducelui de Savoia o bună parte din câmpia Padului și o pensie mai mare decât cea acordată de regatul Franței.

Așa sunt raporturile dintre suverani.

Acela dintre ei care este cel mai puternic îi adună în jurul său pe ceilalți. Și nefericit este acel rege care își arată slăbiciunile.

El nu o să fie niciodată cel care să o facă.

Atunci când Michel Chamillart îi aduce vestea că mareșalul de Villars i-a învins pe imperiali la Höchstädt, un orășel bavarez de pe malurile Dunării, Ludovic și-a ascuns bucuria, pentru că el trebuie să-i arate Secretarului de Stat la Război că această victorie nu îl surprinde. El trebuie să le arate tuturor că este sigur de cum se va sfârși războiul. Și că victoriile obținute de armatele lui Ludovic cel Mare sunt în firea lucrurilor.

Se duce la căpătâiul lui Madame, despre care Fagon spune că se simte mult mai bine.

El este bucuros, o invită, dacă poate, să îl însoțească la Fontainebleau, unde a hotărât să meargă cu întreaga Curte.

Ea îi mulțumește.

Are o „constituție zdravănă", spune ea. „Eu nu m-am vlăguit niciodată cu luări de sânge în exces și cu leacuri. Eu îndur cu bărbăție bolile."

Așa ar trebui să procedeze și un rege în fața inconvenientelor războiului. Și să nu se lase niciodată doborât de boală sau de înfrângeri.

El trebuie să-și facă în continuare meseria de rege.

Mâine, în pădurea de la Fontainebleau va vâna cerbul, din caleașcă.

28.

Ludovic stă în picioare, la picioarele patului, unde ducesa de Burgundia geme și gâfâie deja de mai multe ore, ținând coapsele depărtate și îndoite, înconjurată de medici, de chirurgi și de doamne.

El speră că nașterea celui despre care nu-și poate închipui că n-are să fie bărbat, strănepotul său, va avea loc la sfârșitul acestei după-amieze de 25 iunie 1704.

El îl așteaptă, ca toată familia regală, adunată în camera Mariei-Adelaida, ducesă de Burgundia.

Doamna de Maintenon este la căpătâi și strânge mâna ducesei.

El îl vede pe ducele de Berry traversând camera, ca să meargă într-un cabinet vecin, unde s-a retras ducele de Burgundia, prea emoționat ca să rămână în încăpere, să audă și să-și vadă soția pradă durerilor nașterii.

Așteptarea se prelungește.

Ludovic se sprijină în bastonul său. Dar, de dimineață, durerile i s-au calmat, ca și cum speranța de a vedea născându-i-se un strănepot le-ar fi făcut să dea înapoi, și odată cu ele, și oboseala și grijile ultimelor luni.

La Curte s-au aprins iar acele certuri, ostilitatea renăscută, după reîmpăcarea dintre Doamna de Maintenon și Elizabeth-Charlotte.

Palatina mărturisește oricui vrea să o asculte — și la Curte vor cu toții să o facă:

– Această doamnă mă va urî până la moartea ei. Oricât de drăguță ar părea, eu îi văd prea bine, dincolo de drăgălășenie, toată falsitatea. O știu de prea multă vreme, ca să mă mai poată înșela.

Palatina se plânge și de ducesa de Burgundia:

– Ea mă urăște atât de tare, încât trăsăturile i se schimonosesc numai când mă vede, spune ea, tot confidențial!

Ludovic știe bine că, de fapt, Curtea este un viespar de gelozii și deci de uri și de bârfe. El a trăit aici de mic copil. Și se ferește, apărându-se prin tăcere și impasibilitate.

O primește pe Madame, după cină.

Se străduiește să o asculte cu atenție și curtenie. Ea este văduva lui Monsieur. El acceptă ca ea să trăiască la Versailles. Îi achită o pensie. El îi onorează fiul, pe ducele d'Orléans, se bucură că nepotul lui Madame, ducele de Chartres este un copil robust.

Dar el nu mai vrea să o accepte pe Madame în intimitatea serilor sale. O concediază, după ce a ascultat-o.

Ea spune, decepționată:

– În general, sunt bine tratată, dar în particular, nu sunt dorită nicăieri...

„Regele, cum am terminat de vorbit, mă concediază și o face, desigur, tocmai ca să-i fie pe plac ducesei de Burgundia."

El nu comentează aceste cuvinte, care i se aduc la cunoștință.

Cum ar putea, în aceste vremuri de război, să dea importanță acestor toane de văduvă, acestor certuri muieri?

El a aflat că s-a întâmplat ceea ce se temea, încă de pe timpul trădării portugheze.

Trupe engleze și portugheze au debarcat la Lisabona, avându-l, în încărcătura lor, pe arhiducele Carol de Habsburg, care s-a proclamat Carol al III-lea al Spaniei, pretinzând că testamentul lui Carol al II-lea nu a fost respectat și că trebuie deci alungat din Spania ducele d'Anjou, Filip al V-lea, Bourbon și suveran nelegitim.

Trupele debarcate se îndreaptă spre granița spaniolă, în timp ce navele engleze patrulează în fața Gibraltarului și de asemenea de-a lungul coastelor franceze, de la Sète la Montpellier. Intenția lor este clar aceea de a-i ajuta pe cămășarii rebeli din Cevenni.

Acest război de ambuscade, unde cruzimea îi dă replica barbariei, nu încetează să se degradeze.

Ludovic intuiește că ar trebui schimbat leacul. Cel aplicat de intendentul Montrevel este neputincios în tratarea acestei plăgi cangrenate și purulente, care amenință să se extindă, căci cămășarii lui Jean Cavalier repurtează victorii și unii țărani și chiar gentilomi din provinciile învecinate visează să îi imite, să se răzvrătească împotriva impozitelor, a puterii intendenților.

Trebuie să i se pună capăt acestei situații.

L-a convocat pe mareșalul de Villars.

Trebuie măgulit, trebuie să i se spună:

– Războaie mai complicat de condus vi s-ar potrivi mai bine, dar mi-ați face un serviciu foarte însemnat dacă ați opri o revoltă ce poate deveni deosebit de periculoasă, mai ales într-o conjunctură unde, ducând o luptă cu toată Europa, este destul de stânjenitor să mai duci și una în inima regatului.

Căci neorânduiala, nu i-o ascunde lui Villars, se agravează. „Cadeți ai crucii" îi hăituiesc pe cămășari alături de dragoni.

Biserica îi binecuvântează pe acești voluntari și le promite clemență pentru crimele și violurile pe care le comit.

Și totuși, în ciuda incendierilor și a spânzurărilor, trupele regale tocmai au fost înfrânte.

Ludovic îl scrutează cu privirea pe Villars, care pare să ezite, înainte să ridice ochii și să spună:

– Dacă Maiestatetea Voastră o permite, voi acționa într-o manieră total diferită de aceea care s-a aplicat și voi încerca să pun capăt cu blândețe nenorocirilor, într-un mod pentru care asprimea mi se pare nu numai inutilă, ci și totalmente greșită.

Este mulțumit de spusele lui Villars. El intuise că doar represiunea nu ar fi reușit să înfrângă o răzvrătire condusă de credincioși înflăcărați, pentru care moartea în luptă sau sub tortură este un semn al grației lui Christos.

– Mă las pe mâinile voastre, spune el și vă rog să fiți convins că eu prefer să-mi păstrez oamenii decât să-i duc la o pierzanie pe care o cred sigură, dacă mai continuă această nefericită revoltă.

Are să primească zi de zi depeșele mareșalului de Villars.

El aprobă eliberarea pașapoartelor către hughenoții care ar vrea să înceteze lupta și să părăsească țara.

Ludovic îi silește pe intendentul Basville și pe mareșalul de Montrevel să se supună autorității lui Villars și să accepte să fie prezenți în mănăstirea franciscanilor de la Nîmes, acolo unde Villars a ales să se întâlnească, garantându-i securitate și impunitate, cu Jean Cavalier, cu scopul de a discuta condițiile predării.

Și Cavalier acceptă.

Iar Ludovic este sigur acum că revolta se va stinge.

Villar a decapitat-o, ducându-l pe Cavalier spre pace.

Vor mai fi câteva tresăriri, câteva spasme, dar rana se va închide.

Ludovic este gata, dacă este nevoie, să-l primească, la Versailles, pe acest Jean Cavalier.

Dar dacă alți noi șefi cămășari ar vrea să preia făclia revoltei, atunci să se acționeze fără milă față de ei! Să fie uciși în luptă sau să fie trași pe roată în piața publică. Nu trebuie permis ca din jar să izbucnească iarăși flăcările.

El hotărăște să-l facă duce pe mareșalul de Villars.

Un rege trebuie să știe să-i răsplătească strălucit, pe cei care îl slujesc bine!

El se gândește că, până la acest 25 iunie, acțunea mareșalului de Villars este singura care, în cursul acestor prime luni ale anului 1704, a mai slăbit menghina îngrijorării.

Războiul, amenințările ce apasă asupra granițelor, izolarea regatului, cu excepția alianței cu Bavaria, certurile, care la Madrid slăbesc puterea lui Filip al V-lea, luarea Gibraltarului de către englezi, l-au lovit fără încetare.

Și apoi, mai este și timpul care zboară, șaizeci și șase de ani de viață, și moartea care se apropie, care îi reduce la tăcere pe acești mari predicatori, Bossuet, Bourdaloue, pe care nimeni nu-i poate egala.

Și, deodată, țipătul, care alungă gândurile rele, acest trup mânjit, care se ivește dintre coapsele învinețite ale ducesei de Burgundia. Și acea voce a unuia dintre chirurgi, care arată copilul spunând: „Maiestatea-Voastră, este un fiu!"

Ducele de Berry aleargă să-l caute pe fratele său, în timp ce se îngenunchează și i se mulțumește lui Dumnezeu.

Ludovic se apropie de ducesa de Burgundia, cu chipul scăldat în sudoare, trasă la față.

O sărută și nu-și poate stăpâni lacrimile.

Maria-Adelaida tocmai i-a făcut cea mai mare bucurie.

Îi mulțumește lui Dumnezeu pentru această binecuvântare.

Este străbunic. În această cameră se află fiul său, Marele Delfin, nepoții săi, ducele de Burgundia și ducele de Berry și acest nou-născut, strănepotul său, care va purta titlul de duce de Bretania.

Nu-i poate mulțumi îndeajuns lui Dumnezeu pentru acest privilegiu, pe care cerul nu l-a acordat niciunui alt rege, înaintea lui.

Vrea ca, în curând, petrecerile să sărbătorească nașterea acestui duce de Bretania.

Se cuvine ca în toate provinciile Franței și la toate Curțile din Europa, emisarii să vestească nașterea unui prinț de sânge regal, că puterea regatului Franței este astfel întărită.

El se roagă, în timp ce cardinalul Coislin scaldă copilul. Anunță că îi conferă strănepotului său cordonul albastru al ordinului Saint-Esprit.

Această naștere face cât toate victoriile și șterge toate înfrângerile.

Vrea să-și aducă aminte, la 21 august 1704, de acest gând, pentru că Doamna de Maintenon, cu o voce dulceagă, vine să-l anunțe că, în Bavaria, la Blenheim — iar satul învecinat este Höchstädt, unde Villars a repurtat o victorie strălucită cu un an înainte — armata condusă de mareșalul de Tallard a fost zdrobită de imperiali.

El se îndepărtează de Doamna de Maintenon.

Nu are nevoie de compasiune. Nu vrea să fie menajat. Vrea să cunoască faptele, motivele acestei derute.

Mareșalul este prizonier. Din șaizeci de mii de soldați francezi, peste zece mii sunt morți, douăzeci și șase de batalioane s-au predat. Sute de gentilomi, de ofițeri sunt prizonieri. Și mii de alți soldați au fugit, au dezertat.

Toate tunurile au fost capturate de trupele ducelui de Marlborough și de cele ale prințului Eugeniu de Savoia, care astfel au pus stăpânire pe șaptezeci și două de steaguri. Ludovic are sentimentul că această bătălie pierdută este începutul marilor nenorociri, care vor lovi regatul.

În timp ce parcurge galeria castelului de la Versailles, încercând să rămână impasibil, sau când îi primește pe curteni în camera lui ori în timpul reuniunilor Consiliului, în cabinetul cel mare, el nu vede decât chipuri cufundate în tristețe, exprimând neliniștea.

El știe că acest om, care-și stăpânește lacrimile, și-a pierdut unicul fiu; că această doamnă mâhnită, nu știe ce s-a ales de fiul ei, dacă este prizonier sau rănit, mort în luptă sau înecat, încercând să treacă Dunărea.

El nu trebuie să ignore nimic din aceste mari nefericiri, dar, în același timp, trebuie să susțină aceste nefericiri cu hotărâre, arătând că nu cedează nimic.

Dar vrea să înțeleagă ce s-a întâmplat, de ce Tallard și electorul Bavariei, care lupta alături de el, s-au lăsat luați prin surprindere.

Poruncește să fie deschise scrisorile, pe care le adresează prizonierii familiilor lor.

El află astfel că prințul Eugeniu i-a invitat pe gentilomii prizonieri să asiste la o operă, care s-a deschis cu cinci cântări întru gloria lui Ludovic al XIV-lea.

Dar, în același timp, prințul Eugeniu le-a mărturisit ofițerilor că generalii și mareșalii lor erau incapabili, că acumulaseră greșeli cu ghiotura, că până și un copil i-ar fi putut înfrânge.

El trebuie să citească asta, dar și acea scrisoare, pe care Doamna de Maintenon i-o adresează arhiepiscopului de Paris și în care ea scrie:

„Domnul fie lăudat pentru toate și binevoiți să-i mai domoliți mânia pe care noi o meritățm cu prisosință. Vai! Suferim de mari rele și meritățm încă și mai mari. Eu m-am temut întotdeauna de pedeapsa pentru lux și pentru ambiție."

El reflectează îndelung la aceste vorbe.

Este adevărat că a păcătuit adeseori și multă vreme. Dar, dintre toți suveranii, nu este el cel Prea-Creștin? Cel care i-a combătut pe hughenoți și împotriva căruia se ridică puterile eretice?

Atunci când primește vestea că flota franco-spaniolă, pe care o comandă fiul său — acest bastard, pe care l-a legitimat conte de Toulouse — a învins flota engleză pe coastele Spaniei, la Velez Málaga, el știe că Dumnezeu nu îl condamnă, chiar dacă vrea să-i amintească faptul că regele cel mai mare dintre toți, Prea-Creștinul, trebuie ca, la rându-i, să I se supună.

O știe.

Și de aceea se și roagă. Și îi înalță slavă, pe 27 august, organizând serbările care celebrează, printr-un foc de artificii pe Sena, nașterea ducelui de Bretania, strănepotul său.

El nu uită înfrângerea de la Blenheim, nici marile rele pe care ea le anunță și pe care el le presimte.

Dar crede în Dumnezeu. Și în veșnica putere a sângelui regesc.

PARTEA A CINCEA

1705-1710

29.

Se apropie de patul copilului și se apleacă.

Descoperă chipul umflat și atât de îmbujorat al ducelui de Bretania, încât se dă înapoi.

I se pare că vede o pată de sânge pe dantelele albe.

Este sigur că moartea este aici, că ea este cea care sufocă acest copil, căruia de abia îi aude răsuflarea neregulată și răgușită. Și copilul înțepenește deodată, cu trupul convulsionat.

De ce oare Dumnezeu îi ia din nou viața acestui prim strănepot, a cărui naștere, de acum numai câteva săptămâni, a fost atât de dureroasă, și care le adusese atâta bucurie și atâta mândrie?

Nu cumva Dumnezeu, care ia înapoi ceea ce dăruiește, așa își arată puterea?

Ludovic îi privește pe tatăl și pe mama copilului. Fiul său are privirea fixă, parcă tocmai ca să nu vadă nimic. Dar Maria-Adelaida, ducesa de Burgundia suspină.

Ea este cea care, timp de ore întregi, a gemut și a suferit ca să dea viață. Iar acum, aceasta se duce.

Ludovic întoarce capul, își zărește duhovnicul, pe părintele de La Chaise, care se roagă, cu mâinile împreunate, cu ochii închiși.

Se îndreaptă spre el, și se roagă alături de el, apoi, deodată se întrerupe.

– Părinte, începe el, noi ne rugăm pentru sănătatea acestui copil, dar noi nu știm ce facem.

Sesizează neliniștea și surprinderea părintelui de La Chaise.

Repetă:

– Da, părinte, noi nu știm ce facem. Dacă acest copil moare, este un înger în cer; dacă el trăiește, prinții cei mari sunt atât de expuși atâtor ispite și atâtor primejdii pentru mântuirea lor, încât suntem îndreptățiți să ne temem de orice.

Tace o clipă, privindu-l cu atenție pe părintele de La Chaise, care se mulțumește să repete că se cuvine rugă și resemnare, supunere față de voia lui Dumnezeu, pe care nu-l poți cinsti niciodată îndeajuns, el fiind singurul care cunoaște motivele hotărârii sale.

– Facă-se voia Domnului Dumnezeului nostru, șoptește Ludovic.

Și-a pierdut strănepotul.

El nu s-a răzvrătit împotriva alegerii lui Dumnezeu. O acceptă. Orice naștere poartă în ea moartea, iar Dumnezeu hotărăște când sună ceasul. Se cuvine ca toți cei de la Curte să accepte doliul după ducele de Bretania, cu hotărârea de care orice creștin trebuie să dea dovadă, atunci când moartea lovește.

Știe totuși ceea ce se bârfește.

Prințesa Palatină repetă:

– Doctorii l-au omorât pe bietul prințișor cu emeticele și cu luările lor de sânge.

Marchizul de Sourches, marele magistrat al Franței, consilier de Stat, adaugă:

– Nu ar fi trebuit să i se dea atâtea leacuri, care l-au omorât, ci să i dea putere ca să-l ajute să-i crească dinții.

Toate aceste comentarii, aceste acuzații i se par de prisos.

El își amintește de ultima arie a operei *Atys* de Lully și Quinault, când această regină moare, în floarea vârstei și în plină frumusețe:

Atys, în a vârstei primăvară,
a pierit ca o floare,
pe care o furtună de vară
a reușit s-o doboare.

El este creștin, trebuie să accepte această „doborâre".

El este regele și trebuie să aibă față de supușii săi aceeași suverană libertate, ca și cea a lui Dumnezeu față de orice om.

Și el poate să dea cu un simplu gest. Și să ia cu un altul. El este cel care judecă și care dispune.

Îl primește pe domnul de Gassion, locotenentul gărzilor de corp. Îi acordă o pensie.

– Eu nu vă sunt dator cu nimic, îi spune el ofițerului, care se încurcă în mulțumiri, dar sunt încântat să vă răsplătesc, prin cinstea pe care v-o fac, deoarece sunt foarte mulțumit de serviciile aduse și sunt convins că îmi veți mai aduce unele bune și pe viitor.

El se roagă ca Dumnezeu să-l lumineze în alegerile, pe care trebuie să le facă în orice clipă. Și uneori i se pare că rătăcește printr-un labirint.

Primește scrisorile ducelui de Gramont, pe care l-a numit ambasador la Madrid, pe lângă Filip al V-lea.

Tot nu s-a clarificat nimic. El crezuse că a găsit o ieșire, dar acum se află în același impas. Prințesa des Ursins, de care tânăra regină s-a atașat puternic, își permite să deschidă corespondența ambasadorului și s-o adnoteze!

El îi impune ei să se întoarcă degrabă la Paris și o primește, o studiază.

Iar între timp, la Madrid, regina tună și fulgeră, complotează, imploră. O vrea pe prințesa des Ursins lângă ea, este mai mult decât o *camarera mayor* sau decât o confidentă, este mai mult decât o mamă.

Ea îi face zile fripte lui Filip al V-lea.

Atunci, el este silit să dea înapoi, să-i scrie ambasadorului de Gramont:

„Dragul meu văr, după ce am vorbit cu prințesa des Ursins, am socotit necesar să o trimit înapoi în Spania."

O fi bună alegerea?

Războiul nu-i lasă răgazul să-și pună întrebarea.

În vreme ce ei se sfădesc la Madrid, în jurul lui Filip al V-lea, prin intrigi de Curte, englezii, de la care nu au reușit să redobândească Gibraltarul, debarcă în Catalunia, cuceresc Barcelona, iar arhiducele de Habsburg, care se proclamă Carol al III-lea al Spaniei, intră în orașul ce îl aclamă!

Chiar dacă, în Piemont, la Cassano, ducele de Vendôme repurtează o victorie asupra prințului Eugeniu de Savoia și se deschide astfel calea spre Torino, războiul este ca o boală, care se agravează.

Chiar dacă, pe Rin, Villars îi împiedică pe imperiali să cotropească Alsacia, aici nu se produce decât o scurtă remisiune.

Ludovic știe acest lucru.

Aproape zilnic îl primește pe controlorul general al Finanțelor. Chamillart, cu o voce deznădăjduită, înșiră lunga litanie a cheltuielilor.

Trebuie aprovizionate armatele, care luptă în Italia și în Flandra. Trebuie plătite soldele. Și mai trebuie să fie alimentat și tezaurul spaniol, care este tot gol.

Trebuie cumpărați, cu miile, cai din țările străine, și să fie plătiți în bani buni, de aur și de argint.

Ludovic ascultă.

Ar trebui să se termine cu războiul acesta și poate că ocazia începerii negocierilor ar fi moartea, pe 7 mai 1705, a împăratului german, Leopold I, și accederea la tron a fiului său cel mare, Iosif I.

Hotărăște să impună purtara doliului violet după Leopold I și toată Curtea îl imită. În același timp, trimite soli în Olanda cu scopul de a aduce în discuție ideea unei posibile păci. El se întreabă care or fi condițiile, pentru această pace? Nu, nu va accepta ca nepotul său, Filip al V-lea, să fie izgonit de pe tronul Spaniei

Chiar dacă pentru asta ar trebui dezmembrat imperiul spaniol, dacă aceasta ar fi fost condiția, el ar fi gata să o ia în considerare.

Îi este frig.

Oare numai pentru că iarna acestui an, 1705 — după o vară fierbinte — este extrem de aspră, așa încât unii cai mor de frig, alții trebuie să fie uciși, după ce și-au rupt picioarele, pe pământul înghețat?

Sau poate și pentru că victoria i se pare inaccesibilă, pentrucă lui îi revine obligația de a ceda, pe când el crezuse că își poate impune voința de a face din nepotul său regele întregului imperiu spaniol?

A ostenit.

Citește mai departe scrisorile Palatinei, ale căror copii i se aduc zilnic.

Ea știe că i se subtilizează misivele și el are adeseori impresia că ea scrie unele scrisori, ca să ia el cunoștință de ele și să afle astfel ce anume gândește ea.

„Modul în care se acționează cu scrisorile este o mizerie, notează ea. Pe vremea domnului de Louvois erau citite ca și acum, dar cel puțin erau înapoiate în momentul cuvenit. De când broscuța asta râioasă de Colbert de Torcy are în departamentul său poșta, este enervant cu scrisorile..."

Ludovic îi poartă pică Palatinei că îi scrie cutărei sau cutărei prințese nemțoaice despre ceea ce vede, că îi mărturisește ceea ce trăiește.

Dar ea spune adevărul, atunci când descrie viața de la Marly.

„Nu se mai știe deloc cine ești. Atunci când regele se plimbă, toată lumea își acoperă capul; dacă se duce la plimbare ducesa de Burgundia, ei bine, ea îi dă brațul unei doamne, iar celelalte merg alături de ea. Deci nu se mai vede cine este. Aici, la Marly, în salon, și la Trianon, în galerie, toți stau jos, în fața Delfinului și a Doamnei Ducese de Burgundia; unii chiar stau tolăniți pe canapele. Mi-e foarte greu să mă obișnuiesc cu această confuzie; nici nu-ți poți închipui cum este totul acum, asta nu mai seamănă deloc cu o Curte."

Privește în jurul său, amintindu-și aceste râduri. Nu „confuzia" este ceea ce îl face să ezite. El a dorit ca, la Marly, cei câțiva privilegiați care erau primiți aici să

fie eliberați de anumite obligații și de rigoarea etichetei versailleze.

Dar el vede chipul mohorât al nepotului său, ducele de Burgundia, pe care soția lui, Maria-Adelaida de Savoia îl neglijează. Ea pare să fi uitat de moartea fiului ei, ducele de Bretania. Se lasă în voia șotiilor, a veseliei, a insolenței și a lipsei ei de pudoare.

Ea își ridică rochiile și jupoanele și medici îi fac o spălătură în salonul Doamnei de Maintenon, care surâde și mărturisește:

„Este încântătoare și până și defectele ei sunt drăguțe, este iubită mai mult decât s-ar cuveni, dar nu te poți opune."

Ludovic o recunoaște. Maria-Adelaida este o vâlvătaie de bucurie, de tinerețe în mijlocul plumburiului, al acestor supeuri ale regelui, unde „te-ai crede într-un refectoriu de călugărițe".

Apoi, patima jocului, care îi adună pe curteni în jurul meselor. Ei uită astfel doliurile și veștile proaste de la război.

Ludovic îl privește pe cel de-al doilea nepot al său, ducele de Berry, care joacă din greu, se îndatorează, se îmbată.

Acest spectacol îl face să sufere.

Îi iese în întâmpinare Doamnei de Maintenon, în speranța că Maria-Adelaida, ducesă de Burgundia, va veni să-i amuze cu izbucnirile ei.

Căci, în afară de ea, nu mai este la Curte decât amărăciune, plictis și neîncredere.

Își amintește de ceea ce a scris Palatina:

„Niciodată de când sunt, nu am văzut Curtea mai tristă decât este acum. Nimeni nu poate să deschidă gura

și veștile proaste vin clipă de clipă... Acum chiar că este nevoie de consolare, căci nici nu am apucat vremuri mai nefericite în cei treizeci și cinci de ani de când mă aflu în Franța..."

Era în 1671. Vremurile erau totuși tulburi.

Se bârfea că Henrieta, ducesă d'Orléans, prima soție a lui Monsieur, fratele regelui, care tocmai murise, fusese otrăvită de favoriții soțului ei.

Încearcă să-și amintească, și parcă i-ar trece prin fața ochilor silueta Domnișoarei Louise de La Vallière.

Avea treizeci și trei de ani pe atunci. Acum el are șaizeci și opt.

30.

Stă jos în cabinetul cel mare, cu trunchiul aplecat înainte, cu mâinile pe genunchi, cu spatele încovoiat.

I se pare că acești șaizeci și opt de ani ai lui îl copleșesc, îl împiedică să se îndrepte, să-l privească pe Controlorul General al Finanțelor, care stă în picioare, în fața lui, în lumina amurgului, ce a cotropit încăperea și inundă parcul, învăluind în aur statuia lui Apollo, înconjurată de jeturi de apă.

În acest început de an 1706, în vreme ce iarna își impune legea cenușie și înghețată, el își imaginează acea clipă scurtă, țâșnirea și strălucirea fântânilor în asfințit.

Este neliniștit. Ar vrea să-și alunge acest presentiment, care îl macină. Dar intuiția că acest an va fi crâncen i se înfige în suflet. Îl gâtuie, îi apasă pieptul, îi trezește durerile, care îi macină gleznele, ceafa, umerii.

Se adună veștile proaste.

Englezii dețin în continuare Gibraltarul și Barcelona și blocada acestora de către forțele franceze a trebuit să fie ridicată.

O armată anglo-portugheză se îndreaptă spre Madrid, iar populația catalană îl aclamă, îl salută pe Carol de Habsburg, sub numele de Carol al III-lea al Spaniei.

La toate granițele regatului, în Flandra, în Italia, armatele imperiale și engleze ale lui Marlborough și ale lui Eugeniu de Savoia înaintează și amenință.

Și chiar și în Franța, noi șefi cămășari vor să reia lupta și primesc deja bani englezești și olandezi. Iar flotele dușmane patrulează de-a lungul coastelor, gata să debarce trupe, care să susțină răzvrătirea.

Cu o mișcare din cap, îl invită pe Controlorul General să vorbească.

În Spania, începe el, Filip al V-lea a hotărât să-și reducă toate cheltuielile și să-și folosească toate veniturile la buna întreținere a trupelor și la susținerea războiului.

– Eu, care îi sunt bunic, ar fi trebuit să-i slujesc drept exemplu, dar, în această privință, vreau să le urmez pe ale sale.

Se îndreaptă.

– Vreau, reia el, să renunț la toate cheltuielile de care m-aș putea lipsi, ca să fim în stare și mai bine să continuăm războiul și să încercăm să ajungem la o pace fericită și glorioasă.

Privește din nou în parchet.

El trebuie să-și atingă aceste țeluri, dar Anglia și Olanda refuză să deschidă negocieri. Așadar, trebuie să se lupte, să învingă sau cel puțin, să îndepărteze dușmanul.

L-a mâhnit faptul că a acceptat propunerea lui Vauban, care sugera construirea a două tabere întărite, în apropiere de Dunkerque, care să reziste în fața unei invazii engleze.

Căci asta este situația.

Nu mai sunt bani, continuă Chamillart.

Veniturile pe următorii doi ani sunt deja investite. Va trebui, precizează el, să creăm, pentru cinci milioane de livre, noi bancnote de cinci sute de livre fiecare, căci toate resursele sunt secătuite. Și există riscul ca un număr atât de mare de bancnote să nu cumva să bată banii și ca avantajele acestei noi monede să nu fie degrabă înlocuite de o extremă dezordine monetară.

Dar mijlocul de a evita toate astea? întreabă Ludovic.

Cum să faci, fără aceste noi bancnote, să nu crească impozitele, când provinciile sunt deja copleșite de îngheț și de grindină, așa încât oamenii nu au putut să culeagă decât o parte din roadele necesare pentru propria subzistență?

– Nu există altă ieșire decât pacea, conchide el, dar ea presupune victorii.

Așteaptă zilnic depeșele, care vin de la armate.

Atunci când iese din cabinetul cel mare, simte că îl pândesc curtenii, avizi să știe dacă a primit vreun curier din Spania, din Italia sau din Flandra.

Se miră de tăcerea mareșalului de Villeroi. Armata, pe care el o comandă în regiunea Ramillies, nu departe de Bruxelles, numără aproape optzeci de mii de oameni și apără întreaga Flandră împotriva trupelor lui Marlborough.

Această tăcere a lui Villeroi îl îngrijorează pe Ludovic.

În sfârșit, un curier, dar depeșa nu conține decât câteva rânduri neclare, care învăluie cuvântul înfrângere, de parcă Villeroi nu ar îndrăzni să spună adevărul.

Ludovic îl ghicește. Un mareșal victorios și-ar fi strigat succesul în gura mare, ar fi fost el însuși mesa-

gerul, ca să obțină laudele regelui. Villeroi se ferește. Villeroi trebuie să fie la strâmtoare.

Dar cum să afle el asta?

Ludovic hotărăște să-l trimită pe Chamillart pe lângă armata din Flandra. Iar acum trebuie așteptată întoarcerea Controlorului General al Finanțelor, Secretar de Stat la Război.

De cum îl vede, Ludovic nu mai are nicio îndoială.

Povara anilor, a acestui an 1706, îi strivește din nou umerii, îl silește să-și încovoieze spatele, în timp ce Chamillart vorbește despre această înfrângere de la Ramillies, devenită retragere în debandadă, pentru că Villeroi și-a pierdut capul, după ce a lăsat pe câmpul de luptă mai multe mii de morți. Mareșalul nu a încercat să reziste pe câmpul de luptă și toate orașele Flandrei, Bruxelles, Anvers, Gand, Ostende, Bruges, Louvain, Audenarde au căzut, iar imperialii amenință acum Lille.

Iar în Țările de Jos, pierdute de Franța, populația îl aclamă pe „regele ei spaniol", Carol de Habsburg, Carol al III-lea al Spaniei.

Ludovic aude bârfele care îl potopesc pe Villeroi și al căror ecou se face Doamna de Maintenon.

– Lumea se dezlănțuie în armată și la Paris împotriva lui Villeroi, spune ea.

El nu vrea să i se alăture acestei haide. Villeroi este vechiul său camarad, a cărui credință a fost dovedită adeseori.

Nu vrea să-l judece, să-l pedepsească, și totuși, această înfrângere de la Ramillies îi provoacă o suferință cumplită. Trebuie să-i ceară lui Villeroi să demisioneze, dar mareșalul nu răspunde la scrisorile pe care i le adresează.

În cele din urmă, el se prezintă la Versailles, iar Ludovic îl fixează îndelung cu privirea, citește pe chipul

mareșalului deznădejdea și orgoliul celui care nu vrea să abdice.

Ludovic nu vrea să-l lovească pe acest om deja căzut la pământ. El nu face parte dintre cei care spun, după ce l-au văzut pe Villeroi: „Nu mai este decât un vechi balon zbârcit, de unde s-a scurs tot aerul care îl ținea umflat".

Dar își aduce aminte cuvintele Françoisei de Maintenon: „Maiestatea-Voastră nu-l mai poate susține pe mareșalul de Villeroi."

Îi împărtășește acest sentiment. Se apropie de Villeroi, îl anunță că i-a retras conducerea armatei sale sau a ceea ce a mai rămas din ea, apoi adaugă:

– Domnule mareșal, la vârsta noastră nu mai suntem deloc fericiți.

Este tocmai sentimentul, încercat și de el însuși, în acest an 1706, pe care îl resimte ca fiind cel mai întunecat din întreaga sa domnie, deja îndelungată.

Și fiecare zi aduce cu sine câte o veste proastă.

Un mesager pune pe masa din camera Doamnei de Maintenon un cufăraș, cuprinzând bijuteriile coroanei Spaniei.

Filip al V-lea a dorit să le pună în siguranță la Versailles, căci armata anglo-portugheză se apropie de Madrid.

Un francez este cel care o comandă, marchizul de Ruvigny, devenit lord Galloway, el este cel care respinge trupele spaniole, conduse de Berwick — un nepot al lui Marlborough — și de către Filip al V-lea.

Deja regina și prințesa des Ursins au părăsit capitala. Iar pe 28 iunie, trupele lui Galloway intră în Madrid și îl proclamă aici pe Carol de Habsburg rege al Spaniei.

Niciodată Ludovic nu a suferit atât de mult.

Nepotul său, acest rege de același sânge cu el, a fost alungat de pe tron.

De parcă tot ceea ce voise și sperase de la căsătoria sa cu Maria-Tereza, moștenitoarea tronului Spaniei, ar fi fost repus în discuție.

El nu trebuie să arate ceea ce simte.

Dar, fie că s-ar afla la Versailles sau la Marly, el nu a văzut niciodată Curtea atât de tristă pe cât este ea acum. Se așteaptă vești din Italia, unde armata condusă de mareșalul de Marsin asediază Torino.

Dar Ludovic este neliniștit.

Pe 21 august, tocmai a primit scrisorile trimise de armatele lui Filip d'Orléans, învestit comandant a patru regimente, pe care fiul Palatinei le-a echipat pe cheltuiala lui.

El citește și recitește scrisorile ducelui d'Orléans.

Știe cât este de viteaz și de iscusit nepotul său. Filip critică strategia urmată de mareșalul de Marsin și de ducele de la Feuillade — ginerele lui Chamillart — care, sub autoritatea lui de Marsin, conduce de fapt armata.

Ducele d'Orléans le contestă hotărârile. Armata franceză se încăpățânează să asedieze Torino, în timp ce trupele lui Eugeniu de Savoia înaintează, sunt deja periculoase, dat fiind că au trecut Padul, Tanaro și, în curând, Dora. Ele vor surprinde prin spate trupele franceze, vor face joncțiunea cu soldații ducelui Amédée de Savoia.

Lui Ludovic i se pare că nepotul său îi prezintă un rezumat exact al situației.

Dar ce e de făcut?

Este prea târziu ca să mai răstoarne comanda armatei, așa cum a organizat-o Chamillart, în jurul ginerelui său, ducele de la Feuillade, și a mareșalului de Marsin.

Și atunci, el este din nou nevoit să aștepte.

Pe 14 septembrie, primul valet de cameră al ducelui d'Orléans, Saint-Léger, se prezintă la apartamentele regelui.

Ludovic îl primește și, chiar mai înainte de a citi mesajele, îi pune întrebări.

Înfrângerea a fost totală. Toată Italia de Nord, din zona Milanului până la Mantova și Piemontul sunt pierdute.

Ducele d'Orléans a fost rănit de două ori, la încheietura mâinii și la șold. El a condus trupele, șarjând în fruntea lor, până când s-a prăbușit. Mareșalul de Marsin, grav rănit, a fost luat prizonier, înainte de a muri.

Ludovic vrea să rămână singur în cabinetul cel mare.

El îi scrie lui Filip d'Orléans, gentilom de valoare, de pur sânge regal, ca să-l consoleze pentru înfrângere.

Dar aceasta este chiar aici, copleșitoare. Italia, după bătălia de la Torino, este în mâinile dușmanului, așa cum au fost și Flandra, după cea de la Ramillies, și Bavaria și ținuturile germane, în 1704, după cea de la Blenheim.

Ludovic vrea să o vadă pe prințesa Palatina, căreia îi intuiește neliniștea, de când fiul ei a fost rănit.

– Prefer să pierd totul, îi spune el Palatinei, numai ca fiul vostru să rămână în viață. Nu aș putea fi mai mulțumit de el decât sunt acum. Doamna de Maintenon mi-a spus, pe drept cuvânt: nici eroii din romane nu duc vitejia mai departe decât a făcut-o el însuși.

Se îndepărtează, urmat de câțiva curteni.

Se oprește, îi privește țintă.

– Nu este de vină nepotul meu, spune el. Eu sunt vinovat, eu i-am ordonat să urmeze părerile domnului de Marsin.

Un rege este mai măreț, dacă știe să-și asume greșelile celor care i-au dat ascultare.

Privește cum ruginiul toamnei se întinde zi de zi, peste parcul de la Versailles.

Iarna este aproape, dar a încetat ea cumva de-a lungul întregului an 1706?

În ciuda umezelii și a frigului, Ludovic se încăpățânează zilnic să se plimbe pe alei și, adeseori, trebuie să stea în căruciorul împins de valeți, atât de puternice sunt durerile lui de picioare.

Se întoarce la apartamentele sale, apoi trece în cabinetul cel mare în momentul în care scurtul amurg este înghițit de noapte.

Se aduc candelabrele. Se aprinde focul în șeminee. Depeșele sunt puse pe masă.

O citește pe prima dintre ele.

Ea îl anunță că Filip al V-lea și armata lui Berwick au intrat în Madrid, aclamați de mulțimea castiliană, care a strigat: „Trăiască regele!"

Anglo-portughezii lui Galloway, hărțuiți de populație, au părăsit capitala. Inima Spaniei i s-a dăruit regelui Burbon.

„Nepotul meu."

Se simte de parcă i s-ar fi ridicat de pe umeri acea imensă povară care îl apăsase.

El poate acum să se îndrepte.

Nepotul său domnește. Jignirea a fost ștearsă.

Iar ducesa de Burgundia este însărcinată în câteva săptămâni, cu un strănepot.

Ludovic își ridică și capul, privește înălțându-se miliarde de scântei, care țâșnesc din spuză.

31.

Înaintează cu pași lenți în galeria cea mare, privind drept înainte, părând că nu-i vede pe ambasadorii și pe curtenii care se înclină, îl urmează și fac zid în jurul lui.

El nu trebuie să le arate că trupul său, din călcâie până la ceafă, de la degete până la coate și la umeri, nu este altceva decât o durere.

I se pare, o dată în plus, că oasele or să i se frângă, roase de această boală, care revine odată cu frigul, se împrăștie odată cu căldura și pe care Fagon nu o poate face să dea înapoi, mulțumindu-se să repete cu un aer copleșit:

– Guta, Maiestatea-Voastră!

Ludovic se oprește, se întoarce spre ambasadorul Spaniei, îl fixează în tăcere cu privirea, apoi spune:

– Domnule, treburile noastre merg bine.

El vrea să se convingă pe sine că acest an 1707 va șterge anul cumplit care tocmai s-a încheiat.

Pe 8 ianuarie, ducesa de Burgundia, Maria-Adelaida, cea care strecoară un dram de veselie și, pur și simplu, de viață în această Curte, devenită atât de cenușie, a adus pe lume — în sfârșit! — un alt fiu, iar nașterea s-a desfășurat atât de ușor, încât numai câteva persoane au apucat să asiste la venirea acestui strănepot al regelui.

Atunci când l-a văzut, Ludovic și-a întors capul, ca să-și ascundă emoția.

A spus cu o voce îngroșată că saluta nașterea celui de-al doilea duce de Bretania. Apoi a ieșit imediat din cameră, amintindu-și de moartea primului său strănepot, survenită atât de repede.

El știe că moartea este o otravă, care se strecoară în viață încă de la început.

Așa încât, bucuria pe care o trăiește este umbrită de această neliniște surdă.

Moartea este aici, atât de aproape. El o simte în propriu-i trup, iar ea se află deja și în trupul ducelui de Bretania.

Merge zilnic la slujbă.

Se roagă pentru nepotul său, după care se îndreaptă spre cabinetul cel mare, unde îl așteaptă miniștrii.

Îl vede pe Chamillart, al cărui chip golit de sânge și palid, ca și întreaga atitudine — capul plecat, spatele încovoiat — mărturisesc oboseala și deznădejdea. Bancnotele nu reușesc să înlocuiască aurul sau argintul.

Lăzile de bani sunt goale.

O flotă de galioane spaniole, încărcată cu argint din America, a fost scufundată de navele engleze, la Cartagena.

Crearea și vânzarea de slujbe în toate domeniile de activitate, de la cea de peruchieri-bărbieri până la cea de inspectori ai untului proaspăt sau ai untului sărat, nu aduc decât slabe venituri, care nu pot fi reînnoite decât inventând alte însărcinări, tot atât de inutile, dar care, treptat, fosilizează regatul.

El înțelege confuzia și sfârșeala lui Chamillart, care dă de înțeles, încă o dată, că este gata să-și abandoneze funcția de Controlor General al Finanțelor.

„Maiestatea Voastră, scrie el, eu am avut întotdeauna curaj și nu m-au lăsat nici puterile, atâta vreme cât am avut resurse.

Dar, din nefericire, ele s-au isprăvit, reia el. Eu încep să mă zbat contra imposibilului. Dumnezeu mă luminează îndeajuns cât să mai fac câte ceva!"

Nu-l va lăsa pe Chamillart să renunțe la funcțiile sale.

El nu mai vrea să mai schimbe ministrul. Are nevoie în jurul său de acele figuri care îl susțin.

I se pare că orice mișcare, orice schimbare l-ar neliniști.

Nu vrea nici să se despartă de Chamillart, și nici să îl excludă de la Curte pe mareșalul de Villeroi, învins la Ramillies, dar vechi camarad.

De acum, sunt tot mai puțini cei care au cunoscut splendoarea începuturilor domniei sale, pe când dansa cu trupul ușor, în fața întregii Curți, în vreuna dintre comediile-balet, al căror actor principal era, tot atât de frumos ca Apollo, el, Ludovic, Regele-Soare.

Iar în rotonda de marmură roz a băilor Dianei, o regăsea pe Athénaïs de Montespan de Mortemart, frumoasă ca și Venus.

El se află la Marly.

Înconjurat de câțiva curteni, se pregătește să meargă la vânătoare. Un curier se apropie, îi înmânează o depeșă. Este un act de deces, redactat de preotul din Bourbon.

Acolo s-a retras Athénaïs de Montespan.

Ludovic începe, cu voce tare, să citească: „Astăzi, 28 mai, 1707, a fost adus la această biserică trupul Doamnei Maria..."

Ludovic se întrerupe.

De ce i s-o fi dat Athénaïsei acest prenume, care nu este al ei!

Reia:

„Aflată pe moarte, marchiza de Montespan a dat dovadă de sentimentele cele mai creștinești."

Ludovic reîmpăturește depeșa.

Simte fixate asupra lui toate aceste priviri. Trebuie să rămână impasibil, oricât de mult l-ar costa asta.

De altfel, pentru el, Athénaïs a murit încă din ziua când a dat-o afară, poate chiar și mai demult, de atunci de când s-a susținut că ea își descoperise trupul în fața unui preot al diavolului, în timpul unei liturghii negre, pieptul folosindu-i drept altar.

Iar nou-născuți fuseseră sacrificați în timpul unor astfel de ceremonii diabolice.

El nu a putut să uite niciodată asemenea acuzații. S-a mai afirmat și că Athénaïs voise să-l otrăvească. Și fără îndoială că ea îi administrase filtre de dragoste, ca să-l facă să o dorească și să îl țină legat.

Printr-un gest, Ludovic le-a dat de înțeles curtenilor că ziua se va desfășura ca de obicei. Deci, în șa și în această dimineață, el chiar poate să o facă. Așa, ca altădată.

Călăresc. Vânează.

Dar el este distras. Se simte împovărat și sastisit.

Se întoarce la Marly.

Vrea să fie lăsat singur. Îi refuză pe valeții care vor să-i scoată cizmele și hainele de vânătoare. Umblă prin cameră, de la o fereastră la alta.

Își aduce aminte de Athénaïs. Și disperarea îl sufocă. Ce mai rămâne dintr-o viață, atunci când ea se stinge?

Închide ochii.

Vede trecând acea gondolă, care plutea, ușoară, pe canalul cel mare de la Versailles, și la pupa căreia se afla, într-o rochie de aur, Athénaïs de Montespan de Mortemart, iar lângă ea, un tânăr viguros și surâzător.

El însuși.

Seara, la supeu, și-a mai amintit și de banchetele vesele de odinioară, când lui i se întâmpla să arunce cu măsline în frumoasele însoțitoare ale Athénaïsei.

Acum, în jurul mesei domnește o liniște de mănăstire.

Fiecare își rumegă treburile, fără să spună nimic. Uneori, cineva șoptește câte o vorbă, două. Nimeni nu întoarce capul.

Totul provoacă suspiciuni, totul este intrigă.

Știe că i se așteaptă moartea.

Deja au loc adunări în jurul viitorului suveran, Marele Delfin. Și dacă el nu are să trăiască, va fi ducele de Burgundia, fiul său, sau poate că, dacă moartea își face treaba, acest duce de Bretania, în vârstă de câteva luni, și va fi nevoie de un regent, care ar putea să fie Filip, ducele d'Orléans.

Ludovic îl apreciază pe nepotul său, care tocmai a plecat în Spania, unde, împreună cu Berwick, va prelua comanda armatelor lui Filip al V-lea.

Ludovic își amintește modul în care le-a impus lui Madame și lui Monsieur, părinții lui Filip, căsătoria acestuia cu Domnișoara de Blois, bastardă, după părerea mamei lui Filip, fiica din dublul adulter al regelui și al Athénaïsei de Montespan.

Și în zilele imediat următoare morții Athénaïsei, el se gândește la fiica sa, la acești bastarzi, ducele de Maine, contele de Toulouse, pe care i-a recunoscut și ar

fi vrut să îi alieze cu familia legitimă și cărora vrea să le asigure viitorul.

Dar el cunoaște geloziile care sfâșie Curtea, și cu atât mai mult, cu cât se știe că moartea sa nu poate să fie prea îndepărtată.

Are șaizeci și nouă de ani.

Și atunci, fiecare urmărește pe fiecare, încearcă să-și distrugă rivalul.

Se râde de Filip d'Orléans. Se fredonează un cântecel, care reamintește înfrângerea de la Torino, de care nu a fost el responsabil.

Se râde pe sub mustață, repetându-se:

Printr-ai marelui rege fii și nepoți,
și mai mult înc-ați părea,
dac-a doua șansă vi s-ar da
de-a fi cunoscut de toți.

Iar de cum se află că Filip a ajuns după lupta condusă și câștigată de Berwick la Almanza împotriva lordului Galloway, se șoptește, atunci când trece mama lui Filip, Palatina: „Eu n-am fost... N-am fost pe-acolo."

Ludovic este iritat, întristat.

Această gelozie, plină de ură, i se pare că a cuprins întreaga Curte.

El este sensibilizat și este mișcat de scrisoarea pe care i-o adresează Filip d'Orléans.

„Am avut nefericirea de a fi ajuns aici cu o zi întârziere, oricâte eforturi am depus, scrie Filip. Nu mă pot abține să nu-i spun Maiestății-Voastre că, dacă gloria domnului de Berwick este mare, nici modestia lui nu este mai prejos, nici politețea, care mai că îl făcea să vrea să se scuze că a obținut o victorie deplină, cum este aceasta."

El este fericit, în săptămânile care urmează, să afle că ducele d'Orléans a supus regatul Valenciei, apoi a reușit să obțină predarea Zaragozei, capitala regatului de Aragon.

El vrea să arate că îl onorează pe ducele d'Orléans și, însoțit de Delfin și de Curte, se duce la Palatină, pentru ca, prin acest omagiu față de mamă, să salute gloria fiului, care tocmai a încercuit Lerida.

Dacă orașul cade, coroana Spaniei nu va mai fi amenințată. Ea va rămâne pe capul unui Bourbon, nepotul lui Ludovic cel Mare.

Crede, în timpul acestor câteva zile, că anul 1707, după cum socotea el în ianuarie, va fi unul bun, întru gloria sa și deci și a regatului.

Trupele lui Villard pătrund adânc în Germania.

Filip d'Orléans încheie lucrările de asediere a Leridei. Va lansa atacul.

Dar, dintr-o dată, situația se schimbă.

Trupele lui Eugeniu de Savoia, engleze și piemonteze, pătrund în Provența, ocupă Nisa, apoi traversează Maures și Esterelul și își instalează tabăra în fața Toulonului.

Flota engleză, care patrulează în larg, bombardează portul.

A fost nevoie să fie chemate trupele lui Berwick din Spania și cele ale lui Villars din Germania, ca să se scoată Toulonul de sub încercuire și să se șteargă umilința invadării regatului Franței.

El simte că neliniștea îl copleșește din nou.

Durerile i se întețesc, se țin scai de el, pe când o iarnă geroasă și o primăvară friguroasă urmează unei veri toride, despre care marinarii spun că a fost mai

caldă și mai înăbușitoare decât cea pe care o îndurau în mările Indiei.

Grânele putrezesc. Mizeria și foametea revin în unele regiuni.

Țăranii din Quercy se răzvrătesc împotriva impozitelor, amenință că „le vor da foc și îi vor jefui pe toți controlorii și partizanii și că nu vor plăti nimic altceva în afară de bir, pentru că ei mor de foame.

El află, din rapoartele intendentului că, în Anjou, țăranii mor cu sutele, „atinși de o boală pestilențială", care nu durează decât două-trei zile.

I se pare că aude strigătele — „îngrozitoare", spune raportul — scoase de bolnavii care suferă atât de mult, încât „aproape că își elimină intestinele prin anus".

El știe ce-i suferința. Poate să și-o închipuie pe a altora.

Se teme, atunci când află că ducele de Chartres, fiul lui Filip d'Orléans și al Domnișoarei de Blois, ducesă d'Orléans, este lovit de o febră puternică, să nu cumva să fie un prim semn al vreunei epidemii.

Se gândește imediat la strănepotul său, acest duce de Bretania, a cărui moarte nu ar putea să o suporte.

Trebuie să-l protejeze.

El hotărăște că ducele de Chartres va trebui să-și părăsească apartamentele de lângă cele ale ducelui de Bretania. Se duce la ducesa d'Orléans, propria sa fiică.

– Dacă ar fi vorba numai despre mine, începe el, nu s-ar pune problema să îl deplasez pe fiul vostru; dar eu îi dau socoteală statului, care mi-ar reproșa, dacă l-aș pune în pericol pe ducele de Bretania, că-l ocrotesc prea tare pe ducele de Chartres. Totuși, dacă vărsatul ar fi apărut, orice mi s-ar fi putut spune, nu m-ar fi făcut niciodată să consimt să expun viața fiului vostru.

O ia de mână pe ducesa d'Orléans.

– Din fericire, el a trecut cu bine noaptea asta, să folosim acest răgaz, ca să îl deplasăm, este în interesul vostru, ca și al meu, să evităm reproșurile publice. Să-l ducem pe fiul vostru în apartamentul domnului de Marsan, care se află de cealaltă parte a capelei.

El a făcut ceea ce trebuie, dar neliniștea are o mie de fețe.

Astfel, el află că primul său scutier, care mergea într-o trăsură regală, de la Versailles la Paris, a fost răpit, în câmpia de la Sèvres, de vreo treizeci de hughenoți, veniți din Olanda și comandați de un neamț, colonel de armată al Provinciilor-Unite. Ei s-au înșelat asupra prăzii: voiau să pună mâna pe Marele Delfin!

Într-atât de slab este regatul, dacă dușmanul poate să pună sub asediu Toulonul, iar acoliții săi, să acționeze la porțile Parisului!

El nu poate accepta o asemenea situație. Nu există altă soluție decât să continue războiul, chiar în timp ce îi propune dușmanului pacea.

El i-a propus noului împărat, Iosif I să-i cedeze zona Milanului și cum Flandra este deja pierdută, aceasta ar însemna că admite ca moștenirea spaniolă să fie împărțită, ca imperiul german să fie parte beneficiară, Filip al V-lea rămânând rege al Spaniei.

Dar Iosif I și englezii nu par dornici să negocieze.

Atunci trebuie luptat.

Filip d'Orléans tocmai a obținut capitularea Leridei.

Nu este de ajuns ca să-i constrângă pe dușmani să accepte pacea.

Trebuie să îndure războiul. Și pentru asta este nevoie de bani.

A răsfoit acest *Proiect de dijmă regală*, al cărui autor ar fi Vauban și pe care el l-ar fi tipărit clandestin, în cinci sute de exemplare la Paris.

Ludovic știe că starea regatului prezentată de această carte este în conformitate cu adevărul.

Dar cum să-i impui oricărui supus, prinț sau duce, episcop, parlamentar sau ziler, o dijmă regală unică?

El a vrut din toată inima să-l primească pe Vauban, să-l asculte prezentându-și proiectul.

Vauban a fost sincer, dar el a trebuit să-l mustre, pentru că, prin publicarea cărții sale, a tulburat regatul, căci toți cei care scăpau de impozite s-au răzvrătit, în numele drepturilor și al privilegiilor lor.

Doar regelui îi este hărăzit să exprime ceea ce este bun și necesar pentru regat, și nu unuia dintre supuși, fie el și gloriosul mareșal de Vauban. Și, cu o voce, pe care o voia cât se poate de dulce, l-a anunțat pe Vauban că *Proiectul unei dijme regale* era condamnat „la confiscare și distrugere."

Dar el a vrut ca Vauban să înțeleagă că îi păstrează toată stima și prietenia.

Ludovic tocmai cinează, atunci când Fagon vine lângă el.

Medicul are masca lugubră, a celui care anunță moartea.

Ludovic se crispează.

Fagon spune că Vauban nu mai are mult de trăit.

Încă unul dintre martorii și actorii primilor ani glorioși de domnie, pe care îi ia moartea.

– Pierd un om legat de persoana mea și de stat, șoptește Ludovic.

Nu cumva are să fie el următorul?

32.

El stă la picioarele patului Palatinei.

Îi vine să-și întoarcă privirile, să părăsească această cameră, unde de câteva zile, un acces violent de febră o ține la pat pe mama ducelui d'Orléans. Dar el se silește să privească fața acestei femei, pe care a cunoscut-o radiind de sănătate și de energie, dar și de veselie.

Ea se ridică strâmbându-se, aplecându-și trupul prea greu, pe care guta îl înțepenește.

Are, spune ea, gura plină de afte și dureri în gât, care sunt ca un foc ce o arde până pe piept.

Tușește, continuă să vorbească, deși vocea îi este dogită, sugrumată.

– Sire, războiul îi prieste mai bine fiului meu, decât Parisul.

Ludovic știe că Filip d'Orléans trăiește cu amanta sa, într-o casă din apropierea Palatului-Regal. După cum îi este năravul, el amestecă amorul, desfrâul și studiul. El a pus să i se instaleze retorte într-un beci, unde se consacră chimiei. Și el speră ca, după victoriile sale de la Valencia, de la Zaragoza, de la Lerida, să obțină o nouă comandă în Spania.

– Sire, eu îl văd aproape la fel de puțin, ca pe vremea când încă mai era la Lerida, șoptește Madame.

Ea lasă din nou să-i cadă capul pe piept, sfârșită.

El o fixează cu privirea. Obrajii îi sunt îmbujorați, are cuperoză. Fruntea, buzele îi sunt acoperite cu mici ulcerații.

Fagon se apleacă spre Ludovic.

– Ea nu mai vrea să i se ia sânge, spune medicul, nici să i se aplice leacuri și ne temem ca această stare de rău să nu aibă urmări. De cum are un moment de alinare, se îmbracă și scrie, după cum îi este obiceiul.

Ludovic tace.

El a citit atâtea scrisori de-ale Palatinei, încât i se pare că a întreținut cu ea o conversație liberă și zgomotoasă. Ea și-a păstrat și astăzi stilul mușcător, scrisul învăpăiat, pe care îl avea și odinioară, dar mâna unei femei bătrâne este cea care ține acum pana.

Și, dintr-o dată, lui i se pare că își pierde răsuflarea.

Se abține să fugă din această cameră. Își regăsește, încetul cu încetul, respirația regulată. Dar gândul care l-a înspăimântat i-a rămas în mijlocul pieptului, săgeată înroșită în foc: Palatina are cu aproape cincisprezece ani mai puțin decât el. Iar în acest an 1708, care începe, el va avea șaptezeci.

Se chinuie să nu se mai gândească la asta, să-și smulgă această realitate arzătoare din minte și din piept, dar în fiecare clipă, ea i se înfige și mai tare, scormonindu-i prin inimă și prin trup.

Este de ajuns să i se prezinte vreun portret de-al lui sau un bust de ceară, pentru ca el să nu rețină din aceste opere decât pielea căzută, ridurile adânci din jurul gurii, care par să tragă buzele în jos, într-un rictus amar și de dezgust. El nu se mai place, nu mai vrea să se vadă. Privirea lui alunecă asupra oglinzilor, fără să se

oprească. Toți ceilalți, marcați de acest timp necruțător și de această moarte care vine, sunt ca un reflex al său.

El este silit să accepte plecarea lui Chamillart care, istovit, abandonează controlul Finanțelor, în favoarea lui Nicolas Desmarets. Dar acest om mai tânăr, devotat, îi amintește de faptul că el a început să-l slujească la ordinele lui Colbert, al cărui nepot este, ca fiu al Mariei Colbert, sora ministrului.

Vremuri de mult apuse. Miniștri morți: Colbert, Louvois.

El este supraviețuitorul.

La acest gând, se simte în același timp mai puternic, dar și mai amenințat.

Cât de mult ar vrea să-și uite cei șaptezeci de ani. Pentru aceasta, el trebuie să-și îndeplinească metodic, regulat, sarcinile meseriei de rege.

Și să se prefacă a-l fi întâlnit întâmplător, prin grădinile de la Marly, pe bancherul Samuel Bernard, care se plimba pe acolo, în compania lui Nicolas Desmarets.

Trebuie să se minuneze și să se felicite de prezența lui acolo, să fie plin de atenție față de acest bancher, de la care vor să obțină credit pentru războiul devorator de finanțe.

– Chiar sunteți cel care nu a văzut niciodată Marlyul, îi spune el lui Bernard. Poftiți să-l vedeți, la plimbarea mea, vă las apoi din nou în seama lui Desmarets.

Mai târziu, se întâlnește cu Desmarets, în cabinetul cel mare.

Controlorul General al Finanțelor are o față întunecată, Samuel Bernard, ca și ceilalți bancheri, „partizanii" și cămătarii, ezită să îl împrumute pe rege.

– Statul, spune Desmarets, nu a avut vreodată asemenea obligații publice, nu a fost niciodată atât de

mult rămas în urmă cu plata cheltuielilor sale, și nici nu a avut fonduri atât de mici, ca să le acopere.

Desmarets pare că ezită să mai continue, iar Ludovic îl invită, cu un gest ostenit, să o facă.

Lui i se pare adeseori că boala, care istovește finanțele regatului, este în ton cu aceea care i-a afectat și lui trupul de rege bătrân, trecut, prin pragul celor șaptezeci de ani, la vârsta senectuții.

El este bătrân și bătrână îi este și domnia.

– Toate aceste hârtii și sumele considerabile datorate diferiților antreprenori pentru anii trecuți au pricinuit o asemenea micșorare a creditului și au făcut ca banii gheață să fie atât de rari, încât pare de-a dreptul imposibil să pregătești armatele pentru campanii.

El nu poate accepta această concluzie. Până la ultima suflare, el trebuie să fie Ludovic cel Mare și își va apăra regatul.

Moartea nu există nici pentru sângele regal, care se transmite de-a lungul timpului, nici pentru națiunea care este încarnată de dinastie.

– Armatele trebuie să apere regatul, îi spune el lui Desmarets.

Primește aproape zilnic depeșe, pe care i le trimit din Spania sau din Flandra prinții și mareșalii.

El are încredere în Filip d'Orléans, care a luat conducerea „armatei celor două coroane" și care a deschis tranșeele din jurul cetății fortificate Tortosa.

I se aduce la cunoștință că ducele d'Orléans conduce el însuși asalturile, străbătând tranșeele și povârnișurile, încurajându-și soldații, asumându-și toate riscurile.

Dar Ludovic știe că, la Curte, o anumită facțiune nu încetează să-l critice pe ducele d'Orléans.

Este invidiat nepotul și ginerele regelui. Este bănuit că vrea să-i ia locul lui Filip al V-lea de Spania și că poate se gândește, după moartea regelui, la coroana Franței.

Ludovic vrea să ignore toate aceste bârfe. El pune să se oficieze un *Te Deum,* ca să celebreze căderea Tortosei, victorie repurtată de Filip d'Orléans. Constată ciuda prințului de Conti și a altor câțiva. Lui nu-i pasă decât de această victorie, care consolidează poziția lui Filip al V-lea pe tron.

Dar, treptat, îl îngrijorează și ambițiile lui Filip d'Orléans. Prințesa des Ursins afirmă că ducele d'Orléans a luat legătura cu englezii, al căror șef, James Stanhope, a fost la Paris unul dintre tovarășii săi de petreceri. El i-ar fi dat de înțeles că l-ar putea înlocui pe Filip al V-lea pe tronul Spaniei.

Să fie vreo trădare la mijloc? Ludovic se îndoiește.

Filip d'Orléans l-a anunțat de legăturile sale cu Stanhope, asigurându-l că, într-o negociere de pace cu englezii, accederea sa la tronul Spaniei ar putea fi un mijloc de a ieși din război, Spania rămânând astfel tot în mâinile unui Bourbon.

Dar nu asta îi reproșează Ludovic lui Filip d'Orléans.

El a aflat că acesta din urmă le-a insultat pe prințesa des Ursins și pe Doamna de Maintenon, invitându-și ofițerii să-și ridice paharele în cinstea „co-locotenentei" și a „con-căpitănesei".

Nu este admisibil.

Filip d'Orléans trebuie lipsit de comanda sa și rechemat la Paris.

El regretă acest lucru, căci Filip d'Orléans este singurul care a repurtat succese în acest război.

Oriunde altundeva, domnește nesiguranța, înfrângerea, uneori deruta. Ludovic a acceptat ca fiul lui Iacob al II-lea, defunctul rege al Angliei, să încerce să debarce în Scoția. Eșec. Flota engleză blochează navele franceze pe râul Edimburgh și ar fi o minune ca ele să reușească să scape de luptă. Dar visul unei debarcări se năruie. Trebuie scăpat cu fuga.

În Flandra, situația este tot atât de nesigură.

Zi de zi, Ludovic urmărește, prin depeșe, marșul celor optzeci de mii de oameni care, sub comanda ducelui de Vendôme, înaintează, ocupând Gand și Bruges.

Dar el ghicește că, între Vendôme, bătrân nobil desfrânat, dar ofițer călit în lupte, și ducele de Burgundia, s-au instituit rivalitatea, invidia, neînțelegerea, disputele.

El își cunoaște nepotul. Îi vede zilnic soția, pe ducesa de Burgundia. El ține la Maria-Adelaida, și cântărește neliniștea tinerei femei, după cât este de trasă la față.

Ea așteaptă, ca întreaga Curte, vești de la armată.

Atunci când sosește un curier, curtenii se îmbulzesc la ușa cabinetului celui mare.

El este la fel de nerăbdător, ca și ei! El știe că soarta regatului ar putea să depindă de sfârșitul confruntării dintre armatele ducilor de Vendôme și de Burgundia și cele ale lui prințului Eugeniu și Marlborough.

În dimineața zilei de 11 septembrie, când tocmai i se pune costumul de vânătoare, sosește corespondența. El o citește, apoi, ridicându-și capul, descoperă chipurile neliniștite ale curtenilor.

Le arată depeșa.

– Ca să nu mai spuneți despre asta verzi și uscate, începe el, am să vă spun ceea ce mi-a sosit prin mesager. Iată că am destui martori. Dar cel puțin să povestiți lucrurile așa cum am să vi le spun eu. Armata ducelui de

Burgundia se desfășura ieri la Marque, de-a lungul, ca să poată avansa în marșul de astăzi, dar cartierul general nu s-a deplasat deloc; astăzi, el a mers cu restul armatei... Dușmanii s-au regrupat. Mareșalul de Boufflers este avertizat că armatele sunt față în față.

El nu știe nimic altceva, dar repetă că ducele de Burgundia a intrat în Gand și Bruges și, astfel, a cucerit Ypres.

Ar vrea să creadă că este de bun augur, dar, lîngă el, o aude pe Doamna de Maintenon șușotind:

– Am văzut de atâtea ori cucerindu-se și recucerindu-se orașele, încât eu chiar că nu mai întrezăresc nimic stabil.

El ar vrea să nu-i împărtășească această senzație. Dar curierii trimiși de ducele de Vendôme și apoi de ducele de Burgundia îl fac să se teamă ca disensiunile dintre cele două căpetenii să nu cumva să ducă la eșec.

Și el are neplăcuta impresie că nici nu poate să facă nimic.

Ce este oare un rege neputincios? Jucăria evenimentelor, pe care el nu le stăpânește!

Nu poate accepta așa ceva și tare se teme că este nevoit să o facă!

Nici vorbă de așa ceva.

Se roagă.

Dar îl mai ascultă cumva Dumnezeu?

Citește ultimele depeșe, pe care curierii, frânți de oboseală, i le-au adus în galopul cailor.

Eugeniu și Marlborough au atacat la Audenarde și au străpuns liniile franceze.

Ducele de Vendôme și ducele de Burgundia s-au încontrat asupra poziției pe care s-o adopte. Lăsată fără ordine clare, derutată de comenzile contradictorii,

armata franceză s-a împrăștiat în dezordine. Ducele de Burgundia a ordonat retragerea, care s-a transformat în debandadă. Au fost părăsite orașele cucerite, s-a făcut replierea spre Lille, pe care trupele lui Eugeniu l-au încercuit și unde mareșalul de Boufflers a încercat să reziste.

Ludovic se întreabă. Nepotul său, om de curte mai curând decât de război, nu cumva a eșuat?

El află că la Paris se râde de ducele de Burgundia, că este șfichiuită lașitatea lui.

Până și la Curte, chiar propriul tată al ducelui de Burgundia, Monseniorul Delfin, își condamnă fiul și adună în jurul său câțiva prinți, printre care ducele de Maine. De cealaltă parte, se ridică ducii de Beauvillier și de Chevreuse, ginerii lui Colbert și ducesa d'Orléans.

Lui i se pare că, prin ducele de Burgundia, nepotul său cel mult stimat, el însuși este de fapt cel pe care vor să îl lovească.

Pentru că ei își închipuie că el va muri în curând și atunci se strâng înjurul celor care se bănuiește că se vor instala la putere.

El trebuie să facă față, să țină bine sceptrul regal, până când nu va mai putea să-și strângă degetele.

Nu trebuie să renunțe la nimic din puterea lui.

Numai în clipa morții va fi el dezarmat.

Trebuie deci să rămână impasibil în fața înfrângerii de la Audenarde, și apoi a derutei.

Și nu poate lăsa să-i fie jignit nepotul. El știe ce se spune despre ducele de Burgundia. Și el citește ceea ce i-a scris acesta Doamnei de Maintenon, în legătură cu ducele de Vendôme:

„Aveați întru totul dreptate, doamnă, atunci când v-am văzut tremurând, pentru că afacerile noastre

au fost date pe mâna ducelui de Vendôme... Regele greșește profund, dacă are o părere bună despre el. Nu o spun numai eu, ci toată armata vorbește. El nu a câștigat niciodată încrederea ofițerului și tocmai a pierdut-o pe cea a soldatului..."

El nu poate accepta nici această judecată, nici campania de bârfe pe care adversarii ducelui de Burgundia o întreține împotriva lui.

El îl primește.

Vrea să-și manifeste stima și afecțiunea și să o îmbărbăteze și pe Maria-Adelaida de Savoia, pe care o vede neliniștită și amărâtă. Îl îmbrățișează pe ducele de Burgundia, îl ține îndelung la piept, apoi se întoarce spre ducesă și zice:

– Nu este drept să vă mai amân plăcerea de a fi împreună.

Îi privește cum se îndepărtează.

El nu poate să fie sever cu ei, ei îi continuă stirpea.

Din ei a purces strănepotul său și fără îndoială că se vor mai naște și alții.

În ceea ce îl privește pe Vendôme, să plece de la Curte și să se exileze la castelul său de la Anet. Și el este de sânge regal, din moment ce este nepotul unui bastard al lui Henric al IV-lea. Dar un rege trebuie să aleagă, gândindu-se la interesele neamului său, care sunt cele ale regatului.

Și acestea nu i s-au părut niciodată atât de amenințate, ca în acest sfârșit de 1708, când el a făcut, de la începutul lui septembrie, peste șaptezeci de ani.

Și oricare ar fi subiectul pe care l-ar aborda, el vede peste tot numai pericole.

Finanțele regatului sunt cât se poate de scăzute. Atât de sleite, încât atunci când îi propune lui Desmarets un

dar de două sute de mii de livre pentru fiica lui, acesta refuză, iar el trebuie să insiste, ca să primească o pensie de zece mii de livre.

Ludovic știe că fonduri sărace înseamnă armată slabă.

Trupele lui Eugeniu și Marlborough tocmai au cucerit Lille, unde mareșalul de Boufflers a rezistat în cetățuie cât l-au ținut puterile.

El îl primește. Un rege trebuie să știe să-și onoreze servitorii curajoși. Boufflers refuză să se milogească.

– Ei bine, domnule mareșal, dacă nu vreți să-mi cereți nimic, am să vă spun la ce m-am gândit eu, ca să mai pot adăuga ceva, dacă eu nu m-am gândit suficient la tot ceea ce v-ar putea satisface: vă fac pair, pentru fiul vostru vă dau dreptul de a vă moșteni funcția în guvernarea Flandrei și vă mai dau accesul la intrările primilor gentilomi ai camerei.

Îl întrerupe pe mareșalul de Boufflers, care îi mulțumește și îl asigură de credința sa.

El a și dovedit-o. Boufflers face parte dintre cei ca Doamna de Maintenon și ca și primul său valet de cameră, Blouin, în care are o totală încredere.

El îi spune că Gand s-a predat prințului Eugeniu. Ezită, apoi împăturește din nou scrisoarea, care i-a fost înmânată în acea dimineață și în privința căreia ar fi fost tentat să-i ceară sfatul lui Boufflers.

Dar el nu o va citi.

Este copia unei misive adrsate de Fénelon ducelui de Chevreuse.

„Dacă regele în persoană ar veni la graniță, ar fi de o sută de ori mai stânjenit decât ducele de Burgundia. El ar vedea că este o mare lipsă de toate, iar în locurile aflate sub asediu, și la trupe, din lipsă de bani. Ar vedea descurajarea armatei, dezgustul ofițerilor, slăbirea disci-

plinei, disprețul față de conducere, ascendentul dușmanilor, răzvrătirea pe ascuns a poporului și nehotărârea generalilor."

El este convins că Fénelon spune adevărul.

Dar un mare rege nu-și poate lăsa regatul să se destrame.

El se va lupta toată viața, atâta câtă îi este hărăzită și din toate puterile, câte îi dă Dumnezeu.

33.

Privește gheața roșie, vinul înghețat în pahare și în carafe.

Vede în supieră cum fiertura de pui este și ea acoperită cu o pojghiță de gheață.

Își ridică privirea.

Doamna de Maintenon, așezată în fața lui, este înfășurată în blănuri, iar ducele de Beauvillier, ca și ducele de Chevreuse sunt la rândul lor înfofoliți.

Mareșalul de Boufflers tușește și apoi începe să vorbească.

Se afla la notarul său, spune el, la Paris.

A auzit strigăte, a văzut o mulțime compusă din femei de la hale și din lachei fără slujbă. Urlau, ridicând pumnul: „Pâine! Vrem pâine!"

El a ieșit în strada Saint-Denis și a mers în întâmpinarea răzvrătirii. I-a întrebat pe capi.

– Ce se întâmplă aici, ce doriți?

Au cerut pâine, au strigat: „Spuneți-i regelui în ce hal am ajuns!"

Le-a promis că o să o facă.

I-a mulțumit lui Dumnezeu că a putut să liniștească mânia acestor oameni, înainte ca regimentele franceze de gardă și cele elvețiene, comandate de locotenentul

general de poliție d'Argenson, care erau în marș, să fi reprimat răzvrătirea, cu lovituri de muschetă.

Dimineață, fuseseră deja ridicați, în urma intervenției lor, vreo patruzeci de morți, din apropiere de Palais-Royal.

Întregului regat îi este foame, spune Beauvillier.

Ludovic ghicește că Doamna de Maintenon va vrea să îl întrerupă pe duce.

El a surprins-o deja de mai multe ori, încercând să îi mascheze situația regatului, de când marea iarnă, care s-a abătut asupra regatului, pe 6 ianuarie 1709, a îngreunat viața majorității supușilor.

Până și aici, la Versailles, se mănâncă pâine de ovăz!

Iar țăranii au ajuns să mănânce iarbă, atunci când aceasta nu este putregăită de zăpadă. Grâul a dispărut. Afaceriștii fac cu grâul învârteli cumplite, îmbogățindu-se din raritatea lui, care i-au înmulțit de opt ori prețul, față de 1708!

– Spuneți-mi ce știți despre starea regatului, întreabă Ludovic.

Regele trebuie să știe.

Beauvillier începe să vorbească, având o voce la început ezitantă, care mai apoi a fost tot mai sigură.

El vorbește despre frigul care a paralizat toată țara, într-o noapte de ianuarie, temperatura scăzând la douăzeci de grade sub zero.

Au înghețat toți pomii fructiferi. Trunchiurile stejarilor seculari au pocnit, de parcă în inima copacilor ar fi fost pusă o încărcătură de praf de pușcă.

Lupii au ieșit din păduri, au atacat curierii, devorând cal și călăreț. Foamea și frigul au ucis la Paris, după cum suntem asigurați, câte douăzeci de oameni pe zi.

Și măcelul încă mai continuă.

– Mizeria, disperarea și mânia sunt pretutindeni, continuă ducele de Beauvillier.

Ludovic își amintește țipetele femeilor, venite să-și strige disperarea foamei, în fața gardului de fier de la Versailles.

La Paris, la Tours, în majoritatea orașelor sunt jefuite brutăriile.

În piața Maubert, vreo sută de femei au mutilat și au dezmembrat un comisar.

Au fost descoperite, adeseori, pe străzi, cadavrele înțepenite ale celor morți de frig.

Ieri, au fost găsite la Versailles corpurile a patru sărmani hornari savoiarzi.

Beauvillier se întrerupe, arată vinul, supa înghețată și focul, care totuși trosnește.

– Nimeni, de orice vârstă ar fi, nu-și amintește să mai fi prins un asemenea îngheț. Sena este în întregime înghețată. În toate casele sunt bolnavi și morți. Cei săraci nu mai au ce mânca, iar ceea ce mănâncă — arată spre supiera de aur, conținând fiertura — este înghețat.

Ludovic știe toate acestea.

Încă de la începutul cumplitei ierni, el nu a încetat să-și închipuie ce trebuie să îndure supușii săi din regat.

El a poruncit să se cumpere grâu din afara Franței, din Levant, dar navele engleze pândesc vapoarele încărcate cu grâne. Iar banii, pentru plata grâului, lipsesc!

Un convoi venit din America, având navele încărcate cu argint, a reușit să ajungă la La Rochelle, forțând blocada engleză, dar el este insuficient.

Desmarest încearcă să obțină împrumuturi la prețuri cu dobânzi cămătărești. Bancherii se sustrag. Așa că

vor trebui să topească monedele, ca să se facă altele, cotate mai slab în argint și în aur, dar valorând totuși mai mult.

Ludovic întinde brațul și arată supiera de aur.

După cum a mai făcut și în urmă cu cincisprezece ani, spune el, pe când regatul trecea prin foamete, își va duce vesela de aur și de argint la Monetărie, ca să fie topită. Și se bizuie pe faptul că aceia cărora le pasă de regat vor face la fel.

Îi știe el pe curteni. Îl vor imita, ca să-i fie pe plac.

Ducele de Beauvillier și ducele de Chartreuse se și angajează să urmeze exemplul maiestății sale.

Dar el nu-și face iluzii. Chiar dacă toți prinții și toți ducii, toți curtenii și-ar aduce vesela de aur și de argint la Monetărie, acest fapt nu ar fi de ajuns ca să salveze regatul și să redea încrederea supușilor, care se răzvrătesc.

Citește rapoartele intendenților.

În Bourbonnais, intendentul a fost asaltat de peste opt sute de țărani și nu a scăpat cu viață decât prin fugă.

Bande de cerșetori, de soldați dezertori, de țărani atacă mănăstirile și castelele, ca să jefuiască rezervele de grâu, pe care își închipuie că le-ar găsi acolo.

Trăsura Delfinului a fost oprită la Paris de femei furioase. Și el nu a putut să scape decât aruncându-le câțiva pumni de mărunțiș.

Se va cufunda oare regatul în dezordine și revoltă?

Protestanții din Vivarais au pus mâna pe arme.

Trebuie să trimită trupe, care să-i zdrobească pe acești cămășari, cărora nu le pasă de interesul regatului, în condițiile în care nu a fost niciodată atât de puternică amenințarea asupra granițelor, venind din partea

armatelor prințului Eugeniu de Savoia și ale ducelui de Marlborough.

Ludovic este neliniștit.

Noaptea nu-și mai găsește somnul, fiind trezit din clipă în clipă de coșmare, care îl cufundă iarăși în acele vremuri de tulburări, ale Frondei, pe când împreună cu regina și cu cardinalul Mazarin era silit să fugă și când afișe-pamflet dușmănoase erau răspândite prin Paris.

Ele sunt afișate din nou pe pereții din Paris, vândute, distribuite, unele pasaje ale lor fiind cântate.

Îi pune întrebări locotenentului de poliție d'Argenson, care îl asigură că „asemenea insulte nu merită decât dispreț."

Dar el vrea să cunoască aceste texte, *Paterul*, care se recită și pe care poate, în sfârșit, să-l citească, cuvânt cu cuvânt, ca pe o sfidare:

Tatăl nostru carele ești la Marly,
numele nu-ți mai fie lăudat,
voia nu ți s-ar mai face
precum în ceruri, nici pe mare.
Dă-ne nouă astăzi pâinea,
căci noi, noi crăpăm de foame,
iartă-i pe dușmanii care te-au zdrobit,
dar nu-ți ierta generalii,
și nu ne duce pre noi în ispita de a ne schimba stăpânul,
dar izbăvește-ne de-alde Maintenon,
Amin.

Se simte jignit.

El știe cât de mult se dedică zilnic Doamna de Maintenon săracilor, chinuindu-se să îi primească

pentru a-i smulge din ghearele frigului și ale foamei, legându-se că mănâncă pâine de ovăz, ca să le împărtășească mizeria.

Iar el însuși nu are altă grijă decât ca gloria regatului să se confunde cu a sa.

Cei care scriu și care difuzează aceste afișe-pamflet — poate hughenoți, în slujba lui Heinsius, ai prințului Eugeniu de Savoia sau a ducelui de Marlborough — îi ignoră voința de a apăra și de a salva regatul. Iar el știe bine că nu va reuși decât dacă războiul încetează; or, în acest scop, trebuie să negocieze cu dușmanul.

Nopți de insomnie. Zile pline de durere.

Trebuie hotărâtă trimiterea emisarilor la Haga, și este umilitor. Așa că lui i se pare că până și propriu-i trup se revoltă împotriva acestei alegeri necesare și că suferințele pe care le îndură sunt prețul care trebuie plătit pentru decizia sa.

Burta este locul care îl supără acum.

El mănâncă să-și aline durerile. Are scaun de mai multe ori pe noapte, iar ziua, din oră în oră. Și foamea îl apucă așa, ca o neliniște, care trebuie înăbușită, prin îmbuibarea cu pește, pui fripți, pateuri în cocă, mazăre, fructe, apă rece și apă de scorțișoară.

I se fac purgații. I se ia sânge. Se așază de douăzeci și două de ori pe zi pe scaunul său igienic.

Dar atunci când i se alină durerea de burtă și se liniștete și viermele cuibărit acolo, pe el îl săgetează o altă durere, o durere a dracului, de rinichi.

Urinatul este un chin. Apoi, de când a ieșit „calculul", de grosimea unui grăunte de nisip, guta îl înțepenește. El dârdâie. Tușește, înfofolit într-o blană de urs.

Așa ține el consiliul, în cabinetul cel mare. Nu mai vrea ca în consiliu să figureze Chamillart, care, după ce a părăsit controlul general al finanțelor, încă mai este Secretar de Stat la Război. Este nevoie de un alt om pentru vremurile ce se anunță, care vor fi cele ale negocierilor, ale păcii și deci ale ultimelor bătălii.

Îi poruncește lui Jean-Baptiste Colbert de Torcy, ministrul Afacerilor Străine, să meargă incognito la Haga, cu scopul de a se întâlni aici cu Heinsius, cu Eugeniu de Savoia și cu ducele de Marlborough, de a-i oferi acestuia din urmă, căruia toată Europa îi cunoaște lăcomia de bani, patru milioane de livre.

Trebuie să aștepte. Să se roage, să se spovedească.

Și să-și aducă aminte de fiecare dată de părintele La Chaise, mort la începutul anului, doborât de vârstă și de frig, și să-i șoptească lui Le Tellier, starețul mănăstirilor din provincie, ce îi luase locul:

– Părintele de La Chaise era într-atât de bun, încât eu i-o și reproșam uneori. El îmi răspundea: „Nu eu sunt bun, ci dumneavoastră sunteți aspru."

El trebuie să fie aspru. Este prima calitate a unui mare rege. Și el are încredere în Le Tellier. Acest iezuit este voluntar, aspru la rându-i, mândru de originea sa modestă, precizând că nu aparține familiei Colbert, care sunt și ei niște Les Tellier.

– Departe de mine așa ceva, spunea el, eu sunt un țăran sărac din Basse-Normandie, unde tatăl meu era fermier.

Ludovic este satisfăcut. Acest iezuit, chiar dacă de acum înainte face parte din Curte, chiar dacă este invitat la Marly, nu poate fi un curtean.

Se roagă împreună cu el, pentru ca Torcy să reușească să obțină pacea.

Este nevoie de ea.

Ludovic știe că regatul este pe marginea prăpastiei.

El citește memoriul înmânat de Nicolas Desmarets — și pe care l-a aprobat noul Secretar de Stat și de Război, Voysin, un om prudent, devotat, eficient, supus Doamnei de Maintenon.

Desmarets întocmește lista cu toate relele care asaltează regatul. El subliniază „proasta dispoziție spirituală a tuturor popoarelor, care sunt gata de revoltă, atunci când sunt chinuite de foame, de mizerie, de disperare.

Și Desmarets conchide: „Pentru toate aceste rele nu se poate găsi vreun alt leac decât o pace grabnică."

Ludovic împărtășește această opinie mai mult ca oricând și atunci când aude predica de păresimi a părintelui Massillon, i se spulberă și ultimele îndoieli.

– Mâna Domnului, spune Massillon, în această a patra duminică din postul Paștelui, este întinsă asupra poporului nostru și în orașe și la țară: o știți și vă și plângeți de asta. Cerul este neîndurător cu acest regat greu încercat, mizeria, sărăcia, disperarea, moartea ne ies pretutindeni în cale.

Ludovic îl așteaptă deci pe Torcy.

Este nerăbdător, chinuit de dureri de burtă și de gută.

Când traversează galeria și saloanele, străduindu-se să își ascundă suferințele, citește pe chipurile curtenilor deznădejdea și neliniștea.

Pacea este necesară, chiar dacă trebuie să cedeze mult ca să o obțină.

Dar de cum îl zărește pe Torcy, reîntors noaptea de la Haga, ghicește după expresia ministrului că Heinsius și

îndeosebi Eugeniu și Malborough, imperialii și englezii, au formulat pretenții exagerate.

Ar vrea să rămână impasibil, în timp ce Torcy raportează propunerile care i-au fost comunicate.

Marlborough, precizează el, mai întâi a refuzat, sarcastic, cele patru milioane, pe care Maiestatea-Sa i le oferea.

– Regele Franței, continuă Torcy, ar trebui să-l părăsească cu totul pe regele Spaniei. I-ar anula până și titlul de rege. Le-ar preda olandezilor Bayonne și Perpignan, până ce Filip al V-lea ar evacua Spania.

Torcy se întrerupe, dar Ludovic nu se mișcă și nu comentează.

Torcy reia:

– Regele ar restaura în Franța religia pretins reformată și le-ar da hughenoților, ca zone de siguranță, Bordeaux și La Rochelle, în care s-ar afla garnizoane engleze și olandeze.

„Regele ar pune să se înfunde portul Havre și ar rade de pe fața pământului Dunkerque. El ar anula orice comerț al Franței, ca să-l lase cu totul Olandei.

Regele ar da în proprietate statelor generale ale Provinciilor-Unite, Gueldre și, în întregime, Țările de Jos spaniole, ba chiar și Thionville și toată zona Escautului.

Regele arceda întreaga Alsacie și tot Franche-Comté-ul ducelui de Lorena și până și episcopatul de Toul, iar împăratului, Strasbourgul, cu toate fortificațiile.

Regele i-ar da ducelui de Savoia, Dauphiné și Provența."

Torcy a rămas un moment îndelungat tăcut și apoi a conchis:

– Prințul Eugeniu a adăugat că acestea sunt propuneri foarte bune, care ar trebui acceptate. Aliații, a repetat prințul, îi dau Franței tot ceea ce îi lasă, din moment ce sunt stăpânii a ceea ce îi iau.

Ludovic tace. Simte, înțelege ce înseamnă aceste exigențe.

Eugeniu de Savoia, ducele de Marlborough și stathouderul Heinsius nu vor pacea, ci umilirea lui Ludovic cel Mare și supunerea regatului Franței.

Își închipuie ei cumva că supușii acestui regat ar respecta un rege care și-ar renega nepotul, regele Spaniei?

Ceea ce vor ei prin urmare este moartea lui ca mare suveran și respingerea de către poporul său.

Se ridică.

Se duce până la fereastra cabinetului cel mare. Contemplă statuile și grădinile, bazinele, fântânile, curțile și clădirile, tot ceea ce a făcut să se ivească dintr-o natură ostilă, astăzi ordonată și supusă.

Se întoarce spre Jean-Baptiste Colbert de Torcy.

Spune:

– Din moment ce trebuie dus războiul, prefer să-l port împotriva dușmanilor mei, decât împotriva copiilor mei.

El trebuie să explice acest lucru tuturor supușilor din regatul său.

34.

Așază în fața lui textul, pe care tocmai i l-a înmânat Torcy.

Îndepărtează cu vârful degetelor foile, una de alta, ca și cum ar fi vrut să poată citi dintr-o ochire toate frazele acestui apel, pe care el îl adresează guvernatorilor și episcopilor din toate provinciile regatului.

Vrea, îi spune el lui Torcy, ca episcopii să dea dispoziții cu principalele pasaje ale apelului.

Vrea ca preoții, toți preoții din Franța — ridică vocea, repetă — toți preoții din Franța, din toate parohiile din Franța, să citească aceste dispoziții, după mesa cea mare.

Adună hârtiuțele de pe care i-a dictat lui Torcy.

Vrea, adaugă el, ca guvernatorii să dea spre distribuție apelul și să-l lipească pe panouri la răspântiile străzilor din orașele întregului regat.

Supușii mei vor afla care sunt motivațiile regelui lor.

El vrea să recitească acest apel, chiar dacă i se pare că îi știe fiecare cuvințel. Cuvintele au izvorât din ființa sa, ca și cum ar fi fost zăgăzuite și, în sfârșit, odată barajul ridicat, eliberate, ele constituiau fluviul de fraze ce avea să irige întregul regat.

Începe cu o șoaptă, pentru sine, apoi își amplifică vocea, citește:

„Speranța unei păci generale era atât de răspândită în regatul meu, încât eu cred că îi datorez credinței, pe care poporul meu mi-a arătat-o în timpul domniei, mângâierea de a-l informa asupra motivelor ce încă îl mai împiedică să se bucure de liniștea pe care intenționam să i-o asigur.

Acceptasem, ca să o restabilesc, concluzii cu totul opuse siguranței provinciilor mele de graniță; dar, cu cât am dat mai multe dovezi de bunăvoință și de dorința de a înlătura bănuielile, pe care dușmanii mei dădeau de înțeles că le mențin asupra puterii și intențiilor mele, cu atât mai acerb ei își înmulțeau pretențiile..."

El se întrerupe, străbate cu privirea rândul următor, se indignează iarăși, recitind pretențiile acestor aliați, ale acestui târg de proști și al acestei condamnări la moarte, care i se propune.

Ar trebui să distrugă, să-și radă fortificațiile, să le abandoneze pe cele din Țările de Jos și din Alsacia.

Și toate acestea, pentru o încetare a focului, lăsându-le puterilor dușmane opțiunea reluării ostilităților, dacă ar fi socotit că Filip al V-lea întârzia să-și părăsească tronul Spaniei!

Este într-atât de revoltat de această capcană în care este invitat să intre, încât reia lectura cu glas tare:

„Eu trec sub tăcere insinuările care mi s-au făcut, să-mi alătur forțele celor ale Ligii și să-l constrâng pe rege, nepotul meu, să coboare de pe tron. [...]

Nu este omenește posibil să crezi că le-a trecut măcar prin cap că aș încheia cu ei o asemenea alianță.

Dar chiar dacă afecțiunea pe care o simt față de poporul meu, nu este mai mică de cea pe care o am

față de propriii mei copii, chiar dacă împărtășesc toate relele pe care războiul le impune unor supuși atât de credincioși; și dacă am arătat întregii Europe că doream sincer să-i fac pe aceștia să se bucure de pace, sunt convins că ei înșuși s-ar opune să o accepte, în condiții distincte atât față de dreptate, cât și față de onoarea numelui de francez."

Închide ochii.

El este regele Franței, Ludovic cel Mare, Regele Prea-Creștin.

„Cum mă bizui pe ocrotirea lui Dumnezeu, reia el, și cum sper că intențiile mele curate vor atrage binecuvântarea dumnezeiască asupra armelor, le scriu arhiepiscopilor și episcopilor din regatul meu să întețească înflăcărarea rugăciunilor în diocezele lor.

Și, în același timp, mai vreau ca poporul meu, în cuprinsul provinciilor, să afle de la guvernatori că s-ar fi bucurat de pace, dacă ar fi depins numai de voința mea, să le fac rost de un bun pe care îl doresc pe drept, dar care trebuie câștigat prin noi eforturi, din moment ce concesiile enorme pe care le făcusem sunt inutile pentru restabilirea liniștii publice."

El așteaptă, în zilele următoare, rapoartele trimise de intendenți și pe cel al locotenentului general de poliție d'Argenson.

La lectura primelor dintre ele pe care le-a primit, a avut impresia că că i se umple pieptul de un aer curat și sănătos.

Intendenții îi semnalează că artizanii, țăranii se înrolează în miliții, după ce aud lectura apelului Maiestății sale, făcută de preot.

În orașe se aprobă faptul că regele a refuzat să se lupte cu propriul său nepot.

Filip al V-lea este regele Spaniei din voința lui Dumnezeu și a-i impune bunicului să contribuie la căderea sa este împotriva oricărui drept și a oricărei dreptăți.

Da, se spune, onoarea franceză nu admite așa ceva.

Îl primește pe d'Argenson.

Acesta îi arată că mulțimea s-a adunat în fața tipografiei, în care apelul, ale cărui prime exemplare și le smulgeau din mâini, a foast reeditat.

El rămâne impasibil, dar îi mulțumește lui Dumnezeu pentru această bunăvoință.

Căci nu este un rege mare decât cel care vrea binele și faima regatului său și cel care primește sprijinul și dragostea supușilor săi.

Lui i se pare că tocmai a primit, la sfârșitul vieții, confirmarea sacralității sale.

El vrea să-i mulțumească lui Dumnezeu și îi dă satisfacție lui Le Tellier, ce nu încetează să-l avertizeze împotriva acestor janseniști care, în ciuda condamnărilor pontificale, continuă să infesteze biserica, prin erezia lor privitoare la grația divină, la care faptele bune nu pot contribui.

El autorizează, prin urmare, distrugerea abației de la Port-Royal și expulzarea și apoi răspândirea pe la alte mănăstiri a ultimelor călugărițe care se mai aflaseră acolo.

Află că trebuie dezgropate rămășițele a trei mii de morți, înmormântați în cimitirul abației, și că aceia care nu sunt ceruți de familiile lor vor fi depuși într-o groapă comună. Și apoi se va ara pământul, se va semăna pe

locul abației. Dar Bisericii trebuie să-i rămână puterea, care este cea de a fi religia regelui.

Iar Dumnezeu îi va fi recunoscător Regelui Prea-Creștin.

El este acel suveran care îl cinstește pe Dumnezeu, care își ascultă duhovnicul și asistă zilnic la mesă, care este susținut în credința sa de pioasa și caritabila doamnă de Maintenon, soție devotată în fața lui Dumnezeu.

Ar fi vrut ca viața sa de desfrâu și de adulter să nu fi existat. Atunci când află că La Reynie, fostul locotenent general de poliție, a murit de curând, îi revine în minte toată acea epocă de bănuieli, de slujbe negre, de acuzații împotriva Athénaïsei de Montespan de Mortemart.

Îl convoacă pe maestrul Nicolas Gaudion, care are în pază toate interogatoriile vinovaților care le-au adus în discuție pe Athénaïs sau pe doamna sa de companie, Domnișoara des Oeillets.

Maestrul Gaudion pătrunde, în acel 13 iulie 1709, în apartamentele Doamnei de Maintenon.

Duce o casetă de piele neagră, cuprinzând piesele pe care le sustrăsese, la cererea Maiestății sale, din dosarul juridic.

Ludovic îl privește pe cancelarul Franței, contele de Pontchartrain, care stă în picioare, lângă fotoliul de damasc roșu, în care este așezată Doamna de Maintenon.

Trebuie ca aceste hârtii să dispară, să nu mai rămână nimic din această epocă neagră, a acuzațiilor împotriva Athénaïsei de Montespan, amantă a regelui, mamă a mai multor copii, ducele de Maine, contele de Toulouse, Domnișoara de Blois, ducesa d'Orléans și Domnișoara

de Nantes, soția prințului de Condé și deci doamna ducesă.

Deschide încuietorile. Scoate teancuri de hârtii, vechi de peste douăzeci de ani.

Nu le deschide. Toate acestea nu trebuie să existe. Toate acestea nu trebuie să se știe. Toate acestea, otrăvurile, slujbele negre, prafurile și filtrele, acuzațiile împotriva Athénaïsei nu au avut loc niciodată.

Aruncă în șemineu unul după altul teancurile de hârtii.

Flăcările, la început puternice, s-au stins treptat în cenușa care se adunase.

Din acest trecut nu a mai rămas decât grămăjoara de praf negru.

El este Regele Prea-Creștin, al regatului Franței, care nu trebuie să se gândească decât la viitorul dinastiei sale, care se confundă cu cel al supușilor săi.

35.

În cabinetul cel mare, el se apropie de mareșalul de Villars.

Vrea să îi încredințeze acestuia conducerea armatei din Flandra, tocmi când oastea, aflată în fața regimentelor engleze și olandeze ale ducelui de Marlborough și ale prințului de Savoia, este în primejdie și, după cum socotește el uneori, chinuindu-se să uite aceste cuvinte, chiar într-o situație disperată.

Un mare rege, care vrea să asigure viitorul dinastiei și al regatului său, care îl slujește pe Dumnezeu și are încredere în bunăvoința lui, nu trebuie să-și piardă niciodată speranța. Și totuși, gentilomii răniți, care se întorc la Versailles după ce au luptat în Flandra, descriu trupele descurajate, prost plătite sau neplătite deloc, dezertând în masă.

Tournai a căzut, cetățuia încă mai rezistă, dar pentru câte zile?

El știe că este condamnată, chiar dacă domnul de Surville, care o comandă, are o conduită eroică și dacă orașul nu s-a predat decât după un asediu de aproape două luni.

Acum, trupele lui Eugeniu de Savoia și ale lui Marlborough pot să înainteze, cu forța a aproape o sută de mii de oameni, însoțiți de o artilerie puternică.

Trebuie opriți, să li se arate că atunci când onoarea franceză este în joc, armata regală nu se împrăștie în dezordine.

Și de aceea, ea trebuie să aibă o căpetenie care să fie încercată în războaie.

Ludovic își deschide larg brațele, îl strânge la piept și îl îmbrățișază pe mareșalul de Villars. Ghicește emoția acestuia.

– Mă încredințez vouă și lui Dumnezeu. Dar eu nu vă pot porunci nimic, din moment ce nu vă pot acorda niciun sprijin.

Își pune speranțele în Villars, care are sub ordinele sale optzeci de mii de oameni, ce par hotărâți să lupte cu îndârjire.

Villars a spus că, atunci când li s-a citit apelul regelui, ei au răspuns cu entuziasm, prin „Trăiască regele!" ridicând puștile armate cu baionete.

Villars le-a răspuns:

– Iată-ne în ajunul marilor acțiuni, care pot hotărî mântuirea Statului.

Trebuie așteptat, trebuie să afle de la curieri faptul că ambele armate se află față în față la Malplaquet, nu departe de Mons, că mareșalul de Boufflers, este tot atât de hotărât ca și Villars, și cei doi mareșali se înțeleg perfect.

Apoi, pe 13 septembrie, un ofițer ajunge la Marly, anunță că bătălia a fost înverșunată, că mareșalul de Villars, care conducea șarjele, brăzdând cu dâre însângerate șirurile de olandezi, a fost grav rănit la

genunchi și că, în ciuda protestelor sale, a trebuit să fie evacuat.

Niciodată, spune ofițerul, nu s-au mai văzut atâția morți adunați și încleștați pe câmpul de luptă; pierderile franceze ar fi mai reduse decât cele ale armatelor anglo-olandeze.

Ludovic ascultă, neputându-se împiedica să-și exprime tristețea și decepția, atunci când află că mareșalul de Boufflers a hotărât să ordone retragerea, lăsând astfel orașul Mons în mâinile dușmanului.

În jurul său, Ludovic nu vede decât chipuri consternate și neliniștite, căci depeșele îi confirmă că morții se numără cu miile și că printre ei se află și un mare număr de gentilomi, care au la Curte soții, rude, prieteni.

Ludovic își pune întrebări. Dacă trupele lui Eugeniu și ale lui Marlborough au înregistrat pierderi mai mari decât cele franceze, de ce li s-a abandonat câmpul de bătaie și li s-a acordat astfel victoria?

Și, mai apoi, primește aceste câteva rânduri de la mareșalul de Villars:

„Dacă Dumnezeu ne mai binecuvântează cu încă o asemenea pierdere a unei bătălii, Maiestatea Voastră poate să fie încredințată că dușmanii săi sunt nimiciți.

Înfrângere? Victorie?

Armata s-a retras în bună rânduială. Ea a rănit puternic dușmanul, chiar l-a oprit, fără îndoială.

El se liniștește. Nu s-ar putea cumva ca această bătălie, nici pierdută, nici câștigată, dar dovedindu-i dușmanului că regatul Franței nu este în agonie, să permită încheierea păcii?

Citește și recitește scrisorile, pe care mareșalul de Boufflers i le adresează și care spun că „niciodată vreo nenorocire nu a fost însoțită de mai multă glorie... Vă

pot asigura, Sire, pe drept cuvânt, că această glorie este infinit mai presus de tot ceea ce v-aș putea spune eu. Maiestatea Voastră, o va afla, chiar din relatările dușmanilor, care nu pot ridica în slăvi îndeajuns, nici nu pot lăuda îndrăzneala, valoarea, dârzenia și încrâncenarea trupelor Maiestății Voastre."

„În sfârșit, Sire, consecințele nenorocirilor întâmplate armatelor Maiestății Voastre în ultimii ani umiliseră într-atât națiunea franceză, încât aproape că nu mai cutezai să mărturisești că ești francez.

Îndrăznesc să vă asigur, Sire, că numele de francez nu a mai fost niciodată nici stimat mai mult și nici mai de temut decât este astăzi de către toate armatele aliaților.

Ei vorbesc cu admirație de frumusețea retragerii noastre și de mândria cu care a fost înfăptuită. Ei spun că i-au recunoscut în această acțiune pe vechii francezi.

Ceea ce pot avea onoarea să-i spun Maiestății-Voastre este că, de multă vreme, nicio armată nu a mai dobândit mai multă glorie și nu a meritat mai mult stima stăpânului și a dușmanilor."

Ludovic este mulțumit.

Consideră că, date fiind mijloacele regatului, îndelungatul război care, ca o boală, l-a vlăguit, el nu putea face mai mult decât să rănească dușmanul și astfel să se facă respectat.

Dar el cântărește prețul acestei bătălii.

Atunci când se uită în jurul său, la Marly, la Versailles, el nu vede decât tristețe și lacrimi.

Zilnic ajung la castel ofițeri, sprijiniți în cârje. Ei trebuie răsplătiți și, mai înainte de toate, șeful lor, mareșalul de Villars, a cărui rană este adâncă.

Îi cere Doamnei de Maintenon să se ducă să-l viziteze pe bolnav și să-i transmită salutul regelui.

La 22 decembrie, după ce a ascultat predica, el se duce să fie alături de Villars, care a fost transportat la Versailles. Se așază la picioarele patului. Discută îndelung cu acesta. Un mare rege știe să recunoască virtuțile și calitățile celor care îl slujesc cu devotament și curaj și să răsplătească pentru ele.

El îi spune lui Villars că ducatul său a fost transformat în pairie, fief al unui vasal al regelui, și că nu-l va uita nici pe fiul mareșalului, tânărul marchiz de Villars.

Ludovic revine în camera sa și privește cele treizeci și trei de steaguri cucerite de la dușman la Malplaquet.

Cere ca ele să fie agățate în naosul de la Notre-Dame.

Apoi se roagă pentru ca măcelul de la Malplaquet să deschidă calea păcii.

Căci numai ea ar putea scoate regatul din această iarnă, începută, în acel an 1709, pe 6 ianuarie.

36.

Îi este frig.

Stă încotoșmănat în fotoliul lui, în fața șemineului din cabinetul cel mare.

I se pare că totul este înghețat, afară și înlăuntrul său.

Când întoarce capul și privește parcul, nu zărește decât întinderea albă, care ține ferecate fântânile, pomii și arbuștii și acoperă canalele.

Iarna cea mare continuă să domnească, fără să-i pese de trecerea anilor. Acest ianuarie 1710 seamănă cu ianuarie 1709. Foametea este sora înghețului. Mizeria și revolta sunt copiii lor.

Locotenentul de poliție d'Argenson înșiră în rapoartele sale „tensiunile", jafurile, violențele împotriva bogătașilor aflați în trăsuri, a comisarilor, a tuturor celor care sunt bănuiți că-și umplu burțile cu pâine, de grâu și nu cu pâini rotunde de tărâțe, de ovăz sau cu buruieni. Iar lăzile de bani ale statului rămân goale, în timp ce ar fi trebuit să se cumpere grâu, ca să fie distribuit la cei mai săraci.

Ludovic îl primește pe Controlorul General al Finanțelor, care, cu chipul neliniștit al unui om hăituit,

propune un impozit menit să afecteze orice supus al regelui, prinț sau țăran, membru al parlamentului, duce sau artizan, la o cotă de o zecime din venituri. Și, ca de fiecare dată, Desmarets enumeră opoziția celor mai bogați dintre prinți. Acest duce de Saint-Simon făcându-se purtătorul lor de cuvânt, denunță jalea pe care o va aduce acest impozit și haosul din finanțele regale, toate bancnotele emise și pe care un edict tocmai le decretase fără valoare — și atunci, ce să mai faci cu „biletele de stat, cu bancnotele, cu hârtiile de credit, cu birul oamenilor de rând, cu dările față de trupele aflate în trecere", a căror reținere duce la ruina pe care impozitul zeciuielii o va agrava.

Ludovic îl ascultă pe Desmarets. Își închipuie ce rezistență va întâmpina el. Dar un rege trebuie mai întâi să se gândească să-și salveze regatul.

Le amintește acest lucru miniștrilor reuniți în Consiliu.

Situația este cu atât mai gravă, cu cât negocierile cu imperialii, cu olandezii și cu englezii nu duc la niciun rezultat.

– Eu nu pot nici să ies din război, și nici să obțin pacea, spune el.

Îi privește pe miniștri, pe fiecare, pe rând.

El știe că unii dintre ei sunt pentru pace, cu orice preț. Până și mareșalul de Villars l-a sfătuit să accepte toate condițiile aliaților. „Pacea cu orice preț", a insistat Villars.

Ludovic trebuie să o spună din nou:

– Eu nu am să făgăduiesc și nici n-am să intru vreodată în război cu nepotul meu.

Iar între timp, negocierile nu trebuie să fie întrerupte.

Situația se poate schimba.

Iscoadele afirmă că la Londra, parlamentul vrea să pună capăt războiului și că îl critică pe Marlborough.

În Spania, populația din Castilia și granzii sunt, în ciuda eșecurilor militare, devotați lui Filip al V-lea.

Ludovic hotărăște deci să trimită la Geertruidenberg, în Provinciile-Unite, unde se desfășoară negocierile, pe mareșalul d'Huxelles și pe abatele de Polignac. Să asculte. Să propună și chiar să dea de înțeles că ar fi gata să accepte condițiile care li se propun. Dar să nu se angajeze la nimic.

– Să câștigați timp, îi spune Ludovic ministrului Afacerilor Străine, Torcy.

Și adaugă:

– Nu mai avem alt mijloc de a ne împinge dușmanii spre pace decât să facem cu adevărat război.

Dar pentru asta este nevoie de aur și de argint. Prin urmare, trebuie aprobat impozitul zeciuielii, pentru că nu este de ajuns ca prinții și ducii să-și ducă vesela în metale prețioase la Monetărie, ca să fie topită și ca ei să se „schimbe la faianță", trebuie să plătească, la fel ca orice supus al imperiului.

Și el anunță, în acest ianuarie 1710, că suspendă depunerea banilor pentru cheltuielile personale ale familiei regale.

Dar știe și simte că toate acestea sunt insuficiente.

Iarna cea mare, cea a gerului, a mizeriei și, mai ales, a înfrângerilor, persistă, chiar se agravează.

Ar vrea să-i încredințeze, din nou, mareșalului de Villars comanda armatei din Flandra, dar Villars încă mai suferă din cauza rănii sale, șchiopătează, se teme probabil să nu-și compromită gloria, înfruntându-i, cu trupe încă vlăguite, pe Eugeniu și pe Marlborough.

Și atunci, el este nevoit să-i dea conducerea mareșalului de Montesquiou. Dar află de la ofițerii răniți în primele lupte că soldații își bat joc de acest mareșal, care se lasă luat prin surprindere și ordonă retragerea.

Oamenii fredonează: „Montesquiou, arată-ți fundu!"

Iar orașele din nord cad, unul după altul: Douai, Arras, Cambrai, Béthune, Aire-sur-la-Lys.

În Spania, situația este încă și mai gravă.

Englezul Stanhope repurtează victoria de la Almenera, austriacul Starhemberg ia Zaragoza, iar trupele lui se îndreaptă spre Madrid.

Ludovic este copleșit, dar trebuie să-și ascundă neliniștea, să nu se lase pradă descurajării, atunci când un curier îl anunță că arhiducele Carol a intrat în Madrid, că Filip al V-lea, regina, granzii Spaniei și o bună parte din populație au fugit.

El îl ascultă pe Torcy, care îi citește o scrisoare, primită de curând de la prințesa des Ursins. În ciuda exodului, ea se arată încrezătoare, căci pretutindeni castilienii îl aclamă pe Filip al V-lea, regele lor, și îi resping pe Habsburgul Carol, acest uzurpator, cu numele de Carol al III-lea.

„Noi crăpăm cu toții de răceli și de mii de alte neplăceri, pricinuite de casele înghețate unde locuim, scrie prințesa des Ursins, dar toate astea nu înseamnă nimic atunci când ai o inimă ușoară, cum este a noastră. Aștept cu nerăbdare să-mi faceți onoarea de a-mi dovedi că și a voastră este la fel. Nu ați face nici cât o ceapă degerată dacă nu ne-ați împărtăși sentimentele."

Îi cere lui Torcy să-i recitească ultimele fraze. Ele îi dau speranțe.

Nu numai că nu trebuie să-l părăsească pe Filip al V-lea, dar el trebuie chiar să-l ajute. Și îl aprobă pe

Torcy, care propune să fie trimis în Spania ducele de Vendôme, exilat departe de Curte, pentru înfrângerea de la Audenarde. Dar el este un bun comandant de război. Trebuie, spune Ludovic, ca toți supușii din regat, duci sau țărani, să participe la acest război.

Se indignează atunci când citește într-o scrisoare a arhiepiscopului de Cambrai, care a fost interceptată, că Fénelon îi scrie ducelui de Chevreuse:

„Răul pentru noi provine din faptul că acest război nu a fost până acum decât treaba regelui, care este ruinat și discreditat. Ar trebui să devină o adevărată problemă a tuturor stărilor sociale ale națiunii."

Dar nu a și făcut el asta, prin apelul adresat poporului?

Ia în mână pana de scris. Simte nevoia să scrie o nouă întâmpinare către supușii săi, iar cuvintele acestei declarații îi vin ușor, fără să se împiedice la vreunul.

Scriind, are sentimentul că se confesează.

„Am sprijinit acest război cu ținuta și cu mândria cuvenite acestui regat. Tocmai prin valoarea nobilimii mele și prin zelul supușilor mei am reușit în ceea ce am întreprins, spre binele statului.

Eu mi-am consacrat toată grija și mi-am dat toată silința ca să reușesc în această privință.

M-am dedicat și acțiunilor pe care le-am socotit necesare, ca să îmi îndeplinesc îndatoririle și să îmi fac cunoscute prietenia și afecțiunea față de poporul meu, oferindu-i, prin ceea ce am întreprins, o pace care să îi permită, pentru tot restul domniei mele, să nu se mai preocupe decât de propria-i fericire.

După ce am extins limitele acestui imperiu și am pus la adăpost frontierele, prin pozițiile importante pe care le-am cucerit, am ascultat propunerile de pace ce

mi-au fost făcute și, cu acest prilej, se poate să fi depășit limitele cumpătării, ca să realizez o lucrare într-atât de măreață.

Aș putea spune că eu am făcut ce nu-mi stă în fire, m-am arătat extrem de violent, ca să le asigur de îndată tihna supușilor mei, în dauna reputației sau cel puțin a satisfacției mele personale și poate chiar a gloriei mele. Am socotit că le datorez această recunoaștere.

Dar văzând, la această oră, că dușmanii mei cei mai înverșunați nu au vrut decât să îmi distragă atenția, să mă înșele, eu nu mai văd altă cale de urmat decât să mă gândesc cum să ne apărăm mai bine, arătându-le că Franța, foarte unită, este mai tare decât toate puterile la un loc.

Prin eforturile pe care noi le vom face uniți, dușmanii noștri vor afla că nu suntem în halul în care vor ei să se creadă că am fi și că îi putem sili să încheie o pace onorabilă pentru noi, durabilă pentru liniștea noastră și convenabilă pentru toți prinții Europei.

La aceasta mă voi gândi până în momentul încheierii ei, chiar în clipele cele mai crâncene ale războiului și, deopotrivă, la fericirea și tihna poporului meu, care au constituit și îmi vor constitui, până la ultima mea suflare, preocuparea cea mai serioasă."

Lasă jos pana.

Se simte mai bine că a scris astfel ceea ce simte.

Dar, el o știe, soarta sa și deci și a regatului sunt în mâinile lui Dumnezeu.

37.

El îi mulțumește lui Dumnezeu că, în acest 14 februarie 1710, la ora 7 dimineața, primul său valet de cameră, Blouin, a venit să-l trezească.

Ducesa de Burgundia, Maria-Adelaida este în travaliu, copilul, al doilea strănepot al său, se poate naște din clipă în clipă.

Trebuie să se scoale, cât de repede îi permite acest trup greu și plin de dureri. Aseară, Ludovic le-a poruncit valeților să-i lase hainele în camera lui.

El nu apucat să asiste la venirea pe lume a ducelui de Bretania, care s-a născut prea repede. Nu vrea să îl scape pe acesta.

Un străbunic, un rege trebuie să fie prezent la nașterea descendenților săi.

Merge în camera ducesei.

Mamoșul Clément îi șoptește că acest copil nu vine prea bine, căci se prezintă cu fundul și apoi cu picioarele. Trebuie să o facem pe ducesă să se contracte puternic, ca să putem trage copilul de picioare.

Ludovic își încrucișează brațele.

„Dacă așa vrea Dumnezeu", șoptește el și apoi se roagă, fără să-și ia ochii de la mamoș, care se aferează, asistat de doi medici.

În sfârșit, un strigăt. El s-a născut la ora opt, trei minute și trei secunde.

Este un băiat, care se va numi ducele d'Anjou, numele pe care îl purtase al doilea fiu al Marelui Delfin, înainte de a deveni regele Spaniei, Filip al V-lea.

Ludovic se apropie. Copilul doarme liniștit, după ce a fost scăldat. Ludovic ar vrea să-i creadă pe cei care fac horoscoape și au prezis că acest copil va fi fericit. Ei adaugă: „Este foarte profitabil pentru un stat să aibă mulți prinți de același neam."

Ludovic se retrage în apartamentul Doamnei de Maintenon.

El se gândește la acest nou descendent care nu va domni sigur, din moment ce, înaintea lui, trebuie să acceadă la tron Marele Delfin — bunicul său — ducele de Burgundia — tatăl său — și ducele de Bretania, fratele său mai mare.

Dar Dumnezeu este cel care hotărăște cine supraviețuiește și cine domnește.[9]

Și astfel, această naștere îl face să se gândească la moarte.

El află că, în mănăstirea Carmelitelor, a fost descoperită, agonizând pe dalele galeriei claustrului, sora Louise de la Misericorde.

O altă fărâmă din trecutul lui se preface în colb.

Și, pentru câteva clipe, memoria lui reînvie chipul și silueta Luisei de la Vallière.

Dar totul se destramă repede, iar el nu mai reușește nici măcar să-și închipuie acea patimă de acum aproape

---

[9] Ducele d'Anjou va fi succesorul lui Ludovic al XIV-lea și va domni sub numele de Ludovic al XV-lea (n. a.).

cincizeci de ani, patimă stinsă și care i se pare că nu ar aparține propriei vieți, ci alteia.

Și totuși, el trebuie să o primească pe prințesa de Conti, fiica lui, pe care Domnișoara de La Vallière a purtat-o în pântece. Ea își plânge mama și îi cere permisiunea să poarte doliu.

El i-o acordă, cu părere de rău.

Copiii sunt ai săi, și nu ai femeilor, amantele lui, care i-au purtat în pântece.

Ei sunt de sânge regal și, bastarzi sau legitimi, fac parte din familia regală, iar el vrea să unească toate ramurile ei, pentru ca bastarzii să nu fie cu nimic deosebiți de copiii legitimi.

El știe ce rețineri trebuie să depășească, pentru a atinge acest scop.

Își amintește că a trebuit să le impună fratelui său și Palatinei căsătoria fiului lor, Filip d'Orléans cu Domnișoara de Blois, fiica bastardă a Athénaïsei de Montespan.

Acum, el vrea să își însoare al treilea nepot cu Maria-Luiza Elisabeta d'Orléans, fiica lui Filip d'Orléans cu Domnișoara de Blois. Ea îi este nepoată, atât ca unchi, cât și ca bunic.

Ea nu are decât cincisprezece ani, dar corpul ei, deja greoi, este cel al unei femei avide de toate plăcerile.

Este încăpățânată, orgolioasă, fantezistă, ambițioasă, mistuită de dorința de a se mărita cu ducele de Berry, un tânăr voinic de douăzeci și patru de ani, care nu știe decât să vâneze și să joace cărți. Ludovic este îngrijorat și de relațiile echivoce pe care le întreține tânăra fată cu tatăl său, ducele d'Orléans.

Dar el vrea ca această căsătorie să aibă loc.

Obține dispensa de la Roma, necesară, date fiind legăturile de rudenie dintre cei doi viitori soți. Iar căsătoria se celebrează în noua capelă de la Versailles.

Ducele de Berry este atât de corpolent, încât nu i s-a putut pune o vestă scurtă, cu mâneci. Și nici tânăra soție nu poate, la rândul ei, să-și ascundă formele generoase, sub rochia de tafta neagră, plină de broderii.

Atunci când Ludovic intră în capelă, uită de preocupările care îl asaltează. El vede toți prinții de sânge și ducesele îngenuncheate de o parte și de alta a taburetului regal de rugăciune, pe care se așază el însuși.

Își ridică privirea.

Balcoanele capelei sunt pline cu doamnele de la Curte și cum ele sunt extrem de împodobite și poartă o mulțime de pietre prețioase, frumusețea și podoabele lor constituie unul dintre cele mai strălucitoare spectacole, așa cum el nu a mai văzut de multă vreme.

Este emoționat, atunci când, la sfârșitul slujbei, preotul depune pe taburetul său cartea de căsătorii, iar primul dintre canonicii capelei îi înmânează pana, ca să semneze. Stă o clipă, înainte să o facă. Trebuie să se bucure de acest moment.

El este Ludovic cel Mare, aflat la originea a toate acestea, capela, eticheta, dar și izvor al vieții și al destinelor tuturor celor care sunt din sângele său.

Iar seara, el îi adună, în salonul care îi precedă odaia, pentru un mare supeu de douăzeci și opt de tacâmuri.

Prezidează marea masă dreptunghiulară, având la dreapta sa pe Marele Delfin, fiul său, și la stânga, pe ducele de Burgundia, nepotul său. Iar în jurul mesei, se află bastarzii săi, amestecați cu copiii legitimi.

Lui i-a reușit asta, fuziunea tuturor celor care sunt din sângele lui.

La sfârșitul supeului, îi conduce, urmat de toată Curtea, pe miri, la patul lor. El îi dă cămașa ducelui de Berry, iar ducesa de Burgundia face același lucru, cu ducesa de Berry.

Apoi ducele de Beauvillier trage perdeaua, pe partea mirelui și ducesa de Saint-Simon, doamnă de onoare a miresei, face același lucru, pe partea ei. Apoi el iese. Este douăsprezece și jumătate.

Nu a vrut ca viorile să însoțească diversele momente ale acestei zile.

Nu sunt vremuri de petreceri, a spus el.

Dacă ele sunt mărunte, nu sunt pe măsura unui rege ca el.

Și nu se cuvine să se țină mari serbări, în aceste timpuri și în circumstanțele în care se află statul.

Dar nașterea celui de-al doilea strănepot și această căsătorie îl liniștesc.

Sângele regal este încă viguros, plin de viață.

Și atunci când primește curieri, care îl anunță că englezii, ce debarcaseră la Agde și la Sète, ca să-i susțină pe hughenoții răzvrătiți, au fost respinși, iar cămășarii înfrânți, uciși, el vede aici un semn de speranță.

Așteaptă, străduindu-se să pară insensibil la înfrângerile și la greutățile care continuă să se adune.

Iar în decembrie 1710 sosesc primii curieri din Spania, care anunță că trupele anglo-austriece ale lui Stanhope și ale lui Starhemberg au fost zdrobite la Brihuega și la Villaviciosa.

Filip al V-lea și Curtea sa au putut reveni la Madrid. Nu mai planează nicio amenințare militară asupra coroanei. Nepotul său își poate astfel păstra tronul.

Citește scrisoarea pe care i-o adresează ducele de Vendôme și fiecare cuvânt este pentru el ca o grațiere, îndelung sperată, neașteptată.

Ducele de Vendôme scrie:

„Niciodată vreo bătălie nu a fost atât de glorioasă pentru armele regelui și nici atât de desăvârșită, ca aceea de la Villaviciosa. Acea formidabilă armată, care pătrunsese până la Madrid și care amenința întreaga Spanie cu o invazie generală, este distrusă în întregime."

Peste câteva zile, un alt curier îl anunță că ducele de Noailles a cucerit de curând Gerona, după ce a învins trupele lui Starhemberg.

Aceste victorii, el este sigur, vor schimba cu totul aspectul afacerilor din Spania, în același timp cu al celor din întreaga Europă.

El nici nu și-a trădat, nici nu și-a părăsit nepotul. I-a salvat tronul.

Vrea să creadă că pacea este aproape.

PARTEA A ȘASEA

1711-1714

38.

O urmărește pe ducesa de Berry, așezată în fața lui la masa supeului. Ar vrea să nu se gândească decât la veștile bune, pe care i le-a adus Torcy. Iscoadele miniștrilor, la Londra, la Haga și la Amsterdam miros că vântul care bate dinspre Spania schimbă clima în Anglia și în Provinciile-Unite.

Discursurile nu mai sunt atât de trufașe în Olanda. Pamfletele în favoare păcii se înmulțesc la Londra.

Torii, deveniți majoritari în parlament încă din anul precedent, sunt pacifiști. Ei consideră contribuția la război prea mare, față de aceea a olandezilor și a imperialilor. Ei par gata de negocieri separate cu Franța și critică inițiativele lui Marlborough.

Ludovic a ascultat. S-a mulțumit să aprobe, dând din cap, sugestia lui Torcy de a deschide cu Anglia discuții secrete. Dacă ele reușesc, olandezii și imperialii vor fi siliți să le încheie la rândul lor.

Dar el a învățat, pe parcursul îndelungatei sale domnii, că nimic nu este gata jucat dinainte, că nu trebuie niciodată să-ți dezvălui gândurile.

Este mai bine să răspunzi „Să vedem", ceea ce lasă toate porțile deschise, decât să alegi prea repede o cale, care să le închidă pe celelalte.

El i-a spus totuși intendentului de Flandra, Bernières:

– Mi-ați anunțat adeseori, anul trecut, lucruri triste și dure, dar eu sper că anul acesta nu-mi veți mai aduce la cunoștință decât numai de bine.

I se pare că a și spus prea mult.

De la începutul supeului, el nu a scos decât câteva cuvinte.

Nici Delfinul nu a fost mai vorbăreț, iar doamnele au tăcut, cu privirile la pândă, încercând să prindă vreo grimasă, să înțeleagă sensul vreunei ocheade sau al vreunui semn, sperând să fie invitate la Marly.

Nu se află realmente acolo decât ducesa de Berry, măritată de puțin timp și deja cal nărăvaș, înfulecând felurile de mâncare, bând până la pierderea respirației, iar el știe că a fost dusă beată la ea, de mai multe ori.

Ea s-a îngrășat, are fața roșie și se bârfește că participă la seratele destrăbălate ale tatălui său.

Ducele de Berry s-a plâns, iar mama ei, Palatina, s-a arătat la rându-i îngrijorată. Dar ducesa de Berry nu și-a ascultat nici soțul, și nici mama. Iar Ludovic s-a mulțumit cu un simplu „o să vedem", atunci când i s-au raportat trăsnăile și chiar acele bănuieli de relații incestuoase între Filip d'Orléans și fiica sa.

El este surprins de mișcarea bruscă a ducesei de Berry. Ea se sprijină cu ambele mâini de tăblie, își dă la o parte scaunul, îl răstoarnă, pleacă de la masă și se aude vomând în anticameră.

În zilele următoare, el este îngrijorat, de parcă această comportare a ducesei de Berry ar fi scos la iveală faptul că, în ciuda nașterii ducelui d'Anjou și a

căsătoriei ducelui de Berry, eticheta de la Curte n-ar fi decât o mască pusă peste patimi, desfrânare și ambiții.

Degeaba îi reunește el în jurul aceleiași mese, pentru supeul regal, pe fiul său, Delfinul, și pe nepotul său, ducele de Burgundia, el știe că între tată și fiul său mai mare, nu domnește înțelegerea. El știe care sunt defectele și calitățile fiecăruia dintre ei.

Delfinului îi plac artele și plăcerile. Este nepăsător. Bârfele spun că ar fi apatic, sufocat de propria-i grăsime. Îi este criticată căsătoria secretă cu Domnișoara Chouin, care prezidează reuniunile de seară de la castelul din Meudon. Ar ști el să guverneze regatul? Iscoadele locotenentului de poliție d'Argenson spun că el ar fi popular.

Ele îl asigură și că în jurul fiului său, ducele de Burgundia, s-a constituit o facțiune, o cabală, montată de ducele de Saint-Simon, de ducii de Beauvillier și de Chevreuse, și de acest Fénelon, care, din episcopatul său de la Cambrai, este sufletul acestei partide cucernice. Ei speră că accederea la tron a ducelui de Burgundia va permite constituirea unui guvern de duci și de prinți care să consulte, din trei în trei ani, stările generale, „Stările întregului regat".

Pe moartea regelui se bizuie ei.

El o știe, moartea este aici, întinzând mereu capcana.

Pe 9 aprilie, un curier sosit de la castelul din Meudon îi întinde o misivă de la medicii Delfinului.

Delfinul se îmbrăca pentru vânătoarea de lupi, patima sa zilnică, când s-a prăbușit pe scaunul său de toaletă, cu fața învinețită, lovit de o oboseală bruscă, de un acces de febră. Iar medicii se tem de vărsatul de vânt.

Delfinul este moștenitorul tronului, tatăl său se cuvine să-i fie alături.

El nu ezită să intre în cameră, să se apropie de Delfin, al cărui chip este plin de pustule roșii. Dar medicii se arată încrezători. I-au și luat sânge de mai multe ori Delfinului.

Ludovic se retrage, își ține Consiliul de miniștri, de două ori pe zi, pentru că trebuie hotărâtă continuarea negocierilor cu englezii și pentru că ele sunt dificile. Marlborough pregătește o ofensivă împotriva Bouchain-ului, ultima fortăreață a trupelor franceze. Trebuie reținut mareșalul de Villars, care comandă din nou în Flandra și care ar vrea să-i atace imediat pe englezi. Trebuie convins că negocierile dau speranțe de pace.

Ludovic cinează, după Consiliu. Și, deodată, îl vede intrând pe Fagon. El cunoaște această expresia a medicului, chipul lui descompus. Fagon bâiguie, șoptește că veninul vărsatului l-a sufocat pe Delfin, dintr-odată, chiar în momentul în care se credea că este în afară de pericol. Moartea lui a fost tot atât de neașteptată, ca și cum ar fi murit de apoplexie.

Lui Ludovic i se pare că tot trupul i-a devenit o stană de piatră. Fiul său, în vârstă de doar patruzeci și nouă de ani a murit, fără să fi avut timp să se spovedească, primind numai sfânta împărtășanie.

Trebuie să se gândească la destinul regatului.

Se hotărăște să nu se întoarcă la Versailles, unde se află toată familia regală, fiii, nepoții, strănepoții săi.

Se va duce la Marly, iar mâine va primi aici prinții și prințesele. Dar vrea ca ducele și ducesa de Burgundia, cei care acum vor domni, după moartea sa, să-i iasă în întâmpinare, atunci când trăsura sa va trece prin apropierea Versaillesului.

El îi zărește, înlăcrimați, în această noapte senină, de 14 aprilie a anului 1711.

Îi este recunoscător Doamnei de Maintenon, pentru că le-a strigat, ducelui și ducesei:

„Unde mergeți, nu vă apropiați, suntem contagioși!"

El nu se teme de moarte. Dumnezeu poruncește. Dar el a văzut, atunci când părăsea castelul de la Meudon, ofițerii, curtenii, lacheii luând-o la sănătoasa, fugind înspăimântați, temându-se să mai respire mult timp aerul otrăvit de vărsat.

Trebuie să forțeze poarta, ca să intre într-una dintre încăperile pustii ale castelului de la Marly.

Îi este frig.

Una dintre doamnele, care vine de la Versailles, povestește că ducele și ducesa de Berry țipă atât de tare, încât se aud trei camere mai departe. Toate doamnele așezate pe parchet în jurul ducesei de Burgundia suspinau, ca și ducele și ducesa d'Orléans.

El nu a plâns până acum.

Se gândește la toți cei din această cabală care îl înconjoară pe ducele de Burgundia și care trebuie să se folosească de lacrimi și de strigăte de durere, ca să-și ascundă bucuria, speranțele.

Ei speră să guverneze prin ducele de Burgundia, acum Delfin al Franței.

Dar, pentru asta, trebuie ca eu să mor.

Se străduiește să nu plângă, la sculare, în fața curtenilor, primiți în camera lui, apoi îi introduce pe miniștri și vrea să le spună durerea lui.

Deodată, vocea i se gâtuie, suspinele îl înecă, lacrimile îi inundă fața.

El spune că înțelege cu greu ce l-a apucat, pentru că, în ajun, atunci când în jurul său nu erau decât suspine, țipete, disperare, el nu a plâns și că acum...

Se întrerupe, durerea îi este într-atât de puternică, încât nu poate decât să repete:

„Fiul meu, Monseniorul Delfin", și vocea i se frânge.

Îi vede pe miniștrii care plâng și ei, iar emoția și durerea lor îl silesc să se stăpânească.

Le pune întrebări.

Titlul de Delfin, spune el, nu i se atribuie decât fiului celui mare. Dar acesta a murit.

Cuvintele îl copleșesc. Își mușcă buzele, ca să nu mai plângă iarăși.

– Ducele de Burgundia, hărăzit să domnească după moartea mea, poate să poarte acest titlu? Întreabă el.

Îl ascultă pe Torcy, care îi răspunde că fiind ducele de Burgundia moștenitorul obligatoriu, imediat după rege, nimeni neputându-se interpune între Maiestatea Sa și el, acest titlu îi revine.

Ludovic aprobă, își lasă capul în jos.

Cine poate ști pe care dintre cei vii vrea să îi ia moartea?

Acum, trebuie primită Curtea în mare doliu, care vine la Marly, să se încline în fața lui.

Luni, 27 aprilie, el trebuie să asculte condoleanțele miniștrilor străini și, după prânz, să primească discursurile curților superioare și ale altor grupuri.

Apoi va avea loc omagiul din partea prințeselor și a tuturor doamnelor în pelerină și al tuturor curtenilor în mantie.

Un rege trebuie să se supună acestui ceremonial.

Dar, în timp ce se desfășoară ceremonialul, zi de zi, el se gândește necontenit la fiul lui, al cărui trup a fost

dus, fără nicio pompă, la Saint-Denis, atât de tare se temeau de contagiunea cu vărsat.

Corpul nu i-a fost nici disecat, nici îmbălsămat. I-au fost puse tărâțe în sicriu, lui, un prinț, așa cum se face cu cel din urmă dintre săraci.

Iar lucrătorul care a făcut sicriul, pentru că l-a conceput prea îngust, nu a putut să bage corpul în el decât apăsând cu genunchii pe burta Delfinului.

El știe că nu a fost nici măcar trăsură de doliu, iar celei în care a fost dus — o trăsură din cortegiul său — fiind prea scurtă, i s-a scos oglinda din față, pentru ca o parte din sicriu să încapă pe dinafară.

A citit în raportul întocmit de locotenentul de poliție d'Argenson că „poporul Parisului, care îl iubea, este atât de ofensat de acest tratament nemaiauzit, încât negustoresele de pește de la hale spun că dacă li s-ar fi dat pe mână să facă, pe spezele lor, convoiul acestui prinț, ele ar fi găsit un milion, la nevoie, ca să-l cheltuiască pentru pompa cuvenită."

Este singur. Plânge.

Se gândește la acest spectacol îngrozitor și la noua hartă a Curții, care se schițează.

Toți cei care, în jurul Delfinului, speraseră să parvină prin el la guvernare, sunt decepționați, descumpăniți.

Iar ceilalți, cei din cabala ducelui de Burgundia, se pregătesc pentru accesul prințului lor la tronul Franței.

Fénelon și ducele de Chevreuse au și scris *Tabelele de la Chaulnes sau Planuri de guvernare, spre a fi propuse ducelui de Burgundia,* iar ducele de Saint-Simon a stabilit *Proiectele de guvernare hotărâte de Monseniorul duce de Burgundia.*

Pe el nu-l încearcă indignarea în fața nerăbdării acestor oameni, care bat din picioare și se grăbesc ca el să moară, ci doar disprețul.

Ei nu știu oare că nimeni nu este stăpân pe viitor? Și își închipuie cumva că el nu va guverna până la sfârșitul zilelor sale? Suferința nu-i poate zduncina hotărârea.

Îi scrie nepotului său, Filip al V-lea, regele Spaniei, și fiecare cuvânt așternut pe hârtie îi stoarce lacrimi și îl ușurează.

„Eu mi-am pierdut fiul, spune el, iar voi, pierdeți prin el un tată, care vă iubea cu tot atâta duioșie câtă aveam și eu față de el.

Merita toată afecțiunea, pentru atașamentul său față de mine, pentru preocuparea neîncetată de a-mi fi pe plac, iar eu îl priveam ca pe un prieten, în fața căruia puteam să-mi deschid inima și căruia îi puteam acorda toată încrederea mea.

Deși mă simt oarecum ușurat, prin faptul că vă pot împărtăși o durere atât de întemeiată, cum este a mea, și pe care și voi o resimțiți la fel de puternic, ca și mine, totuși eu numai de la Dumnezeu mai pot nădăjdui sprijinul cuvenit, ca să o pot suporta cu tenacitate.

Eu mă rog și ca El să o aline pe Maiestatea Voastră, și dacă asigurarea prieteniei mele poate să vă ajute, vă rog să credeți că am față de voi aceeași afecțiune și că singura mea bucurie este de a regăsi, din partea voastră, aceleași sentimente pe care tatăl vostru mi le-a arătat de-a lungul vieții sale."

Rămâne multă vreme copleșit de această suferință, pe care numai Dumnezeu o mai poate alina.

Dar moartea te silește să dai pagina.

I se adresează, în Consilii, tot mai des, ducelui de Burgundia, noul Delfin.

Îl prezintă pe acest nepot deputaților adunării clerului, reuniți la Marly.

Datoria lui de rege este să pună totul în mișcare, pentru ca succesorul său să dispună de întregul sprijin, iar cel al Bisericii este cel mai important.

El spune:

– Iată un prinț care îmi va urma în curând și care, prin virtutea și credința sa, va face ca Biserica să fie încă și mai înfloritoare, iar regatul încă și mai fericit.

Și totuși, nu-și poate alunga din suflet această neliniște, care se ține scai de el.

Se duce la Palatină, care tocmai a aflat că fiica ei, ducesa de Lorena, și-a pierdut fata cea mai mare, căzută pradă vărsatului, că toți ceilalți copii ai ei sunt bolnavi de rujeolă și că medicii sunt convinși că ei vor muri. Ceea ce s-a și întâmplat, după câteva zile.

Trebuie, iarăși, să încerce să o consoleze, pe când ea repetă:

– Biata mea fată, ea a pierdut deja opt copii.

Ce altceva să răspunzi la asta decât că Dumnezeu îi întâmpină pe cei morți în marele său necunoscut.

Dar unde se va duce fata născută moartă, pe care ducesa de Berry a adus-o pe lume la Fontainebleau?

El se teme ca, de acum înainte, marele văl de doliu să nu se fi întins deasupre regatului ca să nu se mai ridice decât după ce va fi venit propria lui moarte.

Se duce la Marly și zăbovește acolo din ce în ce mai mult.

Toate celelalte castele, Saint-Germain, Versailles, Saint-Cloud, Meudon, au fost vizitate de moarte. Doar Marly a fost cruțat până acum.

Cinează, în această zi de sâmbătă, 25 aprilie 1711, în compania câtorva curteni. Moartea și tristețea dau târcoale. Nimeni nu vorbește. Se retrage ca să meargă la culcare, când se prezintă Torcy, se apropie de pat, citește cu voce tare o scurtă misivă, pe care tocmai i-a adus-o un curier.

Ludovic îi privește pe curteni.

Moartea face mereu altfel jocurile.

El spune:

– A murit împăratul.

Ghicește, după rumoare, după freamătul asistenței, că fiecare dintre ei a priceput că această dispariție a împăratului german Iosif I tulbură situația din Europa.

Succesorul său nu poate fi decât Carol, care se pretinde Carol al III-lea și va deveni și Carol al VI-lea, împărat al Sfântului Imperiu Romano-German.

Cum să accepte englezii, olandezii, ceilalți suverani ai Europei, ca acest Carol al VI-lea să reconstituie imperiul lui Carol Quintul?

Pentru Londra și Haga, Filip al V-lea de Bourbon este mai puțin îngrijorător decât Carol al VI-lea, împărat german și rege al Spaniei.

Prea puțin contează faptul că Marlborough își lansează atacul și că el cucerește orașul fortificat Bouchain.

Ceea ce va ieși din această nouă situație este pacea.

El nu mai simte nicio bucurie.

Vine atât de târziu această pace, a fost însoțită de o iarnă atât de lungă, cu morți, cu suferințe, cu mizerii, încât el se simte vlăguit, chiar dacă, este mulțumit că, în fine, vede capătul acestui război interminabil și știe că nepotul său va rămâne regele Spaniei.

Acceptă, la sfârșitul unor lungi negocieri, semnarea cu Londra a preliminariilor unui tratat de pace.

Prețul pe care trebuie să-l plătească este împovărător, dar lui i se pare că a păstrat esențialul, cuceririle de la granițele regatului și pe Filip al V-lea, domnind la Madrid.

El trebuie să recunoască monarhia engleză, protestantă, să distrugă fortificațiile de la Dunquerque, să semneze un tratat comercial cu Londra, și să-i acorde pe treizeci de ani unei companii engleze privilegiul *asiento-ului*, al comerțului cu negri.

Mai abandonează în mâna englezilor și Gibraltar, Port-Mahon, iar în Antile, insula Saint-Cristophe.

A negociat în nume personal și în numele nepotului său, pe care trebuie să-l liniștească.

„Să nu vă surprindă că am fost mijlocitorul puterii voastre, fără să vă consult. Aș fi pierdut un timp prețios, ca să am răspunsul Maiestății Voastre și cred că acționez în folosul Vostru, cedând cât mai puțin, ca să păstrez esențialul."

Ducele de Marlborough cade în disgrație, prințul Eugeniu nu mai are nicio influență asupra noului împărat Carol al VI-lea și, sub presiunea englezilor, olandezii acceptă să îi primească la Utrecht pe plenipotențiarii francezi.

Pace, în sfârșit, la orizont.

El trebuie, vrea să o obțină. El vrea să negocieze, din nou, în numele Franței și al Spaniei. Filip al V-lea trebuie să accepte.

„Lăsați-mă să vă conduc eu interesele, îi spune el. Vă puteți încredința, date fiind afecțiunea mea, că nu voi face nimic care să vă prejudicieze."

39.

Se scoală de la masă. Cina s-a încheiat. I s-a părut lungă. Nimeni nu a vorbit. Chiar se grăbește să se vadă odată în cabinet, între membrii familei regale, cărcia îi apreciază compania.

El a invitat-o aici, încă de acum câteva săptămâni, pe Palatină. Chiar dacă limbajul „verde" al Palatinei îl șochează adeseori, lui îi place ca ea să spună adevărul și, mai întâi de toate, în privința ei înseși.

Ea nu-și face iluzii și îi spune, atunci când el îi admite prezența din nou, în ceea ce este supranumit „Sfântul Sfinților."

– M-ați văzut alergând, țopăind, sprintenă și tânără. Acum eu sunt bătrână și greoaie.

Ea s-a întors spre oglindă.

– Priviți-mi ridurile din jurul ochilor, obrajii lățiți și căzuți, părul alb ca zăpada, gheboșarea și marea mea bărbie dublă...

Continuă, cu un soi de compasiune amară, vorbind despre umerii ei lăbărțați și mari, de picioarele foarte umflate.

– Atunci când deschid gura, dinții mei reflectă întru totul halul de șubrezire în care am ajuns, unul este spart, altul înnegrit, iar cei care mi-au mai rămas, îmi cad,

bucăți, bucăți. Într-un cuvânt, întreaga mea ființă nu mai este decât o ruină, dar ce să fac?

Lui i se pare că ea vorbește, în același timp, și despre el, că îl descrie și, aruncând o privire spre Doamna de Maintenon, își închipuie că ea trebuie să fie iritată, neliniștită, crezând că el nu suportă această insistență cu privire la relele bătrâneții.

Dar, dimpotrivă, aceste adevăruri trebuie privite în față, să-ți amintești că moartea este aici, pitită.

El spune:

– Acum, de când am îmbătrânit, copiii mei se plictisesc cu mine și sunt încântați când găsesc câte o ocazie să mă lase mască aici și să se ducă aiurea, să se distreze.

Își înclină capul spre prințesa Palatina.

– Numai dumneavoastră, doamnă, ați mai rămas singura care nu mă părăsește și mi-e clar că vă simțiți în largul vostru să stați cu mine.

Ducesa de Burgundia se repede, strigă că ei nu-i place nimic mai mult decât să fie alături de Maiestatea Sa. Ea se apropie, îl sărută, face o reverență, fredonează.

El o iubește pe Maria-Adelaida.

Ea este, chiar lângă el, o izbucnire de veselie.

Atunci când o vede, uită pentru câteva clipe de acest război, care continuă, în timp ce, la Utrecht, negocierea este dificilă, iar dacă englezii, olandezii, portughezii, Prusia și Savoia vor să încheie pacea, împăratul se încăpățânează și trupele prințului Eugeniu contină să atace de la Sambre la Escaut.

Arras a fost bombardat, Le Quesnoy ocupat, Landrecies asediat. Cercetași ai trupelor prințului

Eugeniu au încercuit Pontoise, pradă Champagne, Picardia, împrejurimile Metz-ului.

Sunt la câteva zile de capitală, al cărui drum le este deschis, după ce a căzut Corbie.

Lui i se pare că situația militară nu a fost niciodată mai proastă, că Parisul poate să cadă.

Unii, de la Curte, sugerează să părăsească Versailles, să se instaleze pe malurile Loarei. Iar acest lucru vine tocmai în momentul în care negocierile de la Utrecht, anevoioase, nu au fost niciodată mai avansate ca acum.

El reamintește arareori aceste lucruri, după cină, în cabinetul său, cu prințesele de față, și este surprins atunci când Maria-Adelaida se îndreaptă spre el, se oprește și, cu chipul ei atât de zâmbitor de obicei, devenit dintr-o dată grav, spune:

– Îmi vine în minte că pacea se va încheia, dar că eu nu mai apuc să o văd.

Ea i-a dat o lovitură în inimă, iar el tresare, se teme, are acel sentiment care îl încearcă atât de rar.

Dar o iubește atât de mult pe prințesa de Burgundia! Nu vrea să o ia moartea. El șoptește:

– Se va face pace!

Nici nu vrea să se gândească la vreun alt viitor.

În zilele următoare, le repetă ordinele sale abatelui Polignac, mareșalului d'Huxelles și lui Nicolas Mesnager, care negociază la Utrecht.

– Se cuvine să nu le oferim dușmanilor mei nimic mai mult decât ceea ce mi-am propus, ei înșiși nerăspunzând încă la ofertele mele, spune el. Trebuie să vă limitați strict la dispozițiile pe care vi le-am dat, iar atunci când socotiți că se cuvine ca, în folosul meu, să schimbați câteva articole, să mă anunțați și să așteptați răspunsul meu.

Ar fi nevoie, pentru ca negocierile să izbândească, să se repurteze o victorie în Flandra și în Nord, să fie zdrobit acest prinț Eugeniu, despre care își amintește că, pe când el nu era decât un gentilom ce trăia la Paris, cerșind o slujbă de ofițer, se prostitua pentru un ban, într-atâta încât fusese poreclit, el, fiul unei nepoate a lui Mazarin, „Coana Curva", și că se spunea că nu ar fi decât un „ticălos mărunt, foarte destrăbălat."

Și iată-l acum, după ce a acumulat victorii, cap al unei armate de o sută treizeci de mii de oameni, înarmați în forță și echipați, înzestrați cu o artilerie puternică și ale cărei avangarde sunt la două-trei zile de mers călare, de Paris.

Ludovic este neliniștit și nu-l calmează nici măcar depeșa care îi anunță sosirea la Brest a navelor lui Duguay-Trouin, încărcate cu o pradă de lingouri și de piese de aur, cu o valoare de douăzeci de milioane de livre, smulsă din ghearele englezilor în golful Rio de Janeiro.

Iar în seara de 5 februarie 1712, atunci când Fagon cere să îl vadă, simte iarăși acea durere în coșul pieptului.

Nu se miră că medicul, cu o voce tremurândă, spune că pe ducesa de Burgundia au apucat-o frisoanele, durerile de cap și că ea are o febră puternică.

Moartea este aici, o știe.

Ea o va lovi pe cea care este bucuria lui, lumina lui în această penumbră care de câțiva ani a învăluit Versaillesul și a întunecat viitorul regatului.

Se roagă. Ce ar putea el să facă? Medicii acționează în felul lor, brutal, înșirând, unele după altele, băi fierbinți și luări de sânge.

Ar fi tentat să o asculte pe prințesa Palatina, că trebuie urmat „glasul naturii", că s-ar cuveni așteptat ca Maria-Adelaida să nu mai asude, ca să i se facă băi și să i se ia sânge.

– Vă credeți mai isteață decât toți medicii care sunt aici? răspunde Doamna de Maintenon.

Ludovic o aprobă.

Dar, pe 12 februarie, între opt și nouă seara, ducesa de Burgundia moare. Ea a spus în șoaptă, după ce a primit sfânta împărtășanie:

– Astăzi prințesă, mâine nimic, în două zile, uitată.

De ce îl pedepsește astfel pe el Dumnezeu?

Ea era cea care îi amintea că mai există tinerețe. Ea nu avea decât douăzeci și șase de ani.

El nu mai poate rămâne în acest castel, unde a murit ea.

Vrea să părăsească imediat Versaillesul, să ajungă, împreună cu Doamna de Maintenon la Marly.

El respiră cu greu, de parcă o piatră grea și colțuroasă i-ar fi strivit pieptul și l-ar fi rănit. Și de fiecare dată când vrea să-și tragă răsuflarea, piatra se înfundă și mai tare, îi sfărâmă coastele, brațele, umerii.

Iar durerea crește și mai mult, atunci când, a doua zi dimineață, îl primește la Marly, pe ducele de Burgundia.

Rămâne tăcut, în fața nepotului, al cărui chip livid este plin de pete roșii.

Nu cumva și el, ca și soția lui, este atins de această rujeolă purpurie?

Se uită îndelung la el, incapabil să vorbească, urmărind cu privirea picăturile de sudoare, ce alunecă pe fruntea, pe obrajii ducelui de Burgundia, care tremură.

El își amintește acea frază, aruncată ca o provocare, de către duce, în timpul unui supeu la Marly, cu câteva săptămâni în urmă, și care suna ca o acuzare:

– Regii sunt făcuți pentru popoare, și nu popoarele pentru regi, spusese nepotul său.

Ludovic nu răspunsese, dar recunoscuse ideile lui Fénelon, ale lui Saint-Simon sau ale ducelui de Chevreuse. Și fusese rănit de lipsa de înțelegere și de critica dezvăluite de această frază.

Astăzi, lui i se pare derizorie, în timp ce preoții intră în camera celui care este Delfinul și care va muri.

S-a întâmplat pe 18 februarie, 1712, la mai puțin de șase zile de la moartea ducesei de Burgundia, iar noul Delfin nu este decât un copil de cinci ani, acest duce de Bretania, bolnav și el, care trebuie botezat repede, odată cu fratele său mai mic, ducele d'Anjou, atins la rându-i de febră și de rujeola purpurie.

Ludovic privește trupul ducelui de Burgundia. El este primul din familia regală care moare la Marly. Moartea cruțase până atunci acest castel, ca să lovească încă și mai tare, ca să-l atingă pe rege tocmai în acest loc, la care ținea mai mult decât la oricare altul?

El vrea să fie dus trupul nepotului său la Versailles. Și vrea să părăsească Marly, să primească la Versailles doamnele în pelerină și curtenii în mantii, veniți să-și prezinte condoleanțele. El mai dorește și să se ducă la apartamentele ducelui de Bretania și al ducelui d'Anjou, cei doi copii care tocmai și-au pierdut mama și tatăl și care, alături de ducele de Berry, fratele mai mic al ducelui de Burgundia, sunt ultimii descendenți, dar unul nu are decât cinci ani, iar celălalt de abia doi.

Și el știe că deja se zvonește că ducele d'Orléans va fi regent și, dacă moartea lovește din nou, atunci el va urca pe tronul Franței.

Dar dacă pentru a se atinge acest țel, au fost otrăviți ducele și ducesa de Burgundia?

Cine nu știe de pasiunea lui Filip d'Orléans pentru alchimie? De acele experiențe pe care le face el în pivnițele de la Palais-Royal?

Ludovic ghicește, după suspinele, după aluziile Doamnei de Maintenon, că ea îl crede vinovat pe Filip!

Ludovic nu vrea să asculte aceste bârfe, să-l bănuiască pe fiul prințesei Palatine, pe soțul Domnișoarei de Blois, bastarda regelui și a Athénaïsei de Montespan.

Și apoi Fagon îl anunță, pe 8 martie, că ducele de Bretania a murit, învinețit de rujeolă.

Cum să nu crezi că o mână criminală a vărsat otrava, ca să-și croiască drum spre tron?

El își amintește de vraful de hârtii, care o acuzau pe Athénaïs de Montespan și pe care le arsese, cu trei ani în urmă.

Adevărat, fals? El nu știe. Și bănuiala îl roade.

Lui i se pare că tot trupul îi este stâlcit, că toate suferințele pe care le-a îndurat în viața lui, cele pricinuite de burtă și de gută, acele menghine care îi strângeau gleznele și acele dureri de cap, acele sufocări, acele tulburări nervoase, acele amețeli și chiar și acele chinuri, când chirurgii îi zdrobeau maxilarele, îi striveau cerul gurii, îi incizau anusul, i-au revenit, toate deodată, încă și mai ascuțite.

Moartea descendenților săi și a Mariei-Adelaida este propria sa moarte.

De ce l-a lovit ea pe acest copilaș, pe micul Delfin?

Vrea să afle.

El citește scrisorile pe care Palatina i le adresează mătușii sale și pe care „cabinetul negru" le subtilizase.

„Noi l-am pierdut din nou pe Monseniorul Delfin, de data aceasta, pe ducele de Bretania, care a murit în patru zile, scrie ea. Era cel mai drăguț și mai frumos copilaș care se poate închipui.

Pe când micul Delfin era deja îmbujorat de febră și în sudori, medici i-au luat sânge și i-au dat emetice, iar bietul copil a murit în timpul operației. Iar ceea ce dovedește că medicii l-au omorât și pe Delfin este faptul că și frățiorul lui avea aceeași boală.

În timp ce toți cei nouă medici se ocupau de fratele mai mare, femeile care îl îngrijeau pe mezin s-au încuiat împreună cu el și i-au dat puțin vin și niște biscuiți.

Ieri atunci când copilul avea o mare fierbințeală, au vrut să-i ia și lui sânge, dar guvernanta sa, Doamna de Ventadour, fosta mea doamnă de onoare, li s-a opus categoric medicilor. L-au ținut pur și simplu la căldură. Acest copil a fost salvat, spre rușinea medicilor.

Și tot ei sunt cei care pretind că ducele și ducesa de Burgundia și ducele de Bretania au fost otrăviți, fără să poată explica de ce a fost salvat ducele d'Anjou, pe care ei nu l-au putut „îngriji".

El își tot repetă asta, dar bănuielile îl macină.

Atunci când îl primește pe ducele d'Orléans, el nu-și poate privi nepotul în față, atât de tare se teme să nu cumva să îi arate că nu poate respinge cu totul aceste acuzații, care i se par totuși, pe drept cuvânt, calomnioase și monstruoase.

El știe că, la Curte, prin Paris, ele sunt reluate, sunt amplificate. Pamflete sunt afișate pe pereții de la Palais-Royal, reședința Orléansilor.

Prin ele, Filip d'Orléans este acuzat că ar fi fabricat „otrava cea mai fină" și că ar fi avut relații incestuoase cu fiica sa, ducesa de Berry.

Trebuie să încerce să spulbere aceste bârfe și de aceea îi cere chirurgului său, Mareschal, să restabilească adevărul, examinând trupurile decedaților, care au fost deja autopsiați de medici.

El îl primește, peste câteva zile, pe Mareschal, care îl asigură că rujeola purpurie este singura cauză a decesului, că această boală a ucis sute de persoane, la Paris, că ea a lovit și alte orașe în Europa, că trupurile nu ascund nicio urmă de otravă.

Se simte ușurat, chiar dacă durerea rămâne și dacă el știe că ea nu-l va mai părăsi niciodată, că această rană îi va fi mereu deschisă.

Îi mulțumește lui Mareschal, se întoarce spre Doamna de Maintenon:

– Ei bine, doamnă, ei bine, i-o trântește el, nu v-am spus eu că ceea ce mi-ați zis despre nepotul meu nu era adevărat?

Nu așteaptă răspuns.

El trebuie să încerce să salveze regatul, al cărui moștenitor direct nu mai este decât acest duce d'Anjou, un copilaș de doi ani.

Cunoaște gravitatea răului, care îi lovește regatul.

Și-a pus în față, pe masa din cabinetul cel mare, una dintre acele misive, ai cărei autori rămân tăinuiți și care, la adăpostul anonimatului, descriu simptomele răului.

O fac cu îngăduință și cu amărăciune.

Ei sperau să guverneze prin ducele de Burgundia.

Ludovic le recunoaște ideile și, citind această misivă, el este sigur că ea este de la ducele de Saint-Simon, acest șarpe ambițios și nesățios.

„Sire, o știți, regatul nu mai are resurse", scrie Saint-Simon. În ochii lui, nimic nu este cruțat.

„Clerul a căzut într-o abjecție de pedanterie și de slin, care l-a cufundat cu totul într-o adâncă uitare...

Nobilimea franceză nu mai este decât o sălbăticiune moartă, un soț searbăd, o mulțime împrăștiată, imbecilă, neputincioasă, incapabilă și căreia nu îi mai este propriu decât suferința, fără să se opună... Starea a treia se află în același hău, ca și celalte corpuri sociale precedente..."

Și singurul leac propus de ducele de Saint-Simon este o guvernare a prinților, a consiliilor aristocratice, de unde ar fi exclusă „vulgara burghezie."

„Trebuie, Sire, ca Maiestatea Voastră să domnească, în cele din urmă, prin ea însăși... Scuturați jugul miniștrilor...", conchide Saint-Simon.

Ludovic nu este nici măcar indignat. Știe că, zilnic, de când domnește, și sunt deja cincizeci și unu de ani, până și când boala îl țintuia la pat, el s-a preocupat de afacerile statului, a prezidat Consilii străduindu-se să nu neglijeze niciun domeniu, nici pe cel al armelor, și nici pe cel al comerțului, cu singura grijă pentru gloria sa și deci pentru cea a statului; prin urmare, pentru fericirea supușilor săi.

Ce știu să facă acești prinți și acești duci? Și-au dat arama pe față în timpul Frondei, iar el nu o să uite niciodată acest lucru.

El nu are nevoie de Consiliul prinților, ca să guverneze regatul.

Lui îi trebuie slujitori devotați persoanei sale și oameni merituoși. Așa au fost Colbert, Louvois, Vauban, astfel este și mareșalul de Villars.

Îl primește pe 12 aprilie 1712, pe când satele din Champagne și cele din apropiere de Pontoise sunt prădate și arse de cavalerii prințului Eugeniu.

El îl privește pe acest om, care comandă ultima armată a regatului, de abia șaizeci de mii de oameni, prost echipați, prost hrăniți, prost plătiți, nedispunând de artilerie. Iar această armată este cea care trebuie să o învingă pe aceea a prințului Eugeniu și să deschidă astfel porțile păcii. Ludovic începe să vorbească și emoția îl copleșește, simte cum lacrimile îi umplu ochii.

– Vedeți în ce stare sunt, domnule mareșal, spune el. Nu mai există ceva asemănător cu ceea ce mi se întâmplă mie, să pierzi în aceeași săptămână nepotul, nepoata și pe fiul lor, toți purtători de mari speranțe și iubiți cu multă duioșie.

Se străduiește să își înăbușe suspinele, care îi scutură pieptul și îi năpădesc gâtul.

– Dumnezeu mă pedepsește, reia el, am meritat-o cu prisosință. O să sufăr mai puțin pe lumea cealaltă. Dar să lăsăm de o parte durerile mele, pricinuite de nenorocirile casei, și să vedem ce se poate face pentru a le preîntâmpina pe cele ale regatului.

El se stăpânește.

– Încrederea pe care o am în dumneavoastră este binecunoscută, continuă el, din moment ce vă las pe mână forțele și mântuirea statului. Vă cunosc zelul și valoarea trupelor mele, dar, în sfârșit, soarta vă poate fi potrivnică. Dacă i s-ar întâmpla această nenorocire armatei pe care o comandați, ce credeți despre hotărârea pe care ar trebui să o iau în ceea ce privește persoana mea?

Villars tace, dă din cap, fără să răspundă.

– Nu mă miră că nu răspundeți degrabă; dar așteptând ca să-mi spuneți ce credeți, am să vă spun ce cred eu.

Villars șoptește:

– Maiestatea Voastră m-ar ajuta mult.

– Ei bine, iată ce cred eu, îmi veți spune apoi ce părere aveți. Eu știu ce socoteli își fac curtenii: mai toți ar vrea să mă retrag la Blois și să nu aștept ca armata dușmană să se apropie de Paris, ceea ce s-ar putea întâmpla, dacă a mea ar fi bătută.

Scutură din cap.

– Cât despre mine, domnule mareșal, aș avea de gând să mă duc la Péronne sau la Saint-Quentin, să adun acolo ceea ce mi-a mai rămas din trupe și să fac un ultim efort, alături de dumneavoastră și sau să pierim împreună, sau să salvăm statul, căci eu nu voi consimți niciodată să las să se apropie dușmanul de capitala mea. Iată cum gândesc eu, spuneți-mi acum ce părere aveți.

Îi place că Villars își ridică ochii, îl privește drept în față și spune:

– Pozițiile cele mai glorioase sunt adeseori și cele mai înțelepte. Și eu nu văd vreuna mai nobilă pentru un rege decât cea la care este dispusă Maiestatea Voastră. Dar eu sper că Dumnezeu ne va cruța să fim în situația de temut de a lua asemenea măsuri radicale și că el va binecuvânta, în cele din urmă, dreptatea, pioșenia și celelalte virtuți care vă guvernează acțiunile.

Ludovic înaintează. Îi vine să-l strângă în brațe pe Villars, dar se mulțumește să îi pună mâna pe umăr, ca pentru a-l învesti cavaler.

Are de așteptat, în timp ce simte, la Versailles sau la Marly, neliniștea și tristețea care impun o tăcere apăsătoare.

De-abia vorbesc în șoaptă. Toți poartă doliu. Au aflat, fără surprindere, că ducele de Vendôme, după ce i-a alungat pe anglo-austrieci din Spania, a murit la Vineroz, în apropiere de Valencia, de indigestie!

Se pare că moartea nu vrea să-și descleștеze ghearele, înfipte în carnea regatului Franței.

Va putea Villars să o facă să dea înapoi? Pozițiile fortificate cad în mâinile prințului Eugeniu.

Ludovic părăsește Versailles, se instalează, odată cu vara care vine, la Fontainebleau.

– Eu nu văd, spune el, atunci când i se aduce la cunoștință că asediul Landrecis-ului s-a intensificat, cum ar fi în stare orașul să-l oprească mai mult timp pe dușman, dacă trupele lui Eugeniu deschid noi tranșee.

Dar trebuie să continui să trăiești, să vânezi, să prânzești, să cinezi.

A cerut să se reinstaleze mesele de joc, ca să pună capăt, dacă se poate, acestei atmosfere lugubre, care plutește prin palat. Dar dacă se joacă vârtos, se pierde și se câștigă fără strălucire.

Curierii anunță că trupele mareșalului de Villars sunt în marș spre Denin, în loc să vină în ajutorul Landrecis-ului și să apere astfel capitala.

Și, dintr-o dată, în zorii zilei de 25 iulie, un curier sfârșit de oboseală cere să fie trezit regele, pentru că anunță o mare victorie a mareșalului de Villars.

Ludovic citește depeșa. Cucerirea taberei fortificate de la Denin. Șaptesprezece batalioane distruse, ca și magaziile pline de echipament ale întregii armate a

prințului Eugeniu. Armata acestuia este constrânsă să abandoneze asediul de la Landrecis, pozițiile din spatele ei fiind ocupate de trupele regale.

Imperialii lasă chiar pe teren întreaga lor artilerie grea.

Trebuie să i se mulțumească lui Dumnezeu și el pune să se celebreze un *Te Deum*.

Ludovic îngenunchează pe scaunul său de rugăciune, cu fruntea sprijinită pe mâinile lui împreunate.

Poate că menghinea slăbește, în fine, după această mare încercare, după aceste morți, după aceste înfrângeri.

Ar vrea să creadă asta, dar el știe de acum de surprizele întunecate pe care viitorul le poate ascunde.

Află totuși, în zilele următoare, că trupele mareșalilor Villars și Montesquiou au cucerit Marchiennes, unde se află aprovizionarea armatei „hidosului prinț Eugeniu", după cum i se spune la Curte.

Apoi cad orașele fortificate: Douai, Saint-Amand, Le Quesnoi, Bouchain. Depeșele lui Villars descriu deruta armatei prințului Eugeniu. Englezii și olandezii au abandonat-o. Dezertările se înmulțesc. Acum pacea este la îndemână.

Ludovic se miră atunci când, înflăcărați, curtenii îl ovaționează. El îl zărește, chiar în primul rând, pe ducele de Saint-Simon.

Gloria și biruința fac ca regii să fie iubiți. Și ei mai au nevoie și de pace.

Atunci când, pe 5 noiembrie 1712, Filip al V-lea al Spaniei renunță la drepturile sale asupra coroanei

Franței, niciun alt obstacol nu mai poate împiedica semnarea la Utrecht a unui scurt armistițiu.

Firește, împăratul nu s-a asociat la acest tratat și deci nu este încă pace, dar deja nu mai este războiul general.

Ludovic merge cu greutate, șchiopătând, pe aleile grădinii de la Versailles. Căruciorul, împins de valeți, îl urmează, dar el nu vrea să renunțe să simtă cum foșnesc, sub pașii săi, frunzele uscate, care se înfundă în pământul umed.

El nu se gândește la viitoarea pace, ci la cei trei Delfini ai săi și la Delfină, iubita sa Maria-Adelaida, morți în mai puțin de un an.

Știe că nu va ieși din iarnă decât pentru mormânt.

40.

Își ridică și el capul.

O privește surprins pe ducesa de Saint-Simon, care îi împinge pe valeți, intră în fugă în cabinet, face o scurtă reverență și, cu o voce tulburată, anunță că ducesa de Berry, a cărei doamnă de onoare este, se află în travaliu, că se naște copilul.

El ar vrea să se bucure de acest anunț, dar ducându-se spre camera ducesei de Berry, urmat de toată familia regală, care trebuie să asiste împreună cu el la naștere, nu poate scăpa de neliniște, de o presimțire.

Ducesa de Berry nu este însărcinată decât de șapte luni. Chiar dacă în timpul sarcinii și-a mai domolit purtarea, a continuat să bea în exces, să participe la toate petrecerile private organizate de tatăl său, Filip d'Orléans.

Se apropie de pat. Ducesa este trasă la față. Ea gâfâie. Și, în sfârșit, la ora patru dimineața, copilul scoate primul țipăt. Este firav și zbârcit, dar trăiește.

Ludovic este emoționat. Este un nou strănepot, care se plasează după ducele d'Anjou, pe linia succesiunii.

El se apleacă asupra copilului și neliniștea îl apasă din nou, gândindu-se la ducele de Burgundia, la ducele

de Bretania, la această ramură mai vârstnică, din care nu mai supraviețuiește decât ducele d'Anjou.

Se străduiește să pară bucuros, salutând nașterea acestui duce d'Alençon, care își ia locul în familia regală.

Îl felicită pe tată, fiul mezin al Marelui Delfin și frate al ducelui de Burgundia!

Îl strânge la piept pe ducele de Berry, acest tânăr corpolent, ultimul său nepot. Vrea să se convingă că sângele regal este încă puternic.

Cu toate acestea, după câteva zile, el vede din nou viitorul întunecându-se. Se duce de mai multe ori în camera unde copilul țipă, scuturat de convulsii.

Descifrează pe chipul ducelui de Berry, așezat lângă leagănul fiului său, disperarea și neputința de a înțelege, în fața lucrăturii înverșunate a morții, pusă pe treabă, în acest trupușor, care, pe 11 aprilie, la numai trei săptămâni de la naștere, înțepenește.

Și trebuie să accepți așa ceva, trebuie să continui să acționezi ca un rege care crede în viitorul dinastiei și al regatului său.

El a dat spre înregistrare Parlamentului renunțarea ducelui de Berry și a ducelui d'Anjou la drepturile lor asupra coroanei Spaniei. Cum Filip al V-lea renunțase deja la ale sale, în privința coroanei Franței, ultimele obstacole pentru semnarea tratatului de pace, la Utrecht, au fost astfel depășite.

Și această semnare a avut loc în ziua morții ducelui d'Alençon, ca și cum — Ludovic s-a gândit de multe ori la asta — acea moarte și cele care au precedat-o ar fi fost sacrificiul necesar. Familia regală trebuind, la rându-i, să plătească tributul de sânge pentru lungul război de aproape treizeci de ani.

Dar el este satisfăcut de condițiile acestei păci. Spania își pierde posesiunile italiene și din Țările-de-Jos, atribuite împăratului german Carol al VI-lea, care totuși continuă războiul. Iar Franța reia Lille și Béthune.

El ar vrea ca fiecare supus al regatului să știe că acest război a fost fructuos pentru gloria și siguranța regatului, care este mai bine apărat de centura de fier a fortărețelor sale.

Primește la Versailles Academia Franceză, care vine să-și prezinte omagiile. Și este fericit să-l audă pe cardinalul de Polignac declarând, în numele Academiei:

– Cine ar fi crezut, Sire, că după nouă ani de nenorociri, când totul, până și natura, părea să fi conspirat spre a vă duce la pierzanie, aveați să ieșiți din încercări încă și mai glorios și să reinstaurați în statele voastre tihna, care le fusese atâta vreme refuzată, aveați să vă păstrați frumoasele cuceriri, să puneți trainic coroane pe capul copiilor voștri și chiar să le dați și aliaților Maiestății Voastre?

Dar pacea, el o vrea completă.

Or prințul Eugeniu, în numele împăratului Carol al VI-lea, a adunat peste o sută de mii de oameni între Rin și Pădurea-Neagră. Trebuie să-i impună lui Carol al VI-lea să încheie și el pacea, să cântărească avantajele care i s-au acordat: el va fi stăpânul Țărilor-de-Jos spaniole și al provinciei Milano.

El trebuie, încă o dată, să învingă prin arme.

Ludovic îl invită la Marly pe mareșalul de Villars și îl primește în compania ministrului de Război, Voysin.

Se cuvine felicitat din nou acest comandant de oști victorios, trebuie ca lui să i se încredințeze conducerea trupelor care le vor ataca pe cele ale prințului Eugeniu.

– Sire, spune Villars, eu nu am refuzat sarcini foarte grele și foarte primejdioase, pe care nimeni nu le voia, așa că eu nu le voi refuza nici pe cele pe care ultima campanie le fac mai lesnicioase.

Villars își îndepărtează brațele, cu mâinile deschise.

– Sire, prin urmare, Maiestatea-Voastră nu mai are dușmani în Flandra? continuă Villars. Ei bine, trebuie dusă toată cavaleria în Germania. Ați încheiat învoieli cu douăzeci și cinci de bănuți rația, eu îi voi hrăni mult mai ieftin.

Ludovic îl fixează cu privirea pe Villars. Ceea ce spune mareșalul îl uimește.

– Mareșalii d'Harcourt și de Bezons m-au asigurat că dacă ar avea mai mult de două sute de escadroane, nu le-ar putea asigura subzistența.

– Cu cât mai multe trupe aș avea, cu atât mai multe provincii aș găsi ca să le hrănească, spune Villars. Nu este vorba decât de a ne ascunde intențiile și de a face în așa fel, încât primele noastre mișcări să convingă că nu ne gândim decât la un război de apărare.

El are încredere în Villars.

– Faceți așa cum credeți de cuviință.

– Sire, de cea mai mare importanță este secretul: astfel, numai Maiestatea-Voastră și ministrul de Război vor fi informați despre planurile mele.

După câteva săptămâni, Ludovic, la primirea depeșelor, are impresia că înfruntarea militară care se desfășoară pe malurile Rinului este decisivă și că ea este trucată.

Villars și Eugeniu știu prea bine că armatele lor se înfruntă ca să se ajungă cât mai repede la deschiderea negocierilor.

Împăratului Carol al VI-lea îi trebuie un pretext ca să participe la ele, iar scopul lui Villars nu este cel de a distruge armata prințului Eugeniu, ci de a demonstra

prințului, împăratului, populației din Suabia, din Palatinat, că trebuie să ceară pacea.

Și el nu se îndoiește, atunci când deschide depeșele lui Villars, că ele nu i-ar anunța victorii.

Orașele Spire, Worms, Landau, Kaiserslautern cad în mâinile lui Villars. Și mareșalul anunță că va asedia poziția întărită a Freiburgului.

Trebuie cucerit acest oraș, care ar putea fi cea mai bună garanție, o monedă de schimb cu Strasbourgul.

Orașul capitulează la 16 noiembrie 1713. Și, de îndată, emisari ai lui Carol al VI-lea anunță că ei sunt gata să deschidă negocieri cu regatul Franței, la castelul de la Rastadt.

În fine!

Ludovic poruncește să se celebreze un *Te Deum* în capela de la Versailles, pentru a saluta victoria lui Villars și viitoarele întâlniri de la Rastadt.

El se roagă și îi mulțumește lui Dumnezeu.

Poate că Dumnezeu îi este recunoscător că a inspirat și a aprobat bula pontificală, *Unigenitus, Dei Filius*. Ea condamnă afirmațiile janseniste, care pun grația divină în centrul ideii de mântuire a fiecărui creștin.

„Toți cei pe care Dumnezeu vrea să îi salveze vor fi salvați neabătut. Fără grație, noi nu putem să facem nimic altceva decât propria noastră condamnare."

Afirmații, spune bula, „false, înșelătoare, care nu sună bine, în stare să lezeze urechile pioase, scandaloase, dăunătoare, îndrăznețe, injurioase față de Biserică, jignitoare față de puterile seculare, instigatoare, suspecte de erezie."

El este sigur că a avut dreptate, oricare ar fi rezervele și rezistența câtorva episcopi ai Bisericii Franței.

El este Regele Prea-Creștin, heraldul și apărătorul lui Dumnezeu și al papei.

41.

Își privește cei doi fii, ducele de Maine și contele de Toulouse, așezați de o parte și de alta a Doamnei de Maintenon.

Valeții trec, aplecați, și servesc oranjadă în pahare mari de cristal, cu chenare aurite.

Numai ce-și ridică puțin mâna de pe genunchi și cei doisprezece violoniști ai regelui, încep să cânte, în picioare, în fundul încăperii, în penumbră.

Închide ochii.

Îi place acest moment de după cină, în intimitatea apartamentelor Doamnei de Maintenon. Muzica îl leagănă. Ea acompaniază baletul amintirilor sale.

El vede trecând silueta aurie a Athénaïsei de Montespan și, uneori, câte o expresie a ducelui de Maine sau a contelui de Toulouse îi amintește cu precizie chipul acestei femei, mama lor.

O revede dansând cu el, ea, Venus, el Apollo. Se întâmpla acum aproape cincizeci de ani. El era Zeul solar, înconjurat de femei tinere, domnind peste Insula fermecată.

Toate acestea sunt atât de îndepărtate, încât el nu mai poate evoca aceste amintiri decât împreună cu vechii săi camarazi, mareșalul de Villeroi și ducele de Gramont.

Și tocmai ca să mai schimbe impresii asupra câtorva crâmpeie din acest trecut, el îi invită adeseori la aceste serate.

Dar, după câteva fraze, el tace.

Aceste amintiri îi readuc în memorie ceea ce a ajuns el acum, acest bătrân de șaptezeci și șapte de ani, căruia Curtea îi pândește slăbiciunile, momentele de amețeală care îl apucă, bufeurile care îi îmbujorează fața, pasul târșâit, chiar șchiopătatul, atunci când genunchii refuză să se îndoaie.

I se așteaptă moartea, știe acest lucru. Ea i-a și smuls deja aproape totul.

Ce-a mai rămas din această familie, care i se părea atât de puternică, arbore al cărui trunchi avea atâtea ramuri?

Sunt acești fii bastarzi, ducele de Maine și contele de Toulouse. Și apoi ducele de Berry, mezinul ducelui de Burgundia. Și atunci când îl vede pe acest din urmă nepot, nu se poate abține să nu-i spună:

– Dragă copile, eu nu vă mai am decât pe voi.

Căci el se teme că ducele d'Anjou, ultimul său strănepot, un copil suferind, de numai patru ani, să nu cadă pradă vreuneia dintre acele boli care i-au ucis pe frații săi mai mari.

Ar vrea să-și pregătească succesiunea și, aproape în fiecare seară, ducele de Maine și Doamna de Maintenon îi raportează că la Curte sunt convinși că ducele d'Orléans va fi, încă de la dispariția regelui, un regent atotputernic, înconjurându-se de Consilii conduse de prinți, schimbând astfel modul de guvernare a regatului.

Ce ar putea un rege, care nu are încă zece ani?

Iar unii adaugă, cu jumătate de gură: „Și, mai mult decât atât, mai trebuie și ca ducele d'Anjou să supraviețuiască..."

Ei reamintesc că sunt morți toți cei care ar fi fost un obstacol pe drumul care îl îndreaptă pe ducele d'Orléans spre tron.

El ascultă. Nu-l place pe Filip d'Orléans. Nu-l bănuiește că ar fi un otrăvitor, dar se ferește de el, de viața lui de desfrâu, de ambiția sa, de voința de a domni, în ciuda descendenților direcți, ducele de Berry, ducele d'Anjou și a celor doi bastarzi recunoscuți, care, fiind și ei de proveniență regală, ar trebui să fie plasați în descendență.

Este tocmai ceea ce vrea și el. Este ceea ce Doamna de Maintenon și ducele de Maine îi sugerează în fiecare seară.

Dar el încă mai ezită. El știe că, hotărând astfel, nu ar respecta ceea ce parlamentarii, ducii, de soiul acelui Saint-Simon, numesc legile fundamentale ale regatului.

Dar el este regele Ludovic cel Mare, iar Dumnezeu i-a dat puterea de a guverna regatul, deci și de a schimba obiceiurile regatului, dacă o dorește, dacă socotește că este spre binele supușilor săi, spre propria glorie. Și totuși, amână momentul, când va trebui să impună dispozițiile pe care le are în vedere, pentru a fi aplicate de a doua zi după ce moare el.

El încă nu poate să o facă, de parcă ar refuza să privească moartea în față.

Și totuși, ea se și află deja în el.

Oboseala îl doboară adeseori. El dormitează. Este din ce în ce mai des supus amețelilor. Se clatină, cu capul cu capul potopit de aburi încinși. Îi vine să se lase să cadă pe pardoseală. Să stea drept, să meargă presupune din

partea lui un efort de voință, care îl sleiește. I se pare că pielea lui se preface într-o zdreanță moale, care nu-l mai ține. Ea se destramă. Se lărgește. El slăbește.

Și totuși, mai are încă atâtea de făcut.

El vrea să-L slujească pe Dumnezeu și religia. Pentru binele regatului și pentru propria lui mântuire. Să facă astfel încât supușii săi și Biserica să se închine adevăratei credințe, așa cum o definește acum papa, suveranul Bisericii de pe această lume.

Trebuie să-i facă pe acești episcopi să se încline, pe acest arhiepiscop al Parisului, Noailles, care contestă bula *Unigenitus*. Cum îndrăznesc ei, supuși ai papei, să se ridice împotriva lui?

Trebuie distrusă această Frondă, constrâns Parlamentul din Paris, Sorbona, Facultatea de Teologie să înregistreze această bulă pontificală și să-i excomunice, din sânul diocezelor lor, pe Noailles și pe episcopii reticenți pe care nu mai vrea să-i mai vadă la Curte.

El se simte ușurat atunci când Le Tellier îl felicită pentru a-L fi slujit astfel pe Dumnezeu, religia, pe suveranul Bisericii și de a fi destrămat această răzvrătire a unei Biserici ispitite de erezia jansenistă sau, încă și mai grav, de independența față de propriul ei suveran. Nu s-a întâmplat astfel în regatul Angliei? Și nu vor asta, aici, acești „galicani"?

El se roagă. A lucrat pentru Dumnezeu și pentru Biserică, prin combaterea hughenoților, iar acum este la fel de riguros și cu janseniștii.

Și-a îndeplinit misiunea, iar Dumnezeu îi va fi recunoscător.

Este sigur de asta, atunci când îl primește pe mareșalul de Villars, care tocmai a semnat tratatul de pace ce îl completează pe cel de la Utrecht și pune capăt războiului dintre regatul Franței și împăratul german. Villars a negociat cu prințul Eugeniu, iar întrevederile au fost îndelungate și dificile, însă pe 6 martie 1714 s-a încheiat totul.

Ludovic înaintează spre Villars, care se înclină, în acest mare cabinet, de unde se vede fântâna lui Apollo.

– Iată, deci, domnule mareșal, ramura de măslin pe care mi-o aduceți. Vă încununează laurii, spune Ludovic.

Villars se înclină iarăși, printr-o lungă și adâncă reverență.

– Permiteți-mi să îmbrățișez genunchii Maestății Voastre, din partea prințului Eugeniu, spune Villars. El m-a făcut să-i promit că o voi asigura pe Maiestatea Voastră de regretul său sincer pentru tot ceea ce a fost silit să facă în timpul războiului. Cu ocazia păcii, care este un răgaz de clemență, el își ia libertatea să o implore pe Maiestatea Voastră să primească favorabil asigurarea profundului său respect.

Ludovic tace. „Coana Curva", acest „hidos prinț Eugeniu", își pleacă, iată, capul, pentru că a fost învins.

– De multă vreme eu nu-l mai privesc pe prințul Eugeniu decât ca pe un supus al împăratului, spune Ludovic. În această calitate, el și-a făcut datoria.

El ezită și apoi adaugă:

– Eu îi sunt recunoscător pentru ceea ce îmi spuneți din partea lui și îl puteți asigura de aceasta.

Iar acum, se cuvine să i se mulțumească mareșalului de Villars, care își așteaptă recompensele, ar vrea să

fie conetabil sau să intre în Consiliul de Finanțe. Iar Ludovic nu vrea să-i acorde aceste lucruri. El este hotărât să nu existe niciun conetabil și să nu i se acorde prea multe puteri unui cap al armatei. Totuși, trebuie să-și arate recunoștința. Îi permite accesul la „marile intrări", la „lever du roi", îl invită la vânătoare, îi spune, după un tir fructuos:

– Domnule mareșal, mi-ați purtat noroc, căci, până la sosirea dumneavoastră, trăsesem prost. Sunteți obișnuit să aduceți norocul asupra armelor mele.

Ele chiar au noroc. El refuză să îi audă pe cei care bârfesc că prin tratatele de la Utrecht și de la Rastadt, regatul Franței a plătit prea mult pentru pace! Și vociferează, în legătură cu pozițiile cedate — Ypres sau Tournai. Pe el îl indignează acest demers. Alsacia și Strasbourg și Filip al V-lea domnind la Madrid, toate acestea chiar nu înseamnă nimic?

Își mai amintesc ei cumva de starea regatului în 1709, pe vremea marii ierni?

I se întâmplă totuși, uneori, să șoptească: „Mi-a plăcut prea mult războiul..."

Dar, de ani buni, el vrea să ajungă la pace și mai vrea și să caute căile unei înțelegeri cu Viena, acum când împăratul a acceptat ca un Bourbon să domnească la Madrid.

Dar atunci când menționează acest proiect în Consiliu și, mai apoi, ambasadorilor, îl cuprinde neliniștea.

Mai apucă el cumva să întărească pacea în Europa, înainte să-l ia moartea?

Pentru că ea este aici, pusă din nou pe treabă.

El a aflat, cu un fel de spaimă, despre moartea reginei Spaniei. Maria-Luiza de Savoia nu avea decât douăzeci și șase de ani și, de la dispariția ei, Filip al V-lea, care o

iubea, trăiește claustrat, dominat, fără îndoială, de acea bătrână și perversă prințesă des Ursins, care, la șaptezeci și doi de ani — așa spun bârfele de la Curte — visează, după cât se pare, să ia în căsătorie un rege de treizeci și unu de ani!

Trebuie împiedicată să o facă.

– Nu poți să te gândești în ce hal a ajuns el, fără să te cutremuri, spune Doamna de Maintenon, trebuie să se însoare. El este prea tânăr și prea pios ca să rămână în starea în care se află.

Ludovic își dă toată silința să se ocupe de acest lucru. Dar Filip al V-lea este regele Spaniei. Trupele sale au cucerit Barcelona, punând capăt secesiunii catalane. El a renunțat la drepturile sale asupra coroanei Franței, iar ducele de Berry și cel d'Anjou la cea a Spaniei. Să hotărască Filip al V-lea! Căci Ludovic se simte vlăguit.

El nu mai vrea să susțină intrigile prințesei des Ursins, pe care Filip o alungă, după ce s-a hotărât să se însoare cu o tânără prințesă italiană, cu prea puține titluri și cu o prea puțină avere, Elisabeta Farnese.

Lui Ludovic i se pare că scapă frâiele, că deja nu mai este decât un spectator distant, care o ascultă cu o indiferență ostenită pe prințesa des Ursins, venită să se plângă de modul în care a fost tratată.

– M-au pus să mă culc în paie și să postesc, într-un mod total diferit de mesele pe care obișnuiam eu să le iau, eu nu mâncam decât două ouă vechi pe zi.

Apoi ea adaugă:

– Eu încă nu am primit nici banii pe care Maiestatea Voastră a avut bunăvoința să poruncească să mi se aloce.

Să fie plătită, să părăsească regatul!

El se simte, i se pare că ar fi, indiferent.

Și, deodată, iată-l pe Fagon că intră purtând acea mască, pe care doctorul și-a pus-o atât de des, cea schimonosită, ternă, a morții.

Cine?

Ultimul nepot, ducele de Berry!

Vânând, pe 26 aprilie, la Marly, ducele de Berry și-a ținut calul, care aluneca, iar animalul s-a cabrat atât de violent, încât șaua s-a înfipt în stomacul ducelui de Berry.

El și-a ascuns starea proastă. Și s-a gândit, ca să oprească sângele care, în zilele următoare, îi venea pe gură, că trebuia să înghită mâncăruri și băuturi, ciocolată și carne. Chiar a vânat lupi, pe 30 aprilie. A vărsat. Au crezut că el dă afară ciocolata, când de fapt era vorba despre sânge negru, care țâșnea dintr-o venă ruptă.

El a murit pe 4 mai 1714, la ora patru dimineața.

El, ultimul său nepot.

Ludovic este copleșit și trebuie să-l primească pe baronul de Breteuil, ca să fixeze ceremoniile și durata doliului.

Vor fi drapate în negru trăsurile. Nu se vor purta „plângătoarele", acele mâneci lungi care se pun peste veșminte în semn de doliu, ci numai cravate de muselină deschisă, cu franjuri de jur împrejur, și o mică bandă de crep negru, atârnat la pălărie.

El trebuie să hotărască toate acestea, când durerea și disperarea îi sunt atât de puternice, încât nu se simte în stare să înfrunte iarăși privirile, pentru acest doliu, survenit după toate celelalte:

– Eu nu voi primi niciun fel de condoleanțe de la miniștrii străini, nici discursuri ale curților superioare. Pierderile familiei regale se reiau prea des de câtva timp, iar condoleanțele și discursurile răscolesc prea tare durerea.

Așteaptă să rămână singur, ca să se lase pradă disperării.

Ducele de Berry, ultimul nepot, nu avea decât douăzeci și opt de ani, iar tânăra sa soție, însărcinată în șase luni, nu are încă nouăsprezece ani.

Iese încet din apartamentele sale. Se îndreaptă spre camera unde doarme ducele d'Anjou, copil de patru ani, pe capul căruia se sprijină succesiunea, pe care el a crezut-o asigurată, prin cinci vieți, toate sfărâmate.

Se apleacă, îl ia în brațe pe ducele d'Anjou și șoptește:

– Iată ce îmi mai rămâne din toată familia mea.

El presimte că acel copilaș pe care îl poartă în pântece ducesa de Berry nu va trăi. Așteaptă, prăbușit, slăbit și sleit.

Și, pe 16 iunie, nu este deloc surprins atunci când medicii îl anunță că ducesa de Berry a adus pe lume o fetiță vlăguită și care nu va putea supraviețui mai mult de câteva ore.

Nu se poate cufunda mai adânc decât atât, în hăul de tristețe unde l-au împins aceste morți.

Se gândește la copilul de patru ani, ducele d'Anjou, ceea ce i-a mai rămas din întreaga sa familie, și reflectează la propria sa copilărie, când a suportat dominarea cardinalului Mazarin, poate chiar și în propria-i carne.

Iar astăzi, Filip d'Orléans, destrăbălatul, probabil tatăl incestuos al ducesei de Berry, va fi regentul atotputernic, impunându-și legea lui, viciile lui, ducelui d'Anjou, pentru ca să fie adevăratul suveran.

El nu poate accepta asta.

Își va pune la punct succesiunea, va încerca să supraviețuiască după propria-i moarte, dictând ceea ce își dorește el și ceea ce doresc și Doamna de Maintenon, ducele de Maine și contele de Toulouse, care insistă zilnic pentru ca el să acționeze.

El acționează și știe că aceasta este, fără îndoială, ultima hotărâre importantă pe care o mai ia înainte să moară.

Căci moartea este îndrăzneață, iar el are nevoie, ca să o domine, să recurgă la toată energia pe care o mai are.

Hotărăște și declară oficial că ducele de Maine și contele de Toulouse, recunoscuți deja de douăzeci de ani și situați pe linia succesiunii înaintea ducilor și pairilor, vor fi, de aici înainte, potriviți să-i succeadă regelui, în lipsa prinților legitimi.

Lui nu-i pasă de strâmbăturile ducilor și prinților, de cele ale unui Saint-Simon, care vociferează că „această crimă face dintr-o națiune atât de liberă, o națiune de sclavi."

Se prezintă la Parlament, care înregistrează această „novitală". Apoi își redactează testamentul.

El nu vrea ca regența să cadă în mâinile lui Filip d'Orléans.

Creează un Consiliu de paisprezece persoane, care va hotărî prin majoritate. Ducele de Maine obține sarcina „siguranței, păzirii și educației regelui minor."

Mareșalul de Villeroi va fi guvernatorul, iar părintele Le Tellier, confesorul.

El recitește acest testament. Nu-și face iluzii. Dar el a făcut ceea ce s-ar fi cuvenit, ca să își prelungească domnia dincolo de moarte și să-i dea fiului său, Maine, locul la care îl îndreptățește sângele lui.

Duminică, 17 august 1714, îi primește în cabinetul cel mare pe primul președinte al Parlamentului și pe procurorul general.

Le întinde un teanc de hârtii, sigilate cu șapte peceți.

– Domnilor, spune el, este testamentul meu. Nimeni pe lume nu știe ce conține. Vi-l înmânez, ca să îl păstrați la Parlament.

Se întrerupe și îi privește, rând pe rând, pe cei doi parlamentari:

– Exemplul regilor, predecesorii mei, și cel al testamentului tatălui meu nu-mi permit să ignor ce anume s-ar putea întâmpla.

Tace din nou. Poate că și el a cedat la presiunile Doamnei de Maintenon și ale fiilor lui.

– Iată-l, luați-l, faceți cu el ce s-o putea.

El știe că până și regii, odată morți, nu mai știu de patimile omenești.

PARTEA A ȘAPTEA

1714-1715

42.

Stă în picioare, în fața oglinzii celei mari.

Nu-și poate lua ochii de la acest chip ofilit, ai cărui obraji par să se scurgă în pliuri galbene.

El era Regele-Soare. Frumusețea lui strălucea în mijlocul dansatoarelor. Călărea câte o noapte întreagă, ca să o întâlnească pe Louise de La Vallière sau pe Athénaïs de Montespan.

Sărea afară din tranșee, în timpul asedierii orașelor. Se cățăra pe parapete, pe povârnișuri, se punea în fruntea trupelor, atunci când bubuiau tunurile.

Iar regina, amantele sale, doamnele de onoare, tinerele lor însoțitoare așteptau în calești, ca Ludovic cel Mare să se întoarcă la ele.

Ridică încet un braț, iar această mișcare îi provoacă durere.

Pentru a-l înălța pe celălat, așteaptă ca valeții, care forfotesc în jurul său, să fi terminat să-i ridice mâneca hainei.

El are nevoie de întreaga sa energie și de o voință îndârjită ca să stea astfel, în timp ce durerea îi urcă în piciorul stâng, îi sfâșie carnea, face să-i explodeze călcâiul, genunchiul, îi macină coapsa până la vintre.

Dar el nu trebuie să se prăbușească, să dea vreun semn de slăbiciune.

Vrea să trăiască drept, până când moartea îl va doborî.

Se gândește la Fénelon, arhiepiscopul de Cambrai, despre care părintele Le Tellier i-a spus, după cină, făcându-și semnul crucii, că Dumnezeu l-a chemat la El.

Încă un mort, unul dintre cei care și-au închipuit că vor guverna împreună cu ducele de Burgundia. Iar ducele de Burgundia și fiii săi au murit și încă atâția alții.

Și el încă mai este regele.

Ridică brațul celălalt, închide ochii pentru câteva clipe. Degetele valeților îi ating pielea. Aude foșnetul de țesătură al veșmintelor, care i se scot.

Redeschide ochii.

Acest corp atât de slab, pe care îl descoperă acum, este al său.

I se pare că i s-a topit carnea, că au fost de ajuns câteva săptămâni ca să i se schimbe înfățișarea. Pielea este ofilită, lividă.

Are în față corpul unui om mort.

Șoptește, ca și cum i s-ar adresa acestui altcineva, care este tot el însuși:

– Văd prea bine că ți se apropie ceasul și că se cuvine să te gândești serios să mori.

Dar el nu vrea să-i cedeze acestei tentații de a închide ochii, de a înceta lupta pe care o duce cu moartea, înfruntarea de fiecare clipă, a cărei cruzime se chinuie să o mascheze.

El vede clar, în privirile curtenilor, ale miniștrilor și în cele ale Doamnei de Maintenon, că ei urmăresc ceas cu ceas, lupta sa cu boala și cu moartea.

Iar unii dintre ei speră că ele vor birui.

I se raportează că, atunci când el dă semne de slăbiciune, saloanele de la Palais-Royal ale lui Filip d'Orléans se umplu de mulțimea curtenilor, care se îmbulzesc în jurul celui ce trebuie să fie viitorul rege.

Și auzind asta, el capătă o brumă de energie.

El dorește ca un edict regal să le atribuie fiilor săi, ducele de Maine și contele de Toulouse, calitatea de prinți de sânge. Și atunci, oricine va înțelege dispozițiile din testamentul său.

Totuși, știe prea bine că nu este aici vorba decât despre o bătălie de retragere și că se luptă pentru ca sfârșitul vieții sale să nu provoace dezordine. Dar el nu este prost. I se așteaptă moartea, la Curte și în regatele Europei.

El află de la Torcy că în Anglia s-au deschis pariuri, ca să se știe, dacă el mai trăiește și peste data de 1 septembrie 1715, luna celei de-a șaptezeci și șaptea aniversări a sa.

Îi fixează pe curtenii adunați în jurul lui, în timpul cinei, și le aruncă:

– Mi s-a spus că în Anglia se fac pariuri asupra apropiatei mele morți.

Îi vede încurcați, plecându-și capul.

Poate că și aici, la Versailles, pariurile sunt deschise.

Dar el vrea să le arate acestor pariori macabri că Ludovic cel Mare încă mai poate fi Regele-Soare.

Își ascultă miniștrii, Torcy, Pontchartrain, Desmarets, care repetă că ar trebui deschisă piața persană pentru manufacturile regatului și că ocazia de a lega relații amicale cu șahul Persiei, Hussein Mirza, o reprezintă sosirea ambasadorului său, Mehemet Reza Beg la Paris, în acest februarie al anului 1715.

El trebuie să fie întâmpinat cu fast, să fie orbit de primirea în galeria de la Versailles.

Ludovic veghează, împreună cu baronul de Breteuil, asupra fiecărui detaliu al acestei primiri. El scapă astfel de această penumbră a morții apropiate, care îl înconjoară și îl sufocă, a durerilor care îl chinuie.

Dorește, spune el, ca întreaga Curte să fie îmbrăcată magnific. Să se instaleze gradene în galerie, pe partea opusă ferestrelor. Doamnele și prinții Curții vor lua loc în ele. Doamnele nu vor purta marea ținută de Curte, din moment ce nu se vor ridica, în timp ce regele o va face. Ele vor fi îmbrăcate doar în rochii de casă, ca la Marly, dar aceste rochii de casă vor fi splendide, iar doamnele vor purta multe pietre prețioase pe cap.

El își va pune coroana, iar pe veșmântul său negru cu aur se vor aplica cele mai frumoase, cele mai mari diamante regale.

El vrea ca fiecare membru al familiei regale, micul Delfin, ducele d'Orléans, ducele de Maine și contele de Toulouse să poarte și ei cât mai multe giuvaeruri.

El vrea ca strălucirea să-l orbească pe Mehemet Reza Beg.

Și înainte de a avansa încet în galerie, cu trupul aplecat sub povara diamantelor, el se privește îndelung în oglindă.

El le va arăta tuturor curtenilor, întregii Europe, prezentă prin ambasadorii ei, și acestui trimis al șahului, ce înseamnă măreția unui rege al Franței.

Și el poruncește ca pictorul Antoine Coypel să-și instaleze cartoanele și pânzele în galerie, pentru a pregăti tabloul reprezentând această ceremonie.

El vrea ca aceasta să reprezinte mai mult decât audiența unui ambasador venit din Persia. Ea trebuie să strălucească asemenea ultimelor raze ale lui Apollo.

Trebuie să rămână în memorie ce era Regele-Soare.

Își regăsește, după primire, apartamentul și acest trup de mort, însuflețit de spiritul său viu.

El nu vrea să renunțe la nimic.

Mănâncă din plin. Vânează în caleașca ușoară, ținând el însuși frâiele. Reunește Consiliul.

Și vrea, sâmbătă 8 iunie, în ajun de Rusalii, să-i vadă pe toți aceia, câteva sute, care doresc să fie atinși de rege. „Regele te atinge, Dumnezeu te lecuiește."

Adeseori ei sunt întinși pe târgi, cu trupurile vinețiii, cu plăgi purulente.

El se apleacă. Îi atinge. Și durerea este atât de intensă în trupul său, fierbințeala atât de înăbușitoare, încât se teme să-și îndrepte spatele.

Dar el își va îndeplini îndatorirea.

El este regele care vindecă. Și au venit din provinciile cele mai îndepărtate și chiar din Spania, pentru ca el să-și pună mâna pe corpurile bolnave.

Se cuvine să o facă, din moment ce este în viață.

El tot mai vrea să vâneze cerbul, dar în acest 9 august, așezat în caleașca sa, piciorul îl doare atât de tare, încât i se pare că îi este incizat, că îi este frânt și tăiat cu securea, la nivelul genunchiului și al vintrei.

A doua zi, se hotărăște să se întoarcă la Versailles.

El dormitează în caleașcă și, odată ajuns la Versailles, în acest 10 august, se simte atât de slăbit, încât îi este greu să meargă de la cabinetul său la scaunul de rugăciune.

Îl convoacă pe Fagon, îi vorbește despre acest picior stâng ce nu-i mai aparține decât prin durerea pe care

i-o provoacă și pe care i se pare că l-a pierdut, membru străin, ostil.

Îl ascultă pe Fagon, care menționează o sciatică, o iritație a nervilor, ce poate fi tratată, îl asigură el, cu chinină, luări de sânge și purgații.

Îl alungă pe Fagon.

El tot mai vrea să meargă la Trianon, să vadă grădinile în deplina splendoare a acestei duminici de 11august 1715.

Se întoarce la apartamentele sale și, în momentul în care trece pragul, se întoarce și privește îndelung aceste clădiri, aceste fântâni, aceste bazine.

El se gândește că, în mai puțin de o lună, va avea, la 5 septembrie, șaptezeci și șapte de ani.

Cine mai este în viață dintre cei din vremea copilăriei, a tinereții sau chiar a maturității sale?

El chiar va trebui să li se alăture acestor morți.

Dar mai întâi se cuvine ca el să-i dea audiența de plecare ambasadorului Persiei, pe 13 august.

Stă în picioare. Trebuie să stea în picioare, în ciuda acestei sulițe de durere care, pornind din coapsa lui stângă, i se înfige până în inimă.

Dar el nu se va înmuia.

El încă mai este Ludovic cel Mare.

43.

Noaptea.

A trecut cumva? Sau poate că ea l-a înghițit și pe el?

Nu aude niciun zgomot. Întredeschide ochii, dar lumina crudă a zilei îl rănește.

Își strânge iarăși pleoapele.

A scăpat deci de noapte.

El mai este încă în viață, în această dimineață de 14 august 1715.

Își aduce aminte de fălcile, de ghearele care toată noaptea l-au sfârtecat, l-au sfâșiat, împiedicându-l să-și găsească somnul, iar lui i se pare că n-a dormit deloc, că a fost doborât de durere, strivit de acest picior stâng, de această ghiulea apăsătoare, înroșită în foc, care se topește încet, metalul prelingându-i-se pe vintre, pe piept, otrăvindu-i inima. Și se și sufocă.

Ar vrea ca noaptea tihnită să îl acopere, să îl învăluie.

Dar el nu trebuie să îi cedeze acestei dorințe. Trebuie să se smulgă din noapte, nu să se cufunde în ea.

Deschide ochii și se străduiește să nu-i mai închidă, să înfrunte lumina.

Dimineața este târzie.

El ar vrea să se scoale, dar nu-și poate urni acest picior pansat, această ghiulea care îl ține culcat.

Îi recunoaște pe medicii care acum îi înconjoară patul. Valeții rânduiesc pernele.

Simte că nu va putea să meargă.

Dar vrea să întrunească și să prezideze Consiliul.

Vrea să continue.

Patul a devenit castelul său, iar camera îi este regatul.

Cere să i se deschidă ușile, ca să poată auzi slujba.

Să fie lăsați să intre curtenii. Să înainteze până la balustradă, să-l vadă cum prânzește în patul lui.

El vrea, trebuie să mănânce. Trebuie să trăiască.

Cu un gest, cere să fie instalat în fotoliul său rulant și să fie împins până la apartamentele Doamnei de Maintenon.

Vrea să-i audă pe cei douăzeci și patru de violoniști ai săi. Vrea să fie printre doamnele jucătoare de cărți.

Și, dintr-o dată, nu mai vede chipurile, candelabrele, se lasă noaptea și, odată cu ea, necazurile, suferințele. Geme.

Simte că este ridicat, că este așezat pe pat.

Toate aceste șoapte.

Apoi, tăcerea.

Aude șușoteli.

Zărește siluete.

Înțelege că medicii, farmaciștii au dormit în anticameră.

Cât timp a ținut noaptea?

Vrea să-și audă vioriștii.

Îi vede intrând în cameră, începând să cânte. Și el se cufundă în muzica aceea, care i-a însoțit toată viața.

Nu vrea să mai urmărească succesiunea zilelor. Orele formează un lanț continuu, zi, noapte, durere violentă sau mai domoală.

Deodată, își amintește.

Trebuia să treacă în revistă companiile de jandarmi și de cavalerie ușoară, iar el nu se poate mișca. Nu vrea să se prezinte, el, Ludovic cel Mare, într-un scaun de infirm, în haine de casă.

Să prezideze ducele de Maine defilarea.

I se pare că această hotărâre îl face să iasă din noapte. Îl recunoaște pe mareșalul de Villars.

– Mă vedeți într-o stare foarte proastă, domnule mareșal.

– Nu este de mirare că Maiestatea-Voastră, obișnuită cu multă mișcare, crede că este într-o stare proastă, din cauza unei neplăceri care o împiedică să facă această mișcare.

Își scutură capul, care îi este atât de greu:

– Nu, șoptește el, simt în picior dureri foarte mari.

Închide ochii.

Cât timp?

Recunoaște vocea lui Fagon. Întredeschide ochii, dar fața medicului este acoperită de un văl cenușiu.

Este vineri, 23 august, spune Fagon.

Repetă că sciatica Maiestății Sale trebuie să se atenueze, sub efectul tratamentului cu chinină și lapte de măgăriță.

Vede în spatele lui Fagon alte siluete negre, firește, cele ale medicilor pe care Fagon i-a chemat la consult.

Închide ochii.

Ce pot face medicii, atunci când moartea a ales un trup și când se adâncește în el și îl sapă?

El ar vrea să nu audă această voce, care șoptește: „După fiul tău, după nepoții tăi, după strănepoții tăi, ți-a venit și ție rândul, și o știi."

Dar el nu vrea să se lase.

Vrea ca în această sâmbătă, de 24 august, să convoace Consiliul, să prânzească în fața curtenilor care stau în picioare, în fundul camerei.

Și, brusc, această durere, mai puternică, această penumbră care stinge toate lumânările. Și vocea alterată a lui Fagon, care spune că trebuie întrerupt tratamentul cu chinină și să nu i se mai dea regelui să bea lapte de măgăriță, căci i-au apărut pe picior striațiile negre.

Înțelege acest cuvânt, care se șoptește și se repetă: *cangrenă.*

Iată care este numele morții sale.

Vrea să-și vadă duhovnicul.

Șoptește: „Când eram rege..."

Nu-și poate stăpâni zvâcnirile întregului trup, atât de puternică este durerea din picior.

El este, cu totul, o carne care putrezește.

Și este Sfântul Ludovic, în această duminică de 25 august.

Îi pune pe tobosari să înainteze până sub balcon, pentru că încă mai vrea să audă muzicile marțiale ale vieții.

Iar violoniștii și oboiștii să intre în anticameră și să cânte în timpul prânzului său.

Căci vrea să asculte vibrațiile coardelor și cum suflă aerul vieții, în timp ce el prânzește.

Dacă aude aceste muzici, dacă mănâncă, înseamnă că moartea este ținută în frâu.

Și, deodată, noapte.

Apoi, treptat, treptat, sunetele revin, ca și cum moartea tocmai i-ar aminti că ea își alege, după bunul ei plac, momentul.

El nu trebuie să se lase surprins de ea. Trebuie să primească miruirea, sfintele taine, repede, în această zi de Sfântul Ludovic, mai înainte ca noaptea să-l fi înghițit.

Îl recunoaște pe cardinalul de Rohan, marele preot al instituției clericale franceze.

Poartă crucea cu Domnul nostru.

În spatele lui un simplu preot, însărcinat cu sfântul mir, apoi prinții de sânge, toate aceste chipuri care se vor pierde în ceață.

Aude vocea care spune:

– Iată o miruire, care are harul de a ne ușura bolile trupului și chiar de a ne elibera de ele, de vreme ce slujește la mântuirea noastră, dar ea a fost în primul rând hărăzită să ne ușureze sufletul întru metehnele lui și să ne vindece de rănile lăsate de păcate, răni care dăinuie și după ștergerea ei.

Vede acel crucifix, care i se apropie de buze.

El șoptește neînsemnatele cuvinte ale marii sale credințe, *Credo, Amen*.

A dormit cumva? Și-a pierdut cumva cunoștința, ca într-o avanpremieră a morții?

El nu știe decât că va muri și că trebuie să-și folosească ultimele momente — câteva clipe, câteva ore, o zi, poate chiar mai mult — ca să le spună ultimele

cuvinte din viața lui, celor care îi vor supraviețui, vor domni și vor sluji acest regat, ce a fost al său.

El nu mai poate gândi „acest regat, care este al meu."

Nu mai spune că vrea să-l vadă pe Delfin, ci că vrea să-i vorbească regelui, acest strănepot de cinci ani și jumătate, care îi este succesor.

Îi cere copilului să se apropie.

El nu-și poate lua ochii de la acest obraz bucălat, de la gurița atât de bine conturată, de la pielea netedă pe care viața încă nu a ridat-o, de la ochii neagri și vii pe care nicio deziluzie, nicio încercare nu i-a întunecat până acum.

Între acest copilaș și el se află prăpastia adâncă a celor aproape șaptezeci și doi de ani.

El trebuie avertizat, trebuie să i se arate hăul în care se poate afunda.

– Drăguță, începe el, voi o să fiți un mare rege, dar toată fericirea voastră va depinde de supunerea în fața lui Dumnezeu și de grija pe care o veți avea de a vă alina poporul.

Își reia cu greu respirația, se străduiește să vorbească mai tare:

– Pentru aceasta, trebuie, pe cât veți putea, să evitați să faceți război: el este ruina popoarelor. Mie mi-a plăcut prea mult războiul. Să nu mă imitați în privința aceasta, nici în plăcerea mea pentru clădiri, și nici în cheltuielile prea mari, pe care le-am făcut. Să nu urmați prostul exemplu pe care vi l-am dat în acest sens. Eu am provocat adeseori războaie mult prea ușor și le-am susținut din vanitate. Să nu mă imitați, ci să fiți un prinț pașnic, a cărui principală preocupare să fie ajutorarea

poporului. Profitați de buna educație pe care v-o dă doamna ducesă de Ventadour și, ca să-l slujiți bine pe Dumnezeu, urmați sfaturile părintelui Le Tellier, pe care vi l-am dat duhovnic.

El este gata să plângă în hohote și vede ochii copilului umplându-se de lacrimi. Își întoarce capul, o fixează cu privirea pe Doamna de Ventadour, își amintește că această doamnă l-a salvat pe Delfin, îndepărtându-i pe medici de copil.

– Cât despre voi, doamnă, eu trebuie să vă mulțumesc mult pentru grija cu care creșteți acest copil și pentru prietenia afectuoasă pe care i-o purtați. Vă rog să i-o arătați în continuare și îl îndemn să vă arate, pe cât se poate, recunoștința sa.

El se îndreaptă, îl invită pe Delfin să se apropie și îl sărută de două ori și, plângând, îi dă binecuvântarea sa, apoi, înlăcrimat, se lasă să cadă din nou pe perne.

Dar el trebuie să mai vorbească și cu ducele de Maine, cu contele de Toulouse, cu ducele d'Orléans și cu toți acei gentilomi, cu acei curteni, cu acei ofițeri care se prezintă în iatac, de cealaltă parte a balustradei.

El trebuie să-și găsească puterea de a li se adresa, pentru ca ei să-l vadă, pentru ultima oară, chiar dacă vocea îi este slăbită, pe Ludovic cel Mare.

– Domnilor, eu sunt mulțumit de slujba voastră, spune el.

Ei se apropie de pat, îl înconjoară.

– M-ați slujit cu credință și cu dorința de a-mi fi pe plac. Eu sunt mâhnit că nu v-am răsplătit mai bine decât am făcut-o; vremurile din urmă nu mi-au permis să o fac. Vă părăsesc cu părere de rău. Slujiți-l pe Delfin, cu aceeași afecțiune cu care m-ați slujit pe mine. El este un copil de cinci ani, care poate întâlni multe piedici,

căci îmi aduc aminte că și eu am trecut prin multe, când eram la o vârstă fragedă.

Se întrerupe, își stăpânește durerea, care îi apasă pieptul și, cu o voce înăbușită, reia:

– Eu mă duc, dar statul va dăinui mereu. Să-i fiți atașați cu credință și fie ca toți ceilalți supuși ai mei să vă urmeze exemplul. Să fiți cu toții uniți și să vă puneți de acord; aceasta este unirea și forța unui stat și urmați poruncile pe care nepotul meu, Filip d'Orléans, viitor regent, vi le va da. El va guverna regatul, sper că o va face bine. Mai sper și că vă veți face datoria și că vă veți mai aminti uneori de mine.

Închide ochii și le aude suspinele.

Ar vrea să le mai vorbească, dar nu mai poate decât să murmure că vrea să-i vadă pe ducele d'Orléans și pe mareșalul de Villeroi.

Are nevoie de un alt efort, încă și mai durereos.

– V-am păstrat toate drepturile pe care vi le conferă nașterea voastră, îi spune el, cu o voce slabă, ducelui d'Orléans.

Îi vorbește despre Doamna de Maintenon, care trebuie să fie tratată cu respect și ocrotită, atât cât mai are de trăit. El a iubit-o.

Apoi el se întoarce spre mareșalul de Villeroi:

– Domnule mareșal, pe patul de moarte, eu vă dau un alt semn al prieteniei și al încrederii mele; vă numesc guvernator al Delfinului, ceea ce este însărcinarea cea mai importantă pe care pot să o încredințez cuiva.

Îi ia mâna lui Villeroi. El i-a strâns-o pentru prima oară în copilărie, când se jucau împreună. Și Villeroi îi va supraviețui.

– Eu nu mă îndoiesc că mă veți sluji și după moarte cu aceeași credință cu care ați făcut-o în timpul vieții

mele. Sper că nepotul meu meu va trăi, având față de dumneavoastră considerația și încrederea pe care trebuie să le aibă față de un om la care am ținut întotdeauna.

Simte lacrimile lui Villeroi, care îi sărută mâna.

– Adio, domnule mareșal, sper că vă veți aminti de mine.

Acum, el vrea să le vadă pe ducesa de Berry, pe Palatină, pe celelalte prințese, fiicele și nepoatele sale.

El șoptește: „Să vă aduceți aminte de mine", „Să fiți unite între voi."

Se întoarce spre Palatina, care suspină.

– Eu nu spun asta pentru dumneavoastră, știu că nu e nevoie și că sunteți prea rațională pentru așa ceva. O spun celorlalte prințese.

Simte cum îl copleșește emoția. Asta nu se cuvine.

El mai trebuie și să ardă hârtiile secrete, aflate în casetele sale. Îi cere lui Voysin să trieze împreună cu el hârtiile, care vor fi în curând numai cenușă.

Mai vrea și să-l vadă pe părintele Le Tellier, ca să-l audă vorbind despre Dumnezeu.

Apoi vin medicii, care îi pansează piciorul stâng și care spun că cangrena nu a înaintat deloc, că era, ca și ieri, sub semnul lăsat în jurul piciorului de obiceiul de a purta o jartieră.

Dar el știe că moartea nu-l va lăsa din gheare.

O simte în el, furioasă, după încă o noapte.

Vrea ca Le Tellier să nu mai părăsească anticamera, să poată veni alături de el în orice clipă. Vrea ca duhovnicul său să-l însoțească până în momentul când nu va mai auzi rugăciunile, când, lovindu-și pieptul cu

palma, nu va mai putea pronunța „îi mărturisesc lui Dumnezeu."

Îi cere contelui de Pontchartrain, Secretar de Stat la Casa Regală, să se apropie.

Îl întrerupe, atunci când contele începe să spună că medicii au mari speranțe, de vreme ce cangrena nu a progresat.

– De îndată ce voi fi mort, veți trimite o patentă să-mi fie trimisă inima la casa legământului iezuit pentru a fi depusă acolo, în același mod ca și în cazul defunctului meu tată. Nu vreau să se cheltuiască mai mult.

Apoi el se întoarce spre Doamna de Maintenon.

– Auzeam mereu că este greu să te hotărăști să mori; cât despre mine, care mă aflu în pragul acestui moment atât de temut de oameni, nu consider că această hotărâre ar fi atât de apăsătoare.

Ea își face cruce, șoptește, aplecată spre el:

– Această hotărâre este greu de luat, atunci când ești legat de protejați, când ai ură în suflet, când ai datorii de plătit.

El simte un puseu de energie.

– Ah, cât despre datorii, ca persoană particulară, nu am deloc, în privința a ceea ce datorez regatului, eu sper în îndurarea lui Dumnezeu.

Durerea i se întețește deodată. El vrea să-și vadă duhovnicul, chiar dacă este pentru a douăzecea oară în acea zi.

– *Confiteor Deo omnipotenti*, șoptește el.

Apoi se face noapte.

Și începe o nouă zi, pe care suferința, acest picior putrezit, o fac să fie asemenea nopții.

Vor să-i dea mâncare, de băut.

– Nu trebuie să-mi vorbiți ca altui om. Actualmente, eu nu de o fiertură am nevoie: să mi se cheme duhovnicul.

El ezită. Să fie cumva Le Tellier cel care se apleacă spre el?

– Mai acordați-mi o dată iertarea deplină, pentru ispășirea păcatelor mele.

Nu vrea să-l audă pe Le Tellier întrebându-l despre cât de mare îi este durerea.

– Aș vrea să sufăr încă și mai mult, pentru ispășirea păcatelor mele, spune el.

Suspinele din jurul său, ale ofițerilor, ale valeților, îl irită.

– De ce plângeți? M-ați crezut cumva nemuritor? În ceea ce mă privește, eu nu am crezut deloc așa ceva și ar fi trebuit, la anii mei, să fiți pregătiți să mă pierdeți.

Dar plânsul și chiar țipetele se întețesc. Lui i se pare că disperarea care îl înconjoară îl înmoaie, pe când el are nevoie de toate puterile, ca să întâmpine moartea.

– Nu vi se pare că ne-a fost foarte lung cursul vieții și că noi am trăit prea mult? Se cuvine să le facem loc celorlalți și să ne pregătim să ne prezentăm la judecata regelui regilor. De zece ani, eu mă pregătesc zilnic pentru această trecere și sper că Dumnezeu se va îndura de mine.

El se cufundă în noapte și când vede din nou ziua, el o zărește pe Doamna de Maintenon, așezată lângă pat, în timp ce medicii desfac pansamentele, iar după expresia lor, el ghicește că cangrena s-a întins, că trebuie făcute incizii, ca să se ajungă la os și să se constate că toată carnea este mâncată, că cangrena vine din interior.

El șoptește, întors spre Doamna de Maintenon:

– Eu nu v-am făcut fericită.

Vrea ca ea să părăsească încăperea și să nu asiste la aceste lovituri de lanțetă, care fac să țâșnească sângele și puroiul.

El nu-și poate opri trupul să tresară la fiecare lovitură și să cadă din nou, inert.

I se întinde un pahar, plin cu un elixir alcoolizat, pe care i l-a adus un tămăduitor, venit din Provența.

– Eu nu îl iau nici cu speranța, nici cu dorința de vindecare, dar știu că, în starea în care mă aflu, trebuie să-i ascult pe medici. Spre viață sau spre moarte, facă-se voia Domnului.

I se pare că un strop de viață îi licăre în trup, dar apoi acesta se stinge, dispare.

– De ce depinde, Dumnezeule, să nu mă iei la tine?

Noaptea. Și scurte străfulgerări de ziuă.

Aude slujba. Rontăie doi biscuiți, înmuiați în vin. Leșină.

Aude vocea lui Fagon, atât de îndepărtată, care spune că piciorul îi este atât de putred, de parcă Maiestatea Sa ar fi mort de zece luni.

Ar vrea să intoneze, împreună cu preoții, care psalmodiază rugăciunea pentru cei aflați pe patul morții.

Nunc et in hora mortis.

Acum și în ceasul morții noastre.

„O! Dumnezeule, vino-mi în ajutor, grăbește-te să mă scapi."

Duminică, 1 septembrie 1715.

„Regele a murit în dimineața aceasta, la ora opt și un sfert și și-a dat sufletul fără niciun fel de efort, ca o lumânare care se stinge."

Baronul de Breteuil.

Cronologia domniei lui Ludovic al XIV-lea*

1638 – Nașterea lui Ludovic-Dieudonné, viitorul Ludovic al XIV-lea.

1642 – Moartea lui Richelieu. Mazarin intră în Consiliul Regelui.

1643 – Moartea lui Ludovic al XIII-lea. Urcarea pe tron a lui Ludovic al XIV-lea, la începutul regenței Anei de Austria, mama sa.
Bătălia de la Rocroi.

1648 – Începerea Frondei. Fronda parlamentară, până în 1649, apoi Fronda prinților, până în 1653.

1654 – Încoronarea lui Ludovic al XIV-lea la Reims.
Fouquet este numit supraintendent al Finanțelor.

1656 – Se publică *Provincialele* de Blaise Pascal, pusă imediat la index.

1659 – Tratatul de la Pirinei, care pune capăt războiului cu Spania.

---

* Adaptarea numelor proprii în română s-a făcut după Andrei Oțetea (coordonator), *Istoria lumii în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972.

1660 – Căsătoria lui Ludovic al XIV-lea cu Maria-Tereza de Austria.

1661 – Moartea lui Mazarin.
Începutul domniei personale a lui Ludovic al XIV-lea.
Arestarea lui Fouquet.

1662 – Colbert este numit Controlor General al Finanțelor.

1663 – Prima reprezentație a *Improvizației de la Versailles* de Molière.

1666 – Moartea Anei de Austria, mama lui Ludovic al XIV-lea.
Înființarea Academiei de Științe.

1667 – Războiul Devoluției. Ludovic al XIV-lea, după moartea regelui Spaniei, revendică Țările-de-Jos spaniole.
Dizgrația Luisei de La Vallière.
Doamna de Montespan devine favorita regelui.
Colbert intră în Academia Franceză.

1668 – Provincia Aix-la-Chapelle, Charleroi, Douai și Tournai, printre altele, sunt anexate.

1670 – Molière îi prezintă regelui *Burghezul gentilom*.
Sunt publicate Cugetările de Blaise Pascal.
Începutul războiului cu Olanda (până în 1678).

1671 – Înființarea Academiei de Arhitectură.
Văduv de un an după Henrieta a Angliei, Monsieur, fratele regelui, se căsătorește a doua oară cu Prințesa Palatina (Elisabeth-Charlotte de Bavaria).

1672 – Înființarea Academiei de Muzică.
Războiul cu Spania reîncepe, iar conflictul devine european.

1673 – Începutul Afacerii otrăvurilor (până în 1679).
Moartea lui Molière.

1675 – Bătălia de la Turckheim. Moartea lui Turenne.
Victoriile navale ale lui Duquesne.
Părintele de La Chaise devine duhovnicul lui Ludovic al XIV-lea.

1676 – Execuția marchizei de Brinvilliers, aflată la originea afacerii otrăvurilor.

1678 – Tratatul de la Nimwegen. Sunt anexate: Franche-Comté, Valenciennes, Cambrai și Maubeuge.
Vauban este numit comisar al Fortificațiilor.

1680 – Regele este sedus de Doamna de Maintenon.
Înființarea Comediei-Franceze.

1681 – Bossuet devine episcop de Meaux.

1682 – Ludovic al XIV-lea se instalează la Versailles.

1683 – Moartea reginei Maria-Tereza.
Ludovic al XIV-lea se căsătorește în taină cu Doamna de Maintenon, a cărei influență crește.
Moartea lui Colbert.

1685 – Revocarea Edictului de la Nantes.
Ordonanța comercială sau *Codul negru*, care, fixând drepturile și îndatoririle proprietarilor de sclavi, constituie o recunoaștere legală a sclaviei.

1686 – Constituirea Ligii de la Augsburg împotriva lui Ludovic al XIV-lea.
Ludovic al XIV-lea este operat cu succes de o fistulă anală.
Moartea Marelui Condé.

1688 – Războiul împotriva Ligii de la Augsburg (până în 1697).

1689 – Fénelon este numit preceptorul ducelui de Burgundia, fiul Marelui Delfin.

1691 – Cucerirea Savoiei.
Moartea lui Louvois.

Sunt publicate *Basme* de Charles Perrault.

1692 – Funcțiile de primar și de magistrat municipal devin ereditare și se obțin contra cost, ceea ce permite intrarea banilor în visteria statului.

1693 – Sunt publicate *Fabule* de La Fontaine.

1694 – Este publicat *Dicționarul* Academiei Franceze.
Este înnobilat corsarul Jean Bart.

1697 – Tratatul de la Ryswick încheie războiul cu Liga de la Augsburg.

1698 – Moartea lui Carol al II-lea, regele Spaniei. El l-a desemnat, prin testament, pe nepotul lui Ludovic al XIV-lea, Filip d'Anjou, ca trebuind să-i urmeze pe tronul Spaniei.

1700 – Tratatul de împărțire a succesiunii Spaniei, între Franța și Anglia.

1701 – Începutul războiului de succesiune a Spaniei (până în 1713).
Moartea lui Monsieur, fratele lui Ludovic al XIV-lea.

1702 – Începutul războiului Cămășarilor (până în 1705), răscoala protestanților din Ceveni, împotriva puterii regale.

1707 – Moartea lui Vauban.

1708 – Distrugerea așezământului Port-Royal des Champs și răspândirea călugărițelor.

1709 – Foamete și răzmerițe. Ludovic al XIV-lea le explică supușilor politica sa.

1710 – Nașterea viitorului Ludovic al XV-lea.

1711 – Moartea Marelui Delfin.

1712 – Moartea ducelui de Burgundia, al treilea Delfin, și a ducesei.

1713 – Pacea de la Utrecht, care pune capăt războiului de succesiune a Spaniei.
1714 – Pierderea provinciei Terra Nova și a Acadiei. Moartea ducelui de Berry.
1715 – Moartea lui Ludovic al XIV-lea. Regența lui Filip d'Orléans.